

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา พื้นฐานของการศึกษา

พิชญภา ยืนยาว

คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

๒๕๕๗

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา พื้นฐานของการศึกษา

ดร.พิชญภา ยืนยาว
ปร.ด. (การบริหารการศึกษา)

คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

๒๕๕๗

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนเรื่อง “พื้นฐานของการศึกษา” เล่มนี้เรียบเรียงขึ้นเพื่อให้นักศึกษาสายวิชาชีพครูใช้ประกอบการเรียนตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม รายวิชาพื้นฐานของการศึกษา รหัส ๑๑๑๒๑๐๑ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานของการศึกษาซึ่งเป็นความรู้ที่จำเป็นในการศึกษาในสาขาวิชาชีพครูในชั้นปีต่อไป เนื้อหาแบ่งออกเป็น ๘ บท คือ บทที่ ๑ การศึกษา บทที่ ๒ ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา บทที่ ๓ ความเป็นมาของการศึกษาไทย บทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย บทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย บทที่ ๖ การประกันคุณภาพการศึกษา บทที่ ๗ รูปแบบการจัดการศึกษา และบทที่ ๘ แนวโน้มการจัดการศึกษา

เอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ นอกจากจะให้ความรู้เรื่องพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทยสำหรับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อนักศึกษาในหลักสูตรอื่น ตลอดจนผู้สนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนในสาขาของตนเองได้อีกด้วย

ผู้เรียบเรียงมีความมั่นใจอย่างยิ่งว่าเอกสารประกอบการสอนฉบับนี้ จะสามารถช่วยให้นักศึกษาและผู้สนใจทุกท่านทราบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการประกอบวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาในอนาคต หากมีข้อผิดพลาดประการใดผู้เรียบเรียงขอน้อมรับคำติชมเพื่อปรับปรุงในครั้งต่อไป ขอขอบพระคุณเจ้าของแหล่งอ้างอิงค้นคว้าที่ปรากฏในบรรณานุกรมทุกท่าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งต่อการศึกษาและเติมเต็มความสมบูรณ์ในเนื้อหาได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อาจารย์ ดร.พิชญภา ยืนยาว

สิงหาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
สารบัญ	(๓)
สารบัญภาพ	(๙)
สารบัญตาราง	(๑๑)
แผนการสอนประจำวิชา	(๑๓)
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๑ การศึกษา	๑
บทที่ ๑ การศึกษา	๓
ความหมายของการศึกษา	๓
ความหมายวิชาพื้นฐานการศึกษา	๕
ความสำคัญการศึกษา	๖
ระบบการศึกษา	๗
บทสรุป	๑๐
คำถามทบทวน	๑๑
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๒ ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา	๑๓
บทที่ ๒ ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา	๑๕
ความหมายของปรัชญา	๑๕
สาขาของปรัชญา	๑๖
ปรัชญาการศึกษา	๑๙
ปรัชญาสาขาสารนิยม หรือสารัตถนิยม	๑๙
ปรัชญาสาขาพัฒนาการนิยม หรือพิพัฒน์นิยม หรือวิวัฒนาการนิยม	๒๑

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ปรัชญาสาขาสัจวิทยานิยม หรือสัจนิยมวิทยา หรือนิรันดรนิยม หรือ นิรันดรนิยม	๒๓
ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม	๒๕
ปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม หรืออัตนิยม หรือสวภานิยม	๒๖
บทสรุป	๒๗
คำถามทบทวน	๒๘
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๓ ความเป็นมาของการศึกษาไทย	๓๑
บทที่ ๓ ความเป็นมาของการศึกษาไทย	๓๓
ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๓๓
การศึกษาในยุคสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	๓๓
การศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา	๔๒
ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๖๒
สภาพทั่วไป	๖๒
แผนการศึกษาชาติ	๖๓
นโยบายการศึกษา	๖๓
นโยบายการศึกษาของรัฐบาลระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๓	๖๓
นโยบายการศึกษาสมัยการปกครองโดยคณะปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๐- ๒๕๑๖	๖๔
นโยบายการศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา	๖๖
นโยบายการศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗	๖๗
นโยบายการศึกษาสมัยปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน	๖๗
นโยบายการศึกษาสมัยประชาธิปไตย	๖๘
นโยบายการศึกษาสมัยรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง	๖๙
หลักสูตรการศึกษา	๖๙

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
หลักสูตรการศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๒๐)	๖๙
หลักสูตรการศึกษา ๒๕๒๑-ปัจจุบัน	๗๐
บทสรุป	๗๓
คำถามทบทวน	๗๓
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย	๗๕
บทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย	๗๗
พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน	๗๘
พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน	๘๕
บทสรุป	๘๗
คำถามทบทวน	๘๘
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย	๙๑
บทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย	๙๕
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒	๙๖
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕	๑๑๗
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓	๑๒๒
แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙)	๑๒๔
แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)	๑๒๙
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)	๑๔๕
บทสรุป	๑๔๙
คำถามทบทวน	๑๕๐

(๖)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๖ การประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๓
บทที่ ๖ การประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๕
ความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๕
ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๖
ความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๗
ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา	๑๕๘
ประโยชน์ของการประกันคุณภาพการศึกษา	๑๖๙
บทสรุป	๑๖๙
คำถามทบทวน	๑๗๐
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๗ รูปแบบการจัดการศึกษา	๑๗๓
บทที่ ๗ รูปแบบการจัดการศึกษา	๑๗๗
การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย	๑๗๗
การศึกษาในระบบ	๑๗๗
การศึกษานอกระบบ	๑๘๐
การศึกษาตามอัธยาศัย	๑๘๒
การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ	๑๘๖
รูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการ	๑๘๗
การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ	๑๘๗
แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)	๒๐๑
การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม	๒๐๖
การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (home school)	๒๐๘
โรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส	๒๑๓
บทสรุป	๒๑๗
คำถามทบทวน	๒๑๘

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๘ แนวโน้มการจัดการศึกษา	๒๒๑
บทที่ ๘ แนวโน้มการจัดการศึกษา	๒๒๓
แนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา	๒๒๕
แนวโน้มประชากรไทย	๒๒๕
แนวโน้มปัญหาเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของโลก	๒๒๗
การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน	๒๓๘
เป้าหมายของการจัดการศึกษาของชุมชน	๒๓๘
เนื้อหาสาระในการศึกษาชุมชนเพื่อจัดการศึกษาของชุมชน	๒๓๙
วิธีการจัดการศึกษาของชุมชน	๒๔๐
การจัดการศึกษาของชุมชนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒	๒๔๑
แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน	๒๔๒
บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชน	๒๔๔
บทบาทของครูกับการจัดการศึกษาของชุมชน	๒๔๗
การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง	๒๔๙
ความหมาย	๒๕๐
พระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	๒๕๑
การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้	๒๕๔
บทสรุป	๒๕๙
คำถามทบทวน	๒๖๐
บรรณานุกรม	๒๖๓

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
๓.๑ สมุดข่อยในสมัยอยุธยา	๓๗
๓.๒ หนังสือประถม ก. กา	๓๘
๓.๓ หนังสือประถม มาลา	๓๘
๓.๔ โรงเรียนหลวงแห่งแรกในรัชกาลที่ ๕	๔๕
๓.๕ แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม	๕๒
๖.๑ กระบวนการประกันคุณภาพภายใน	๑๖๐
๖.๒ การดำเนินงานตามกระบวนการประกันคุณภาพภายใน	๑๖๑
๖.๓ กระบวนการประเมินคุณภาพภายนอก	๑๖๕
๖.๔ ขั้นตอนก่อนการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา	๑๖๖
๖.๕ ระหว่างการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา	๑๖๗
๖.๖ หลังการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา	๑๖๘
๗.๑ ขั้นตอนการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล	๒๐๒
๘.๑ กรอบแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๒๕๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๘.๑	จำนวนประชากรจำแนกตามวัยและดัชนีผู้สูงอายุของประเทศไทย	๒๒๖
๘.๒	ประชากรวัยเรียนในอนาคต พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๘๓	๒๒๖

แผนบริหารการสอนประจำวิชา

รหัสวิชา ๑๑๑๒๑๐๑

ชื่อวิชา (ไทย) พื้นฐานของการศึกษา

จำนวน ๒ (๑-๒-๓) หน่วยกิต

(อังกฤษ) Foundation of Education

คำอธิบายรายวิชา (Course Description)

ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษา ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษา ประวัติความเป็นมาและระบบการจัดการศึกษาไทย วิสัยทัศน์และแผนพัฒนาการศึกษาไทย กฎหมายการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การศึกษาแบบเรียนรวม การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน และแนวโน้มการจัดการศึกษาไทย

วัตถุประสงค์ของวิชา

เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชาการศึกษาขั้นสูงต่อไปและเป็นพื้นฐานที่จะใช้พัฒนาความคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการจัดการศึกษาที่เป็นของตนเองได้ นักศึกษาที่ผ่านรายวิชานี้จะสามารถ

๕.๑ มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับความหมายและความคิดรวบยอดที่สำคัญเกี่ยวกับการศึกษา จุดมุ่งหมายการศึกษาของการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาของชาติ การจัดการประกันคุณภาพการศึกษาและมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพสถานศึกษาอย่างเหมาะสมและถูกต้อง หลักการและเหตุผลในการจัดโรงเรียนประเภทต่างๆ

๕.๒ มีความสามารถในการวิเคราะห์แนวโน้มในการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมให้สอดคล้องกับการศึกษาให้สถานการณ์ในปัจจุบันได้

๕.๓ ตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาการศึกษาที่มีต่อการจัดการศึกษา ปัญหาและความสำคัญของการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล สังคม เศรษฐกิจและความต้องการของประเทศ โดยเข้าใจถึงความเป็นมาของการจัดการศึกษาไทยในอดีตและปัจจุบัน

(๑๔)

ขอบเขตเนื้อหา (Course Outline)

บทที่ ๑ การศึกษา

ความหมายของการศึกษา
ความหมายวิชาพื้นฐานการศึกษา
ความสำคัญของการศึกษา
ระบบการศึกษา

บทที่ ๒ ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญา
ขอบเขตของปรัชญา
ปรัชญาการศึกษา

บทที่ ๓ ความเป็นมาของการศึกษาไทย

ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

บทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย

พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน
พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

บทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช (ฉบับที่ ๓) ๒๕๕๓
แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙)
แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)

บทที่ ๖ การประกันคุณภาพการศึกษา

ความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา
ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา
ประโยชน์ของการประกันคุณภาพ

บทที่ ๗ รูปแบบการจัดการศึกษา

โรงเรียนในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย
 การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
 การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
 การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home school)
 โรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส

บทที่ ๘ แนวโน้มการจัดการศึกษา

แนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา
 การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน
 การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง

กำหนดการสอน

สัปดาห์ที่	เนื้อหา	กิจกรรม	ชิ้นงาน
๑ ๓ คาบ	บทที่ ๑ การศึกษา	บรรยายความหมายและจุดมุ่งหมายของการศึกษา	Pre-test เรื่องความหมายของการศึกษา
๒ ๓ คาบ	บทที่ ๒ ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา	๑. อภิปรายความหมายปรัชญาและปรัชญาการศึกษา ๒. กิจกรรมเดี่ยวของปรัชญาดำเนินชีวิต ๓. กิจกรรมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้ปรัชญาเป็นแนวทางแก้ไข	๑. ปรัชญาในการดำเนินชีวิตของตนเอง ๒. ผลงานกลุ่มจากการระดมความคิดโดยใช้ปรัชญาในการแก้ปัญหา
๓-๔ ๖ คาบ	บทที่ ๓ ความเป็นมาของการศึกษาไทย	๑. บรรยายความเป็นมาของการศึกษาไทย ๒. ศึกษาประวัติการศึกษาไทยจากเอกสาร ๓. กิจกรรมกลุ่มวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน	๑. แนวทางการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน ในความคิดของนักศึกษา

(๑๖)

ลำดับที่	เนื้อหา	กิจกรรม	ชิ้นงาน
๕	บทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย	๑. บรรยายการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๙ ๒. ชมวีดิทัศน์ “พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย”	วีดิทัศน์ หรือ นิทรรศการการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๙
๖-๗ ๖ คาบ	บทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย	๑. บรรยายแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒. นำเสนอภาวะวิกฤติการศึกษาไทยในปัจจุบัน ๓. รายงานเดี่ยวสรุปแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและวิเคราะห์แนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๑. รายงานสรุปแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและวิเคราะห์แนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
๘	สอบกลางภาค	สอบข้อเขียน	
๙-๑๐ ๖ คาบ	บทที่ ๖ การประกันคุณภาพการศึกษา	๑. บรรยายการประกันคุณภาพการศึกษา ๒. ชมวีดิทัศน์การประเมินคุณภาพการศึกษาของ สมศ. ๓. กิจกรรมกลุ่มสรุปประเด็นปัญหาแนวทางแก้ไข และแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษา	๑. ชิ้นงานสรุปประเด็นปัญหา แนวทางแก้ไข และแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาในการเตรียมพร้อมรับการประเมินคุณภาพการศึกษา
๑๑-๑๒ ๓ คาบ	บทที่ ๗ การจัดการศึกษาพิเศษและการจัดโรงเรียนประเภทต่าง ๆ	๑. บรรยายการจัดการศึกษาพิเศษและการจัดโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ๒. ชมวีดิทัศน์นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษในสถานศึกษา ๓. ชมวีดิทัศน์ผู้ที่บกพร่องทางอารมณ์ (ออทิสติก)	๑. นำเสนอวีดิทัศน์ ผู้ที่มีความต้องการพิเศษผ่านทางสื่อออนไลน์ (Facebook)

สัปดาห์ที่	เนื้อหา	กิจกรรม	ชิ้นงาน
๑๓-๑๕ ๙ คาบ	บทที่ ๘ กระบวนการปฏิรูปและจัดการศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและศูนย์จัดการเรียนรู้ แนวโน้มในการจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง	๑. บรรยายแนวโน้มการจัดการศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและศูนย์จัดการเรียนรู้ การศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง ๒. ชมวีดิทัศน์ศูนย์การจัดการเรียนรู้ชุมชน ๓. ชมวีดิทัศน์การจัดการศึกษาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๔. กิจกรรมกลุ่มนำเสนอศูนย์เรียนรู้ชุมชน	๑. ชิ้นงาน PowerPoint ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๒. ชิ้นงานแนวทางเชื่อมโยงศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับสถานศึกษา
๑๖	สอบปลายภาค	สอบข้อเขียน	

สื่อการเรียนการสอน

๑. เอกสารประจำวิชา
๒. PowerPoint
๓. ใบงาน
๔. วีดิทัศน์

การวัดผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

รายงานและกิจกรรมในห้องเรียน	๕๐ %
การสอบ	
- สอบกลางภาค	๒๐ %
- สอบปลายภาค	๒๐ %
การเข้าชั้นเรียน	๑๐ %

(๑๘)

การประเมินผลการเรียน

A	≥ 80	คะแนน
B+	75 - 79	คะแนน
B	70 - 74	คะแนน
C+	65 - 69	คะแนน
C	60 - 64	คะแนน
D+	55 - 59	คะแนน
D	50 - 54	คะแนน
E	≤ 49	คะแนน

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๑

การศึกษา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) ความหมายของการศึกษา
- ๒) ความหมายวิชาพื้นฐานการศึกษา
- ๓) ความสำคัญของการศึกษา
- ๔) ระบบการศึกษา

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักศึกษาสามารถอธิบายความหมายของการศึกษาได้
- ๒) นักศึกษาสามารถอธิบายความหมายวิชาพื้นฐานการศึกษาได้
- ๓) นักศึกษาสามารถอธิบายความสำคัญของการศึกษาได้
- ๔) นักศึกษาสามารถอธิบายระบบการศึกษาได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา

ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะทำให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐานความรู้ของนักศึกษา

๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม

นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับความหมายของการศึกษา ความหมายของวิชา พื้นฐานการศึกษา ความสำคัญของการศึกษา ระบบการศึกษา โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำรา ที่เกี่ยวกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้ เป็นระบบ แต่ในเบื้องต้นให้ศึกษาเป็นรายบุคคลก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายร่วมกันภายใน ชั้นเรียน จนได้ข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์ จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับความหมายของการศึกษา ความหมาย วิชาพื้นฐานการศึกษา ความสำคัญของการศึกษา ระบบการศึกษา หน้าชั้นเรียน โดยมี เพื่อนและอาจารย์ ร่วมกันซักถามและแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๑ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อม อธิบาย คำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับการศึกษา

การวัดและการประเมินผล

- ๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ
- ๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
- ๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกต การส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วม ในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๑

การศึกษา

การที่จะทำให้สังคมใด ๆ พัฒนาก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้นั้น สิ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ การศึกษา ซึ่งนับเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า และแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ในสังคม เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเอง ตลอดจนช่วยวางรากฐานพัฒนาการของชีวิตตั้งแต่แรกเกิด การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถที่จะดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถสร้างสรรค์การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนได้ นอกจากนี้ยังเป็นกลไกในการสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม สามารถประกอบการทำงานอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกายและสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็นด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงนับว่าเป็นปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาทุก ๆ ด้านของชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตในโลกที่มีกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกัน การศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย

ความหมายของการศึกษา

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษา” ไว้หลากหลาย เพราะว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคล การพัฒนานั้นย่อมมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เป้าหมายย่อมถูกกำหนดด้วยค่า แต่สิ่งของมีค่าสำหรับแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้นแต่ละคนจึงให้ความหมายการศึกษาไม่เหมือนกัน เพราะความหมายของแต่ละคนย่อมคล้อยไปตามสิ่งที่แต่ละคนถือว่ามีค่าสูงสุด (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๔๐, หน้า ๒๗)

คำว่า “การศึกษา” (education) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน ๒ คำ ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นไว้ต่างกัน คือ เชื่อว่ามาจากคำว่า “educare” ซึ่งหมายถึง การปลูกฝัง อบรม กับ คำว่า “educere” ซึ่งหมายถึง การให้กำเนิด การทำให้เกิดขึ้น รากศัพท์คำแรก หมายถึง การอบรมสั่งสอนให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยึดถืออยู่ปัจจุบัน ส่วนคำหลังนั้นถือว่าการศึกษาเป็นเพียงการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักในคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน เพื่อจะได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นได้เต็มที่ (วิจิตร ศรีสอาน, ๒๕๔๓, หน้า ๓๒)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๕๕, หน้า ๒) ได้ให้ความหมาย “การศึกษา” ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางร่างกาย การสร้างองค์ความรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

วิชัย ตันศิริ (๒๕๕๓, หน้า ๔๖-๕๑) ได้ให้ความหมายคำว่า “การศึกษา” โดยแบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยการ “ถ่ายทอดความรู้” การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เพราะการถ่ายทอดความรู้ที่ดี การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมที่ดี คงจะเกิดขึ้นโดยไม่มีจัดการของสมาชิกในสังคมย่อมจะเป็นไปไม่ได้

ส่วนที่สอง คือ การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เช่น การวิจัย ค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการสร้างองค์ความรู้ต่อไป

สาโรช บัวศรี (๒๕๕๔, หน้า ๑๘) ได้ให้ความหมาย การศึกษา คือ การพัฒนาขั้นทั้ง ๕ โดยใช้มรรค ๘ เพื่อให้ก่อคุณมูล คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลงลดน้อยลง หรือเบาบางมากที่สุด ซึ่งขั้น ๕ ประกอบด้วย

- ๑) รูป คือ ร่างกาย
- ๒) เวทนา คือ ความรู้สึก
- ๓) สัญญา คือ ความทรงจำ
- ๔) สังขาร คือ เครื่องปรุงแต่ง
- ๕) วิญญาณ คือ การเกิดความรู้

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (๒๕๕๔, หน้า ๑๐-๑๓) ได้ให้ความหมายของ การศึกษา คือ การที่มนุษย์เราได้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถโดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ภิญโญ สาร (๒๕๕๖, หน้า ๑๓) ได้ให้ความหมายของการศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านจิตใจ นิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น ๆ กระบวนการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้นำไปใช้ก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด นอกจากนี้การศึกษายังเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการสร้างความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐตามที่รัฐต้องการ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง

สรุปว่า การศึกษาหมายถึง ความเจริญงอกงาม ที่ส่งเสริมให้มนุษย์ได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม โดยช่วยส่งเสริมการสร้าง ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

ส่งเสริมสุขภาพชุมชน การสร้างคนให้มีศีลธรรม การเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ตลอดจน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายวิชาพื้นฐานการศึกษา

วิชา “พื้นฐานการศึกษา” เป็นวิชาที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับแรงผลักดันทางสังคม สถาบันทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ ทั้งในและนอกรการศึกษา อันมีส่วนในการสนับสนุนเอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการศึกษา อิทธิพลทางสังคม รากฐานและประวัติความเป็นมา เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะวิเคราะห์สภาพการศึกษาปัจจุบัน ทั้งปัญหาและประโยชน์ในการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต

เบเยอร์ (Beyer, 1997) เสนอว่า วิชาพื้นฐานการศึกษา ได้แก่ สาขาวิชาที่เน้นการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย อย่างลึกซึ้งในเรื่องของแนวคิด สมมุติฐานและหลักการของวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งรวมไปถึงวิชาด้านประวัติศาสตร์การศึกษา ปรัชญาการศึกษา สังคมวิทยาการศึกษา และจิตวิทยาการศึกษา ตลอดจนวิชาต่าง ๆ ทางด้านหลักสูตรและการครุศึกษา ซึ่งมีลักษณะของการวิเคราะห์วิจารณ์

เนลเลอร์ (Kneller, 2001) กล่าวว่า วิชาพื้นฐานการศึกษา หมายถึง สาขาวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ไปจนถึงวิชาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ และสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แนวความคิดทางด้านพื้นฐานการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่จะศึกษา วิชาการศึกษา “นักคิด” “นักวิชาการ” ซึ่งต้องเข้าใจสภาพปัญหาโดยรอบและมีโลกทัศน์กว้าง ธรรมชาติของสาขาวิชาที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมส่วนรวมการวิจัยและ การวางแผนหรือนโยบาย การศึกษา

วิชาพื้นฐานการศึกษา หมายถึง ลักษณะที่สำคัญอันเกี่ยวข้องกับความรู้เบื้องต้นของการศึกษา หรือเป็นรากฐานของวิชาการศึกษาซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ ของวิชาการศึกษาต่อไป และ/หรือวิชาความรู้ใด ๆ ระดับใด ๆ ก็ได้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ในวิชาการศึกษาในฐานะเป็นวิชาชีพของครูได้ดีขึ้น

พื้นฐานทางการศึกษา หมายถึง ความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นเกี่ยวกับการศึกษาอันเป็นหลักความรู้ที่มั่นคงที่จะนำไปใช้ในการศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้วิชาการศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

ดังนั้น พื้นฐานการศึกษาจึงเป็นการประมวลความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาการศึกษาในแง่ระบบการศึกษา ปัญหาทั่ว ๆ ไปของการศึกษาและการศึกษานานาชาติเพื่อสามารถเปรียบเทียบให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวางว่า การศึกษานั้นย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น วิชาพื้นฐานการศึกษาจึงเป็นแกนกลางของวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการเมือง สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป วิชาพื้นฐานการศึกษา จึงมีความเป็นสหวิทยาการกับศาสตร์อื่น ๆ โดยเฉพาะสังคมศาสตร์ พื้นฐานการศึกษาจะบูรณาการข้อความรู้ทางการศึกษาเข้ากับข้อความรู้ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปแล้ว พื้นฐานการศึกษา จึงหมายถึง ความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นเกี่ยวกับการศึกษาอันเป็นหลักความรู้ที่มั่นคงที่จะนำไปใช้ในการศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในวิชาการศึกษาต่อไป วิชาพื้นฐานจึงเป็นแกนกลางของวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์และการเมือง สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา ตลอดจนเทคโนโลยี ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทุกวิถีทางตามเป้าประสงค์ของการศึกษา และผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนวิชาพื้นฐานที่หลากหลาย พร้อมทั้งเข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบอันสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการและการพัฒนาการศึกษา ผู้ศึกษายังสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติให้เกิดผลดีในฐานะที่เป็นผู้สอนและสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาได้

ความสำคัญการศึกษา

พนม พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๕๖) ได้สรุปความสำคัญของการศึกษาไว้ว่าเป็นการสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบการทำงานอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงามทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจาก ความจำเป็นด้านที่อยู่อาศัย อาหารเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาทุก ๆ ด้านของชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตในโลกที่มีกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน การศึกษาจึงมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย การศึกษาที่จะช่วยให้ทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความสุข จะต้องมึลักษณะ ที่สำคัญดังนี้

๑) เป็นการศึกษาที่ให้ความรู้ และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นอย่างเพียงพอ เช่น ความรู้และทักษะทางด้านภาษา การคิดคำนวณ ความเข้าใจหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น สภาพปัจจุบันมีความจำเป็นต้องสนับสนุนให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๑๒ ปี จึงจะเพียงพอกับความต้องการ และความจำเป็นที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

๒) การศึกษาทำให้คนเป็นคนฉลาด มีเหตุผล คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อการทำงานอาชีพ

๓) การศึกษาต้องสร้างนิสัยที่ดีงามให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยเฉพาะนิสัยรักการเรียนรู้ และนิสัยอื่น ๆ เช่น ความเป็นคนซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รับผิดชอบ เป็นต้น

๔) การศึกษาต้องสร้างความงอกงามทางร่างกาย มีสุขภาพพลานามัยที่ดี รู้จักรักษาตนให้แข็งแรงปลอดภัยโรคภัยไข้เจ็บ และสารพิษ

๕) การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยสร้างสังคมที่สงบเป็นสุข รักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

๖) การศึกษาต้องทำให้คนมีทักษะการงานอาชีพที่เพียงพอกับการเข้าสู่การงานอาชีพ รู้จักการประกอบอาชีพและรู้จักพัฒนาการงานอาชีพ

ทั้ง ๖ ประการ เป็นพื้นฐานทางการศึกษาที่จำเป็น ที่คนจะต้องได้รับรู้อย่างทั่วถึงทุกคน ถ้าทุกคนได้รับอย่างครบถ้วนเพียงพอก็จะทำให้เกิดทักษะ ลักษณะ และนิสัยที่พึงประสงค์ได้ การศึกษาจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพียงสำหรับคนบางคน แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ขาดความพร้อมในปัจจุบันต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ยังมีความ จำเป็นมากที่สุด

อัครอฟ โตะซอ (๒๕๕๖) ได้สรุปความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า ความรู้นั้นเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับทุก ๆ คน เพราะถ้าใครมีความรู้มากก็จะได้เปรียบในทุก ๆ เรื่อง เราจึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ ไม่ว่าจะเป็นวิชาทางด้านสามัญ หรือในวิชาการทางด้านศาสนา ความรู้ในด้านสามัญนั้นมีมากมายหลายแขนงซึ่งวิชาต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เท่าทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองและเท่าทันกับสิ่งที่โลกได้มีการพัฒนาไป และคนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญมากต่อวิชาการทางด้านสามัญ ความรู้และสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มันจะทำให้เรานี้มีเกียรติยศ มีคนนับหน้าถือตา เป็นที่รู้จักกันในสังคมนั้น ๆ และเมื่อเรามีอำนาจมีพวกพ้องมากมาย ความโลภก็จะเข้ามาครอบงำ ทำให้อยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ และก็จะเอามาด้วยกับการเอาเปรียบผู้อื่นที่มีความรู้น้อยกว่า มันจึงทำให้สังคมมีแต่จะแย่งไปทุกที

กล่าวโดยสรุป “การศึกษา” น่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้คนเป็น “คนที่มีคุณภาพ” เพราะการศึกษาเป็นขบวนการทำให้คนมีความรู้ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จะช่วยให้คนคนนั้นอยู่รอดในโลกได้ เป็นประโยชน์กับตนเอง กับครอบครัว ประเทศชาติ และสังคมโลกโดยส่วนรวม

ระบบการศึกษา

การศึกษานั้นเป็นกระบวนการสอนที่ไม่ใช่การสอนเพียงเพื่อให้ผู้เรียนจำเนื้อหาสาระ หรือเป็นการถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากกระบวนการสอนที่ดีคือการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิด “ปัญญา” กล่าวคือ ต้องทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และบูรณาการความรู้ที่ได้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคม ซึ่งมีการจำแนกระบบการศึกษาไว้ดังนี้

สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๖) ได้สรุปไว้ว่า การจัดการศึกษาของไทยได้มีการจัดควบคู่กันไปทั้งที่เป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งพอจะแบ่งระดับของการศึกษาออกได้เป็น ๔ ระดับ คือ

๑. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้านดีพอที่จะเข้ารับการศึกษาคือ การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษานี้อาจจัดเป็นสถานรับเลี้ยงดูเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัยโรงเรียนอนุบาล หรือจัดเป็นชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษา

๒. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานและให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัยและความสามารถ ดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การจัดสถานศึกษาระดับประถมศึกษา พึงจัดเป็นตอนเดียวตลอดใช้เวลาเรียนประมาณ ๖ ปี การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะกำหนดอายุเข้าเกณฑ์ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความพร้อมของเด็ก แต่ต้องไม่บังคับเด็กเข้าเรียนตอนอายุครบ ๖ ปีบริบูรณ์ และไม่ช้ากว่าอายุครบ ๘ ปีบริบูรณ์

๓. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้บุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมการศึกษาระดับนี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียนตอนละประมาณ ๓ ปี นับว่าเป็นการศึกษาระดับกลาง ซึ่งจัดขึ้นสำหรับเด็กวัยรุ่นอายุประมาณ ๑๒-๑๗ ปี ให้ได้เรียนหลังจากจบประถมศึกษาและเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป ผู้ที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา อาจจะไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถ หรือศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพึงให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนกลุ่มวิชาการและวิชาชีพ ตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พึงให้ผู้เรียนได้เน้นการเรียนกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

๔. การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิด เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ การศึกษาระดับนี้จัดแบบกว้างให้ผู้เรียนมีความรู้รอบ และเน้นเฉพาะสาขาวิชาชีพให้ผู้เรียนมีความรู้ลึกและชำนาญทั้งในด้านทฤษฎี ปฏิบัติและมีจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้น ๆ หน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาจึงมุ่งดำเนินการเรียนการสอนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ การวิจัยเพื่อแสวงหาข้อมูล ความรู้ใหม่ และพิสูจน์หลักทฤษฎีต่าง ๆ การบริการชุมชน และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาประเทศทุกด้าน และช่วยแก้ปัญหาของชุมชน

ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการจัดระบบการศึกษาขั้นประถมศึกษา ๖ ปี (๖ ระดับชั้น) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี (๓ ระดับชั้น) และการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี (๓ ระดับชั้น) หรือระบบ ๖-๓-๓

นอกจากนี้ระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕, หน้า ๕) จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาในระบบโรงเรียนออกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน หรือรูปแบบของการเรียนการสอนที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “model of learning” ฉะนั้น แนวทางใหม่คือสถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้ง ๓ รูปแบบ และให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง ๓ รูปแบบ โดยพระราชบัญญัติการศึกษาฯ มาตรา ๑๕ กล่าวว่าการจัดการศึกษามี ๓ รูปแบบ คือ

๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงานการสอน และจะส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดได้ทั้ง ๓ รูปแบบ

โดยแบ่งการศึกษาไว้ ๒ ระดับ ได้แก่

๑. การศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า ๑๒ ปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงการศึกษาในระบบที่เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็น ๓ ระดับ

๑.๑ การศึกษาก่อนระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุ ๓-๖ ปี

๑.๒ การศึกษาระดับประถมศึกษา โดยปกติใช้เวลาเรียน ๖ ปี

๑.๓ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ ดังนี้

๑.๓.๑ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยปกติใช้เวลาเรียน ๓ ปี

๑.๓.๒ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยปกติใช้เวลาเรียน ๓ ปี แบ่งเป็นสองประเภท ดังนี้

๑) ประเภทสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

๒) ประเภทอาชีวศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ หรือ ศึกษาต่อในระดับอาชีพขั้นสูงต่อไป

๒. การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา การใช้คำว่า “อุดมศึกษา” แทนคำว่า “การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย” ก็เพื่อจะให้ครอบคลุมการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ที่เรียนภายหลังที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว

ทั้งนี้การศึกษาภาคบังคับจำนวน ๙ ปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ ๗ เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ ๑๖ เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่ ๙ ของการศึกษาภาคบังคับหลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การศึกษาภาคบังคับนั้นต่างจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่บังคับให้ประชาชนต้องเข้าเรียนแต่เป็นสิทธิ์ของคนไทย ส่วนการศึกษาภาคบังคับเป็นการบังคับให้เข้าเรียนถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองตามมาตรา ๖๙ ของรัฐธรรมนูญ

บทสรุป

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่จำเป็น ที่คนจะต้องได้รับรู้อย่างทั่วถึง หากผู้ใดได้รับการศึกษาอย่างครบถ้วนและเพียงพอแล้ว ย่อมทำให้ผู้นั้นเกิดทักษะ และนิสัยที่พึงประสงค์ได้ การศึกษาจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพียงสำหรับคนบางคน แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ขาดความพร้อมในปัจจุบันต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ดังนั้น กล่าวได้ว่า “การศึกษา” คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดกับบุคคล และสังคม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการให้ส่งเสริมให้บุคคลเจริญเติบโตและมีความเจริญงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาจนเป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณธรรมสูง และสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ในฐานะที่เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพเหมาะสมและมีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการในการใช้กำลังของประเทศ ดังนั้นสรุปได้ว่า การศึกษาจึงหมายถึง การเจริญงอกงาม นั่นเอง เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญงอกงามทุกด้าน คือ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ถ้าประเทศใดประชากรมีการศึกษาสูง ประเทศนั้นก็จะมีกำลังคนที่มีประสิทธิภาพได้

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาเขียนบรรยาย อธิบายแต่ละข้อต่อไปนี้

๑. จงรวบรวมความหมายของการศึกษา จากนักการศึกษาอย่างน้อย ๓ คน
๒. พื้นฐานการศึกษาหมายถึงอะไร
๓. การศึกษามีความสำคัญอย่างไร
๔. สรรานุกรมไทยฉบับเยาวชน ฉบับที่ ๒ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็นกี่ระดับ อะไรบ้าง
๕. พระราชบัญญัติการศึกษาฯ มาตรา ๑๕ กล่าวว่าการจัดการศึกษามีกี่ประเภท อะไรบ้าง
๖. พระราชบัญญัติการศึกษาฯ มาตรา ๑๕ แบ่งการศึกษาเป็นกี่ระดับ อะไรบ้าง

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๒

ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) ความหมายของปรัชญา
- ๒) ขอบเขตของปรัชญา
- ๓) ปรัชญาการศึกษา

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของปรัชญาได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายขอบเขตของปรัชญาได้
- ๓) นักเรียนสามารถอธิบายปรัชญาการศึกษาได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา

ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ผู้สอนทราบพื้นฐานความรู้ของนักศึกษา

- ๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม

นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับความหมายของปรัชญา ขอบเขตของปรัชญา ปรัชญาการศึกษา โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสาร

ตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ แต่ในเบื้องต้นให้ศึกษาเป็นรายบุคคลก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อภิปรายร่วมกันภายในชั้นเรียน จนได้ข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์ จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับความหมายของปรัชญา ขอบเขตของ ปรัชญา และปรัชญาการศึกษา หน้าชั้นเรียน โดยมีเพื่อนและอาจารย์ร่วมกันซักถามและแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๒ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อมอธิบาย คำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับปรัชญาและปรัชญาการศึกษา
- ๓) วิดีทัศน์เกี่ยวกับปรัชญา และ ปรัชญาการศึกษา

การวัดและการประเมินผล

๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ

๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน

๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกต การส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๒

ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาเป็นที่รวมของศาสตร์ทั้งหลาย เปรียบเสมือนมรดกของสังคมอันเกิดมาจากความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็น ความสงสัย แปลงประหลาดใจ ทำให้เกิดความคิดและสร้างทฤษฎีปรัชญาต่าง ๆ เพื่อตอบสนองสงสัยของมนุษย์ในเรื่องเกี่ยวกับจักรวาล โลก พระเจ้า รวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ ต่อมามนุษย์ได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาเป็นทฤษฎีเชื่อมโยงกับการศึกษาจนก่อให้เกิดปรัชญาการศึกษาขึ้น

ความหมายของปรัชญา

ปรัชญานั้นมีความหมายกว้างมาก ยากที่จะจำกัดความลงไปได้ เพราะเหตุที่วิชาปรัชญานั้น เป็นวิชาที่ศึกษาหาความจริงตามหลักเหตุและผลอย่างกว้าง ๆ กับธรรมชาติของจักรวาลที่เราอาศัยอยู่ เราจะเห็นว่า นักปรัชญาแต่ละคนก็ล้วนแต่ให้ความหมายของคำว่าปรัชญาที่แตกต่างกันออกไป ดังจะได้ยกตัวอย่างมาดังนี้

อูร์ตัน รัตนภักดี (๒๕๒๓, หน้า ๑) กล่าวว่า ปรัชญาเป็นศัพท์บัญญัติของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์มาจากรากศัพท์สันสกฤตว่า ชญา แปลว่า รู้ เข้าใจ เติมอุปสรรค พร เป็นปรัชญา แปลว่า ความปราดเปรื่องหรือความรู้ ซึ่งภาษาอังกฤษใช้ว่า “philosophy” มาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า “philosophia” จากคำว่า “philos” แปลว่า “loving of wisdom” ส่วน “sophia” แปลว่า “wisdom” ฉะนั้นถ้าแปลโดยรูปศัพท์ก็หมายความว่าความรักในความรู้ (loving of wisdom)

กิริติ บุญเจือ (๒๕๒๓, หน้า ๓) ให้ความหมายของปรัชญาว่าปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความปราดเปรื่อง หรือความรู้

วิจิตร ศรีสอาน (๒๕๓๐, หน้า ๒๒๐) กล่าวว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความรักในความรู้ และการแสวงหาความรู้ เมื่อแสวงหาแล้วก็จะพบความจริงที่เรียกว่าสัจธรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของ ปรัชญา ว่าหมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา (๒๕๕๕, หน้า ๒) สรุปว่าปรัชญาจำแนกได้ ๒ กลุ่ม ความหมายคือ

๑. ความหมายตามตัวอักษร คือความหมายที่มาจากคำแปลตามรูปศัพท์ ซึ่งหมายถึงความรู้ อันประเสริฐ ซึ่งครอบคลุมถึงความรู้ทั้งหมดทุกศาสตร์ ทุกวิชา ซึ่งมีความหมายเป็นแม่แบบหรือเป็นพื้นฐาน ให้แก่ความรู้ทั้งหลาย

๒. ความหมายตามลักษณะของการนำไปใช้ คือความหมายที่อยู่ในรูปของทฤษฎี หลักการ ความคิด และคติความเชื่อต่าง ๆ ปรัชญาในความหมายตามลักษณะของการนำไปใช้นี้ มีความหมาย และขอบเขตแคบ คือมีความหมายจำเพาะเจาะจงเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี ดังนั้น จึงใช้เฉพาะบุคคลและสังคมแต่ละแห่งเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้ความคิด ใช้ปัญญาและเหตุผล แสวงหาความรู้ ช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเองและมีหลักการในการดำรงชีวิตในสังคม

สาขาของปรัชญา

ปรัชญาเกิดจากผลของกิจกรรมทางแนวคิด และการศึกษาค้นคว้าของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เพราะมนุษย์มีมันสมอง รู้จักคิดและมีสติปัญญาที่ดีกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า สัตว์ประเภทอื่น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุให้มนุษย์คิด สงสัย และสามารถแก้ปัญหาของตนได้ดีกว่าสัตว์ประเภทอื่น และมนุษย์ยังแสวงหาความจริงแท้ของสรรพสิ่งที่อยู่ใกล้และไกลตัว ด้วยความอยากรู้ จึงทำให้มนุษย์สามารถรู้จักความจริง ความดี และความงาม (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ๒๕๕๕, หน้า ๖)

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดปรัชญาแม่บท สามารถแบ่งออกเป็นแขนงต่าง ๆ ได้ ๓ สาขา ดังนี้ (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๗๑-๑๗๓)

๑. อภิปรัชญา (metaphysic/ontology) เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาที่มุ่งศึกษาสภาวะแห่งความเป็นจริงหรือธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ว่าอะไรคือความเป็นจริงอันเป็นที่สุด (ultimate reality) ของสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลศึกษาถึงลักษณะของการมีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งทั้งหลายว่าอะไรเป็นสิ่งที่จริงแท้ จิตหรือวัตถุเป็นความจริงมูลฐาน ภาววิทยามีขอบข่ายกว้างขวางมาก เพราะเป็นการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตและสรรพสิ่งที่มวลในจักรวาล

๒. ญาณวิทยา (epistemology) ปรัชญาแขนงนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักหรือทฤษฎีแห่งความรู้ คำถามหลักที่นักปรัชญาแขนงนี้สนใจคือ อะไรคือความรู้ที่ถูกต้องเราทำได้อย่างไรว่าถูกต้อง มีหลักอะไรที่จะช่วยตัดลึนความถูกผิด ประสาทสัมผัสเป็นตัวตัดสิน หรือเหตุผลหรือวิธีอื่นใด ความรู้ มีกี่ประเภท ได้มาจากแหล่งใด เหล่านี้เป็นปัญหาที่ปรัชญาแขนงญาณวิทยามุ่งศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากการศึกษาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ ปรัชญาแขนงนี้จึงมีส่วนสัมพันธ์กับการศึกษาอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน ญาณวิทยาได้ให้พื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ใน ๒ ลักษณะ คือ แบบต่าง ๆ ของการรู้ (เรารู้ได้อย่างไร) และประเภทต่าง ๆ ของความรู้ วิธีการที่จะช่วยให้เรารู้สิ่งต่าง ๆ นั้น มีอยู่หลายวิธี แต่วิธีที่จะให้ความรู้ที่แท้จริงมากที่สุดนั้นมีอยู่ ๕ วิธีคือ

๑) การรู้โดยข้อมูลทางผัสสะ (sense data) ผัสสะ หมายถึง การรู้หรือการรับรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ทางใดทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ทางพร้อมกัน ข้อมูลทางผัสสะเป็นวิธีการหนึ่งของการรับรู้เพื่อนำไปสู่ความรู้ที่เชื่อถือได้

๒) การรู้โดยสามัญสำนึก (common sense) สามัญสำนึก หมายถึงความรู้สึก หรือการรับรู้ของคนแต่ละคนที่มีร่วมกับคนอื่น โดยที่ไม่จำเป็นต้องมาคิดค้นไตร่ตรองเสียก่อน มนุษย์เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างสามารถตัดสินใจได้ว่าอะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไร ไม่ควรได้ทันที โดยอาศัยสามัญสำนึก

๓) การรู้โดยตรรกวิธี (logic) ตรรกวิธีหรือตรรกวิทยา เป็นวิธีการสำคัญที่นักปรัชญาใช้ในการตัดสินความถูกต้องของความรู้ความจริง เป็นวิธีการที่อาศัยหลักของเหตุผล ความน่าเชื่อถืออยู่ที่เหตุผล

๔) การรู้โดยการหยั่งรู้ หรือญาณทัศน์ (intuition) การรู้โดยการหยั่งรู้หรือญาณทัศน์เป็นการรู้โดยอาศัยความคิดหรือจินตนาการที่อาศัยสติปัญญาเป็นหลัก การหยั่งรู้ของมนุษย์นั้นมีหลายระดับขึ้นอยู่กับระดับความคิดและสติปัญญาของแต่ละคน ในระดับสูงสุดของการหยั่งรู้โดยใช้สมาธิและปัญญาก็คือ การตรัสรู้อย่างที่เกิดขึ้นกับพระพุทธเจ้ามาแล้ว

๕) การรู้โดยวิธีวิทยาศาสตร์ (scientific method) การรู้โดยวิธีวิทยาศาสตร์ เป็นการรู้โดยอาศัยการสังเกตและการทดลองเพื่อพิสูจน์ว่าความรู้ที่ได้จากการสังเกตหรือการสัมผัสเป็นความรู้ที่ถูกต้อง เมื่อมีการทดลองซ้ำ ๆ จนได้คำตอบไม่เปลี่ยนแปลงได้ ก็ถือได้ว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง ปรากฏว่าผลการพิสูจน์ยังไม่เป็นอย่างอื่น ปรัชญาโดยปกติจะไม่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์เพื่อผลิตความรู้ แต่อาจจะใช้วิธีวิทยาศาสตร์เพื่อทดสอบความถูกต้องของความคิดหรือประสบการณ์

อีกลักษณะหนึ่งของญาณวิทยา คือ การจำแนกประเภทของความรู้โดยอาศัยแหล่งที่มาและวิธีการได้มาซึ่งความรู้ ออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑) ความรู้ประเภทคัมภีร์ (revealed knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่พระเจ้าเป็นเจ้าประทานให้แก่ศาสดา เพื่อนำไปเผยแพร่แก่มวลมนุษย์ ส่วนมากจะเป็นความรู้ที่ประมวลไว้ในพระคัมภีร์ทางศาสนา หลักสูตรและการสอนในโรงเรียนและสถานศึกษามักจะมีการนำเอาความรู้ประเภทนี้บรรจุไว้ในหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ความรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจ

๒) ความรู้ประเภทตำรา (authoritative knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากการบอกเล่า บันทึก หรือการถ่ายทอดจากผู้คงแก่เรียน หรือผู้รู้ในเรื่องต่าง ๆ ถึงตัวผู้ที่เป็นปราชญ์หรือผู้เชี่ยวชาญนั้น ๆ เป็นแหล่งของความรู้ ผลงานของผู้รู้ที่เขียนเป็นคำมาไว้จึงเป็นประเภทหนึ่งของความรู้ที่ใช้อ้างอิงกันโดยทั่วไป แหล่งความรู้ประเภทนี้อาจจะสมบูรณ์ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องทั้งหมดก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือและการพิสูจน์โดยวิธีการอื่น ๆ

๓) ความรู้ประเภทญาณทัศน์ (intuitive knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ โดยญาณ การหยั่งรู้ว่าจะเกิดจากการครุ่นคิดไตร่ตรองเพื่อหาคำตอบเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้พ้นสงสัย แต่คิดไม่ออกหรือหาคำตอบไม่ได้ แต่จู่ ๆ ก็เกิดความรู้ในเรื่องนั้นผุดขึ้นมาในความคิดและได้คำตอบ โดยไม่คาดฝัน ในบางกรณีเมื่อมีแรงคลใจหรือจินตนาการบางอย่างก็เกิดการหยั่งรู้ขึ้นความรู้ที่ได้จาก ญาณทัศน์นี้เป็นจุดกำเนิดของความรู้เชิงปรัชญา ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรืองานสร้างสรรค์ทางด้าน ศิลปกรรมและวรรณกรรม

๔) ความรู้ประเภทเหตุผล (rational knowledge) เป็นความรู้ที่ได้มาจากการใช้หลักของ เหตุผล ซึ่งเป็นวิธีการทางตรรกวิทยา ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ที่เกิดจากการอ้างอิงความจริงหรือความรู้ที่ มีอยู่แล้ว เพื่อนำไปสู่ความรู้ใหม่

๕) ความรู้เชิงประจักษ์ (empirical knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และผัสสะประกอบกัน การสังเกต การทดลอง การพิสูจน์ความจริงด้วยวิธีการที่เหมาะสมโดยมีการเก็บ รวบรวม วิเคราะห์ และแปลความหมายของข้อมูลด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์เป็นแหล่งที่มาของความรู้ ประเภทนี้ ซึ่งเป็นรากฐานของการวิจัยค้นคว้าในยุคปัจจุบัน

๓. คุณวิทยา (axiology) ปรัชญาแขนงที่มุ่งวิเคราะห์คุณค่าหรือค่านิยมเกี่ยวกับความดี และความงาม มีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิตที่มุ่งศึกษาแนวความคิดและความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งที่ดีงาม และมีคุณค่าใน ๓ แง่ คือ

๑) ตรรกวิทยา (logic) คือปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยการใช้เหตุผล ความถูก ผิด ได้แย้ง ถกเถียง และจุดบกพร่องในการใช้เหตุผล ตรรกวิทยามุ่งศึกษาและค้นคว้าหาวิธีการที่จะเข้าถึงสิ่งแท้จริงสูงสุด และความรู้ที่ถูกต้อง รวมไปถึงหลักเกณฑ์ในการใช้เหตุผล

๒) จริยศาสตร์ (ethics) เป็นเรื่องของความดี ความถูกต้องของแนวทาง ความประพฤติ ความหมายของชีวิต ชีวิตที่ดีมีลักษณะอย่างไร อะไรคือสิ่งที่น่าพึงปรารถนาที่สุดของชีวิต ความดีคืออะไร เอาอะไรมาเป็นเกณฑ์วัดความดีความชั่ว

๓) สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) เป็นเรื่องของความงาม การจะตัดสินว่าอะไรสวย อะไรงาม ใช้เกณฑ์อะไร มีเกณฑ์ที่จะวัดได้จริงหรือไม่ สุนทรียศาสตร์มุ่งศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับความงามของศิลปะ ความไพเราะแห่งดนตรี ความงามแห่งธรรมชาติ

คุณวิทยามีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษานี้ เพราะการศึกษามีได้มีหน้าที่แต่เพียงการถ่ายทอด ความรู้ไปสู่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่สำคัญในการปลูกฝังทัศนคติ และค่านิยมที่ดีงามในตัวผู้เรียน ด้วยหลักการด้านจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ จึงมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษา ทุกระดับเป็นอย่างมาก

ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาประยุกต์ (applied philosophy) เพราะเป็นการนำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ (pure philosophy) มาประยุกต์ใช้กับการศึกษา จึงเรียกว่า ปรัชญาการศึกษา โดยมุ่งให้นักศึกษามีเจริญงอกงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นสิ่งกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา หรือเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดคุณลักษณะผู้เรียนเป็น (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๖-๑๗) ประกอบด้วย

๑. ปรัชญาสาขาสารนิยม หรือสารัตถนิยม (essentialism)
๒. ปรัชญาสาขาสัจวิทยานิยม หรือสัจนิยมวิทยา หรือนิรันตรนิยม (perennialism)
๓. ปรัชญาสาขาพัฒนาการนิยม หรือพัฒนานิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (progressivism)
๔. ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม (reconstructionism)
๕. ปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม หรืออัตนิยม หรือสภาวะนิยม (existentialism)

๑. ปรัชญาสาขาสารนิยม หรือสารัตถนิยม (essentialism)

สารนิยม เป็นชื่อของปรัชญาการศึกษาที่กำหนดขึ้นมาตามความเชื่อตามหลักปรัชญาของจิตนิยม (idealism) และสัจนิยม (realism) ซึ่งเป็นปรัชญาทั่วไป ประกอบด้วย

๑.๑ ปรัชญาสารนิยมหรือสารัตถนิยมตามแนวจิตนิยม มีความเชื่อว่า การศึกษาคือเครื่องมือในการสืบทอดมรดกทางสังคม ซึ่งก็คือวัฒนธรรมและอุดมการณ์ทั้งหลายอันเป็นแก่นสาระสำคัญ (essence) ของสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาจึงควรประกอบไปด้วย ความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม และวัฒนธรรม อันเป็นแก่นสำคัญซึ่งสังคมนั้นเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามสมควรที่จะรักษาและสืบทอดให้อนุชนรุ่นต่อไป การจัดการเรียนการสอนจะเน้นบทบาทของครูในการถ่ายทอดความรู้และสาระต่าง ๆ รวมทั้งคุณธรรมและค่านิยมที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนอยู่ในฐานะผู้รับสืบทอดมรดกทางสังคม ก็จะต้องอยู่อย่างมีระเบียบวินัย และพยายามเรียนรู้สิ่งที่ครูถ่ายทอดให้อย่างตั้งใจ

๑.๒ ปรัชญาสารนิยมหรือสารัตถนิยมตามแนวสัจนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้และความจริงทางธรรมชาติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาจึงควรประกอบไปด้วย ความรู้ ความจริง และการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอนตามความเชื่อนี้จึงเน้นการให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง และการสรุปกฎเกณฑ์จากข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านั้น

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาสารนิยมจะสนับสนุน The Three R's (๓R's) คือ การอ่านออก (Reading) เขียนได้ (Writing) คิดเลขเป็น (Arithmetic) ซึ่งความเชื่อตามปรัชญานี้ ผู้เรียนก็คือดวงจิตเล็ก ๆ และ

ประกอบด้วยระบบประสาทสัมผัส ครูคือต้นแบบที่ดีที่มีความรู้จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนักเรียน โดยการแสดงการสาธิต หรือเป็นนักสาธิตให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเห็นอย่างจริงจัง

ในด้านการสอนนั้นมุ่งให้นักเรียนรับรู้และเข้าใจ ผู้สอนจะพยายามชี้แจงและให้เหตุผลต่าง ๆ นานา เพื่อให้ผู้เรียนคล้อยตามและยอมรับหลักการ ความคิดและค่านิยมที่ครูนำมาให้ การเรียนจึงไม่เป็นการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ แต่เป็นการยอมรับสิ่งที่คนในสังคมเคยเชื่อและเคยปฏิบัติมาก่อน

รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนนั้น ยึดหลักส่งเสริมให้นักเรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความรู้อันสูงสุดให้มากที่สุดเท่าที่นักเรียนแต่ละคนจะทำได้ วิธีที่ครูส่งเสริมมากคือ การรับรู้ และการจำ การจัดนักเรียนเข้าชั้นจะยึดหลักการจัดแบบแยกตามลักษณะและระดับความสามารถ ที่ใกล้เคียงกันของผู้เรียน (homogeneous grouping) เพื่อมิให้ผู้เรียนช้ากว่าผู้ที่สามารถเรียนเร็ว ในการสอนจะคำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการมากกว่าคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ตารางสอนแบบ block schedule คือ ทุก ๆ คาบควรมีช่วงเวลาเท่ากันหมด และเพื่อให้การถ่ายทอดและการรับรู้ของนักเรียนบังเกิดผลสูงสุด จึงเน้นการบรรยาย หรือการพูดของครูมากเป็นพิเศษ

การประเมินผลจะเน้นเรื่องเนื้อหาสาระหรือความรู้มากที่สุด ในการปฏิบัติจริงจะออกมาในรูปของการทดสอบความสามารถในการจำมากกว่าการทดสอบความสามารถในการคิดการใช้เหตุผล หรือความเข้าใจในหลักการ ไม่มีการวัดพัฒนาการทางด้านทัศนคติในการบริการหรือปรับปรุงสังคม แต่เน้นพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

ข้อสังเกตของปรัชญาการศึกษาสารนิยมหรือสารัตถนิยมมีดังนี้

- ๑) กระบวนการเรียนรู้ต้องผ่านจิต โดยญาณและแรงบันดาลใจ
- ๒) จิตของผู้เรียนพัฒนาขึ้นมากเท่าใดก็มีโอกาสที่จะเป็นจิตที่สมบูรณ์มากขึ้นเท่านั้น
- ๓) สาระสำคัญของความรู้ คือ วิชาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และความรู้ปัจจุบัน ซึ่งเน้นปริมาณความรู้เป็นสำคัญ

๔) การเรียนการสอนมุ่งที่จะฝึก (The Three R's) การอ่าน เขียน คิดเลข

๕) เป็นแนวความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาทั่วโลก ตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ของปรัชญาการศึกษาสารนิยม หรือสารัตถนิยม

การเรียนการสอนเน้นเนื้อหาวิชา การเชื่อฟังครู ทำให้ผู้เรียนขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความเป็นตัวของตัวเองซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการปกครองระบบประชาธิปไตย การสอนเน้นความจำ ทำให้นักเรียนไม่มีความคิดก้าวหน้า มีแต่ความรู้ในทางทฤษฎีที่นำไปปฏิบัติได้ยาก การยึดถือมรดกวัฒนธรรมเกินไปทำให้ผู้เรียนขาดอิสรภาพและความมีเหตุผล และการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้แน่นอนตายตัวขัดกับหลักการวิจัยที่ว่าความรู้และวิทยาการต่าง ๆ จะเพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ใน ๘-๑๐ ปี

๒. ปรัชญาสาขาพัฒนาการนิยม หรือพิพัฒนิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (progressivism)

เป็นปรัชญาการศึกษาที่ยึดหลักการของปรัชญาสาขาสถาปัตยกรรมนิยม โดยมีความเชื่อว่านักเรียนเป็นบุคคลที่มีทักษะพร้อมที่ปฏิบัติงานได้ ครูนั้นเป็นผู้นำทางในด้านการทดลองและวิจัย หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของสังคม เช่น ปัญหาของสังคม รวมทั้งแนวทางที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ปรัชญาปฏิบัติการนิยมให้ความสนใจอย่างมากต่อการ “ปฏิบัติ” หรือ “การลงมือกระทำ” ซึ่งหลายคนอาจเข้าใจผิดว่า นักปรัชญากลุ่มนี้ไม่สนใจหรือไม่เห็นความสำคัญของ “การคิด” สนใจแต่การกระทำเป็นหลัก แต่แท้ที่จริงแล้ว ความหมายของปรัชญานี้ก็คือ “การนำความคิดให้ไปสู่การกระทำ” เพราะเห็นว่า ลำพังแต่เพียงการคิดไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดี และการกระทำที่เหมาะสม พัฒนาการนิยมเกิดจากทัศนะทางการศึกษาของรูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ชาวอเมริกา เขาเชื่อว่า การศึกษาจะช่วยพัฒนาเด็กไปในทางที่ดี ต่อมา มีนักการศึกษาชาวสวิสชื่อ เพสตาโลสซี (Johann Heinrich Pestalozzi) มีแนวคิดว่าการพัฒนาหมายถึง การเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการจะยึดอะไรเป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านความรู้ หรือความเชื่อยอมเป็น การถ่วงพัฒนาการ หรือการเปลี่ยนแปลงของเด็ก เพสตาโลสซีจึงเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เน้นพัฒนาการของผู้เรียน แต่ความคิดของนักการศึกษาทั้งสองมาแพร่หลายเมื่อ จอนห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม คือ แทนที่จะเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นเลิศทางสติปัญญาของผู้เรียน ดิวอี้ หันมาเน้นใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตัวผู้เรียนแทน โดยเน้นว่าผู้เรียนควรเข้าใจและตระหนักในตนเอง (self-realization) ในการที่คนเราจะไปได้ นั่น จำต้องรู้เสียก่อนว่าตนเองมีความสนใจอะไร หรือตนเองมีปัญหาอะไร ความสนใจและปัญหานี้เองที่ใช้เป็นหลักยึดในการจัดการศึกษา ซึ่งการที่เด็กจะพัฒนาได้นั้น ต้องเกิดจากการพยายามแก้ปัญหา และสนองความสนใจของตนเอง ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดวิธีการในการพัฒนาหลักสูตร และการสอนแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ดิวอี้ เชื่อว่าในกระบวนการที่เด็กพยายามแก้ปัญหาหรือสนองความสนใจของตนเองนั้น เด็กจะต้องลงมือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และในกระบวนการนี้เอง การเรียนรู้จะเกิดขึ้น หลักการนี้ทำให้เกิดวิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา (problem solving) หรือเรียนด้วยการปฏิบัติ (learning by doing) ซึ่งเขาได้ทดลองให้เด็กเรียนรู้จากการกระทำในบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กได้รับอิสระในการริเริ่มความคิดและลงมือทำตามที่คิด ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางในการจัดการเรียนการสอน และจากหลักการที่ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลง คนเราจะหยุดพัฒนาไม่ได้ ดังนั้นการเรียนรู้ของคนเราจึงมิได้หยุดอยู่แต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่จะดำเนินไปตลอดชีวิตของผู้เรียน ทำให้เกิดความเชื่อว่าการศึกษาคือชีวิต (education is life)

นอกจากความมุ่งหมายของการศึกษาที่จะพัฒนาตัวผู้เรียนตามที่กล่าวมาแล้ว ปรัชญานี้ยังนำเรื่องของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยการเตรียมผู้เรียนให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคม

ประชาธิปไตย จริยธรรม ศาสนา และศิลปะอีกด้วย แต่การเน้นทางด้านสังคมของปรัชญานี้ไม่ค่อยหนักแน่น และชัดเจนเหมือนกับปรัชญาอื่น ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไป

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวปรัชญานี้ จะเริ่มด้วยคำถามที่ว่า “ผู้เรียนต้องการเรียนอะไร” จากนั้นครูผู้สอนจึงจัดแนวทางในการเลือกเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ที่เหมาะสมมาให้นับการปลูกฝัง การฝึกฝนอบรมในเรื่องดังกล่าวโดยการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ (experience) เนื้อหาวิชาเหล่านี้ จะเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในสังคมด้วย

ในการสอนครูจะไม่เน้นการถ่ายทอดวิชาความรู้แต่เพียงประการเดียว แต่จะคอยเป็นผู้ดูแล และให้ความช่วยเหลือเด็กในการสำรวจปัญหา ความต้องการ และความสนใจของตนเอง คอยแนะนำ ช่วยเด็กในการแก้ปัญหา แนะนำแหล่งต่าง ๆ ที่เด็กจะไปค้นหาความรู้ที่ต้องการจะเน้นให้เด็กมีโอกาส ปฏิบัติ ส่วนการการประเมินผลจะนำพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ เข้ามาร่วมประมวลด้วย โดยไม่เน้น การวัดความเป็นเลิศทางสมองและวิชาการเหมือนปรัชญาเช่นที่แล้วมา

การศึกษาฝ่ายพัฒนาการนิยมจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์มา จัดการเนื้อหาวิชาแบบเก่า วิธีการในการจัดหลักสูตรเช่นนี้เรียกว่า “ยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลาง” หรือ “ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง” ผิดกับพวกสารนิยมและสัจวิทยานิยม ที่จัดหลักสูตรโดยถือ “วิชาเป็น ศูนย์กลาง”

กระบวนการเรียนการสอนยึดหลักความสนใจของผู้เรียนที่จะแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ เป็น ประการสำคัญ ด้วยเหตุนี้การเรียนการสอน จึงส่งเสริมการฝึกหัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อฝึกแก้ปัญหา โดยอาศัย การอภิปรายซักถาม และการอภิปรายร่วมกันซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ ผู้เรียนมีความสามารถที่จะพิจารณาตัดสินใจ โดยอาศัยประสบการณ์และผลที่เกิดจากการทำงานเป็นกลุ่ม ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองให้อยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อสังเกตปรัชญาการศึกษาสาขาพัฒนาการนิยม มีดังนี้

- ๑) ประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานของความรู้
- ๒) สภาพการณ์ของทุกสิ่งในโลกนี้กำลังเปลี่ยนแปลง
- ๓) กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์จะทำให้เด็กรู้ว่าจะคิดอย่างไร
- ๔) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเน้นการคิดอย่างไร มากกว่าคิดอะไร
- ๕) โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม และเป็นสถาบันต้นแบบของประชาธิปไตย
- ๖) เสรีภาพภายใต้กฎเกณฑ์เป็นพื้นฐานของประชาธิปไตย
- ๗) กระบวนการศึกษาเน้นกระบวนการกลุ่ม และมาตรฐานของกลุ่ม

ข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม

นักการศึกษาหลายคนกล่าวว่าปรัชญาสาขานี้ทำให้เด็กมีความรู้ไม่เป็นขั้นเป็นอันขาด ระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม และทำให้เด็กขาดทัศนคติที่จะอนุรักษ์สถาบันใด ๆ ของสังคมไว้ต่อไป ทำให้การศึกษาด้อยในคุณภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านสติปัญญา การสอนที่เน้นความต้องการและความสนใจของเด็กนั้น เด็กส่วนมากยังขาดวุฒิภาวะพอที่จะรู้ความสนใจของตนเอง ธรรมชาติของเด็กชอบเล่นมากกว่าชอบเรียน การจัดหลักสูตรให้สนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนทั้งหมดเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ความสนใจและความต้องการบางอย่างของผู้เรียนอาจจะไม่มีประโยชน์ในชีวิต การเรียนการสอนที่เน้นการปรับตัวของนักเรียนให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมอาจทำให้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง

๓. ปรัชญาสาขาสัจวิทยานิยม หรือสัจนิยมวิทยา หรือนิรันดรนิยม หรือนิรันดรนิยม (perennialism)

แนวความคิดหลักทางการศึกษาของสัจวิทยานิยม ได้แก่ ความเชื่อที่ว่า หลักการของความรู้จะต้องมีลักษณะจีรังยั่งยืนอย่างแท้จริง คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเราควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้ใช้ได้ ในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งย้ำว่า พลังแห่งเหตุผลของมนุษย์ผนวกกับแรงศรัทธา คือ เครื่องมือทางความรู้

สัจวิทยานิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่ยึดแนวความเชื่อตามหลักปรัชญาสากลสาขาเทวนิยม โดยมีความเชื่อว่า นักเรียน คือ ดวงวิญญาณที่มีเหตุผล ครูคือดวงวิญญาณที่มีลักษณะของการเป็นผู้นำ และนักวิชาการ สำหรับหลักสูตรนั้นก็ป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับดวงวิญญาณและสติปัญญา เช่น หลักการของศาสนา กฎเกณฑ์ หลักการต่าง ๆ ของภาษา คณิตศาสตร์ เป็นต้น

ปรัชญาสัจวิทยานิยมเชื่อว่าคนมีธรรมชาติเหมือนกันทุกคน ดังนั้นการศึกษาจึงควรเป็นแบบเดียวกันสำหรับทุกคน และเนื่องจากมนุษย์มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ คือเป็นผู้สามารถใช้เหตุผล ดังนั้นการศึกษาจึงควรเน้นการพัฒนาความมีเหตุผล และการใช้เหตุผล มนุษย์จำเป็นต้องใช้เหตุผลในการดำรงชีวิตและควบคุมกำกับตนเอง มิฉะนั้นจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ การศึกษาเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับความจริงแท้แน่นอน ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง มิใช่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับโลกแห่งวัตถุ ซึ่งไม่ใช่ความจริงแท้ ดังนั้นเด็ก ๆ ควรได้รับการสอนวิชาพื้นฐานต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้เขาได้รู้จักและเรียนรู้ความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรม ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านกายภาพ และจิตใจ และวิชาหรือเนื้อหาสาระที่เป็นความจริงแท้แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เด็กควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนคือ “great books” ซึ่งประกอบด้วย ศาสนา วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาและดนตรี

การจัดการเรียนการสอนตามปรัชญานี้ จะมุ่งเน้นการสอนให้ผู้เรียนจดจำ ใช้เหตุผล และตั้งใจกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยผู้สอนใช้การบรรยาย ซักถามเป็นหลัก รวมทั้งเป็นผู้ควบคุม ดูแล ให้ผู้เรียนอยู่

ในระเบียบวินัย ส่วนการปล่อยให้ผู้เรียนมีอิสระจนเกินไปในการเรียนตามใจชอบนั้น แต่เป็นการขัดขวางโอกาสที่ผู้เรียนจะได้พัฒนาความสามารถที่แท้จริงของเขา การค้นพบตัวเองต้องอาศัยระเบียบวินัยในตนเอง ซึ่งไม่ใช่มีโดยไม่ต้องอาศัยวินัยจากภายนอก ความสนใจในสิ่งที่เป็นความจริงแท้นั้นมีอยู่ในตัวคนทุกคน แต่มันจะไม่สามารถแสดงออกมาได้โดยง่าย ต้องอาศัยการศึกษาที่ช่วยฝึกฝนและดึงความสามารถเหล่านี้ออกมา

ในด้านการเรียนการสอนนั้น จุดเน้นอยู่ที่กิจกรรมซึ่งจัดเพื่อการฝึกและควบคุมจิต เนื้อหาสาระที่มาจากธรรมชาติในรูปของสาขาวิชาการและความสามารถทางจิต เช่น เนื้อหาของคณิตศาสตร์ ภาษา ตรรกวิทยา วรรณกรรมชั้นเอก และลัทธิคำสอน จะต้องนำมาศึกษาและเรียนรู้ไม่ว่ามันจะถูกนำไปใช้โดยตรงตามลักษณะวิชานั้น ๆ หรือไม่ ประเด็นที่สำคัญก็คือว่า การศึกษาวิชาเหล่านั้นฝึกจิต เชื่อกันว่าผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและมีพลังจิต วิธีการสอนจึงได้แก่ การฝึกฝนทางปัญญา เช่น การอ่าน การเขียน การฝึกทักษะ การท่องจำ และการคำนวณ พวกสัจวิทยานิยมถือว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับการหาเหตุผลก็มีความสำคัญมาด้วยเช่นกัน และการจะได้สิ่งเหล่านี้มา จำเป็นจะต้องมีการฝึกฝนสติปัญญาเพิ่มเติม โดยการเรียนรู้ไวยากรณ์ ตรรกวิทยา และวาทศิลป์ ซึ่งนักการศึกษาได้ยืนยันความเชื่อเกี่ยวกับการสอนโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาว่าเราไม่สามารถทำอะไรให้แก่เด็กได้ดีไปกว่าการเก็บความจำ ในสิ่งที่ควรแก่การจำ เขาจะรู้สึกยินดีและพอใจเมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ นับถือลักษณะของการศึกษาที่ยึดหลักการฝึกอบรมให้เป็นบุคคลที่ดีมีเหตุผล ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่จะให้ผู้เรียนสามารถค้นพบชีวิตที่มีความสุขและมีเหตุผลตามหลักของศาสนาเป็นประการสำคัญ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาสาขาสัจวิทยานิยมมีดังนี้

- ๑) มีแนวความคิดและความเชื่อใกล้เคียงกับสาขาสารนิยม
- ๒) ถึงแม้จะมีแนวคิดใกล้เคียงกับพวกสารนิยม แต่ก็ยึดหลักความศรัทธาเป็นหลักการเบื้องต้นของความมีเหตุผลของมนุษย์ และเป็นที่มาของความรู้อย่างต่าง ๆ
 - ๓) จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษามุ่งที่จะเตรียมเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต
 - ๔) การอ่าน การเขียน คณิตเลขจึงมีความสำคัญในระดับประถมศึกษา
 - ๕) การศึกษาระดับมัธยมนั้น เหมาะสมกับพวกที่มั่งมีหรือมีฐานะดีเป็นสำคัญ
- ๖) แนวความเชื่อของปรัชญาการศึกษา ทั้งสารนิยมและสัจนิยมวิทยานั้น มีผู้ให้ความคิดว่า
 - ๖.๑) ไม่เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก
 - ๖.๒) ไม่เหมาะสมกับสังคมยุคใหม่
 - ๖.๓) ไม่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย
 - ๖.๔) ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้น
 - ๖.๕) กระบวนการเรียนรู้อาศัยการชูงับคับเป็นหลัก

ข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาสัจวิทยานิยม มีดังนี้

การที่ถือว่านักเรียนทุกคนเหมือนกันเป็นการขัดกับหลักจิตวิทยาในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล การเรียนที่ถือเอาครูเป็นศูนย์กลางจะทำให้ผู้เรียนขาดความคิดริเริ่ม ขาดลักษณะผู้นำ เป็นการฝึกนักเรียนให้เป็นผู้ตาม นักเรียนน่าจะจะได้เรียนตามความสามารถและความถนัดของตน ไม่ใช่บังคับให้ทุกคนเรียนเหมือนกันหมด การวัดผลที่เน้นความจำจะนำความรู้ไปใช้ได้น้อย

๔. ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม (reconstructionism)

ปรัชญาสาขานี้มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียน ครู หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ตลอดทั้งลักษณะของการจัดการศึกษา เหมือนกับปรัชญาการศึกษาสาขาพัฒนาการนิยม เว้นแต่ในเป้าหมายของสังคมเท่านั้นที่แตกต่างกัน

นักพัฒนาการนิยมหลายท่านมีความเห็นว่า แนวความคิดของพัฒนาการนิยม มีลักษณะ “เป็นกลาง” มากเกินไป จึงไม่สามารถนำไปใช้ในการปฏิรูปการศึกษาในส่วนที่จำเป็นได้ พวกที่ต้องการแสวงหาอุดมการณ์ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้ตรงกว่านี้ และสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาใหม่ จึงถูกจำแนกแยกออกมาจากพัฒนาการนิยม เป็นแนวความคิดขึ้นมาใหม่อีกแนวความคิดหนึ่ง เรียกว่า “ปฏิรูปนิยม”

พวกปฏิรูปนิยมมองโรงเรียนว่า เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างระเบียบทางสังคมขึ้นมาใหม่ การจัดหลักสูตรตามแนวของปฏิรูปนิยม จึงเน้นเนื้อหาสาระและวิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิรูป และสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลก ในที่สุด

ความมุ่งหมายของหลักสูตรจะเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่จะออกไปปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น

เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ที่เลือกมาบรรจุในหลักสูตรจะเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคมเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาวิชาเหล่านี้จะเน้นหนักในหมวดสังคมศึกษา เพราะปรัชญานี้เชื่อว่า การปฏิรูปสังคม หรือการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดยกระบวนการช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การจัดระเบียบของสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และการส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นหน้าที่ของสมาชิกในสังคม และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้

การสอนจะมุ่งเน้นกระบวนการประชาธิปไตยเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม การพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคมและการปฏิรูปให้สังคมดีขึ้น และจะไม่เน้นการถ่ายทอดวิชาความรู้โดยการบรรยายของครูมากเหมือนหลักสูตรในปรัชญาสารนิยม แต่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสำรวจความสนใจ ความต้องการของตนเองและสนองความสนใจด้วยการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เน้นการอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของสังคม พร้อมทั้งหาข้อเสนอแนะและแนวทางในการปฏิรูปด้วย

การจัดตารางสอนไม่ออกมาในรูปแบบของการแบ่งเวลาเรียนออกเป็นช่วง ๆ เท่า ๆ กัน ทุกคาบ ดังที่กระทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ในแบบตารางสอนตายตัว (block schedule) แต่จะออกมาในรูปแบบของ ตารางสอนแบบยืดหยุ่น (flexible schedule) บางคาบเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ สำหรับการบรรยายนำของครู บางคาบเป็นช่วงเวลาสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และที่สำคัญที่สุดจะมีคาบที่มีช่วงเวลายาว สำหรับการอภิปราย

การประเมินผลนอกจากจะวัดผลการเรียนทางด้านวิชาความรู้แล้วยังวัดผลทางด้านพัฒนาการ ของผู้เรียนและทัศนคติเกี่ยวกับสังคมอีกด้วย

ข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

ปรัชญาการศึกษาสาขาปฏิรูปนิยมตามแนวความคิดของบราเมลดต์เป็นแนวความคิดที่น่าตื่นเต้น เป็นปรัชญาที่เน้นให้ใช้ชีวิตทางพฤติกรรมศาสตร์ในการปฏิรูปสังคม ปัญหาอยู่ที่ว่า ค่านิยมที่ดีที่สุดที่มนุษย์ ควรจะได้รับคืออะไร และสถาบันทางสังคมที่จะช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเองควรมีลักษณะอย่างไร ซึ่งทั้ง ๒ อย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์และนักจิตวิทยาต่างก็ให้ทัศนะต่าง ๆ กัน และเป็นปัญหาที่ยังไม่มีข้อยุติ ถือเป็นการจัดการ การศึกษาที่เป็นอุดมคติมากกว่าความจริง การจัดการศึกษาเพื่อเน้นอนาคตเป็นเรื่องที่ต้องใช้จินตนาการ การจัดหลักสูตรคงมีปัญหาหลายด้าน การจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปสังคมจึงเป็นงาน ที่ยิ่งใหญ่ เพราะการปฏิรูปสังคมต้องอาศัยปัจจัยอื่นมากมายนอกเหนือการศึกษา

๕. ปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม หรืออัตนิยม หรือสภาวะนิยม (existentialism)

ปรัชญานี้ให้ความสนใจที่ตัวบุคคล หรือความเป็นอยู่ มีอยู่ของมนุษย์ ซึ่งมักถูกละเลย ซึ่งพวกเขาที่มีความคิดเห็นว่าสภาวะโลกปัจจุบันนี้มีสรรพสิ่งทางเลือกมากมายเกินความสามารถที่มนุษย์ เราจะเรียนรู้ จะศึกษา และจะมีประสบการณ์ได้ทั่วถึง ฉะนั้นมนุษย์เราควรมีสติหรือโอกาสที่จะ เลือกสรรสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวของตัวเองมากกว่าที่จะให้ใครมาป้อนหรือมอบให้ จากแนวความคิดดังกล่าว พวกอัตถิภาวนิยมจึงมีความเชื่อว่า เป้าหมายของสังคมนั้นต้องมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้คนเรามีอิสรภาพ และมีความรับผิดชอบ และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราพยายามเปิดโอกาสหรือยอมให้ผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพ ที่จะเป็นผู้เลือกเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้นและปรัชญานี้มีความเชื่อว่าธรรมชาติของคนก็ดี สภาพแวดล้อม ทางสังคมก็ดีเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว คนแต่ละคนสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ เพราะมีอิสระในการเลือก ทุกสิ่งทุกอย่างไม่อยู่คงที่แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะเชื่อว่าความจริง (truth) เป็นเรื่องนามธรรมที่ ไม่มีคำตอบสำเร็จรูปให้ สาระความจริงก็คือ ความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ (existence) ซึ่งมนุษย์แต่ละคน จะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง โดยการเผชิญกับสถานการณ์ที่เรียกว่า “existential situation” ซึ่งบุคคลแต่ละคนมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง

ปรัชญานี้มีรากฐานมาจากสภาวะวุ่นวายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสงครามและ ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เรื่องของอนาคตไม่อยู่ในความสนใจของนักปรัชญาสาขานี้ เพราะตาม

สภาพแวดล้อมในสังคม อนาคตเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถจะคาดการณ์ได้ เป็นอนาคตที่ไม่แจ่มใส นักไม่ชวนให้คิดถึง พวกที่เชื่อในปรัชญานี้จึงหันมาเน้นการอยู่เพื่อปัจจุบัน คนเราจะอยู่ในสังคมเช่นนี้ได้จะต้องสามารถปรับตัวให้อยู่ได้อย่างมีความสุข สามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้ กล้าตัดสินใจเลือกที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดและยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ ปรัชญานี้เน้นความสำคัญของบุคคลแต่ละคน และเน้นการดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

การจัดการศึกษาตามปรัชญานี้จึงให้ความสำคัญกับการให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด และสนับสนุนส่งเสริมผู้เรียนในการค้นหาความหมายและสาระสำคัญของชีวิตของเขาเอง ผู้เรียนมีเสรีภาพในการเลือกสิ่งทีเรียนตามที่ต้องการ มีเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจเมื่อเผชิญกับปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ และรับผิดชอบในการตัดสินใจหรือการกระทำของตน

กระบวนการเรียนการสอนยึดหลักให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรู้จักตนเอง ช่วยให้เด็กมีความเข้าใจตนเองและเป็นตัวของตัวเอง เช่น ศิลปะ ปรัชญา การเขียน การอ่าน การละคร โดยมีครูกระตุ้นให้แต่ละบุคคลได้ใช้คำถามนำไปสู่เป้าหมายที่ตนเองต้องการ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน มุ่งพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคล

ข้อสังเกตเกี่ยวกับปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม มีดังนี้

- ๑) เน้นเอกัตบุคคลเป็นสำคัญ
- ๒) คำนี้ถึงความแตกต่างส่วนบุคคล จึงทำให้แนวคิดที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าเป็นตนเองประสบความสำเร็จ เช่น ระบบในโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ โรงเรียนไม่มีการแบ่งชั้น (Non-Grade) โรงเรียนไม่มีผนัง (school without wall)
- ๓) ปรัชญานี้มุ่งส่งเสริม ๔ ประการ คือ การพัฒนาตนเอง อิสระภาพ การเลือกและความรับผิดชอบ

บทสรุป

การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและสร้างทักษะของบุคคลให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข มีพฤติกรรมใฝ่รู้ที่จะเป็นพลังปัญญาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีช่วยขัดเกลาให้คนละอายต่อบาป มีทักษะในการประกอบอาชีพ เคารพกฎหมาย รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อีกทั้งสามารถช่วยสร้างสรรค์สังคมและพัฒนาประเทศชาติ ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีปรัชญาที่นิยมนำมาจัดการศึกษาได้แก่ ลัทธินิรันดรนิยม (perennialism) สารัตถนิยม (essentialism) พัฒนาการนิยม (progressivism) บูรณาการนิยม (reconstructionism) และอัตถิภาวนิยม (existentialism)

ปรัชญา คือ แนวคิด ส่วนการศึกษาเป็นการนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลซึ่งความเชื่อแนวคิดของคนนั้นแตกต่างกันไปความเชื่อดังกล่าวเรียกว่า “อุดมการณ์” ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

ก็เรียกว่า อุดมการณ์ในความเป็นครู ซึ่งอุดมการณ์นี้เองมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล ยึดมั่นถือมั่น เพราะอุดมการณ์เสมือนหนึ่งแนวทางยึดหรือเข็มทิศ กำหนดการกระทำของคนบุคคลให้เป็นไปตามนั้น ๆ ทำนองเดียวกัน การให้การศึกษแก่พลเมืองของชาติจะดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ เช่นความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศึกษา แทนที่จะเรียก อุดมการณ์ กลับเรียก ปรัชญาทางการศึกษา นั่นเอง

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

- ๑) ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา มีความหมายอย่างไร
- ๒) นำเสนอปรัชญาในการดำเนินชีวิตหรือปรัชญาประจำตัวพร้อมแสดงเหตุผล
- ๓) อ่านนิทานที่กำหนดให้แล้วนำปรัชญามาวิเคราะห์แก้ปัญหา

นิทานปรัชญา

ดอกเตอร์หนุ่มทางการศึกษาค้นพบว่าจิ้งจอกโดยสารให้ไปส่งข้ามฝาก เมื่อเรือเริ่มเคลื่อนออกจากฝั่ง ลุงแก่ ๆ ซึ่งเป็นคนแจวเรือก็เป็นฝ่ายชวนคุย

“ดูท่าทางของหลานแล้วคงจะเรียนมาสูงสินะ เพราะหอบหนังสือกองโตและใส่แว่นหนาทีเดียว”

“ผมจบปริญญาเอกจากเมืองนอกมาครับ และตอนนี้กำลังทำหน้าที่วางแผนการศึกษาให้กับประเทศไทยของเรา” ดอกเตอร์หนุ่มตอบในขณะที่ลุงแสดงสีหน้าชื่นชมและรู้สึกเคารพนับถือในวิชาความรู้ของชายหนุ่มที่นั่งอยู่ตรงข้าม

“พวกชาวบ้านอย่างลุงคงโง่มากเมื่อเทียบกับหลาน ว่าแต่พวกคนที่เรียนกันสูง ๆ และใช้เวลาเรียนตั้งหลายปีอย่างหลานนะ เขาเรียนอะไรกันบ้างเธอ”

“มันตอบยากนะลุง เอาอย่างนี้ละกัน ลุงเคยเรียนวิชาปรัชญาการศึกษาไหม”

“ลุงไม่รู้หรือกว่าวิชาปรัชญาการศึกษาจะมันคืออะไร”

“โอ.....นี่แสดงว่าชีวิตของลุงได้หมดไปครึ่งหนึ่งแล้ว” ดอกเตอร์หนุ่มอุทาน เขาไม่คิดว่าจะได้ยินคำตอบแบบนี้

“ลุงเคยเรียนประวัติศาสตร์สากลไหม”

“ไม่เคย ลุงรู้จักแต่ประวัติหมู่บ้านของตนเอง”

“โอ.....ชีวิตของลุงเหลือเพียงครึ่งหนึ่งของครึ่งเท่านั้น” ดอกเตอร์หนุ่มอุทานอีกเป็นคำบสองยังผลให้สีหน้าของลุงเริ่มสลดลง เพราะรู้ว่าตัวเองช่างด้อยค่าเหลือเกินเมื่อเปรียบเทียบกับดอกเตอร์หนุ่ม

“ถ้าอย่างนั้นลุงเคยเรียนวิชาฟิสิกส์ เคมี ชีวะ ไหม?”

“ลุงก็ไม่มีจักเหมือนกันแหละ” ลุงรู้สึกอายที่จะตอบ

“ลุงเคยเรียนแต่วิชาทำไร่ไถนาแจวเรือจ้าง และดูความเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ”

“โอ.....ชีวิตของลุงเหลืออยู่เพียงเศษเสี้ยวเท่านั้น” ดอกเตอร์หนุ่มส่ายหัวกับคำตอบที่ได้รับ ท้องฟ้าเริ่มมีดครึ้มในขณะที่เรืออยู่กลางแม่น้ำ เสียงกรีดร้องของกระแสนลมบอกให้ลุงรู้ว่าพายุฝนกำลังมา ลมเรือถูกพัดให้โคลงเคลงไปตามกระแสนคลื่นเริ่มรุนแรงมากขึ้น ๆ ดอกเตอร์หนุ่มรู้สึกกลัวขึ้นมาในส่วนลึกของจิตใจ

“หลานเคยเรียนวิชาว่ายน้ําไหม?” คำถามของลุงบอกให้รู้ว่าอะไรกำลังจะเกิดขึ้น

“ผมไม่เคยเรียนเลยครับ” ดอกเตอร์หนุ่มตอบด้วยสีหน้าซีดเผือด

“หลานเอ๊ย.....ชีวิตของหลานได้หมดลงจนไม่เหลืออะไรเลย”

จากการอ่านนิทานให้นักศึกษาตอบคำถามต่อไปนี้

๑. ให้นักศึกษาอ่านนิทานดังกล่าวแล้วตั้งชื่อเรื่องนิทานในความคิดของตนเอง
๒. นิทานดังกล่าวสอนให้นักศึกษารู้ในเรื่องใดบ้าง
๓. นักศึกษาคิดว่านิทานดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญาใด เพราะเหตุใดจึงเกี่ยวกับปรัชญานั้น

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๓

ความเป็นมาของการศึกษาไทย

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
- ๒) ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถอธิบายประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา

ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐาน ความรู้ของนักศึกษา

- ๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม

นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามา

ให้เป็นระบบ แต่ในเบื้องต้นให้ศึกษาเป็นรายบุคคลก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายร่วมกัน ภายในชั้นเรียน จนได้ข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์ จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับประวัติการศึกษาไทยก่อน การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หน้าชั้นเรียน โดยมีเพื่อนและอาจารย์ร่วมกันซักถามและแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๓ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อม อธิบายคำตอบแต่ละข้อ

บทที่ ๓

ความเป็นมาของการศึกษาไทย

การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการมาโดยตลอด อาจจะเป็นเพราะมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ปัจจัยภายในเกิดจากความต้องการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญและทันสมัย ส่วนปัจจัยภายนอกเกิดจากกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนการติดต่อสื่อสารกันทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อความอยู่รอดและประเทศได้เกิดการพัฒนาให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทำให้การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการเรื่อยมา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของชาติให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้า ดังจะได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาไทย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๒๙-๔๗) ดังนี้

ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๑. การศึกษาในยุคสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การศึกษาของไทยสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๘๐๐-๒๔๑๑) การจัดการศึกษาของไทยสมัยโบราณเริ่มมีหลักฐานที่ชัดเจนมากขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งเจริญสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของไทยในยุคต้น ๆ ไม่มีการจัดเป็นระบบโรงเรียน มีแต่การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมโดยอาศัยสถาบันสังคมทั้งสามคือ บ้าน วัด และวัง ซึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับหลักและระบบบริหารการศึกษาไทยตั้งยุคสุโขทัยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน จะพบว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละยุคสมัยที่ส่งผลต่อการบริการการศึกษาไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สภาพการจัดการศึกษาในแต่ละสมัยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ การศึกษาสมัยสุโขทัย (๑๘๐๐-๑๙๔๑)

๑.๑.๑ สภาพการจัดการศึกษา

การศึกษาที่บ้าน วัด และวัง การศึกษาสมัยโบราณเริ่มต้นที่บ้าน บิดามารดาญาติผู้ใหญ่เป็นผู้สอนให้ความรู้เบื้องต้นแก่เด็ก สำหรับเด็กผู้ชายเมื่อโตขึ้นผู้ปกครองมักนำไปฝากที่วัดให้พระสงฆ์อบรมสั่งสอนศีลธรรม ศาสนา และความรู้ในวิชาอื่น ๆ ถ้าพระสงฆ์เป็นอาจารย์ที่มีความรู้ในทางหนังสือก็สอนหนังสือให้ เด็กชายส่วนใหญ่จะเป็นสามเณร เมื่อโตขึ้นก็ช่วยพ่อแม่ทำงาน พออายุครบเกณฑ์บวชก็บวช เมื่อสึกแล้วก็ไปประกอบอาชีพตั้งบ้านเรือนของตน ส่วนเด็กผู้หญิงนั้นได้รับการศึกษา

ที่บ้านจนโตเป็นสาว มารดาจะเป็นผู้อบรมให้รู้จักงานในหน้าที่แม่บ้าน ให้มีความประพฤติตามแบบอย่างกุลสตรี ส่วนความรู้ความสามารถพิเศษนั้นบิดามารดาจะนำไปฝากผู้ชำนาญงานตามแต่จะเห็นเหมาะสม การศึกษาได้แก่การเรียนด้านศาสนาคู่กับการเรียนในวิชาอย่างอื่นเท่าที่จำเป็น ในวันสำคัญทางศาสนาประชาชนจะไปฟังเทศน์และประกอบศาสนกิจพร้อมเพรียงกัน เด็กชายได้เรียนหนังสือจากพระสงฆ์ การเรียนหนังสือส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นการสอนหนังสือไทยก็ได้รับการพัฒนาขึ้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีแบบเรียนภาษาไทยเป็นหลักฐาน สันนิษฐานได้ว่าแบบเรียนคงเป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี ภาษาเขมร และอาจสูญหายไปหาไม่พบ หรืออาจเป็นเพราะแบบเรียนต่าง ๆ ครูเป็นผู้กำหนดโดยนำศิลาจารึกและพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้นมาศึกษาและเรียนสืบทอดกันโดยวิธีท่องจำ เล่าปากต่อปาก หนังสือสำคัญที่ตกทอดมาจากกรุงสุโขทัยในปัจจุบันมีอยู่เรื่องเดียว คือหนังสือ เถภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าลิไท สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาสมัยสุโขทัยสรุปได้ดังนี้

๑) รัฐและวัดทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนพลเมืองทั่วไป นั่นคือทั้งรัฐบาลและวัดจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด

๒) กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดและรัฐจัดขึ้นนั้นยังมุ่งประโยชน์ทั้งด้านการปกครองหรือการบริหารราชการแผ่นดินและประโยชน์ทางด้านการศึกษาของประชาชน

๓) สถานศึกษาที่สำคัญมีอยู่ ๒ แห่ง ได้แก่ วัด และสำนักราชบัณฑิต หรือวัง ซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการส่วนวัดเป็นสถานศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป

๔) ความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ คือความรู้อันสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาบาลี ทำให้เข้าใจได้ว่าความรู้สูงสุด

๕) คนสมัยสุโขทัยมีค่านิยมอยู่สองประการคือสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์

๑.๑.๒ วิชาที่สอน

ในสมัยสุโขทัยนั้นมีวิชาความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์และความรู้ทางศาสนา ถ้าแจกแจงออกเป็นหมวดวิชาจะได้แก่ ภาษาบาลี ศาสนาพุทธ ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ เวชศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ ตำราพิชัยสงคราม วิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับแม่บ้านและสตรี

๑.๑.๓ กระบวนการเรียนการสอน

จุดมุ่งหมายในการสอนคือให้เป็นคนดีมีความรู้ ครูคือ พระ สอนด้วยความเมตตา ลูกศิษย์ก็เล่าเรียนด้วยความรักและความเคารพในครูอาจารย์ของตนอย่างมาก ในอดีตครูจึงเป็นปูชนียบุคคลที่ศิษย์มีความเคารพเทิดทูนเช่นเดียวกับบิดามารดาของตน และจากเถภูมิกถา ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดทำให้เรามองเห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยมีการบรรยายให้เกิด

ความสะพรึงกลัวต่อผลของการทำชั่วทำบาปต่อครูอาจารย์ คนที่ไม่เคารพครูบาอาจารย์ไม่เชื่อในคำสั่งสอน จะมีอายุน้อยลงเรื่อย ๆ เมื่อลูกศิษย์มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์แล้ว ครูก็จะอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิทยาการ จนมีความรู้ความสามารถถึงได้รับมอบเป็นครูสอนผู้อื่นต่อไป ทั้งในด้านอ่านเขียนภาษาไทยและบาลี ตลอดจนพุทธศาสนา หรือถ้ามีความรู้พิเศษก็อาจถ่ายทอดต่อเป็นครูสอนวิชาชีพอื่นได้ เช่น วิชาแพทย์ แผนโบราณ วิชาโหราศาสตร์ วิชาช่างก่อสร้าง ช่างวาด ช่างแกะสลัก ช่างหล่อพระพุทธรูป วิชาป้องกันตัว ตามที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดความรู้จากครูบาอาจารย์ผู้มีความชำนาญในแต่ละวัด เมื่อเรียนในสำนักของตนจบแล้วลูกศิษย์สามารถขอย้ายสำนักไปศึกษาสาขาอื่นที่วัดที่ตนสนใจและมีชื่อเสียงได้

อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่มีอะไรมากนัก มีเพียงกระดานชนวนสำหรับเขียน ไม่บรรทัดและดินสอหินก็พอ เนื้อหาวิชาสอนแบบไตรภาค คืออ่าน เขียนและคิดเลข ซึ่งเป็นวิชาสามัญ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นแต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก ภาษาที่เรียนจึงเป็นภาษาบาลี และภาษาขอมเป็นพื้น เตรียมไว้เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยและวิชาชีพชั้นสูง

อย่างไรก็ตามเด็กหญิงจะไม่มีโอกาสได้เรียนเช่นเด็กชาย เพราะที่วัดมีพระเป็นผู้สอนซึ่งไม่เหมาะสมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือสังคมไม่ยกย่องให้หญิงรู้เท่าชาย โดยคาดหวังให้เป็นแม่บ้านที่ดีมากกว่าจึงมักได้รับการถ่ายทอดจากมารดาในกิจการบ้านเรือนหรือถ้าเป็นเด็กหญิงที่มีตระกูลสูงผู้ปกครองจะส่งไปเรียนที่ตำหนักเจ้านายในวังเพื่อให้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกิริยามารยาทและการครองตน

๑.๒ การศึกษาสมัยศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐)

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐ รวม ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๓๓ พระองค์ มีเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาดังนี้

๑.๒.๑ ภาพการจัดการศึกษา

แม้ว่าสังคมไทยสมัยศรีอยุธยาจะมีความสลับซับซ้อนและมีปัญหาทางสังคม ผิดแผกไปจากสังคมไทยสมัยสุโขทัยบ้างก็ตาม แต่สภาพทั่วไปของการศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยากับสมัยสุโขทัยยังคงมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เช่น

๑) รูปแบบของการจัดการศึกษายังคงเป็นรูปแบบของการศึกษาในสังคมแบบโบราณ หรือสังคมแบบปฐมฐาน (primitive society)

๒) เนื้อหาสาระสำคัญของการศึกษายังคงแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ การศึกษาฝ่ายพุทธจักรและการศึกษาฝ่ายอาณาจักร

๓) สถานศึกษาหรือโรงเรียนยังคงอาศัยบ้านหรือครอบครัว วัดและวัง หรือสำนักราชบัณฑิต เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในสมัยสุโขทัย แม้ว่าในสมัยศรีอยุธยาจะได้เน้นความสำคัญของวัดมากกว่าวังก็ตาม

ความเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่ว ๆ ของการศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยา สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

๑) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) การศึกษาได้เปลี่ยนรูปต่าง ๆ จากการศึกษาสมัยสุโขทัย ลักษณะการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปในทางติดต่อกับประชาคมเท่านั้น เพราะการศึกษาทั่วไปตกอยู่แก่วัด

๒) ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ทรงกวัดขังการศึกษาทางพระศาสนามาก บุตรหลานข้าราชการคนใดที่จะถวายตัวทำราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณีนี้ยังผลให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน และพระภิกษุทุกรูปเป็นครูทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ของตน ตามความสามารถที่จะจัดได้

๓) คำว่า โรงเรียน ในเวลานั้นมีลักษณะต่างกับโรงเรียนในเวลานี้ กล่าวคือ ไม่มีอาคารปลูกขึ้นสำหรับใช้เป็นโรงเรียนโดยเฉพาะ เป็นแต่ศิษย์ใครใคร่สอนอยู่ที่กุฏิของตนตามสะดวก และความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ มีศิษย์ไม่กี่คนเพราะจะต้องบิณฑบาตมาเลี้ยงดูศิษย์ด้วย

๔) ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญมาก มีสอนทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญและจีน เข้าใจว่าโดยเฉพาะวิชาภาษาไทยคงจะได้วางมาตรฐานดีมาแต่ครั้งนั้น เพราะปรากฏว่าพระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ จินตามณี ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๕) สำนักเรียนนอกจากวัด ในบางรัชกาลยังมีราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต และโรงเรียนมิชชันนารี ปรากฏว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีโบสถ์ฝรั่งใหญ่ ๆ มากกว่าในรัชกาลก่อน ๆ และพระองค์ทรงส่งมหาดเล็กรุ่นเด็กเป็นจำนวนมากเข้าเรียนในโรงเรียนสามเณร ซึ่งพวกฝรั่งตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารับ แต่นอกจากสอนศาสนาก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย โรงเรียนสามเณรจึงเป็นสำนักเรียนวิชาสามัญอีกแห่งหนึ่ง และแสดงให้เห็นว่าในสมัยศรีอยุธยา นอกจากจะมีกรมธรรมการ ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของกรมวัง ทำหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนและคงทำหน้าที่ควบคุมการจัดการศึกษาที่มีอยู่ในวัด ย่อมกล่าวได้ว่าในสมัยศรีอยุธยาสถาบันพระมหากษัตริย์ควบคุมสถาบันพุทธศาสนา เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามนโยบายของรัฐ (องค์พระมหากษัตริย์) อย่างแท้จริง (ปรากฏว่ากรมธรรมการนี้มีสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์)

การศึกษาสมัยอยุธยา ที่สำคัญคือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๘๘-๒๒๓๑) ไทยมีนโยบายเปิดประเทศและติดต่อกับต่างชาติ โดยประเทศไทยได้สร้างสัมพันธภาพกับฝรั่งเศสอย่างแน่นแฟ้น พวกฝรั่งเศสมุ่งเน้นเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์มากกว่าจะติดต่อค้าขาย ไทยได้อนุญาตให้ฝรั่งเศสมาสร้างโบสถ์และเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยสะดวก นอกจากนั้นยังอนุญาตให้ชาวฝรั่งเศสสร้างโรงเรียนสำหรับคนไทยด้วย การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนจึงเกิดขึ้นในสมัยนี้ นอกจากนั้น

ยังมีการส่งคนไทยไปเรียนในประเทศฝรั่งเศสด้วย สิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้แก่ การแต่งแบบเรียนสำหรับการสอนหนังสือชื่อ จินตามณี แบบเรียนเล่มนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงให้พระโหราธิบดีแต่งขึ้น โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่าถ้าไทยเราไม่เอาธุระในการจัดการศึกษาเล่าเรียนให้รุ่งเรืองแล้วจะเสียเปรียบฝรั่ง เพราะฝรั่งหลายชาติได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและการศึกษากันมาก ในสมัยนั้นคนไทยได้ใช้ตำราเล่มนี้สอนหนังสือไทยติดต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ตำราเล่มนี้ถูกคัดลอก แก้ไข แต่งเติมหลายครั้ง จึงปรากฏว่ามีหนังสือจินตามณีหลายสำนวน การเรียนการสอนในสมัยอยุธยาที่มีความเจริญขึ้นด้วยสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ การมีกระดาษใช้สำหรับคัดลอกตำรา กระดาษไทยในสมัยโบราณทำจากต้นช่อย เมื่อนำไปคัดลอกตำราเรียกว่า “สมุดช่อย” การเผยแพร่ตำราอาศัยสมุดช่อย ส่วนความรู้ทางศาสนาใช้การจารึกบนใบลาน ซึ่งก็ทำให้การเรียนพุทธศาสนาขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๓.๑ สมุดช่อยในสมัยอยุธยา

ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๔)

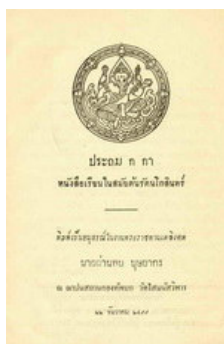
๑.๓ การศึกษาสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๓-๒๓๒๕)

สภาพการจัดการศึกษา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ บ้านเมืองต้องว่างกษัตริย์อยู่เป็นเวลานานถึงสามปี จนกระทั่งพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ความระส่ำระสายจึงค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ แต่พระเจ้าตากสินหาได้มีเวลาว่างพอที่จะทะนุบำรุงประเทศได้อย่างเต็มที่ไม่ว่า เพราะสมัยกรุงธนบุรีนี้สั้นมาก คือ ระยะเวลาเพียง ๑๓ ปีเท่านั้น กล่าวกันว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า การยอมรับราชสมบัติก็เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องทรงกระทำเพื่อเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป ดังนั้นเมื่อปราบดาภิเษกแล้ว พระองค์ทรงเริ่มทะนุบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองมั่นคงดังเดิมโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระภิกษุที่ยังเหลือรอดจากสงครามในถิ่นต่าง ๆ มาประชุมพร้อมกันที่วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) ทรงแต่งตั้งพระสังฆราช พระราชาคณะเพื่อให้การปกครองพระอารามและคณะสงฆ์ทั้งปวงดำเนินต่อไปด้วยดี และพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัด โบสถ์ วิหาร และกุฏิขึ้นอีกมากมาย

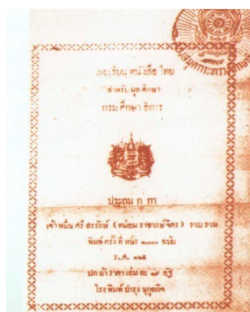
พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีดังกล่าวข้างต้น ย่อมถือได้ว่าเป็น การจัดการศึกษาทางฝ่ายพุทธจักรในสมัยธนบุรี และคงจะต้องดำเนินตามแบบอย่างที่เคยปรากฏ ในสมัยศรีอยุธยาอย่างแน่นอน ในด้านการจัดการศึกษาในยุคกรุงธนบุรีนี้ ยังคงใช้รูปแบบเดิมในสมัย กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นช่วงระยะสั้น ซึ่งยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก

แบบเรียนหนังสือไทย เข้ากันว่าในสมัยกรุงธนบุรีปรากฏมีแบบเรียนหนังสือไทย ๒ เล่ม คือ หนังสือประถม ก. กา และหนังสือประถม มาลา

ภาพที่ ๓.๒ หนังสือประถม ก. กา

ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๙)

ภาพที่ ๓.๓ หนังสือประถม มาลา

ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๙)

ด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงฟื้นฟูวรรณคดีโดยที่ พระองค์ได้ทรงนิพนธ์เรื่องราวเกียรติวีรหลายตอน เช่น ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิชัยกรูปเทวดา ตอนหนุมาน เกี่ยวนางวารินทร์ เป็นต้น และยังมีกวีที่สำคัญ เช่น หลวงสรวิชาติ (เจ้าพระยาพระคลัง) ผู้ประพันธ์ลิลิต เพชรมงกุฎ และโอเหินาคำฉันท์ นายสวนมหาดเล็กผู้ประพันธ์โคลงยอพระเกียรติ พระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น

ด้านพลศึกษา หรือการต่อสู้ป้องกันตัว เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในยามสงครามจึงมี การกวัดข้นให้มีการฝึกอาวุธสำหรับผู้ชาย โดยใช้สนามฝึกเฉพาะ เรียกว่า สนามชัย (สิน ทวีกุล, ๒๕๓๓, หน้า ๕๘) สถาบันการสอนยังคงเป็นบ้าน วัด วัง และมีพระเป็นผู้สอน

๑.๔ การศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๑๑)

สภาพทั่วไป

เนื่องด้วยสภาพทั่วไปของสังคมไทย และรูปแบบของการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะสำคัญคล้ายคลึงกันกับสังคมไทยสมัยศรีอยุธยา และดังได้กล่าวแล้วว่าเริ่มต้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นระยะเริ่มต้นตั้งกรุงเทพฯ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔) นโยบายการปกครอง คือ “การสร้างบ้านเมืองให้ใหญ่โต สง่างามเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยา” ดังนั้น ย่อมเชื่อได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นย่อมดำเนินไปเช่นเดียวกันกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ มีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมืองให้เหมาะแก่ความต้องการของสังคมหรือชุมชน วัด และบ้านรับภาระในการอบรมสั่งสอนเด็ก ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความอุปถัมภ์ตามสมควร อาจกล่าวถึงสภาพทั่วไปของการศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปของการศึกษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๑๑) ย่อมมีลักษณะสำคัญคล้ายคลึงกับการศึกษาในสมัยศรีอยุธยา เช่น รูปแบบ เนื้อหาสาระสำคัญ วัตถุประสงค์ ตลอดจนสถานศึกษาหรือสำนักเรียน เป็นต้น

๒) ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กำหนดให้วัดและบ้านรับภาระในการจัดการศึกษา ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมและให้ความอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาฝ่ายพุทธจักร เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตทำหน้าที่บอกหนังสือพระเนรที่หอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมทุก ๆ ๓ ปี

เหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่น่าสนใจคือ ในยุคนี้นี้มีกวีและวรรณคดีที่สำคัญ อาทิ เสภาขุนช้างขุนแผน เพลงยาวกลบทและกลอักษร บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กวีที่สำคัญ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระยาเดชาติศรี ผู้แต่งโคลงโลกนิติ คุณพุ่มหรือบุษบา ท่าเรือจ้างซึ่งเป็นกวีสตรี พระมหามนตรีแต่งระเด่นลันได คุณสุวรรณ แต่งพระมะเหลเถไถ เป็นต้น

หนังสือที่ใช้เรียน ได้แก่ ประถม ก กา ประถม มาลา สุนันทกุมาร ประถมจินตตามณี เล่ม ๑ และเล่ม ๒ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอบรัดเลย์ ตั้งเครื่องพิมพ์หนังสือไทยขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ยังไม่สามารถใช้งานได้ ใน พ.ศ. ๒๓๘๐ จึงได้ตั้งโรงพิมพ์และจัดทำตัวอักษรไทยได้สำเร็จ แต่ตอนแรกต้องส่งไปทำตัวพิมพ์ที่เมืองนอกจนถึง พ.ศ. ๒๓๘๔ จึงหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยได้ในประเทศไทย

พ.ศ. ๒๓๘๒ รัชกาลที่ ๓ จ้างโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ประกาศห้ามสุบฝืน พ.ศ. ๒๓๘๕ หมอบรัดเลย์ได้จัดพิมพ์หนังสือฉบับแรกของเมืองไทย ชื่อ บางกอกกาเลนเดอร์ (bangkok galender) และในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือน ชื่อ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (bangkok recorder)

จากการที่มีการพิมพ์อักษรไทยขึ้น ทำให้การจัดการเกี่ยวกับหนังสือตำราวิชาการต่าง ๆ มีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังมีการรวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ โดยสมเด็จพระนังเกล้าฯ มีพระราชประสงค์จะให้วัดพระเชตุพนเป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งสามัญและอาชีพของประชาชนทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะ ใครใคร่จะเรียนอะไรก็มาคัดลอกไปได้โดยเสรี พระองค์จึงได้โปรดให้รวบรวมตำราต่าง ๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นชั้นวิชาชีพ มาตรวจชำระแก้ไข โดยใช้ของเดิมบ้างหรือประชุมผู้รู้หลักในวิชานั้น ๆ แต่งขึ้นใหม่บ้าง จัดทำเป็นตำราวิชาต่าง ๆ และมีรูปเขียน รูปปั้นประกอบตำราด้วย แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑. วิชาหนังสือ อธิบายลักษณะภาพย์ กลอน โคลงฉันท์ กลอนกลบท และโคลงกลบทต่าง ๆ พร้อมทั้งตัวอย่าง เนื้อเรื่องประกอบด้วยสุภาษิตทั้งนั้น

๒. วิชาแพทย์ มีตำรายาแก้โรคต่าง ๆ ตำราหมอนวด มีภาพและรูปภาพประกอบ แม้พันธุ์ไม้สำหรับใช้ทำยาต่าง ๆ ก็ได้ทรงโปรดให้นำมาปลูกไว้เป็นตัวอย่าง

๓. วิชาช่าง ได้แก่ ช่างเขียนภาพและลาย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างประดับ ซึ่งเป็นฝีมือสำหรับที่จะนำไปใช้เป็นแบบอย่างได้

ส่วนภาพที่เขียนไว้ตามฝาผนังต่าง ๆ นั้น จัดเป็นตำราของหมวดวิชาต่าง ๆ ได้อีกด้วย เช่น แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ คชศาสตร์ อัฐศาสตร์ รวมทั้งความรู้ทางพุทธศาสนา สุภาษิต นิยาย ทำเนียบสมณศักดิ์ พัตยศ ตราตำแหน่ง และทำเนียบหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝาผนังือ ตลอดจนขนบธรรมเนียมแบบแผน และกระบวนการพยุหยาตรา จึงทำให้วัดพระเชตุพนมีสภาพเสมือนมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย สรุปได้ว่าเหตุที่สมเด็จพระนังเกล้าฯ ได้ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ มาเก็บไว้ในวัดพระเชตุพนครั้งนั้น อาจจะเป็นเพราะว่าพระองค์ทรงวิตกว่าวิทยาการต่าง ๆ ของไทยจะสูญหายไปอย่างหนึ่ง เพราะเห็นว่าคนไทยมีนิสัยหวงแหนวิชา หรืออาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยมากยิ่งขึ้นเกรงว่าคนไทยจะหันไปสนใจความรู้ใหม่ จนลืมความรู้เก่าของไทยอันจะเป็นการทำให้เอกลักษณ์ของไทยถูกทำลายไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลสุดท้ายแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระองค์ทรงสนพระทัยในความรู้ของชาวตะวันตก พระองค์ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนตลอดมาตั้งแต่สมัยที่ทรงผนวชอยู่ เช่น ทรงเขียนมิชชันนารีมาสอนพระองค์ และทรงศึกษาภาษาอังกฤษ เลข ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ พุทธศาสนา ปรัชญา ฯลฯ

การจัดการศึกษาสมัยนี้ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากแบบเดิมมาเป็นการศึกษาระบบโรงเรียน อันจะเป็นรากฐานของการศึกษาสมัยใหม่มีเหตุการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเกิดขึ้นครั้งนี้

๑) การศาสนา พระองค์ได้ทรงริเริ่มธรรมยุตินิกายขึ้น

๒) โปรดให้จ้างนางแอนนา เลียว โนเวนส์ มาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง

๓) ประกาศตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นที่วัดบวรนิเวศเป็นครั้งแรก

๔) การจัดตั้งโรงเรียนการศึกษาแบบสมัยใหม่ กล่าวคือ ได้เริ่มตั้งโรงเรียนชายขึ้นที่ตำบลวัดแจ้ง เริ่มสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ ดำเนินการโดย นางบริดเลย์ นอกจากนี้พวกสอนศาสนาชาวอเมริกันได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนสำหรับชายในส่วนภูมิภาคอีกด้วย

๕) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญทางคณิตศาสตร์ สามารถคำนวณการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวง เมื่อ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๑๑ ที่ตำบลหัวากอ ได้อย่างถูกต้อง

๖) ทรงนิพนธ์หนังสือหลายเรื่อง เช่น ประวัติงานพม่าศกับพิธีลอยกระทง พิธีโกนจุก กฎหมายและธรรมเนียมว่าด้วยทาส พิธีแต่งงาน การทำศพ เรื่องกฐิน ผ้าป่า และประวัติศาสตร์เขมร เป็นต้น

ในกระบวนการจัดการศึกษา ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น จากการศึกษาที่สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คนไทยมีอาชีพทางเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๘๕ และในอดีตก่อนรัชกาลที่ ๕ คนไทยมีการศึกษาตามแบบสังคมกสิกรรมโบราณอย่างน้อยก็ ๖๐๐ ปี คือการศึกษาอาชีพตามบรรพบุรุษ และศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นจากพระพุทธศาสนา

การศึกษาจึงเป็นไปในแบบอรูปนัย คือไม่มีโรงเรียน ไม่มีสถาบันการศึกษา พ่อแม่สอนลูกในครอบครัว สอนกันตามแบบให้ปฏิบัติจริง มีการเลียนแบบเป็นสำคัญ อาศัยการสังเกตและการลงมือทดลองฝึก มีภารกิจจำผลที่ได้แล้วก็นำมาถ่ายทอดต่อ ๆ กันไป ผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดการศึกษา ย่อมได้แก่ผู้นำ (หรือผู้ปกครอง) ของสังคม คือพระเจ้าแผ่นดิน และพระในฐานะที่เป็นผู้นำทางศาสนา ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาของไทยในยุคโบราณ จึงมีลักษณะเป็น “ระบบถ่ายทอดหมุนเวียนอยู่ภายในตัวเอง” (in breeding system) คือเมื่อ ปู่-ย่า ตา-ยาย ให้การศึกษาแก่ พ่อ-แม่ แล้วพ่อ-แม่ก็จะทำหน้าที่เป็นครูสั่งสอนลูก ๆ ซึ่งต่อมาลูก ๆ ก็จะเป็นครูของหลาน ๆ สืบต่อไปไม่หยุดยั้ง

ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษา คือพวกมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบต์เรียนได้เข้ามาสอนศาสนาให้แก่ชาวจีน ส่วนคนไทยนั้นเพียงแต่ช่วยรักษาพยาบาลให้อย่างเดียว เพราะพวกมิชชันนารีไม่รู้จักภาษาไทย และไม่ได้เตรียมหนังสือสอนศาสนาเข้ามาด้วย โดยเหตุที่พวกนี้มาช่วยรักษาโรคด้วย ทำให้คนไทยสำคัญว่าพวกมิชชันนารีอเมริกันเป็นแพทย์ จึงเรียกว่าหมอ ซึ่งบางคนก็เป็นแพทย์จริง ๆ แต่บางคนได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตวิชาศาสนศาสตร์ครั้งเมื่ออยู่เมืองไทยนานเข้าพวกมิชชันนารีอเมริกันเรียนรู้ภาษาไทยจึงขยายการสอนศาสนามาถึงคนไทย โดยเขียนคำสอนเป็นภาษาไทย แล้วส่งไปพิมพ์ที่สิงคโปร์ แต่อย่างไรก็ตามการศึกษามสมัยนี้มีศูนย์กลางอยู่ในวัดเหมือนสมัยอยุธยา สังฆราชปาเลกัวซ์ บันทึกไว้ว่า บิดามารดาจะส่งบุตรของตนไปวัดเพื่อให้เรียนอ่าน เขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดยเป็นศิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่งอาหารที่ได้รับบิณฑบาตให้และสอนให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กวันละน้อย

การศึกษาเน้นหนักวิชาหนังสือ มีการสอนอ่าน การเขียนใช้หนังสือจินตตามณี ซึ่งใช้กันมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการเรียนเลขเบื้องต้นตามแผนเก่า มีพระภิกษุเป็นครูบาอาจารย์ เป็นการศึกษาที่ปล่อยเสรีให้เป็นไปเองตามความสมัครใจของแต่ละคน ใครจะเรียนก็ได้ไม่เรียนก็ได้ ไม่มีใครว่าใครบังคับ และในการสอนนั้นสอนโดยไม่มีหลักสูตรหรือประมวลการสอน สอนกันอย่างไม่มีการเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการสอนให้เปล่าไม่มีค่าจ้างเป็นเงินเดือนเหมือนดังเช่นทุกวันนี้

กล่าวถึงการศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไว้สองประเด็น ประเด็นแรกกล่าวว่า การศึกษาตั้งต้นแต่การโกนจุก แล้วเด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียนอ่าน เขียน และคำสอนศาสนากับพระ ส่วนประเด็นที่สองนั้นกล่าวไว้ว่า พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ติดกับวัดโดยมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญมากของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้ชั้นสูงสาขาใดสาขาหนึ่งมีอยู่น้อย ถึงกระนั้นก็ดี โดยเฉพาะในบรรดาขุนนางยังใฝ่ใจเรียนวิชาเครื่องจักรกลไก รู้จักใช้เครื่องมือเดินเรือและวิชาปรัชญากันมาก ค่าเล่าเรียนตามปกติในโรงเรียนสามัญที่กรุงเทพฯ เก็บจากเด็กชายคนละ ๘ ดอลลาร์ หรือ ๓๕ ชิลลิงต่อปี และอีก ๑๕ ดอลลาร์เป็นค่าที่อยู่ เสื้อผ้า เครื่องเขียนและอื่น ๆ ชาวจีนที่รวยบางคนจ้างครูสอนส่วนตัว เดือนละ ๘ ดอลลาร์ ห้องเรียนห้องหนึ่งอาจเข้าได้เดือนละ ๒ ดอลลาร์ ครั้งหรือต่ำกว่านั้น การศึกษาสตรีถูกทอดทิ้ง ในประเทศสยามมีอยู่น้อยคนที่อ่านหรือเขียนได้

๒. การศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา

๒.๑ การศึกษารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา หรือการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกิดจากอิทธิพลทั้งภายนอกและภายในประเทศหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ภายในประเทศขณะนั้น อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ทางด้านการปกครอง ทางด้านการคลัง และทางการศาล มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งจำแนกออกได้ ๔ ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของการจัดการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยมของการศึกษา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (transition period) ของการศึกษาไทย เพราะได้มีความตื่นตัวเกี่ยวกับการศึกษาสมัยใหม่ตามแบบอย่างประเทศตะวันตก หากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์

ต่อมาก็คงจะปรับปรุงการศึกษาให้ทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศแต่พระองค์ด่วนเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้ทรงเจริญรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น ในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ตอนก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕)

ตอนที่ ๒ ตอนหลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓)

๑) สรุปแนวความคิดทางการศึกษาที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒) สรุปเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) เป็นเหตุการณ์ตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์การศึกษาไทยยุคปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๑๑ จนถึงปัจจุบัน) แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) คือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕

ตอนที่ ๒ หลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) คือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓

การกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕ มีหัวข้อสำคัญของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๑) การเริ่มจัดตั้งโรงเรียนแผนปัจจุบัน
- ๒) การสร้างแบบเรียนหลวง
- ๓) การวางหลักสูตรและระเบียบการสอบไล่
- ๔) การจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร
- ๕) การปรับปรุงการสอนของครู
- ๖) การตั้งกรมศึกษาธิการ
- ๗) การเปลี่ยนแบบเรียนหลวง
- ๘) ย้ายกรมศึกษาธิการไปรวมอยู่ในกรมธรรมการ

- ๙) การแก้ไขหลักสูตรสำหรับสอบไล่
- ๑๐) การประกาศตั้งกระทรวงธรรมการ
- ๑๑) การเริ่มต้นวิชาการพยาบาล และการแพทย์แผนใหม่

ตอนที่ ๒ หลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓ มีหัวข้อสำคัญของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๑) การตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรก
- ๒) การกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียน
- ๓) ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนราษฎร์
- ๔) การปรับปรุงหลักสูตรใหม่
- ๕) การตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัย
- ๖) การศึกษาสำหรับสตรี
- ๗) การเริ่มต้นของการพลศึกษา
- ๘) การกำหนดโครงการศึกษาชาติ
- ๙) การแบ่งเขตการศึกษา
- ๑๐) การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์
- ๑๑) การก่อตั้งสมาคมคณาจารย์สมาคม
- ๑๒) การจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์

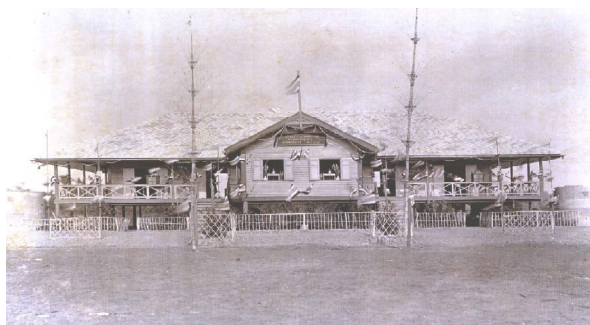
เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยยุคปัจจุบัน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕ แยกออกกล่าวตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) การเริ่มจัดตั้งโรงเรียนแผนปัจจุบัน โรงเรียนแผนปัจจุบันแห่งแรก ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง คือ พ.ศ. ๒๔๑๔ “ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ นับเป็นโรงเรียนแรกที่มีตรงตามศัพท์ โรงเรียน ที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ ตัวโรงเรียนอยู่ในบริเวณโรงทหารมหาดเล็กข้างโรงละครเก่า แนวการศึกษาของโรงเรียน มีจุดประสงค์ไปในทางวิชาหนังสือ และวิชาเลข ส่วนความมุ่งหมายอย่างแคบนั้นมีว่า ให้เล่าเรียนเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้ โรงเรียนนี้ต่างกับโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด กล่าวคือ มีสถานที่เล่าเรียน ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ เมื่อจัดตั้งโรงเรียนขึ้นแล้ว ก็ได้โปรดให้มีหมายประกาศชักชวนพระราชวงศ์และข้าราชการให้ส่งบุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า บุตรหลานของท่าน ทั้งปวง บรรดาที่เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้นแต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการ

ในเบื้องหน้าต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมราชการอยู่โดยมาก ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้อักษรเอกโท และตัวสะกดผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก และการรู้หนังสือนี้ก็สำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุจะทำให้รู้วิชาและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวังแล้วจัดคนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนครูสอนให้สมควรพอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้นก็พระราชทานเสื้อผ้านุ่งห่มกับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อยไม่ให้ด่าตีหยาบคาย

อนึ่ง บุตรหลานของข้าราชการซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นก็ดีถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทยก็จะทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียนเพื่อจะรู้หนังสือ รู้จักคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดี หมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวงให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีงามความเจริญก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน

ภาพที่ ๓.๔ โรงเรียนหลวงแห่งแรกในรัชกาลที่ ๕
ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๔)

ในการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นครั้งนั้น โรงเรียนหลวงแห่งแรก เป็นโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทย หรือโรงเรียนหลวงของพระยาตรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เพราะท่านทำหน้าที่เป็นอาจารย์ใหญ่ เมื่อตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทยขึ้นได้ไม่นานนักก็ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภว่า “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ และหม่อมเจ้าต่างกรม ซึ่งได้เล่าเรียนอักษรสมัยภาษาไทยแล้ว ควรจะเล่าเรียนภาษาต่างประเทศ ให้มีความรู้สูงขึ้นไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษขึ้นอีกแห่งหนึ่ง” โรงเรียนแห่งนี้ น่าจะหมายถึง โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ

สำหรับการจัดตั้งโรงเรียนอื่น ๆ มีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๒ จัดตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งที่พระราชวังนันทอุทยาน มี ดร.แมคฟาร์แล็ค เป็นอาจารย์ใหญ่ ดำเนินการโดยมีคณะกรรมการคณะหนึ่ง ต่อหลังย้ายไปรวมกับโรงเรียนสุนันทาลัย ในพ.ศ. ๒๔๒๙

พ.ศ. ๒๔๒๓ ตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยเป็นโรงเรียนสตรี และดำเนินการโดยมีคณะกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๒๔ ตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ หรือโรงเรียนทหารมหาดเล็ก สำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายร้อย นายสิบ ในกรมทหารมหาดเล็ก ต่อมาได้ปรับปรุงให้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ดำเนินการโดย “กรรมการสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน” และสุดท้ายกลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓

เรื่องราวที่เกี่ยวกับการจัดตั้งและปรับปรุงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ จนกลายมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวโดยย่อมีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๑๔ ได้โปรดให้คัดเลือกบุตรหลานผู้มีตระกูลสูงมาฝึกหัดสำหรับเข้ารับราชการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ผู้ที่เข้ามารับการฝึกหัดอบรมครั้งนั้นจะได้รับการฝึกหัดอบรมให้มีความรู้ ๒ ส่วน คือ ๑) ความรู้ที่เกี่ยวกับการเข้ารับราชการ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ โดยเฉพาะ และ ๒) ความรู้ในราชสำนักสำหรับการเข้ารับราชการอื่นด้วย ในระยะแรกนั้นยังไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนสำหรับหานี้ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาด้วยพระองค์เอง ปรากฏว่ามีเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยสมัครเข้ามาเป็นทหารมหาดเล็กจำนวนมากมาย

พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ราชองครักษ์เป็นผู้บังคับกรมทหารมหาดเล็ก พระองค์เจ้าดิศวรกุมารมีพระประสงค์จะปรับปรุงทหารมหาดเล็กให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ทรงดำริว่า “ควรจัดตั้งเป็นโรงเรียน จะได้มีผู้สมัครเข้ามามาก ๆ” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย จึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายร้อย นายสิบ ในกรมทหารมหาดเล็กอีกแห่งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๒๓

พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นปีที่การจัดตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ ได้โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ซึ่งเดิมทรงศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ (จัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะในปี ๒๔๑๔ เช่นกัน) แต่นั้นมาโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบก็เปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือน ซึ่งได้กำหนดหลักสูตรสำหรับการรับราชการเป็นสำคัญสอนทั้งภาษาไทยและอังกฤษ นักเรียนชั้นสูงโดยมากมีตำแหน่งเป็นนายทหารมหาดเล็ก สรุปลงแล้วหลักสูตรระยะนี้คงมีเค้าโครงเหมือนตอนเริ่มต้นคือ

“สำหรับนักเรียนมหาดเล็กที่ประสงค์จะเข้ารับราชการเป็นนายทหารมหาดเล็กนั้น เมื่อเรียนวิชาความรู้เบื้องต้นในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว ก็แยกไปฝึกหัดวิชาทหารต่อไป”

พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๓ ได้ประกาศตั้งเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อมาได้จัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น นับเป็นมหาวิทยาลัย (แผนปัจจุบัน) แห่งแรกของไทย

นอกจากโรงเรียนต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทำแผนที่ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง สังกัดในกรมทหารมหาดเล็ก ตั้งอยู่ที่โรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษเดิม

พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทำแผนที่ขึ้น ให้นายแมคคาร์ธีย์ ช่างทำแผนที่ในกรมพระกลาโหมย้ายมาเป็นครู นักเรียนรุ่นแรกมีจำนวน ๓๐ คน คัดเลือกจากนายร้อย นายสิบ และพลทหาร ในกรมทหารมหาดเล็ก ตอนแรกไปฝึกหัดอยู่ที่บางปะอินก่อน แล้วจึงลงมาทำแผนที่ที่กรุงเทพฯ

ในระยะเริ่มจัดตั้งโรงเรียนหลวงแผนที่ปัจจุบันขึ้นนี้ พอสรุปได้ดังนี้

- ๑) โรงเรียนหลวงเริ่มจัดตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวัง
- ๒) โรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้นในระยะแรกนี้ อยู่ในบังคับบัญชาของกรมทหารมหาดเล็ก
- ๓) โรงเรียนหลวงที่อยู่ในบังคับบัญชาของกรมทหารมหาดเล็กในระยะนั้นมี ๕ แห่ง

คือ

๓.๑) โรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นโรงเรียนหลวงสอนหนังสือไทย

๓.๒) โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ หรือโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ

๓.๓) โรงเรียนทำแผนที่

๓.๔) โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ

๓.๕) โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งโรงเรียนนี้เกิดจากการบอกพระปริยัติธรรมพระภิกษุสามเณร เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบอกและการสอบพระปริยัติธรรมตามแบบอย่างที่ได้เคยปฏิบัติมาในสมัยโบราณ

โรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวังในครั้งนั้น นับเป็นโรงเรียนแรกที่มีขึ้นตรงตามศัพท์ “โรงเรียน” ที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ คือมีลักษณะต่างจากโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด กล่าวคือ “มีความมุ่งหมายเฉพาะ มีสถานที่ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย

ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ สำหรับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ได้แก่ การสอนเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นในพระบรมมหาราชวังโรงเรียนแรกใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ครั้งนั้นนับเป็นการเปลี่ยนแปลง การศึกษาทางด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาไทย คือในยุคโบราณการศึกษาไทยจัดเป็นการศึกษาแบบ อรูปนัย (informal education) นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมาการศึกษาไทยได้เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงมา เป็นการศึกษารูปนัย (formal education) เรื่อยมาตามลำดับ

๒) แผนการศึกษา เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมา การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ดำเนินไปเรื่อย ๆ และปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ หลายด้าน สำหรับการเปลี่ยนแปลง ทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานั้นจำแนกออกพิจารณาเป็น ๒ นัย คือ

๒.๑) นัยที่หนึ่ง วัตถุประสงค์ทางด้านนักเรียนหรือบุคคลที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษา แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ

๒.๑.๑) ระยะแรก การจัดการศึกษาภายในพระบรมมหาราชวัง (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๒๗) การจัดการศึกษาในระยะนี้ วัตถุประสงค์สำคัญ คือ “การจัดการศึกษาสำหรับบุตรหลานของ เจ้านายและข้าราชการเท่านั้น” บุคคลที่มีโอกาสจะได้รับการศึกษาย่อมได้แก่บุตรหลานของบรรดา ข้าราชการใกล้ชิดพระองค์และเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ดังปรากฏในพระบรมราชโองการประกาศเรื่องโรงเรียน พ.ศ. ๒๔๑๔

สาเหตุที่ทำให้การปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวในระยะแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๒๗ ทรงกระทำได้ภายในวงแคบ เป็นการจัดการศึกษา สำหรับบุตรเจ้านายและข้าราชการในกรมขนาดเล็ก และกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์โดยเฉพาะเท่านั้น อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. สาเหตุอันสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของกลุ่มอำนาจ ๓ กลุ่ม ซึ่งได้อธิบายแล้วในตอนแรก

๒. สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การขาดแคลนบุคคลสำหรับ ดำเนินการ” ที่สำคัญที่สุดคือ ครูสำหรับทำการสอน

๓. สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความเลื่อมใสศรัทธาในการศึกษา แผนใหม่เข้าใจว่าพระองค์ทรงตระหนักดีว่า “โรงเรียนแผนใหม่” ยังเป็นของใหม่สำหรับประชาชนชาวไทย หากขยายออกไปอย่างรวดเร็วอาจจะเป็นที่นิยมและไม่ได้รับความสนใจอย่างเพียงพอ ดังนั้นพระองค์ จึงทรงเริ่มต้นภายในพระบรมมหาราชวังก่อน

๒.๑.๒) ระยะที่สอง การจัดการศึกษาสำหรับปวงชน (พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๕๓) การจัดการศึกษาในระยะนี้วัตถุประสงค์สำคัญ คือ “การขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวาง เพื่อประชาชนทุกคนจะได้มีโอกาสทำการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึง” ดังปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งพระองค์ได้เสด็จไปพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งได้จัดให้มีการสอบไล่ขึ้นเป็นครั้งแรกในปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๗

ผลอันสืบเนื่องมาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง สำหรับอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายจะได้ทำการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงนั้น ปรากฏว่า พ.ศ. ๒๔๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดมหรธรมพาราม เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะขยายการศึกษาออกไปเพื่อปวงชนผลจึง “ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ มีโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมืองรวม ๓๔ แห่ง ครู ๘๑ คน นักเรียน ๑,๙๙๔ คน ในส่วนภูมิภาคมีโรงเรียนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง อุทัยธานี ลพบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และสมุทรปราการ และในพระนครมีโรงเรียนชั้นสูงรวม ๕ แห่ง คือ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย โรงเรียนสราญรมย์ โรงเรียนสุนันทาลัย และโรงเรียนแผนกที่ ต่อมาโรงเรียนทั้งหมดนี้อยู่ในสังกัดกรมศึกษาธิการซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะขยายการศึกษาเล่าเรียนต่าง ๆ ให้แพร่หลายไปถึงประชาชนได้รวดเร็วทันความต้องการ ดังนั้น พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้โปรดเกล้าฯ “ให้มีประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไป ทั้งในกรุงและหัวเมือง โดยประสงค์จะขยายการเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลาย และเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น งานขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปเพื่อให้ประชาชนชาวไทยทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงนี้ ดำเนินไปอย่างแข็งขันมาก แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยเห็นว่า การขยายการศึกษาด้วยการอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา และพระสงฆ์เป็นครูสอนหนังสือนั้นเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดแล้วก็ตาม ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะเหตุว่าอุปสรรคที่สำคัญในขณะนั้นคือ

๑. ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่นิยมเลื่อมใสในการศึกษาเล่าเรียนตามแบบใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นแห่งแรกที่วัดมหรธรมพาราม ปรากฏมีประชาชนแตกตื่น กลัวว่าจะเป็นกาเกณฑ์เอาบุตรหลานของตนไปเป็นทหาร พระองค์จึงต้องโปรดเกล้าฯ ให้มีหมายประกาศชี้แจงความมุ่งหมายของการศึกษาและชักชวนให้ราษฎรนิยมการเรียนหนังสือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

๒. การขาดแคลนบุคคล และหน่วยงานสำหรับรับผิดชอบโดยตรงในการจัดการศึกษา คือ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๓๐ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ได้แก่ กรมธรรมการ (เดิม) หรือกรมธรรมการสังฆการี และกรมทหารมหาดเล็ก อยู่ในความรับผิดชอบของพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

แต่เพียงผู้เดียว ครูที่ทำหน้าที่สอนหนังสือในระยะแรกก็อาศัย “คนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย” และพระสงฆ์ในพระอารามต่าง ๆ

ส่วนที่กล่าวว่า “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าการขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปสู่ประชาชนชาวไทยทั้งปวง ด้วยการอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือ เป็นวิธีดำเนินการที่ดีที่สุด” นั้น มีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

๑. ย่อมสอดคล้องกับประเพณีนิยมเดิมของไทย คือ คนไทยย่อมนิยมส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนอยู่ในสำนักพระภิกษุตามพระอาราม

๒. ย่อมเป็นวิธินำมาซึ่งการปลูกฝังความนิยม ในคุณค่าของการศึกษาแบบใหม่ได้ง่ายกว่า และหากจะตั้งโรงเรียนนอกวัดแล้วอาจจะก่อให้เกิดความแตกตื่นจนไม่ยอมนำบุตรหลานของตนไปเรียนหนังสือ จะก่อให้เกิดผลเสียหายมากกว่า

๓. ย่อมเป็นการรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายพระภิกษุ หรือทางวัด คือ พระภิกษุที่รับเด็กไว้เป็นศิษย์ย่อมได้ประโยชน์ใช้สอยศิษย์ ทั้งได้อุปการะผู้ปกครองของเด็กด้วย ทำให้การทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของวัดยังคงมีอยู่ตามเดิม

๔. ย่อมเป็นการประหยัดทั้งทุนทรัพย์และเวลา เพราะการตั้งโรงเรียนในวัดนั้นจะได้อาศัยทั้งที่ดิน และศาลาซึ่งมีอยู่แล้ว ทั้งภูมิที่ก็เหมาะสมด้วยวัดอยู่ในที่ประชุมชนทั่วทุกหนทุกแห่ง

๒.๒) นัยที่สอง วัตถุประสงค์ทางการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้ ย่อมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ “การจัดการศึกษาเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้” วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ คือ วัตถุประสงค์ทางการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้เกิดความจำเป็นอันรีบด่วน ที่จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา โดยเน้นหนักไปในการผลิตข้าราชการที่ทรงคุณวุฒิออกมาให้พอเพียงกับการเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

สำหรับวัตถุประสงค์ทางการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้นี้ ย่อมจำแนกออกพิจารณาได้เป็น ๒ ระยะ คือ

ระยะก่อน พ.ศ. ๒๔๒๗ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๒๗ วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษา คือ การผลิตคนสำหรับเข้ารับราชการ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

ระยะหลัง พ.ศ. ๒๔๒๗ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๕๓ วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนไปจากเดิม คือ การผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร

๓) หลักสูตรแบบเรียนและระเบียบการสอบไล่

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ แล้วก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งเป็นหลวงสารประเสริฐได้เรียบเรียง “หนังสือแบบเรียนหลวง” ขึ้น มี ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการันต์ ได้ยกเลิกหนังสือแบบเรียนที่ได้เคยใช้มาก่อน โดยให้ใช้แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม สำหรับเป็น “หลักสูตรวิชาขั้นต้น”

เนื้อหาสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม สรุปย่อได้ดังนี้ “มูลบทบรรพกิจ สอนตั้งแต่แม่ ก กา จนจบแม่ เกย วาหนิต์นิกร สอนอักษรนำ อักษรประโยค สอนอักษรควบ สังโยคพิธาน สอนตัวสะกด ไวพจน์พิจารณ์ สอนคำพ้อง และพิศาลการันต์ สอนตัวการันต์” อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าการสร้างแบบเรียนหลวงขึ้นครั้งนี้ก็คือ การปรับปรุงแบบเรียนภาษาไทยฉบับดั้งเดิม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันได้แก่ หนังสือจินตามณี เล่ม ๑ และเล่ม ๒ เพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาของ “โรงเรียนหลวงสอนภาษาไทย” เน้นความสำคัญของการสอน “วิชาหนังสือ” โดยเฉพาะเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มีความเห็นเช่นนี้ ก็เพราะได้มีผู้สันนิษฐานว่า “เฉพาะมูลบทบรรพกิจนั้นได้ไต่มาจากหนังสือจินตามณี แต่คงนำมาดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และได้นำกาพย์เรื่องพระไชยสุริยาของพระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งแต่งในรัชกาลที่ ๓ มาแทรกไว้ในมูลบทบรรพกิจเป็นตอน ๆ ไป...” ความสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม แยกออกกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๓.๑) นับเป็น “แบบเรียนหลวง” (ตำราเรียน) ชุดแรกที่ทางราชการเรียบเรียงจัดพิมพ์ขึ้นเป็นมาตรฐาน สำหรับใช้หัดอ่านเบื้องต้นของการเรียนวิชาหนังสือไทย ก่อนที่จะมีแบบเรียนหลวงชุดนี้ ยังไม่เคยมีการจัดพิมพ์แบบเรียนชุดใดเลย

๓.๒) แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่มนี้มีลักษณะเป็น “หลักสูตรภาษาไทย” ของโรงเรียนแผนปัจจุบัน คือได้กำหนดให้มีการสอนตาม “แบบแผน” นับว่าแตกต่างไปจากการสอนหนังสือไทยสมัยโบราณ ดังได้กล่าวแล้วว่า เป็นการสอนหนังสือไทยกันอย่างไม่มีแบบแผน

๓.๓) แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่มนี้ คือ “ต้นกำเนิดแห่งความคิด” ในการจัดทำ “หนังสือแบบเรียนภาษาไทย” ในยุคปัจจุบันซึ่งเราจะเห็นได้ว่า “หนังสือแบบหัดอ่านเบื้องต้น” ที่ใช้สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ทุกเล่ม ก็แต่งโดยถือแบบเรียนชุดนี้เป็นบรรทัดฐานทั้งสิ้น

ภาพที่ ๓.๕ แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม
ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๕๑)

สำหรับหลักสูตร และระเบียบการสอบไล่ของโรงเรียนหลวงที่ปรากฏว่าได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนในระยะเริ่มจัดตั้งโรงเรียนหลวงแผนปัจจุบันนี้ ได้แก่ หลักสูตรและระเบียบการสอบไล่ชั้นประโยคหนึ่ง ของโรงเรียนหลวงสอนภาษาไทย ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นปีแรกที่จัดให้มีการสอบไล่ขึ้น ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ข้าหลวงเป็นผู้สอบความรู้นักเรียนตั้งแต่มูลบทบรรพกิจ ไปจนจบพิศาลการันต์ ใครสอบได้ก็ให้ประกาศนียบัตรเป็นสำคัญ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงการสอบไล่ ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบซึ่งขณะนั้นได้รับการปรับปรุงให้เป็นโรงเรียนพลเรือนแล้ว ว่าเป็นการสอบไล่ภาษาไทย หรือการสอบไล่วิชาสามัญศึกษา เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การศึกษาไทยนั้น เพราะวิชาภาษาไทยหรือวิชาสามัญศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และอนุโลมตามหลักสูตรของโรงเรียนพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

หลักสูตรของชั้นประโยคหนึ่งได้อนุโลมตาม “แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม” และจำแนกชั้นออกตามชื่อหนังสือที่เรียน คือ นักเรียนมูลบท นักเรียนวาทินิกร นักเรียนอักษรประโยค นักเรียนสังโยค นักเรียนไวพจน์ และนักเรียนจบการันต์

สำหรับวิธีดำเนินการสอบไล่ก็ได้้อนุโลมตามวิธีสอบพระปริยัติธรรม คือ เมื่อสอบผ่านชั้นใดชั้นหนึ่งแล้ว ก็ดำเนินการสอบต่อ ๆ ไป จนกว่าจะไล่จบความสามารถของนักเรียนแต่ละคน

วิวัฒนาการการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถสรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คิดแบบวิธีไล่นางหนังสือไทย (การสอบไล่ หรือการวัดผลการศึกษา) ขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๒๘ มีการกำหนดหลักสูตรประโยค ๑ และประโยค ๒ นับเป็นการเริ่มต้น ปรับปรุงหลักสูตรอย่างมีแบบแผนรัดกุมยิ่งขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่ามีการแบ่งขั้นตอน ของการศึกษาไว้อย่างชัดเจน และเป็นการเริ่มต้นของการกำหนดระบบโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน

พ.ศ. ๒๔๔๑ จัดทำโครงการศึกษาระดับแรกขึ้น และได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ยิ่งขึ้น

เมื่อได้พิจารณา “ประกาศการเรียนหนังสือ” ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในแนวความคิด ทางการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) หลักสูตร “ชั้นประโยคต้น” ของโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทย ได้แก่ “แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม” (คือเริ่มต้นจากมูลบทบรรพกิจ จนจบพิศาลการันต์)

๒) หลักสูตร “ชั้นประโยคสอง” ของโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทยมีอยู่ ๘ วิชา ได้แก่

๒.๑) คัดลายมือ (ลายมือหวัดและบรรจง)

๒.๒) เขียนตามคำบอก (เขียนหนังสือใช้ตัววางวรรคตอนถูกต้องตามใจความ

ไม่ต้องดูแบบ)

๒.๓) การตรวจทานหนังสือ (ทานหนังสือที่คัดผิดจากลายมือหวัด)

๒.๔) การบันทึกข้อความ การคัดลอกและการสรุปใจความสำคัญ (คัดสำเนา ความและย่อความ)

๒.๕) การเขียนจดหมาย (แต่งจดหมาย)

๒.๖) วิชาเรียงความ (แต่งแก้กระทู้ความร้อยแก้ว)

๒.๗) วิชาเลขคณิต (วิชาเลข)

๒.๘) วิชาบัญญัติ (ทำบัญญัติ)

ระเบียบการสอบไล่ (ซึ่งเรียกว่าแบบหลวงสำหรับสอบไล่วิชาหนังสือไทย) มีวิธีการและแนวความคิดคล้ายคลึงกันมากกับการสอบปริยัติธรรมสงฆ์ ดังเช่น “...พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้คัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้มาตั้งเป็นพระราชาคณะ ทำการสั่งสอน หนังสือและพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์สามเณรและกุลบุตรต่อไป โปรดให้พวกราชบัณฑิตเข้ามาบอก หนังสือพระเณรที่หอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรม ทุก ๆ ๓ ปี ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ประชุมสอบไล่พระปริยัติธรรม ในพระบรมมหาราชวัง ทรงอุปการะเลี้ยงดูตลอดจนบิดา มารดา พระสงฆ์ที่สอบไล่ได้เป็นเปรียญ บิดา

มารดาของพระเปรี๊ญที่เป็นพระราชอาคันตุกะแล้วถ้าเป็นทาสเขาก็โปรดให้จ่ายพระราชทรัพย์ให้พ้นเป็นทาส นับเป็นทางส่งเสริมการเรียนพระปริยัติธรรม...”

จุดมุ่งหมายสำคัญของการกำหนดระเบียบการสอบไล่ขึ้นมานั้น ย่อมได้แก่ การกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน สำหรับการตรวจสอบระดับความรู้ของนักเรียน พร้อมทั้งได้มีการให้ ใบประกาศนียบัตร (หนังสือสำหรับตัวใบหนึ่ง) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเหตุที่จำเป็นต้องให้มีการสอบไล่ ก็คือ ความต้องการที่จะสร้างเกณฑ์มาตรฐานมาตรฐานสำหรับตรวจสอบความรู้ ซึ่งตรงกับแนวความคิด ของการศึกษาปัจจุบัน ในเรื่องการออกข้อสอบมาตรฐาน (standardized test and measurement) ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริที่ว่า “...ทุกวันนี้ผู้ที่เล่าเรียนวิชาหนังสือไทยก็มีเป็นอันมาก แต่บางคน เรียนรู้จบตำราเรียนบ้าง ที่เรียนได้แต่ครั้งหนึ่งค่อนหนึ่งแล้วเลิกเรียนเสียก็มีเป็นอันมาก เพราะไม่มี กำหนดอันใดเป็นสิ่งที่สังเกตที่จะรับประกันว่าผู้ใดรู้ถ่องแท้จริงและผู้ใดไม่รู้จริง...”

นักเรียนที่สอบไล่ได้ชั้นประโยคหนึ่งแล้ว ส่วนมากสมัครเข้าเรียนวิชาชั้น ประโยคสอง สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นประโยคสองนั้นถ้าหากอายุมากพอสมควร ก็จัดให้เข้ารับราชการ ส่วนที่อายุน้อยอยู่ก็จัดให้เข้าเรียนต่อชั้นสูงต่อไป (ซึ่งมีอยู่ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเท่านั้น ในครั้งนั้น) สำหรับนโยบายในการดำเนินการศึกษาเพื่อให้เผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว หรือเพื่อให้เป็นที่นิยม ของคนทั่วไป ได้แก่ การทำให้คนทั้งหลายเห็น “คุณประโยชน์” ที่จะได้รับเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว เช่น การชี้แจงให้เห็นว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ย่อมมีโอกาสที่จะเข้ารับราชการดีกว่าคนอื่นและ ย่อมมีฐานะทางสังคม (social status) สูงขึ้นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชโองการที่ว่า “...ถ้า ผู้ใดเล่าเรียนรู้ถ่องแท้จริง ถึงแม้ว่าจะเป็นคนตระกูลสูงต่ำอย่างไรก็สมควรที่จะทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ เลี้ยงให้มียศศักดิ์รับราชการบ้านเมือง สนองพระเดชพระคุณตามคุณานุรูปถ้วนทั่วกัน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่สอบไล่ได้ “ชั้นประโยคสอง” มีสิทธิพิเศษอีกประการหนึ่งคือ “ถ้าเป็นไพร่หลวง หรือไพร่สมกรมใด ๆ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขาดจากสังกัดเดิม ได้รับหนังสือพิมพ์คุ้มสักตลอดชีวิต”

๒.๒ การศึกษาสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๗๕)

๒.๒.๑ สภาพทั่วไป

ระยะที่ ๑ ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๙)

ระยะที่ ๒ ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและ ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๙)

ระยะที่ ๓ ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๕)

ระยะที่หนึ่ง ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๙) มีหัวข้อเหตุการณ์ดังนี้ คือ

๑) ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒) ประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓) การปรับปรุงส่วนราชการกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ)

๔) การประชุมร่วมกันระหว่างสามกระทรวงเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์

๕) การปรับปรุงการฝึกหัดครู

๖) การจัดแบ่งเขตแขวงการศึกษาในมณฑลกรุงเทพฯ ออกเป็น ๙ แขวง

๗) การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ

๘) การตั้งกองลูกเสือครั้งแรก

ระยะที่สอง ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๙) มีหัวข้อเหตุการณ์ต่อจากระยะที่หนึ่งดังต่อไปนี้คือ

๑) การปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงธรรมการ

๒) การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

๓) การปรับปรุงข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ

๔) การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ

๕) การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก

๖) การจัดตั้งอนุสภาภาษา

๗) การเริ่มต้นกิจการสุขาภิบาลโรงเรียน

ระยะที่สาม ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๕) มีหัวข้อเหตุการณ์ต่อจากระยะที่สองดังนี้ คือ

๑) การปรับปรุงระเบียบและหลักสูตรการฝึกหัดครู

๒) การปรับปรุงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

๓) การปรับปรุงวิธีดำเนินการเกี่ยวกับการสอนวิชาพลศึกษา

๔) การจัดตั้งกรมวิชาธิการ (กรมวิชาการในปัจจุบัน)

๕) การยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี

๖) การปรับปรุงกระทรวงธรรมการเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ

๓) การยกเลิกระเบียบว่าด้วยการควบคุมแบบเรียน

๔) การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง

เกิดปัญหาของคนล้นงานและคนละทิ้งอาชีพ และถิ่นฐานเดิม เพราะการจัดการศึกษาไม่ได้สัดส่วนกัน

พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๖๙ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การศึกษา เหตุการณ์ได้แก่ “การเลิกเกณฑ์แรงงาน” ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นปีที่ชาวไทย “มีเสรีในการที่จะใช้ชีวิตประกอบอาชีพได้ตั้งใจสมัคร” เพราะเหตุว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ นี้เป็นปีที่ชาวไทยทั่วไปพ้นจากการถูกเกณฑ์แรงงาน คือไม่ต้องเป็นไพร่สมและไพร่หลวงอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยในครั้งนี้ ปรากฏให้เห็น ดังนี้

๑) รูปแบบของการปกครองของไทยในระยะนั้น เป็นการปกครองโดยมีผู้ปกครองท้องถิ่นตามกฎหมายใหม่ ซึ่งย่อมนกล่าวได้ว่าได้เลิกลัทธิแนวคิดในการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย

๒) มีการแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัย ยกเลิกกฎหมายและจารีตนครบาลทั้งหลายที่ขัดแก่อิสรภาพของประชาชน

เมื่อระบบทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาหลายประการ เช่น

๑) ราษฎรยังไม่เข้าใจระบบการปกครองแบบใหม่

๒) ราษฎรยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายใหม่

๓) ราษฎรมีความเข้าใจในความหมายของอิสรภาพในทางที่ผิด

๒.๒.๒ การจัดการศึกษา

ได้มีการประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่ประกาศตั้งขึ้นครั้งนี้ เป็นการปรับปรุงโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ จัดตั้งขึ้น และมีการปรับปรุงเรื่อยมา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นพระราชานุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (จึงให้ชื่อว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) การจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนมีจุดประสงค์เพื่อสำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม เพราะการปกครองนั้น ไม่ใช่เป็นหน้าที่เฉพาะของกระทรวงมหาดไทยและนครบาลเท่านั้น กระทรวงอื่น ๆ ย่อมมีหน้าที่ซึ่งจะจัดการอาศัยซึ่งกันและกัน และรับผิดชอบด้วยกันทั่วทั้งพระราชอาณาจักร รวมนับว่าเป็นการปกครองของรัฐบาลอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักสูตรของโรงเรียนให้จัดแบ่งออกเป็น “แผนกวิทยา” กฎหมายการปกครอง การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง และการแพทย์ เป็นต้น

คณะบุคคลที่ทำหน้าที่ในการบริหารโรงเรียนนี้ เรียกว่า “สภากรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ประกอบด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ของโรงเรียน ในสมาชิกสภากรรมการให้มีนายกผู้หนึ่ง สำหรับวินิจฉัยกิจการก่อนที่จะนำความขึ้นกราบบังคับทูลพระกรุณา มีเลขานุการสำหรับเป็นผู้จัดการตามคำสั่งสภานายกและให้เสนาบดีกระทรวงซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการที่จะต้องปรึกษาในสภานี้เป็นสมาชิกพิเศษของสภานี้” ให้นำเอาเงิน (ทุน) ที่เหลือจากการที่ราษฎรเรียไรกรสร้างอนุสาวรีย์ปิยมหาราชมาใช้ในการจัดการโรงเรียนนี้ด้วย

สำหรับนักเรียนเมื่อสำเร็จจากโรงเรียนนี้แล้ว ก่อนที่จะรับราชการนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ตามพระราชประเพณีเดิม

ต่อมาได้เริ่มจัดตั้งการฝึกหัดครูขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ คือ ตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ขึ้นที่ ร.ร. เลี้ยงเด็กใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ต่อมาได้ย้ายไปเปิดสอนที่ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์โรงเรียนเทพศิรินทร์ นับตั้งแต่นั้นมาการฝึกหัดครูก็ขยายตัวและปรับปรุงกิจการไปเรื่อย ๆ ถึงแม้จะมีการริเริ่มจัดการฝึกหัดครูสำหรับสตรีอยู่บ้าง แต่ความขาดแคลนครูสตรีก็ยังมีอยู่มาก กระทรวงศึกษาจึงสั่งให้มณฑลต่าง ๆ คัดเลือกนักเรียนสตรีที่มีคุณลักษณะเหมาะสมส่งเข้ามาเรียนที่กรุงเทพฯ ปีละ ๕ คน และจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาและโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร นับว่าเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสำหรับชายที่มีประวัติอันยาวนาน ได้ผลิตครูรับใช้บ้านเมืองอย่างดีเด่น การฝึกหัดครูในระยะนั้นจัดเป็นหลายระดับ พอสรุปได้ดังนี้

ระดับครูมัธยม เปิดสอนที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ แล้วย้ายไปโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ผู้ที่จบหลักสูตรฝึกหัดครูมัธยมจะได้รับเงินเดือน ๘๐ บาท ต่อมาได้รับนักเรียนอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ที่เรียนจบปีที่ ๒ มาเรียนวิชาครูต่อ ๑ ปี จบแล้วก็ให้ประกาศนียบัตรฝึกหัดครูมัธยม

ระดับครูประถม เปิดรับนักเรียนที่จบจากชั้นมัธยมปีที่ ๖ ไปเรียนต่ออีก ๓ ปี เมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูประถม

ระดับครูมูล เปิดสอนในมณฑลต่าง ๆ รับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ไปเรียนต่ออีก ๒ ปี จึงจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูมูล

นอกจากนี้มีการฝึกหัดครูกสิกรรม ครูหัตถกรรม ครูวาดเขียน สำหรับสอนวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีในหลักสูตรในโรงเรียนสามัญ

๒.๒.๓ การประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ประกาศให้โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” (เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๔๕๔) ให้ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ส่วนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิมยังคงให้อยู่ในบังคับบัญชาของสภากรรมการ

จัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนตามเดิม ทำให้ประเทศไทยมี “มหาวิทยาลัยแพนปัจจุบัน” แห่งแรกเกิดขึ้น (ถ้าเรายอมรับว่า วัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย” ซึ่งหมายความว่า การปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนในสมัยรัชการที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รวบรวมตำรับตำราหลายสาขาวิชา เช่น แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ คชศาสตร์ อักษรศาสตร์ ฯลฯ มีทั้งที่เขียนไว้และทั้งที่ทำเป็นรูปปั้นประกอบคำอธิบาย แต่ทั้งหมดเป็นตำราของไทยสมัยโบราณ) มีความเชื่อกันว่า “โครงการตั้งมหาวิทยาลัยนั้น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อครั้งเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ ครั้งหนึ่งแล้ว

ในปีแรกที่ทำการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ

- ๑) คณะแพทยศาสตร์
- ๒) คณะรัฐประศาสนศาสตร์
- ๓) คณะวิศวกรรมศาสตร์ และ
- ๔) คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

๒.๒.๔ การตั้งกองลูกเสือขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย

เดิมทีลอร์ดเบเดน เพาเวลล์ นายทหารอังกฤษนอกประจำการ เป็นผู้ก่อกำเนิด การลูกเสือขึ้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีการอบรมบ่มนิสัยกุลบุตรอย่างหนึ่ง ให้เป็นผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์ หูตาไว และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่จะเป็นพลเมืองดีต่อไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นสมควรที่จะนำมาใช้ในประเทศไทย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นดังนี้

พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นเป็นครั้งแรก ในประเทศไทย และได้ตราข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือขึ้น เพื่อฝึกฝนน้ำใจคนไทยให้เป็นเสือป่า แต่ยังไม่ยาว

เมื่อประกาศตั้งกองลูกเสือและตราข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือขึ้นแล้ว เป็นผลให้มีคณะกรรมการจัดการลูกเสือเกิดขึ้น และกระทรวงธรรมการกำหนดวิชาลูกเสือลงในหลักสูตร ของโรงเรียน และกำหนดคะแนนสอบไล่สำหรับวิชานี้ไว้ด้วย ในระยะเริ่มแรกนี้การบริหารงานส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่ในกรมบัญชาการ กระทรวงธรรมการ (คือสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน)

๒.๒.๕ การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้มีการปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ อีกครั้งหนึ่ง และได้ นำออกประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้นเอง โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ มีข้อควรสังเกตดังนี้

๑) โครงการศึกษาฉบับนี้ได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เหมาะสมกับ ความต้องการของรัฐบาลในขณะนั้น โดยอาศัยเค้ามูลมาจากฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๖ และ พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงปรากฏว่ามีลักษณะทั่วไป ตลอดจนข้อความที่ใช้มีความคล้ายคลึงกันมากกับโครงการศึกษาชาติทั้งสองฉบับดังกล่าว

๒) เหตุผลในการประกาศใช้โครงการศึกษาระดับ พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็คือเหตุผลอย่างเดียวกันกับที่ได้เคยปรากฏมีอยู่ในการประกาศใช้โครงการศึกษาระดับ พ.ศ. ๒๔๕๖ และฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๘ คือ “ต้องการจะแก้ไขความนิยมอาชีพเป็นเสมียนของพลเมือง” เพื่อให้บรรลุปเป้าหมายอันนี้ในโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงได้จัดทำคำแนะนำชี้แจงสำหรับราษฎร เกี่ยวกับหนทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเรียนวิชาชีพอย่างอื่นบ้าง แสดงให้เห็นความพยายามอย่างแรงกล้าของรัฐบาลที่จะแก้ปัญหาเรื่องความนิยมอาชีพเสมียนของประชาชนในขณะนั้น

๓) โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ มีส่วนแตกต่างไปจากโครงการศึกษาระดับ พ.ศ. ๒๔๕๖ และฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๘ อยู่ประการหนึ่ง คือการแจกแจงรายละเอียดต่าง ๆ เช่น รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการจัดการศึกษาในหัวเมือง และอื่น ๆ รายละเอียดอันหนึ่งที่ควรแก่การสนใจมาก คือ การกำหนดอัตราส่วนระหว่างครูกับนักเรียน

การแบ่งประเภทของการศึกษาออกตามความแตกต่างแห่งความมุ่งหมายของวิชาความรู้

๑) สามัญศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้สามัญ ซึ่งคนควรจะรู้ทุกคน มากหรือน้อยตามควรแก่อัธภาพ เช่น วิชาหนังสือเลข และจรรยา

๒) วิสามัญศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้พิเศษ ซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง โดยควรแก่อัธภาพ ไม่จำเป็นจะเรียนให้รู้ทุกอย่างทุกคน เช่น วิชาครู วิชาแพทย์ เป็นต้น

การแบ่งประเภทของการศึกษาออกตาม ลักษณะแห่งความแตกต่างของเอกัตบุคคล มี ๒ ประเภท คือ

๑) ภาคศึกษาสำหรับทวยราษฎร ได้แก่ ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งสมควรจะให้ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นฐานไว้ทุกคน พอให้รู้ผิดชอบชั่วดี รู้วิชากลาง ๆ ไว้สำหรับให้พอแก่ที่จะต้องใช้อยู่ทุกวัน รู้จักทางที่จะรักษาตัวทั้งส่วนชีวิตร่างกายทรัพย์สินสมบัติและชื่อเสียงให้พอครองตนเป็นพลเมืองดีได้คนหนึ่งกับให้รู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาเหล่าตระกูลของตนรวมเรียกว่า ประถมศึกษา

๒) ภาคศึกษาพิเศษ ได้แก่ ความรู้อันไม่จำเป็นที่คนจะต้องรู้เสมอแก่กันทุกคน เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับ สุดแล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาจะเล่าเรียน เรียกว่า มัธยมศึกษา และวิสามัญศึกษาที่สูงกว่าประถมศึกษา

๒.๒.๖ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก

พ.ศ. ๒๔๖๔ ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ (และมีผลใช้เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ปีเดียวกัน)

นับเป็นพระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย สาระสำคัญในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ มีสิ่งที่ควรทำความเข้าใจซึ่งจะนำมากล่าวโดยสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) การกำหนดอายุสำหรับการศึกษภาคบังคับ บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุ ตั้งแต่ ๗ ปีบริบูรณ์ เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียน จนอายุ ๑๔ ปี บริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน เขตอายุ ๗ ปี ที่ว่านี้อาจเขยิบขึ้นไปเป็น ๘ ปี ๙ ปี หรือ ๑๐ ปี ก็ได้ ด้วยความเห็นชอบของกระทรวง ศึกษาธิการ หากมีความจำเป็นเฉพาะท้องถิ่นที่เกิดขึ้น เป็นต้นว่าหาครูได้ไม่เพียงพอ หรือโรงเรียนตั้งอยู่ในถิ่นที่กั้นดารจนนักเรียนเดินทางไปมาลำบาก แต่จะเขยิบเขตอายุของเด็กให้เกิน ๑๐ ปี ไม่ได้

๒) ระยะเวลาเรียนของเด็กในรอบหนึ่งปี ในปีหนึ่ง (อาจหมายถึงปีการศึกษาหนึ่ง) จะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓๒๐ เวลา (หรือ ๘๐๐ ชั่วโมง) การที่กำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อจะให้ผู้ปกครอง ที่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานของเด็กได้มีโอกาสใช้เด็กทำงานได้บ้าง

๓) การเรียนอยู่ในโรงเรียน หมายความว่าถึงการศึกษาที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียน ประถมศึกษาที่สอนตามหลักสูตรประถมศึกษา หรือหลักสูตรอื่นที่เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่า เทียบกับหลักสูตรประถมศึกษาได้และการที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ว่านั้นจริง ๆ ไม่ขาดเกิน ๓๐ วันติด ๆ กัน โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือปราศจากเหตุผลที่ฟังได้

๔) สारวัตร์ศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งไว้สำหรับ ตรวจตราการเข้าเรียนของเด็ก ถ้าบิดามารดาเด็กไม่ปฏิบัติตามความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ สारวัตร์ศึกษามีหน้าที่แจ้งด้วยลายลักษณ์อักษรให้ปฏิบัติตามภายในเวลาอันสมควร หากบิดามารดาเด็ก ยังไม่ปฏิบัติตาม สारวัตร์มีหน้าที่รายงานต่อนายอำเภอ เพื่อบังคับบิดามารดาเด็กดังกล่าว

๕) บทลงโทษ เพื่อเป็นการบังคับให้บิดามารดาเด็กปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ได้มีการกำหนดพิธีพิจารณาโทษไว้ด้วย กล่าวโดยทั่วไป ก็มีการปรับใหม่ตามส่วนของความผิด

๖) การผ่อนผันโทษ มาตรา ๑๐ ความว่า “เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจะ ให้อภัยแก่เด็กคนใดคนหนึ่งจากการเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาได้ ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ร้องว่า เด็กคนนั้นรับการศึกษาอยู่ในครอบครัวของเขาแล้ว แต่ถ้าได้รับการยกเว้นครั้งนี้บิดามารดาหรือ ผู้ปกครองต้องส่งเด็กนั้นให้ศึกษาธิการอำเภอปีละครั้งหนึ่ง เพื่อสอบไล่ดูว่าการศึกษาที่ได้รับนั้นเป็นอย่างไร ในเวลานั้น ถ้าปรากฏไม่เพียงพอ หรือไม่ได้เรียนจบหลักสูตรประถมศึกษาหรือหลักสูตรที่เทียบเท่าแล้ว เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อได้ทราบจากรายงานของนายอำเภอว่าเป็นดังนั้นแล้ว จะถอนยกเว้น เสียก็ได้”

๗) การยกเว้นจากการบังคับให้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา มีลักษณะ ดังนี้

๗.๑) เด็กอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี ซึ่งได้เรียนจบและสอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษา หรือเทียบเท่า

๗.๒) เด็กที่บกพร่องในส่วนกำลังกายหรือกำลังความคิดหรือเป็นโรคติดต่อ

๗.๓) เด็กที่อยู่ห่างจากโรงเรียนประถมศึกษาเกินกว่า ๓,๒๐๐ เมตร หรือที่ไม่สามารถจะไปให้ถึงโรงเรียนได้ ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง อันไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้

๘) โรงเรียนประชาบาล ตามความในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ หมายถึง โรงเรียนที่ประชาชนอำเภอหนึ่งหรือตำบลหนึ่งตั้งและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง และโรงเรียนที่นายอำเภอตั้งขึ้นและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชนที่เวลานั้นในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ

ในการตั้งโรงเรียนประชาบาลนี้ จึงอาจจัดตั้งขึ้นได้โดยประชาชนในตำบลใดตำบลหนึ่งมีสมัครตั้งขึ้น หรือนายอำเภอเป็นผู้ตั้งขึ้น ทั้งนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดเสียก่อน สำหรับโรงเรียนประชาบาลที่นายอำเภอตั้งขึ้น มีศึกษาธิการอำเภอเป็นผู้ช่วย และอาจตั้งข้าราชการอื่น ๆ ในอำเภอนั้นเป็นผู้ช่วยอีกก็ได้ เงินค่าใช้จ่ายสำหรับโรงเรียนประชาบาลที่นายอำเภอตั้งขึ้น ได้จากเงินที่ประชาชนจ่ายให้เป็นรายปี เรียกว่า เงินศึกษาพลี หรือได้จากวิธีอื่นซึ่งอุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้วางระเบียบการเก็บ นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการอาจจ่ายเงินอุดหนุนโรงเรียนประชาบาลอีกทางหนึ่งด้วย

๙) เงินศึกษาพลี คือเงินที่จำเป็นต้องจ่ายสำหรับการตั้งและดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาลตามพระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๑ การเรียกเก็บเงินศึกษาพลีมีหลักเกณฑ์ดังนี้

๙.๑) ชายฉกรรจ์ทุกคนที่มีอายุระหว่าง ๑๘ ปี ถึง ๖๐ ปี จะต้องเสียเงินศึกษาพลีในอัตราไม่ต่ำกว่าปีละ ๑ บาท หรือไม่เกิน ๓ บาท แล้วแต่ทางการในแต่ละท้องที่จะกำหนด

๙.๒) การเก็บเงินศึกษาพลี จะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน

๙.๓) บุคคลต่อไปนี้ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียเงินศึกษาพลีคือ ๑) ผู้ที่นำมาหาเลี้ยงชีพไม่ได้ ๒) ภิกษุสามเณร บาทหลวง ครูสอนศาสนาคริสเตียน และผู้สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งกำหนดให้สุหร่าแห่งหนึ่งไม่เกินสามคน ๓) พลทหารและพลตำรวจที่ต้องประจำการตามพระราชบัญญัติ และ ๔) ผู้ที่ในปีเดียวกันนั้นได้สมัครออกเงินบำรุงโรงเรียนประชาบาลของตน ไม่น้อยกว่าเงินศึกษาพลี

การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ นี้ นับได้ว่า “ประเทศไทยมีการศึกษาภาคบังคับก่อนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียทั้งหมด” ซึ่งย่อมปรากฏผลว่า การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ ทำให้จำนวนนักเรียนทวีขึ้น นับได้ว่าสอดคล้องกันตามความต้องการของรัฐบาล ซึ่งได้พยายามจัดการศึกษาสำหรับชาติ และได้ดำเนินโครงการเรื่องการศึกษาประชาบาลมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ย่อมมีความสัมพันธ์กันมากกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ อันได้แก่การใช้นโยบายการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นภายในชาติ

๒.๒.๗ การเริ่มต้นกิจการสุขาภิบาลโรงเรียน

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้เริ่มทำการทดลองโครงการสุขาภิบาลโรงเรียนขึ้นเป็นผลให้มีแผนกการสุขาภิบาลในโรงเรียน ที่จัดขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ โครงการสุขาภิบาลโรงเรียน ที่จัดขึ้นในครั้งแรกนั้น เป็นโครงการทดลองตามหัวข้อโครงการของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) ซึ่งได้ทรงพระราชทานไว้

จุดมุ่งหมายของโครงการ คือ การมุ่งฝึกหัดให้เด็กเข้าใจการสุขาภิบาลและการสาธารณสุขเสียแต่ยังอยู่ในโรงเรียน การดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายย่อมได้แก่ การจัดสอนตามหลักสูตรวิชาสุขวิทยาและอนามัยที่มีอยู่ในโรงเรียนแล้วซึ่งเราเรียกว่า การให้บริการทางด้านโครงการสอน และการให้เด็กได้มีโอกาสได้รับบริการทางด้านสุขภาพอนามัยซึ่งเรียกว่า การให้บริการทางด้านโครงการสุขภาพอนามัย

สำหรับการดำเนินงานของโครงการนี้ ในระยะแรกได้รับความช่วยเหลือจากสภาการศึกษาไทย จัดเจ้าหน้าที่อนามัยมาร่วมปฏิบัติการ ส่วนกระทรวงศึกษาธิการได้จัดเจ้าหน้าที่แพทย์สุขาภิบาลโรงเรียน ออกทำการตรวจตรารักษาสภาพอนามัยของนักเรียน ในระยะแรกนั้นนับว่ามีความยุ่งยากมาก เพราะขาดงบประมาณ

ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๑. สภาพทั่วไป

คณะรัฐบาลมีนโยบายที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญหรือระบอบประชาธิปไตยให้แพร่หลาย และเร่งรัดให้ประชาชนสนใจในการปกครองสามระบอบใหม่ปรากฏว่าได้บรรลุความรู้เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐสภาไว้ในหลักสูตรชั้นประถมศึกษา และได้พยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจของประชาชน เช่น การจัดงานงานฉลองรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

นโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรดังกล่าวนี้ มีผลทำให้อุดมการณ์ของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอุดมการณ์แบบไตรภาคี หรืออุดมการณ์อันประกอบด้วยองค์สาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะที่เปลี่ยนแปลงเรียกว่าคณะราษฎร เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ถือว่าการศึกษาคือเรื่องสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งที่รัฐบาลจะต้องเร่งทำนุบำรุงเป็นการใหญ่ เพราะการปกครองแบบนี้จะดำเนินได้ด้วยดีก็ต้องอาศัยการศึกษาและพลเมืองที่มีการศึกษาดีเยี่ยมทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า คณะราษฎรได้ประกาศหลัก ๖ ประการ

เป็นนโยบายในการบริหารประเทศ การศึกษาเป็นหลักสำคัญประการหนึ่ง โดยจะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่แก่ราษฎร ดังนั้นจึงต้องปรับปรุงการศึกษาอย่างเร่งด่วน

๒. แผนการศึกษาชาติ

ในยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มีแผนการศึกษาชาติประกาศใช้ ๒ ฉบับ คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙

แผนการศึกษาชาติได้กำหนดส่วนที่นโยบายการศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

๑) รัฐทรงไว้ซึ่งสิทธิในการศึกษาแก่พลเมือง รัฐทรงไว้ซึ่งอำนาจควบคุมการอบรมสั่งสอน กุลบุตรกุลธิดาในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ

๒) รัฐใช้วิธีแบ่งแรงในการจัดการศึกษา คือ จัดส่งเองบ้างและยอมให้บุคคลหรือคณะจัดตั้งบ้าง

๓) รัฐให้จัดตั้งโรงเรียนวิสามัญศึกษาจบสามัญศึกษาทุกระดับทั่วประเทศในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้เปลี่ยนมาเป็นสามัญศึกษากับอาชีวศึกษา

๔) รัฐจัดการศึกษาบังคับแบบให้เปล่าโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นประถมสามัญศึกษา ๔ ปี และประถมวิสามัญศึกษา ๒ ปี ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ กำหนดเฉพาะประถมศึกษา ส่วนวิสามัญศึกษาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนอาชีพและมีได้ถือเป็นการศึกษาบังคับ

๕) การเรียนภาษาต่างประเทศกำหนดให้เรียนภาษาต่างประเทศที่ ๑ และที่ ๒ ตั้งแต่ชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลายตามลำดับ ผู้ประสงค์จะเรียนเพียงระดับมัธยมวิสามัญตอนต้น แต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ มิได้กำหนดไว้

๖) การศึกษาของหญิงกำหนดให้จัดโดยเสมอภาคกับของชายแต่บางลักษณะอาจจัดหลักสูตรเฉพาะให้เหมาะกับธรรมชาติของหญิงก็ได้

๗) รัฐอาจให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนราษฎร และจะจัดสรรทุนเล่าเรียนแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน

๓. นโยบายการศึกษา

๓.๑ นโยบายการศึกษาของรัฐบาลระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๓

นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ณ คณะรัฐมนตรี ๘ คณะแรกเป็นคณะรัฐมนตรีของคณะราษฎรที่แถลงนโยบายโดยยึดหลัก ๖ ประการ ซึ่งหลักการศึกษาคือ จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๘ ได้แถลงนโยบายที่มีสาระชัดเจนและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น โดยกำหนดไว้ ๙ ประการ มีสาระสำคัญคือการขยายการศึกษาภาคบังคับตามแนวพระราชบัญญัติประถมศึกษา การจัดการศึกษาจะเร่งรัดคุณภาพการศึกษา คุณภาพครู และสนับสนุนการจัดโรงเรียนราษฎร การจัด

พลศึกษา การรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมของไทย การศาสนาจะปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย จะปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็กตั้งแต่เยาว์

คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๙ นโยบายการศึกษาที่แถลงมีสาระสำคัญเกือบจะเหมือนกันทุกประการ

๓.๒ นโยบายการศึกษาสมัยการปกครองโดยคณะปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๑๖

๓.๒.๑ นโยบายการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

เมื่อได้มีการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๑ หัวหน้าคณะปฏิวัติได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการศึกษาขึ้น เพื่อดำเนินการพิจารณาปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะปฏิวัติ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ จึงได้มีการยกเลิกคณะกรรมการและได้ออกร่างปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติไปให้สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจัดตั้งใน พ.ศ. ๒๕๐๒ รัฐบาลได้จัดร่างและประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓

สาระสำคัญอาศัยเค้าโครงจากแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นหลักใหญ่ ดังนี้

- ๑) จัดมุ่งหมาย แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓
- ๒) เกณฑ์อายุที่บุคคลควรอยู่ในโรงเรียน
- ๓) แนวการจัดการศึกษา
- ๔) องค์กรทางการศึกษา
- ๕) ระบบโรงเรียน

นโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ กำหนดให้รัฐขยายการศึกษาบังคับเป็นระยะตามกำลังเศรษฐกิจ และต้องจัดโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน พร้อมทั้งจัดอุปการณสนับสนุนรัฐถือว่าการจัดระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวงอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครู และรัฐใช้วิธีการแบ่งแรงในการจัดการศึกษา ในการจัดการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา

๓.๒.๒ นโยบายการศึกษาของรัฐบาลคณะปฏิวัติ

สภาการศึกษาแห่งชาติได้พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติต่อรัฐบาล และได้มีการประกาศใช้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๓ โดยดำเนินการจัดการศึกษาให้เข้ากับสากล และสอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและการปกครองประเทศ ได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากเดิมประถมศึกษา ๔ ปี เพิ่มเป็น ๗ ปี แบ่งเป็นประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี ประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี ประโยคมัธยมศึกษาแบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ ปี นอกจากนั้นยังได้เน้นถึงองค์กรศึกษา คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา แผนการศึกษาแห่งชาตินี้จะใช้เป็นกรอบในการกำหนดแนวจัด

การศึกษาของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ

ในสมัยรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกในปี ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นแผน ๖ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙ จัดแบ่งออกเป็น ๒ ระยะเวลา คือระยะแรก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖ และระยะที่สอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙ แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ได้เริ่มผนวกการพัฒนาการศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ระยะที่สองเป็นต้นมา

นโยบายการจัดการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๑ นั้น มุ่งขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง และจัดการศึกษาระดับอื่นให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยในระดับประถมศึกษาจะจัดให้ทั่วถึงและมีมาตรฐานสูงขึ้น ระดับมัธยมศึกษาทั้งสายสามัญและอาชีวศึกษา จะปรับปรุงให้เป็นรากฐานในการสร้างแรงงานในแขนงอาชีพต่าง ๆ ให้ทันต่อความต้องการอันเร่งด่วน

ในปี ๒๕๑๒ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งคณะรัฐบาลนำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้มีการจัดทำและประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ๒ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔) ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) นับตั้งแต่แผนฯ ฉบับที่ ๒ เป็นต้นมาการเปลี่ยนช่วงระยะเวลาของแผนฯ ได้ลดมาเหลือช่วงละ ๕ ปี จากนั้นยังได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่งระยะที่สอง (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙) ซึ่งเริ่มบรรจุแผนพัฒนาการศึกษาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย

การพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ระยะที่สอง (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙) เป็นการขยายการศึกษาภาคบังคับและการผลิตกำลังคนระดับต่าง ๆ ที่จะใช้ในแผนงานพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในแต่ละแขนงอย่างพอเพียง โดยกำหนดเป็นนโยบายหลัก ๔ ประการ คือ การขยายและปรับปรุงการศึกษาภาคบังคับ การขยายและปรับปรุงการศึกษาระดับกลาง การผลิตครูและอาจารย์ให้เพียงพอกับความต้องการและการส่งเสริมอุดมศึกษาให้สามารถผลิตนักศึกษาในอาชีพแขนงต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เน้นการผลิตแรงงานระดับกลางประเภทช่างฝีมือ และแรงงานระดับสูงสาขาวิทยาศาสตร์ จึงต้องมีการเร่งรัดการผลิตและปรับปรุงคุณภาพครู และการปรับปรุงคุณภาพของประชากร โดยให้ความสำคัญแก่การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่อง ในลักษณะที่สัมพันธ์กับการศึกษาภาคบังคับ

นโยบายการศึกษาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ ปรับปรุงการศึกษาภาคบังคับ ให้ได้สัดส่วนกับประชากรในวัยเรียน เน้นการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ให้สอดคล้อง

กับความต้องการกำลังคนระดับกลางและสูง เร่งการผลิตครูให้เพียงพอกับความต้องการ ส่งเสริมการฝึกอบรมและการศึกษานอกโรงเรียนโดยเน้นการเกษตร การส่งเสริมอาชีพของประชาชนในชนบทและส่งเสริมเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การดำเนินงานสำคัญทางการศึกษาในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๑๖ ในช่วงยุคปฏิบัตินี้มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญ คือ

๑) การขยายอุดมศึกษาไปยังชนบท ช่วงยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของการอุดมศึกษา

๒) การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการประถมศึกษา การขยายการศึกษาภาคบังคับ และการโอนการจัดการศึกษาให้แก่เทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด การขยายการศึกษาภาคบังคับกระทำตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ ซึ่งกำหนดว่า “รัฐพึงขยายการศึกษาบังคับให้สูงขึ้นเป็นระยะตามกำลังทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มาตรฐานความรู้ของพลเมืองสูงขึ้น” ได้กำหนดให้มีประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี และประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี โดยรัฐมีเจตนารมณ์ที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น ๗ ปี ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการแก้ไข พ.ร.บ. ประถมศึกษาในปี ๒๕๐๕ กำหนดว่า “เมื่อมีความเหมาะสมเฉพาะท้องถิ่นที่ตำบลใด เกณฑ์ความรู้สอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาตอนต้น อาจเขยิบขึ้นเป็นความรู้สอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

ได้มีการโอนโรงเรียนประถมศึกษาในเขตเทศบาลไปอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาล พ.ศ. ๒๕๐๔ และโอนโรงเรียนประชาบาลที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นประเภทหนึ่ง ในปี ๒๕๐๙ ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาประชาบาลไปให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง แต่การโอนครั้งนี้มิได้โอนโรงเรียนไปทั้งหมด ยังคงมีโรงเรียนจำนวนหนึ่งสังกัดกรมสามัญศึกษาเพื่อจัดเป็นโรงเรียนตัวอย่างตั้งแต่ระยะนี้เป็นต้นมาจนถึงต้นปีงบประมาณ ๒๕๒๔ การจัดการประถมศึกษาจึงอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงานและหลายสังกัด อันมีผลทำให้เกิดการแตกต่างกันในระบบบริหารคุณภาพของการศึกษา สถานภาพของบุคลากร ตลอดจนความเสมอภาคทางการศึกษา และความยุ่งยากในการประสานการจัดการ

๓.๓ นโยบายการศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา

ช่วงระยะเวลาเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึงวันปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ จัดเป็นยุคของประชาธิปไตยแบ่งบาน ได้มีการประท้วงและเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ มากมาย การเรียกร้องทางด้านการศึกษา คือการขอให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปทั้งในส่วนที่เป็นระบบและกระบวนการจัดการศึกษาให้สามารถโน้มนำสังคมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนเพื่อให้เกิด

ความเสมอภาคและเป็นธรรมแก่ประชาชนโดยไม่มีข้อแตกต่างในเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และถิ่นที่อยู่ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลเกือบทุกคณะในช่วงเวลานี้จึงได้สนองตอบต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวด้วยการกำหนดเป็นนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภาว่าจะให้มีการปฏิรูปการศึกษาหรือการสร้างระบบการศึกษาให้เป็นธรรม ยกเว้นรัฐบาลคณะแรก (๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗) เพียงคณะเดียวเท่านั้น ที่มีได้กำหนดนโยบายดังกล่าวไว้

๓.๔ นโยบายการศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗

นโยบายการศึกษาของรัฐบาลแถลงต่อรัฐสภา หากพิจารณาตามเนื้อหาสาระแล้ว อาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ และ ๒ ช่วงระยะเวลา

ลักษณะแรก รัฐบาลกำหนดนโยบายการศึกษาให้ส่งเสริมความจงรักภักดีในสถาบันหลักของประเทศ สิ่งสำคัญที่สุดของนโยบายการศึกษาคือการกำหนดว่ารัฐบาล “จะวางรากฐานและแนวทางปฏิบัติในการปฏิรูประบบการศึกษา” ซึ่งรัฐบาลก็ได้ดำเนินการดังกล่าว และแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่จัดทำขึ้นนี้มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะที่สอง เน้นการศึกษาและนำสาระสำคัญของแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา นโยบายกำหนดว่าจะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้บุคคลมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษา อบรมตามความสามารถทางสติปัญญาและกำลังทางเศรษฐกิจ จะเร่งขยายการศึกษาภาคบังคับ และมีมัธยมศึกษาอย่างกว้างขวาง

สำหรับรัฐบาล การดำเนินงานที่สำคัญที่สุดคือ การแต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาขึ้น ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และลักษณะอื่น ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบบประชาธิปไตย คณะกรรมการได้พิจารณาและจัดทำรายงานการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม สาระและหลักการสำคัญจากรายงานการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมนี้ได้รับการนำเอาไว้บรรจุในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) นอกจากนั้นยังมีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องด้วย ซึ่งได้ประกาศเป็นหลักสูตรประถมและมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๑ การดำเนินงานเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ จึงได้กระทำควบคู่กันมา และเป็นไปโดยอาศัยหลักการและสาระเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

๓.๕ นโยบายการศึกษาศูนย์ปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

แนวนโยบายการศึกษา แบ่งได้เป็น ๒ ยุคตามรัฐบาล คือในยุครัฐบาลอันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน และรัฐบาลยุคปฏิวัติ แนวนโยบายการศึกษาของรัฐบาลในยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดินระบุถึงแนวการจัดและส่งเสริมศึกษาในแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา จุดสำคัญ

คือ การส่งเสริมและการจัดการศึกษาให้สอดคล้องและตระหนักในคุณค่าของสถาบัน ชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ และเอกลักษณ์ทางการศึกษาของชาติ พยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช่คำว่า “ปฏิรูปการศึกษา” โดยนำเอาคำ “ปรับปรุงระบบและกระบวนการศึกษาทุกระดับทุกประเภททั้งในและนอกระบบโรงเรียน” มาใช้แทน

แนวนโยบายการศึกษาในช่วงปฏิวัติหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ การพัฒนาการศึกษาทุกระดับให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะการอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน การจัดให้มีความเสมอภาคทางการศึกษาเพื่อให้ ประชาชนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้ารับการศึกษา และได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน ไม่ว่าสถานศึกษาจะตั้งอยู่ ณ ที่ใด ในส่วนที่สามคือการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารการศึกษา เพื่อให้เกิดการประสานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคและ ส่วนท้องถิ่น

ช่วงยุคนี้ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ และแผนพัฒนา การศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) ซึ่งได้นำเอาหลักการสำคัญของแนวนโยบายการศึกษา มาบรรจุไว้

๓.๖ นโยบายการศึกษาสมัยประชาธิปไตย

ในช่วงนี้ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการศึกษาจะเร่งรัด พัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ จุดสำคัญของแนวนโยบายในแผนฯ นี้ก็คือการกำหนดให้รัฐจัดสรรงบประมาณ เพื่อการศึกษาอย่างน้อยร้อยละ ๒๐ ของงบประมาณประเทศหรือไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะมีการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและสามารถก้าวทัน การพัฒนาการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว

การดำเนินงานในยุคกึ่งประชาธิปไตยนี้มีผลงานสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงระบบ บริหารการศึกษา สาระหลักคือการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ โดยโอนการจัดการประถมศึกษาซึ่งเคยอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การ บริหารส่วนจังหวัดและของกรมสามัญศึกษามาสังกัด

ผลสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการประถมศึกษาในปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือการยกระดับ ครูประชาบาลเดิม ซึ่งเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่น สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาเป็นข้าราชการครู ส่วนกลาง มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับข้าราชการพลเรือนโดยทั่วไปทุกประการ และส่งผลกระทบต่อ การประถมศึกษา จากการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นจัดเป็นรัฐจัดเอง

๓.๗ นโยบายการศึกษาสมัยรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง

การดำเนินงานการศึกษาในช่วงประชาธิปไตย ได้มีการดำเนินงานสำคัญ ๕ เรื่อง คือ

- ๑) การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๒) การประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗
- ๓) การขยายโอกาสทางการศึกษา
- ๔) การวางแผนกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไปยังจังหวัด
- ๕) การเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยออกจากระบบราชการ

หลักสูตรการศึกษา

๑. หลักสูตรการศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๒๐)

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๐ รัฐบาลได้ขยายการศึกษาและปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็น ๗ ปี มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติเป็นระยะ ๆ รวม ๒๓ ฉบับ ดังนี้

๑.๑ ประมวลศึกษาภาค ๒ หลักสูตรชั้นประถมศึกษา หลักสูตรชั้นมัธยมต้น และหลักสูตรชั้นมัธยมปลาย พ.ศ. ๒๔๘๐ รวม ๓ ฉบับ

๑.๒ หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๑ รวม ๒ ฉบับ

๑.๓ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๙๓ รวม ๒ ฉบับ

๑.๔ หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๕ รวม ๒ ฉบับ

๑.๕ หลักสูตรประถมศึกษา สำหรับใช้ในโรงเรียนปรับปรุง ป.๑ และ ป.๒ พ.ศ. ๒๕๐๑

๑.๖ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๐๓ รวม ๔ ฉบับ

๑.๗ หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๑๘ หลักสูตรนี้ประกาศใช้เป็นหลักสูตรชั่วคราว มีโครงสร้างเป็นระบบหน่วยกิต

๑.๘ หลักสูตรประโยคประถมศึกษา หมวดวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษาและหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๐ (รวม ๓ ฉบับ)

๒. หลักสูตรการศึกษา ๒๕๒๑-ปัจจุบัน

ในระหว่างปี ๒๕๑๗-๒๕๒๐ คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรทั้ง ๒ คณะ ได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นการปรับระบบการศึกษาเป็นประถมศึกษา ๖ ปี มัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี และไม่เรียกเป็นตัวประโยคอีกต่อไป การศึกษาระดับประถมศึกษา ๖ ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับ

๒.๑ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ มีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ประการแรกการจัดเนื้อหาสาระ จัดเป็นมวลประสบการณ์ ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะ เป็นกลุ่มที่มุ่งให้ใช้ทักษะเป็นเครื่องมือ สำหรับการค้นคว้าหาความรู้และการดำรงชีวิต กลุ่มนี้จะรวมภาษาไทย คณิตศาสตร์ อยู่ด้วยกัน กลุ่มที่ ๒ คือ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หรือกลุ่ม สปช. กลุ่มนี้จะเน้นชีวิต สิ่งแวดล้อม และสังคม โดยรวมเอาวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และสุขศึกษา บูรณาการกันเป็นหน่วยต่าง ๆ ตั้งแต่ใกล้ตัวเด็กจนไกลตัวออกไป กลุ่มที่ ๓ คือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หรือกลุ่ม สสน. เน้นการเป็นคนดี มีคุณลักษณะอุปนิสัยที่ดีงาม มีจริยธรรมและร่างกายแข็งแรง กลุ่มนี้จะรวมวิชาจริยศึกษา พลศึกษา ศิลปะศึกษา ดนตรี นาฏศิลป์ รวมทั้งกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาดเข้าด้วยกัน ในลักษณะผสมผสาน กลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ หรือกลุ่ม กพอ. ที่มุ่งให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับการใช้มือ และแรงงานเพื่อเตรียมให้ผู้เรียนพร้อมที่จะไปดำรงชีวิตช่วยตัวเอง ครอบครัวยุ และสังคมได้

๒.๒ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ มีหลักการและจุดหมายสอดคล้องและต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษา ๒๕๒๑ แบ่งวิชาเป็น ๕ กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาภาษา ประกอบด้วยภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ และกลุ่มวิชาการงานและอาชีพ

๒.๓ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๑๘

๒.๔ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) หลักสูตรนี้มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนลงมือทำประโยชน์ให้สังคมตามความสามารถของตน โครงการแบ่งเป็นวิชาบังคับแกน บังคับเลือก และเลือกเสรี เหมือนมัธยมศึกษาตอนต้น มีวิชาต่าง ๆ ๙ วิชา คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พละศึกษา วิทยาศาสตร์ พื้นฐานวิชาอาชีพ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ศิลปะ และอาชีพ วิชาบังคับแกนมี ๓ วิชา คือ ภาษาไทย สังคม และพละศึกษา

หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ นี้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาผู้เรียนมากกว่าหลักสูตรฉบับก่อน ๆ นับว่าเป็นหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาโดยการใช้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ครบทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการและด้านเจตคติ ค่านิยมที่พึงประสงค์

๒.๕ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรแกนกลางระดับชาติ ครอบคลุมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อความเป็นเอกภาพ แต่มีความหลากหลาย ในทางปฏิบัติ โดยมีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาทุกระบบขณะที่หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ มีหลายหลักสูตร ทั้งระดับชาติ และหลักสูตรอื่น ๆ ที่เทียบเท่ากัน เช่น หลักสูตรโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หลักสูตรนาฏศิลป์ หลักสูตรโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น หลักสูตร ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรต่อเนื่อง ๑๒ ปี ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น ๔ ช่วงชั้น ช่วงชั้นละ ๓ ปี คือช่วงชั้นที่ ๑ ป.๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๒ ป.๔-๖ ช่วงชั้นที่ ๓ ม.๑-๓ และ ช่วงชั้นที่ ๔ ม.๔-๖ เหตุผลคือเพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการถ่ายโอนการศึกษาทุกระบบ และเพื่อให้ สามารถเรียนรู้ได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ขณะที่หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นหลักสูตรที่จบในตัวเอง ในแต่ละระดับ หลักสูตร ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรที่ใช้มาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม กำหนดไว้ทั้งมาตรฐานการเรียนรู้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี ในการจัดหลักสูตรประกอบด้วย ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ

๒.๖ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ การจัดหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยมีสาระสำคัญ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้ เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็น พลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตาม ศักยภาพ ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑) ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัด

และลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

๒) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม

๔) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

๕) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้ ๑) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒) ซื่อสัตย์สุจริต ๓) มีวินัย ๔) ใฝ่เรียนรู้ ๕) อยู่อย่างพอเพียง ๖) มุ่งมั่นในการทำงาน ๗) รักความเป็นไทย และ ๘) มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล จึงต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและทฤษฎีปัญหา โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

บทสรุป

วิวัฒนาการของการศึกษาไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เริ่มจากศึกษาในบ้าน วัด และวัง เรียนกันตามแบบอย่างบรรพบุรุษ มีการกำหนดแบบเรียนหลวงเล่มแรกในสมัยอยุธยา จนพัฒนาให้มีการศึกษาสำหรับราษฎรในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาครั้งแรกของไทย จนกระทั่งถึงการปฏิรูปการปกครอง คณะราษฎรได้กำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใช้ จากนั้นระบบการศึกษาไทยก็มีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร การศึกษาเรื่อยมา ลองผิดลองถูกเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด แต่เนื่องจากบริบทการศึกษาไทยขาดความพร้อมทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ นโยบายที่จะรองรับรูปแบบการศึกษาที่นำแนวคิดมาจากต่างประเทศ ดังนั้น การศึกษาไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทิศทางและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาไทยได้ปรับเปลี่ยนกรอบความคิดทางการศึกษา ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมด้านการศึกษาของคนในสังคม ปัจจุบันการจัดการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูและบุคลากรทางการศึกษา จะต้องมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

๑. ข้อใดให้ความหมายของการศึกษาได้ดีและถูกต้องที่สุด

- ก. การศึกษาหาความรู้
- ข. การค้นหาความจริง
- ค. กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม
- ง. กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม

๒. ข้อใด มีความเกี่ยวข้องน้อยที่สุดในการศึกษาสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๗๘๑-พ.ศ. ๒๔๑๑)

- ก. บ้าน – พ่อและแม่
- ข. วัง - นักปราชญ์ (ขุนนาง)
- ค. วัด – พระ
- ง. สำนักราชบัณฑิต

๓. การประดิษฐ์อักษรไทย เกิดขึ้นในสมัยใด

- ก. สมัยโบราณ
- ข. สมัยสุโขทัย
- ค. สมัยกรุงศรีอยุธยา
- ง. สมัยกรุงธนบุรี

๔. กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานียาวนานกี่ปี

ก. ๔๑๓ ปี

ข. ๔๑๕ ปี

ค. ๔๑๗ ปี

ง. ๔๒๐ ปี

๕. แบบเรียนเล่มแรกเกิดขึ้นในสมัยใด

ก. สุโขทัย

ข. กรุงศรีอยุธยา

ค. ธนบุรี

ง. รัตนโกสินทร์

๖. แบบเรียนเล่มแรกเป็นวิชาสามัญ เน้นการอ่าน เขียน เรียนเลข พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยขึ้นมีชื่อว่าอย่างไร

ก. จินดารัตน์

ข. จินดาแก้ว

ค. จินตามณี

ง. มณีจินดา

๗. โรงเรียนมิชชันนารี เป็นโรงเรียนที่ชาวตะวันตกได้เข้ามาสร้างเพื่อจุดประสงค์ใดในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ก. เผยแพร่ศาสนา

ข. สอนหนังสือ

ค. เผยแพร่ศาสนาและสอนวิชาสามัญ

ง. เผยแพร่ศาสนาและสอนอาชีพ

๘. แบบเรียนเล่มที่ ๒ และ ๓ ของไทย เกิดขึ้นในสมัยใด

ก. พ่อขุนรามคำแหง

ข. พระเจ้ากรุงธนบุรี

ค. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ง. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๙. แบบเรียนเล่มที่ ๒ ของไทยมีชื่อว่าอย่างไร

ก. จินดารัตน์

ข. มณีจินดา

ค. ประถม ก กา

ง. ประถมมาลา

๑๐. แบบเรียนเล่มที่ ๓ ของไทยมีชื่อว่าอย่างไร

ก. จินดารัตน์

ข. มณีจินดา

ค. ประถม ก กา

ง. ประถมมาลา

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๔ พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน
- ๒) พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถอธิบายเนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายเนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา
ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐาน ความรู้ของนักศึกษา

๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน และเนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ

แต่ในเบื้องต้นให้ศึกษาเป็นรายบุคคลก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อภิปรายร่วมกันภายในชั้นเรียน จนได้ข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์ จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับเนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษา ในระบบโรงเรียน และเนื้อหาพระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนหน้าชั้นเรียน โดยมีเพื่อน และอาจารย์ร่วมกันซักถามและแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๔ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อม อธิบาย คำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับตำนานการศึกษาไทย
- ๓) วิดิทัศน์ “พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย”

การวัดและการประเมินผล

- ๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ
- ๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
- ๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกต การส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วม ในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๔

พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย

การให้การศึกษานี้ให้ความรอบรู้แก่ประชาราษฎร นับเป็นพระราชภารกิจหนึ่งที่พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญสืบทอดตลอดมา และแม้ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ก็ได้มีรัฐบาลเข้ามาดูแลจัดการในเรื่องการศึกษาของชาติแล้วก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงนั่งเฉยต่อปัญหาที่ทรงพบระหว่างเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารในข้อที่ว่ายังมีราษฎรได้รับบริการทางการศึกษาไม่เพียงพออยู่นอกเหนือไปจากความขาดแคลนและขัดสนในด้านอื่น ๆ เช่น การสาธารณสุข ปัญหาที่ดินทำกิน ขาดน้ำ จะบริโภคอุปโภคและทำการเกษตร ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น นี้เองเราจึงพบว่าในบรรดาพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติเพื่อการพัฒนาหลากหลายนั้น ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะถ้าประชาชนมีความรู้ ก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนจิตรลดาขึ้นสำหรับพระราชโอรสและพระราชธิดา รวมถึงบุตรข้าราชการในพระราชวัง ทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนทั่วไปได้เข้าร่วมเรียนด้วย ถือเป็นโรงเรียนตัวอย่างในการทดลองการเรียนการสอน โดยได้ทรงเอาพระทัยใส่ติดตามผลการเรียนการสอนด้วยพระองค์เอง ได้พระราชทานพระราชดำริให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในพื้นที่ห่างไกลการคมนาคมตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาได้มีโอกาสเล่าเรียนเท่าเทียมกับเยาวชนในท้องถิ่นอื่น ดังพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานไว้ในหลายโอกาส และหลายสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่จะได้อัญเชิญมาบางส่วนดังนี้

“ยังมีราษฎรอีกเป็นส่วนใหญ่ที่ขัดสนและพึ่งตนเองไม่ได้... ความขัดสนของราษฎรดังกล่าวเกิดเพราะเขาไม่สามารถใช้กำลังความคิด กำลังแรง ตลอดจนทุนรอนของเขาให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรได้ ราษฎรของเราต้องการความช่วยเหลือ คือความช่วยเหลือที่จะทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ ยกฐานะขึ้นด้วยตนเองได้” พระราชทานแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔, หน้า ๒๙)

ในวันที่ ๑๒ ของเดือนธันวาคม ปีเดียวกันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรถึงความสำคัญของการศึกษาอีก ดังความตอนหนึ่งว่า “งานด้านการศึกษาเป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความเจริญและความเสื่อมของชาตินั้น ขึ้นอยู่กับการศึกษาของพลเมืองเป็นข้อใหญ่ ตามข้อเท็จจริงที่ทราบกันดีแล้ว ขณะนี้บ้านเมืองของเรามีพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งมีสัญญาณบางอย่างเกิดขึ้นด้วยว่าพลเมืองของเราบางส่วนเสื่อมทรามลงไปในความประพฤติกเล็ดและจิตใจ ซึ่งเป็น

อาการที่น่าวิตก ถ้าหากยังคงเป็นอยู่ต่อไปเราอาจจะเอาตัวไม่รอด ปราบฏกการณ์เช่นนี้ นอกจากเหตุอื่นแล้ว ต้องมีเหตุมาจากการจัดการศึกษาด้วยอย่างแน่นอน... เราต้องจัดงานด้านการศึกษาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น...” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔, หน้า ๒๙) พระบรมราชาโฆวาทอันแสดงถึงพระราชปณิธานที่จะพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยการให้การศึกษานี้ นับเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในการให้การศึกษางานอย่างครบถ้วน ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมากมาย ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับโรงเรียนไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยทรงให้การช่วยเหลืออุปถัมภ์ พระราชทานพระราชทรัพย์หรือทรงให้คำแนะนำ พระราชทานพระบรมราชาโฆวาทเพื่อสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ครูและนักเรียน โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งโรงเรียนรัฐบาล และเอกชน โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ หมายถึง โรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ด้วยการพระราชทานพระราชทรัพย์ช่วยเหลือ และให้ความอุปถัมภ์ หรือทรงให้คำแนะนำ ทั้งยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนและพระราชทานพระบรมราชาโฆวาทเพื่อสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ครูและนักเรียนเป็นประจำ จึงเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์มีทั้งโรงเรียนของรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน ได้แก่ โรงเรียนราชวินิต โรงเรียนวังไกลกังวล โรงเรียนราชประชาสมาสัย และโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย

๑. โรงเรียนจิตรลดา ตั้งอยู่บริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นสำหรับพระราชโอรสและพระราชธิดา บุตรข้าราชการในพระราชวัง ตลอดจนเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้ร่วมเรียน ดังพระบรมราชาโฆบายที่พระราชทานแก่ท่านผู้หญิงทัศนีย์ บุญยุคปต์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนจิตรลดา ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑

ในตอนต้นได้พิจารณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนชั้นอนุบาลขึ้น ณ ห้องชั้นล่างของพระที่นั่งอุดรบริเวณพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เนื่องด้วยมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาได้ทรงเรียนร่วมกับเด็กอื่น ๆ อีก ๗ คน นับเป็นนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนจิตรลดา ต่อมาเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารเรียนชั้นเดียวในบริเวณสวนจิตรลดา และพระราชทานนามโรงเรียนว่า “โรงเรียนจิตรลดา” และได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เปิดสอนนักเรียน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลศึกษาถึงประถมศึกษาปีที่ ๔ ปีการศึกษา ๒๕๐๗ ได้ขออนุญาตกระทรวงศึกษาธิการขยายชั้นเรียนจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

และในปีการศึกษา ๒๕๑๑ ได้ขยายชั้นเรียนจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายมาจนถึงปัจจุบัน โดยรับนักเรียนทั่วไป ตามกฎเกณฑ์ของโรงเรียนแต่ละปีการศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนทั่วไป ได้เข้ามาเรียนโดยมิได้เลือกชั้นวรรณะ ตามพระบรมราโชวาท” ให้โรงเรียนรับนักเรียนทั่วไปโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเชื้อพระวงศ์”

นักเรียนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ามาเรียนในโรงเรียนจิตรลดา ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เพราะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นค่าใช้จ่ายของโรงเรียน จนถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ยังได้พระราชทานอาหารว่างและอาหารกลางวันแก่คณะครูและนักเรียนด้วย ประการสำคัญที่สุด เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมด้านกำลังใจแก่นักเรียนที่ตั้งใจเรียนและมีความพยายาม คือ พระราชทานพระบรมราโชบายแก่โรงเรียนให้จัดรางวัลแก่นักเรียนทุกคนที่สอบได้คะแนนภาคเรียนที่สองสูงกว่าภาคเรียนที่หนึ่ง ร้อยละ ๕ ขึ้นไป นอกเหนือจากการพระราชทานรางวัลสำหรับนักเรียนที่เรียนดีเด่นทั่วไป ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวไว้ในบทพระอักษรเรื่อง “โรงเรียนจิตรลดา”

๒. โรงเรียนราชวินิต จัดตั้งตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยทรงให้สำนักพระราชวังจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ประเภทโรงเรียนสหราษฎร์ระดับประถมศึกษา รับบุตรหลานของข้าราชการในราชสำนักโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน เปิดสอนชั้นเด็กเล็กถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ขอรุจจากกระทรวงศึกษาธิการมาช่วย ใช้งบประมาณจากเงินสวัสดิการของกองมหาดเล็ก สำนักพระราชวัง จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท สร้างอาคารเรียน ในที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ณ บริเวณสวนเพาะชำ วังสวนกุหลาบ โดยมีคุณหญิงพวงรัตน์ วิเวกานนท์ เป็นผู้บริหารคนแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดป้ายโรงเรียน เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้ดอกผลเป็นทุนพระราชทานแก่นักเรียนที่เรียนดี มีความประพฤติเรียบร้อย

วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดอาคารเรียนหลังที่ ๓ และพระราชทานทุนแก่นักเรียนที่เรียนดี ในปีต่อ ๆ มา ก็โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จแทนพระองค์เพื่อทรงประกอบพิธีต่าง ๆ อาทิ เปิดอาคารเรียน สระว่ายน้ำ ห้องสมุดเฉลิมพระเกียรติ ตลอดจนงาน “ราชวินิตร่วมใจ”

ในปีการศึกษา ๒๕๒๐ โรงเรียนราชวินิตได้รับอนุมัติให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา แต่เนื่องจากสถานที่คับแคบต้องหาสถานที่ตั้งใหม่ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานที่ดินซึ่งเป็นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์บริเวณราชตฤณมัยสมาคม จำนวน ๖ ไร่เศษ เพื่อสร้างโรงเรียนราชวินิตมัธยมศึกษาขึ้นใหม่ ดังนั้นในปีการศึกษา ๒๕๒๓ จึงได้โอนโรงเรียนราชวินิต

ระดับมัธยมศึกษามาอยู่ในสังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนจึงได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียน และอาคารประกอบการเรียนการสอนทางราชการ

นอกจากนี้ ได้มีโรงเรียนราชวินิตอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบสหศึกษา โดยได้มีผู้บริจาคที่ดิน จำนวน ๓๐ ไร่ น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่กระทรวงศึกษาธิการเพื่อดำเนินการสร้างอาคารเรียนและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ด้วยเงินงบประมาณของกระทรวง ในปี ๒๕๑๓ และได้รับพระราชทานนามว่า “โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว” และโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วย

๓. โรงเรียนวังไกลกังวล ตั้งอยู่ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลมีพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาแก่บุตรหลานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาวังไกลกังวล ซึ่งมีอยู่จำนวนมากแต่ไม่มีสถานที่เล่าเรียน มีฐานะเป็นโรงเรียนราษฎร์ที่ได้พระราชอุทิศค่าใช้จ่ายจากเงินพระราชกุศลเป็นรายปี

โรงเรียนวังไกลกังวล เปิดสอนนักเรียนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กขึ้นไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และเปิดสอนหลักสูตรวิชาสี่พระยะสั้นเพิ่มเติมด้วย โรงเรียนวังไกลกังวลได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและได้มีการพัฒนาปรับปรุงมาเป็นลำดับ อาทิ พ.ศ. ๒๔๙๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอาคารที่พักกองรักษาการณ์วังไกลกังวลให้เป็นอาคารเรียนแทนอาคารไม้เก่าที่ชำรุดทรุดโทรมมาก อาณาบริเวณนี้มีเนื้อที่ ๑๔ ไร่ ๒ งาน ๗ ตารางวา ต่อมาได้สร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้นอีก ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงการบริหารโรงเรียนวังไกลกังวล จากการบริหารโดยมีครูใหญ่เป็นผู้บริหารด้านวิชาการหัวหน้าแผนกวังไกลกังวล ปัจจุบันเรียกหัวหน้าส่วนวังไกลกังวลเป็นทั้งเจ้าของและผู้จัดการควบคุมดูแลทั่วไป เปลี่ยนมาเป็นการบริหารโดยคณะกรรมการเรียกว่า กรรมการบริหารโรงเรียนวังไกลกังวล ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารโรงเรียนและทางด้านวิชาการข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายกระทรวงศึกษาธิการและฝ่ายบ้านเมือง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของสำนักพระราชวังและของโรงเรียน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองเป็นกรรมการด้วย ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนวังไกลกังวลเป็นโรงเรียนที่มีสมรรถภาพสามารถประสิทธิ์ประสาทวิทยาการแก่นักเรียนได้ดีขึ้น ใน พ.ศ. ๒๕๒๖ คณะกรรมการบริหารโรงเรียนได้จัดให้มีศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อให้นักศึกษาอบรมเลี้ยงดูแก่เด็กก่อนวัยเรียน ใน พ.ศ. ๒๕๒๗ คณะกรรมการบริหารโรงเรียนได้ประสานงานกับกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนสารพัดช่างวังไกลกังวล เพื่อเปิดสอนหลักสูตรวิชาสี่พระยะสั้น (๒๒๕ ชั่วโมง) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพช่างฝีมือ (ปชม.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (วช.๑ หรือ วช.๒) วิชาที่เปิดสอนจะคำนึงถึงอาชีพของท้องถิ่นเป็นสำคัญ มีจำนวนถึง ๑๗ แผนกวิชา อันเป็นการสนองโครงการตามพระราชดำริเกี่ยวกับศิลปอาชีพพิเศษด้วย และในขณะเดียวกันนักเรียนของโรงเรียนวังไกลกังวล

สามารถใช้ห้องฝึกงานของโรงเรียนสารพัดช่างเป็นที่ฝึกงานในช่วงโมงเรียนวิชาการงานพื้นฐานอาชีพได้อีกด้วย

โรงเรียนวังไกลกังวลแม้จะมีนักเรียนจำนวนมาก แต่โรงเรียนเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราต่ำ รายได้ของโรงเรียนจึงไม่พอกับรายจ่าย ต้องขอพระราชทานพระราชทรัพย์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประจำ เมื่อแรกตั้งได้รับพระราชทานเงินงบประมาณพระราชกุศลปีละ ๓๐๐ ล้านบาท ต่อมาได้รับพระราชทานเพิ่มขึ้นตามจำนวนครูและนักเรียนที่ทวีขึ้น ในปัจจุบันโรงเรียนวังไกลกังวล ได้รับพระราชทานเงินเพื่อใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียน จากงบเงินใช้สอยตามพระราชอัธยาศัยปีละ ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งมากกว่าโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์อื่นใดทั้งสิ้น

๔. โรงเรียนราชประชาสมาสัย ฝ่ายมัธยม รัชดาภิเษก ในพระบรมราชูปถัมภ์ สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่เลขที่ ๕๑ หมู่ที่ ๑ ถนนสุขสวัสดิ์ ตำบลบางจาก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนนี้ถือกำเนิดมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิราชประชาสมาสัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยท่านผู้หญิงดุจฎิมาลา มาลากุล ณ อยุธยา ผู้เป็นรองประธานกรรมการบริหารมูลนิธิราชประชาสมาสัยในขณะนั้น เป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดสร้างโรงเรียนสำหรับบุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนที่เลี้ยงแยกจากบิดามารดาแต่แรกเกิด เพราะเด็กเหล่านี้ไม่ได้รับเชื้อโรคเรื้อน แต่มีพระราชบัญญัติควบคุมโรคติดต่อ บังคับมิให้โรงเรียนได้รับเข้าเป็นนักเรียน ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าเพื่อความเป็นธรรม เด็กเหล่านี้ควรมีสวัสดิภาพเช่นเดียวกับเด็กอื่น ๆ และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สร้างอาคารในวงเงิน ๕ แสนบาท บนที่ดินราชพัสดุจำนวน ๓๒ ไร่ อีก ๕ แสนบาท ให้ใช้สำหรับเลี้ยงโรงเรียนต่อไป พ.ศ. ๒๕๐๖ จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์ พระราชทานชื่อ “โรงเรียนราชประชาสมาสัย” โดยมูลนิธิราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นเจ้าของและท่านผู้หญิงดุจฎิมาลา มาลากุล ณ อยุธยา เป็นผู้จัดการเปิดรับนักเรียนรุ่นแรก ๔๐ คน มีครู ๓ คน ทรงรับนักเรียนเหล่านี้ไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์อยู่ประจำที่โรงเรียน เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๐๗ และพระราชทานเงินส่วนพระองค์อีก ๑ ล้านบาท เพื่อสร้างอาคารหลังที่ ๒ และมีพระราชดำรัสสั่งให้รับเด็กทั่วไปเข้าเรียนได้ตามความสมัครใจ ดังนั้น ในปีการศึกษา ๒๕๐๘ โรงเรียนจึงได้รับนักเรียนไป-กลับ ในท้องถิ่นเข้ามาเรียนด้วยตามพระราชกระแสดำรัสสั่ง

โรงเรียนราชประชาสมาสัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และโรงเรียนราชประชาสมาสัย ฝ่ายมัธยม รัชดาภิเษก ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ดำเนินและดำรงอยู่ได้ด้วยพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปกเกล้าปกกระหม่อม กระทรวงศึกษาธิการจัดครูมาสอนในชั้นประถมศึกษาเป็นการโดยเสด็จพระราชกุศล และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอำนวยความสะดวกฝ่ายมัธยมศึกษา ด้วยการเก็บค่าเล่าเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษา จัดอาคารสถานที่ จัดครูสอนชั้นมัธยมศึกษา ส่วนนักเรียนที่เป็นบุตรผู้ป่วยนั้นมูลนิธิโรงเรียนราชประชาสมาสัยได้จ่ายค่าอาหาร ค่าอุปกรณ์การเรียน ความเป็นอยู่ และอื่น ๆ เป็นเงินคนละหนึ่งหมื่นบาทต่อปี รวมเป็นเงินปีละ ๕ หมื่นบาท กรมประชาสงเคราะห์จ่าย

งบประมาณอุดหนุนช่วยเหลืออีกปีละ ๒ หมื่นบาท นับได้ว่า โรงเรียนดำรงอยู่ได้ด้วยดีเพราะบารมีปกเกล้าปกกระหม่อมตลอดมา

๕. โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เดิมคือ โรงเรียนราชวิทยาลัย ตั้งขึ้นตามพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ณ ตำบลบ้านสมเด็จเจ้าพระยาธนบุรี เป็นโรงเรียนรับนักเรียนประจำกินนอน ด้วยมีวัตถุประสงค์จะฝึกอบรมนักเรียนให้มีความรู้เต็มบริบูรณ์ที่จะใช้เป็นประโยชน์ในการเตรียมตัวไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในยุโรป ต่อมาในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โอนมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาให้นักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาได้ศึกษาวิชากฎหมายในชั้นอุดมศึกษา พร้อมทั้งได้มีพระบรมราชโองการให้โรงเรียนนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ซึ่งกระทรวงยุติธรรมได้ย้ายมาเปิดสอนที่อาคารใหม่ ตำบลบางขวาง จังหวัดนนทบุรี

โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นโรงเรียนประจำกินนอนรับนักเรียนชาย เปิดสอนสายสามัญศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยมีความมุ่งหมายให้นักเรียนมีความรู้ทางวิชาการตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ฝึกอบรมให้นักเรียนมีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม รู้จักการเคารพตนเองและผู้อื่น ให้นักเรียนได้ฝึกฝนการกีฬาเพื่อช่วยให้มีพลานามัยสมบูรณ์ จิตใจเป็นสุข ได้รับการส่งเสริมศิลปศึกษาและหัตถศึกษาตลอดจนการฝึกฝนวิชาการปกครองตนเองในระหว่างนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้มีการเคารพต่อระเบียบวินัย เคารพผู้ใหญ่ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และให้รู้จักการพึ่งตนเองและช่วยตนเองได้

โดยสรุปแล้ว โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญยิ่ง ดังคำกราบบังคมทูลของพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ประธานกรรมการราชวิทยาลัย มูลนิธิเพื่อการศึกษา และนายกสมาคมราชวิทยาลัย เนื่องในพิธีเปิดโรงเรียน เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ได้ฟื้นคืนสภาพขึ้นนี้ นับเป็นศุภมิ่งมงคล อันมหัศจรรย์ โดยมีได้เลือกกำเนิดด้วยพระบุญญาบารมีแห่งสามพระมหาราชของชาติไทย คือ สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงเป็นองค์ก่อตั้ง สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงเป็นองค์เสริมสร้าง และได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระภัทรมหาราช ทรงเป็นองค์พระราชทานกำเนิดใหม่...” (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔)

๖. โรงเรียนเพื่อลูกหลานชนบท นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานโรงเรียนสำหรับพระราชโอรสและพระราชธิดา บุตรข้าราชการบริพารและเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้ร่วมเรียนด้วยแล้ว พระองค์ยังมีพระเมตตาต่อเยาวชน พสกนิกรของพระองค์อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยภูเขาหรือประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นชายแดนห่างไกลการคมนาคม โดยการพระราชทานพระราชทรัพย์ร่วมสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อสอนหนังสือให้แก่เขาและประชาชนไกลคมนาคมพระราชทานนามว่า

“โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” เป็นอาคารเรียนถาวรสำหรับเด็กนักเรียนชาวเขา เป็นโรงเรียนในระดับก่อนประถมและประถมศึกษา ตั้งอยู่บริเวณชายแดนภาคเหนือ ซึ่งราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวเขา ทำให้เยาวชนชาวไทยภูเขาเหล่านี้ได้มีโอกาสเรียนรู้หนังสือไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมไทย เป็นการสร้างสำนึกของความเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของชาติ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนมีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๑๐ โรงเรียน ต่อมาเมื่อท้องถิ่นนั้นมีความเจริญขึ้น หน่วยราชการที่รับผิดชอบโดยตรงสามารถเข้าไปดำเนินการได้ ก็จะโอนให้กับส่วนราชการนั้น ๆ รับผิดชอบต่อไป ปัจจุบันโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ที่อยู่ในความดูแลของตำรวจตระเวนชายแดน มีจำนวน ๓ โรงเรียน เช่น โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๒ จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับก่อนประถมและประถมศึกษาแล้ว ยังมีโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโรงเรียนเหล่านี้ ได้แก่ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โครงการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษา โครงการฝึกอาชีพนักเรียน โครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน โครงการนักเรียนทุนในพระราชานุเคราะห์ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโครงการสหกรณ์ในโรงเรียน ฯลฯ

๗. โรงเรียนร่มเกล้า โรงเรียนร่มเกล้าแห่งแรก คือ โรงเรียนร่มเกล้า บ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เดิมชื่อโรงเรียนบ้านหนองแคน เปิดทำการสอนครั้งแรกในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เพียงชั้นเดียวเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๖ โดยใช้ศาลาวัดบ้านหนองแคนเป็นสถานที่เรียน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๑๔ คณะครูและผู้ปกครองได้ร่วมมือกันก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ๑ หลัง ในที่ดินซึ่งประชาชนได้บริจาคให้จำนวน ๑๐ ไร่ เป็นกระต๊อบยาว มุงด้วยหญ้าแฝก พื้นห้องเป็นดินเหนียวอัด และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน ๙๒,๐๖๓ บาท ให้ก่อสร้างอาคารเรียนถาวรหลังแรก ขนาด ๕ ห้องเรียน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารเรียน เมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๖ และได้พระราชทานนามโรงเรียนว่า “โรงเรียนร่มเกล้า” เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๔

การก่อสร้างโรงเรียนร่มเกล้าแห่งแรก พลเอก พิเศษฐ์ เหมะบุตร อดีตรองผู้บัญชาการทหารบก และแม่ทัพภาคที่ ๒ ซึ่งมีส่วนร่วมในการก่อสร้างโรงเรียนและได้ปฏิบัติงานสนองพระราชดำริพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นเวลากว่า ๒๓ ปี ได้เล่าว่า ตำบลบ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง เป็นพื้นที่สีแดงเข้มที่มีผู้ก่อการร้ายทางการเมืองที่แตกต่างกับรัฐบาลมารวมกลุ่มกัน ในขณะนั้นตำบลหนองแคนมีโรงเรียนตั้งอยู่หลายโรง เช่น โรงเรียนบ้านก้านเหลืองดง โรงเรียนบ้านมะนาว ฯลฯ โรงเรียนบางโรงต้องปิดไป เยาวชนส่วนใหญ่ถูกชักจูงให้เข้าป่าไป พันเอก อาทิตย์ กำลังเอก (ยศขณะนั้น) เป็นผู้บังคับการกรมผสมที่ ๒๓ ปฏิบัติการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอสร้างโรงเรียนที่บ้านหนองแคน เพื่อให้การศึกษาและป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนถูก

ชักจูงเข้าป่าไปด้วยบ้านหนองแคนเป็นทางผ่านที่ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ใช้ขึ้นลงจากภูเขา (ภูพาน) อันเป็นแหล่งของ ผกค. มายังหมู่บ้านซึ่งชาวไทยภูเขาเผ่ากระโซ่และเผ่าภูไทส่วนใหญ่อาศัยอยู่

การดำเนินการโรงเรียนร่มเกล้า นอกจากจะเน้นทางด้านวิชาการแล้ว ยังเน้นทางด้านคุณธรรม จริยธรรม การฝึกเรียน ทักษะการทำงาน โดยเฉพาะด้านวิชาชีพ โรงเรียนร่มเกล้าส่วนใหญ่จะมีโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กนักเรียน และในโรงเรียนร่มเกล้าบางแห่งจะมีการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เรียนอยู่ในโรงเรียนจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา และถ้าหากมีความประพฤติดี มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี อาจจะได้รับทุนการศึกษาจนกระทั่งจบระดับอุดมศึกษา เช่น โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันมีมูลนิธิดินสุลานนท์ ซึ่งก่อตั้งโดย ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษเพื่อเป็นการช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ยากจนโดยพิจารณาผลการเรียน ความประพฤติ และการมีส่วนร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวมประกอบกัน นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียน ร่มเกล้าออกไปสามารถนำความรู้ความสามารถและทักษะไปใช้ในการประกอบอาชีพในการพัฒนา ความเป็นอยู่ในชุมชนของตนเอง นักเรียนส่วนหนึ่งได้รับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน โรงเรียนร่มเกล้าได้พัฒนาทั้งในด้านการจัดการศึกษา และในการจัดกิจกรรม สนองตามพระราชดำริ และกระแสพระราชดำรัสที่พระราชทานไว้เป็นสำคัญตลอดมาจนปัจจุบัน

๘. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาสงเคราะห์ เด็กยากจนขาดที่พึ่งและเด็กในถิ่นกันดาร ให้ได้รับการศึกษาตามควรแก่อัตภาพ เพื่อจักได้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะกรรมการดำเนินการ มีสมเด็จพระสังฆราช (ปุณ ปุณณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แต่ยังคงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัตเป็นประธาน เพื่อดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด เป็นประเภทโรงเรียนราษฎร์ สมเด็จพระวันรัตเป็นเจ้าของในนาม คณะกรรมการและมีพระราชประสงค์ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดจังหวัดนั้นเป็นผู้จัดการโรงเรียน ขอความร่วมมือ จากคณะสงฆ์ช่วยอุปถัมภ์ และอาราธนาพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอนในโรงเรียนสำหรับทุนทรัพย์ ในการจัดตั้งและดำเนินกิจการโรงเรียนเป็นทุนทรัพย์พระราชทานส่วนหนึ่ง และทุนที่ได้รับบริจาค โดยเสด็จพระราชกุศลโดยทางราชการ องค์การรัฐวิสาหกิจ และพ่อค้าประชาชน ปัจจุบันมี ๓ โรงเรียน

โรงเรียนมัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์ เป็นโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนในพระบรมราชานุเคราะห์ แห่งแรก จัดตั้งขึ้นโดยสืบเนื่องจากวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๐๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคโดยเรือพระที่นั่งชื่อ “เศษกระดาน” เลียบชายฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาถึงหมู่บ้านคลองคอต้อ ตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ ทอดพระเนตรเห็นเรือประมงแล่นเข้าคลอง จึงเสด็จฯ ตามมาจนสุดคลองพบถนนสุขุมวิท สองฟากคลอง มีหมู่บ้านชาวประมงตั้งอยู่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนพากันไปเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของที่พอจะ หาได้ เช่น กุ้ง ปู ปลา หอย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ถามถึงสภาพ ความเป็นอยู่และการศึกษาของเด็กในหมู่บ้านนี้ ชาวบ้านกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ขอพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนมัธยมขึ้นเพื่อสงเคราะห์เด็กขัดสนในหมู่บ้านให้มีที่เรียนต่อจากชั้นประถมศึกษา

หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน มีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) แต่ยังคงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระวันรัต เป็นประธานกรรมการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนสร้างโรงเรียนเริ่มแรก ๔๐๐,๐๐๐ บาท และมีผู้บริจาคโดยเสด็จพระราชกุศล อีกส่วนหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินวางศิลาฤกษ์อาคารเรียน เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๒ อาคารเป็นทรงไทย ๒ ชั้น มี ๘ ห้องเรียน ชื่อตึก ภ.ป.ร. ราคา ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท เปิดสอนเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ปัจจุบันสอนตั้งแต่นั้น ม.๑-ม.๓ เก็บค่าบำรุงการศึกษาปีละ ๑,๐๒๐ บาท ผู้ใดขัดสนก็ยื่นเรื่องราวขอทุนโดยเสนอตามความเป็นจริง และมีคณะกรรมการรับรอง

พ.ศ. ๒๕๑๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้คณะกรรมการรับโรงเรียนนันทบุรีวิทยา อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน และโรงเรียนวัดบึงเหล็ก อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เข้าอยู่ในโครงการโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน สำหรับโรงเรียนนันทบุรีวิทยานั้น ยกเว้นไม่เก็บค่าเล่าเรียน คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ของนักเรียนทั้งหมด แจกชุดนักเรียนให้นักเรียนที่ยากจนและจัดหนังสือให้นักเรียนยืมเรียน รวมทั้งมอบทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนยากจนที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว และสามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้จำนวน ๑๖ คน ส่วนโรงเรียนวัดบึงเหล็ก จัดการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายให้เปล่าทั้งหมด

พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นั้น สภาพบ้านเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยยังอยู่ในสภาพล้าหลัง ประชาชนส่วนใหญ่ยังอดคัดขาดแคลนในทุกด้าน

เหตุที่พระองค์ทรงห่วงใยในความทุกข์ยากของอาณาประชาราษฎร์ จึงตัดสินพระราชหฤทัยที่จะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทยากจน ห่างไกล และทุรกันดารเสียก่อนการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในระยะต้นรัชกาลระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๔๙๖ มีลักษณะเป็นการส่วนพระองค์ โดยทรงเยี่ยมราษฎรเพื่อทรงได้ถามถึงความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของราษฎรอย่างใกล้ชิด

ต่อมาการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนพสกนิกรทั่วทุกภาคเปรียบประดุจตั้งการสร้าง “พระคลังข้อมูลด้านการพัฒนา” ด้วยพระองค์เอง เพราะทำให้ทรงทราบถึงปัญหาความเดือดร้อน นานาประการที่มวลพสกนิกรของพระองค์ประสบอยู่จนมีอาจช่วยเหลือตนเองได้

โครงการพระราชดำรินับได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรกเกิดขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรถบูลโดเซอร์ ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรสร้างถนนเข้าไปยังหมู่บ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ราษฎรสามารถสัญจรไปมาและนำผลผลิตออกมาจำหน่าย ยังชุมชนภายนอกได้สะดวกขึ้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะเริ่มแรกนั้นจึงเป็นโครงการ ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาของราษฎรเพื่อส่งเสริมให้เกิดการอยู่ดีกินดีทั้งสิ้น และโดยที่ประชาชน ของพระองค์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จึงทรงเน้นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ทรงเริ่มศึกษาเรื่องพืช โดยการปลูกพืชบนลาดฟ้าพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และภายในสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ซึ่งก็ยังทรงศึกษาต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

สำหรับการศึกษาของประชาชนชาวไทยที่อยู่นอกระบบโรงเรียน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาสำหรับประชาชนที่อยู่ในชนบทเป็นอย่างมาก ทรงริเริ่มตั้ง “ศาลารวมใจ” ตามหมู่บ้านชนบทเพื่อให้ประชาชนได้ใช้เป็นห้องสมุด โดยพระราชทานหนังสือประเภทต่าง ๆ แก่ ห้องสมุด “ศาลารวมใจ” นอกจากนั้นมีพระราชดำริ จัดทำโครงการพระดาบส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙

“อาศรมของพระดาบส” เป็นพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงห่วงใยประชาชนนอกระบบ โรงเรียนที่พลาดโอกาสในการศึกษา เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่พระราชทานแก่ประชาชนที่มีความรัก วิชาการ ใฝ่หาความรู้ใส่ตนเองแต่ไม่สามารถหาที่เรียนได้เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ จึงมี พระราชดำริให้การศึกษแก่ประชาชนประเภทนี้ ให้มีลักษณะเดียวกับการศึกษาในสมัยโบราณ ที่ผู้ ต้องการหาวิชาต้องเดินทางไปหาพระอาจารย์ ซึ่งเป็นพระดาบสมีสำนักอยู่ในป่า แล้วฝากฝังตัวเป็นศิษย์ สำหรับอาศรมของพระดาบสหรือส่วนใหญ่เรียก “โรงเรียนพระดาบส” ใช้สถานที่ของสำนักพระราชวัง ณ ๓๘๔-๓๘๙ ถนนสามเสน รัชสมัยครูผู้เรียนไม่จำกัดเพศ วัย วุฒิ ความรู้หรือฐานะ เปิดสอนครั้งแรก เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๙ มีผู้เข้าศึกษาจำนวน ๖ คน หลักสูตรการเรียนใช้เวลา ๑ ปี แต่เมื่อปฏิบัติจริง ๆ ใช้เวลาเพียง ๙ เดือน นักศึกษาที่เรียนสำเร็จการโรงเรียนพระดาบส มีความรู้ความสามารถประกอบ อาชีพได้ตามวิชาที่ต้องการ ผู้ที่สนใจเข้าศึกษาในโรงเรียนพระดาบสมิทั้งตำรวจ ทหาร พลเรือน และ ทหารผ่านศึกที่ทุพพลภาพ ครูผู้สอนส่วนมากเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ อาสาสมัคร โดยถือว่าการสอนวิชาความรู้ ให้ศิษย์เป็นวิทยาทาน ไม่คิดค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น โรงเรียนนี้มีองคมนตรีและผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ เป็นผู้ดำเนินการ วิชาที่โรงเรียนเปิดสอนครั้งแรก ได้แก่ วิชาซ่อมเครื่องไฟฟ้า วิทยุติดตั้งไฟฟ้า พร้อมกับ การเรียนการสอนนี้ ผู้เรียนสามารถหารายได้ในรูปสหกรณ์ด้วย

สำหรับการศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนนั้น ได้แก่ ในขณะที่พระองค์เสด็จแปรพระราชฐานไปยังต่างจังหวัดทุกภาค เฉลี่ยภาคละ ๑ เดือนครึ่ง ระหว่างที่ทรงเยี่ยมเยียนราษฎร ใต้อาณัติทุกซอกซอญ และปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีพ แนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้คือ พระราชทานพระราชดำริในลักษณะของการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในพื้นที่ที่ประสบกับปัญหานั้น ๆ ในขณะเดียวกันก็ใช้พื้นที่นั้น ๆ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและให้ความรู้แก่ประชาชนผู้สนใจทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะทั้งในระบบ นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพระราชประสงค์ที่ทรงมุ่งหวังพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎร ให้สามารถช่วยเหลือพึ่งตนเองได้ ทรงพิจารณาเห็นว่า การได้เรียนรู้และพบเห็นด้วยประสบการณ์ของตนเองนั้น เป็นวิธีการหนึ่งของการสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาชนบท ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยให้ทำหน้าที่เสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เพื่อเป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้า ทดลองวิจัยและแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคประเทศนั้น ๆ และเมื่อค้นพบพิสูจน์ได้ผลแล้วก็จะนำผลที่ได้ไป “พัฒนา” สุราษฎร์ธานีในหมู่บ้านใกล้เคียงจนกระทั่งขยายผลแผ่กระจายวงกว้างออกไปตามลำดับ

บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความรู้และสภาวะแห่งการรู้จริงและรู้ทุกอย่าง ก่อให้เกิดปัญญาและด้วยปัญญานี้จะนำผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จได้ กล่าวให้ชัดเจนคือ การศึกษา ความรู้และปัญญาเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ที่แยกออกจากกันไม่ได้ การจะเข้าใจเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้สมบูรณ์จะต้องเข้าใจทั้งสามเรื่องอย่างเชื่อมโยงกัน ทรงแสดงขอบเขตการศึกษาในชีวิตคนกับบรรดา นักศึกษามหาวิทยาลัยไว้ดังนี้

การศึกษานั้นเป็นเรื่องของทุกคน และไม่ใช่เฉพาะในระยะหนึ่ง เป็นหน้าที่โดยตรงในระยะเดียว ไม่ใช่อย่างนั้น ตั้งแต่เกิดมาก็ต้องศึกษาเติบโตขึ้นมาก็ต้องศึกษา จนกระทั่งถึงขั้นที่เรียกว่าอุดมศึกษา อย่างที่ท่านทั้งหลายกำลังศึกษาอยู่ หมายความว่า การศึกษาที่ครบถ้วน ที่อุดม ที่บริบูรณ์ แต่ต่อไปเมื่อออกไปทำหน้าที่การงานก็ต้องศึกษาต่อไปเหมือนกัน มิฉะนั้นคนเราก็ออยู่ไม่ได้ แม้จบปริญญาเอกแล้วก็ต้องศึกษาต่อไปตลอด หมายความว่า การศึกษาไม่มีสิ้นสุด ดังนั้น การให้การศึกษาเป็นงานใหญ่และกว้างขวางที่ไม่ใช่จะทำได้โดยใครแต่ลำพัง ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคน ส่วนใหญ่ในทุก ๆ ด้าน การจัดการศึกษาของประเทศ จึงจะเป็นผลสำเร็จได้ ดังที่พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ถึงความสำคัญของการศึกษาอีก พระบรมราโชวาทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแสดงถึงพระราชปณิธานที่จะพัฒนาพลเมือง

ให้มีคุณภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยการให้การศึกษานี้ นับเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในการให้การศึกษ และทำงานอย่างครบถ้วน ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมากมาย ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนา การศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน นั้นเอง

คำถามทบทวน

จากการชมวีดิทัศน์ “พระเจ้าอยู่หัวกับการศึกษาไทย” จงตอบคำถามต่อไปนี้

- ๑) ข้อใดต่อไปนี้ไม่ใช่พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน
 - ก. พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยพิบัติ
 - ข. ประกาศเลิกทาส
 - ค. ทรงคิดค้นการทำฝนเทียม
 - ง. ออกเยี่ยมเยียนราษฎรในถิ่นทุรกันดาร

- ๒) ข้อใดคือปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชย์
 - ก. เราจะพัฒนาประเทศให้อยู่ดีกินดี
 - ข. เราจะสร้างประเทศให้เจริญทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ
 - ค. เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม
 - ง. ถูกทุกข้อ

- ๓) มูลนิธิใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนทางด้านทุน คัดเลือกบัณฑิตไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ
 - ก. โครงการหลวง
 - ข. มูลนิธิอานันทมหิดล
 - ค. มูลนิธิชัยพัฒนา
 - ง. มูลนิธิกระเจ๊กเงา

- ๔) ข้อใดกล่าวไม่ถูกต้องเกี่ยวกับสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน
 - ก. เป็นสารานุกรมไทยแบบชุด
 - ข. เน้นความรู้ที่เกิดขึ้นและใช้อยู่ในประเทศไทย
 - ค. เป็นสารานุกรมที่พิมพ์โดยมีภาพสีประกอบ
 - ง. เป็นสารานุกรมที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ

- ๕) โรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๙ ทรงก่อตั้งขึ้นแห่งแรกคือโรงเรียนใด
- ก. โรงเรียนวังไกลกังวล
 - ข. โรงเรียนร่มเกล้า
 - ค. โรงเรียนจิตลดา
 - ง. โรงเรียนเพื่อลูกหลานชนบท

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒
- ๒) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕
- ๓) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๕๓
- ๔) แผนการศึกษาแห่งชาติ (พุทธศักราช ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙)
- ๕) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พุทธศักราช ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)
- ๖) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พุทธศักราช ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้
- ๒) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้
- ๓) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๕๓ ได้
- ๔) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ (พุทธศักราช ๒๕๔๕-๒๕๕๙) ได้
- ๕) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พุทธศักราช ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้
- ๖) นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พุทธศักราช ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา

ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะทำให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐานความรู้ของนักศึกษา

- ๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวกับกฎหมายการศึกษาไทย และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ

- ๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

- ๒.๔) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๕ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อมอธิบาย คำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับกฎหมายการศึกษาไทย

การวัดและการประเมินผล

- ๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ
- ๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
- ๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกต การส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๕

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทย

ในสังคมของมนุษย์นั้นมีความหลากหลายที่มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านความคิดเห็นและพฤติกรรมต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบหรือกติการ่วมกัน เพื่อเป็นบรรทัดฐานสำคัญในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ และช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคม ไม่ให้เกิดความวุ่นวาย กฎหมายมีความสำคัญต่อสังคมในด้านต่าง ๆ โดยสร้างความเป็นระเบียบและความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมและประเทศชาติ เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมทุกคนจำเป็นต้องมีบรรทัดฐาน ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติยึดถือเพื่อความสงบเรียบร้อย ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ พลเมืองไทยทุกคนต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมาย ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม คนเราทุกคนย่อมต้องการความยุติธรรมด้วยกันทั้งสิ้น และเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปในทางใด หรือคุณภาพของพลเมืองเป็นอย่างไร จำเป็นต้องมีกฎหมายออกมาใช้บังคับ เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี โดยรัฐเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายนั้น ย่อมส่งผลให้ คุณภาพทางการศึกษาของประชาชน ดังนั้น การที่ประเทศใดจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เป็นไปในแนวทางใดก็ตาม ถ้าได้มีบทบัญญัติของกฎหมายเป็นหลักการให้ทุกคนปฏิบัติตาม ก็ย่อมทำให้การพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนประสบผลสำเร็จได้สูงกว่าการปล่อยให้ไปตามวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมตามปกติ

การปฏิรูปการศึกษาไทยให้พัฒนาทัดเทียมกับนานาชาติได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและทำความเข้าใจว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทยนั้นมีความสำคัญอย่างไร เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาอย่างไร และจะมีผลกระทบต่อชาวไทยทุกคนในแง่ไหน กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับแก้ไข) พ.ศ. ๒๕๔๕ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งมีสาระสำคัญที่ควรรู้และทำความเข้าใจ ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

เป็นปีที่ ๕๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าโดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติพระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งอื่นในส่วนที่ได้บัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนวิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

“สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

“มาตรฐานการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์ และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

“การประกันคุณภาพภายใน” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

“การประกันคุณภาพภายนอก” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

“ผู้สอน” หมายความว่า ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

“ครู” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

“คณาจารย์” หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารสถานศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารการศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

“บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษารวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียน การสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

“กระทรวง” หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ ศาสนา และวัฒนธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

บททั่วไป

ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา ๗ ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพรู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๘ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๙ การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- (๑) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (๒) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (๓) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา
- (๔) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (๕) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
- (๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา ๑๐ การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษา ขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษา สำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการ ในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิ ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วย รูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา ๑๑ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา ๑๗ และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจาก การศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๓ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ดังต่อไปนี้

- (๑) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้ การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล
- (๒) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ใน ความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด
- (๓) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๑๔ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบัน ศาสนา สถาน-ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิได้รับ สิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

- (๑) การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ใน ความดูแลรับผิดชอบ

- (๒) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด
- (๓) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

หมวด ๓ ระบบการศึกษา

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

มาตรา ๑๖ การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๗ ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๘ การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(๒) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(๓) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียนบุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา ๑๙ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบันวิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๐ การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๑ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษา เฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๔

แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและ ประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลยั่งยืน

(๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา

(๔) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๔ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๒) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่าง พอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียน การสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อ การศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็น สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา ๒๘ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตาม มาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะ ในวรรคหนึ่งและวรรคสองแล้วยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้า วิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนา ชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา ๓๐ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริม ให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

หมวด ๕

การบริหารและการจัดการศึกษา

ส่วนที่ ๑

การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ

มาตรา ๓๑ ให้กระทรวงมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท การศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

มาตรา ๓๒ ให้กระทรวงมีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภา หรือในรูปคณะกรรมการ จำนวนสี่องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพิจารณาให้ความเห็น หรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาเสนอแนะนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมการสนับสนุน ทรัพยากร การประเมินผลการจัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้ง การพิจารณากลับกรองกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วยรัฐมนตรีเป็น ประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชนผู้แทนองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการ ประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นนิติบุคคล และให้ เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายที่กำหนด

มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอแนะพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐาน การอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุน ทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยคำนึงถึง ความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วย การจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุน ทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

มาตรา ๓๕ องค์ประกอบของคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ ประกอบด้วย กรรมการ โดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทน องค์กรวิชาชีพ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการแต่ละคณะ ให้เป็นไปตามที่กฎหมาย กำหนด ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความแตกต่างของกิจการในความรับผิดชอบของคณะกรรมการแต่ละคณะด้วย

ให้สำนักงานคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการของแต่ละสำนักงาน เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ

มาตรา ๓๖ ให้สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล และอาจจัดเป็น ส่วนราชการหรือเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ ยกเว้นสถานศึกษาเฉพาะทางตามมาตรา ๒๑

ให้สถานศึกษาดังกล่าวดำเนินกิจการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ ที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วย การจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ

มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา ในยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากรเป็นหลัก และความเหมาะสม ด้านอื่นด้วย

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสถานศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติมีอำนาจประกาศ ในราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๘ ให้แต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา รวมทั้งพิจารณาการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา ประสาน

ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษาประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชนองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายรวมทั้งการกำกับดูแลหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)

ส่วนที่ ๒

การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา ๔๑ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับ ตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

มาตรา ๔๒ ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา สอดคล้องกับนโยบายและได้มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนที่ ๓

การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชน

มาตรา ๔๓ การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชนให้มีความเป็นอิสระโดยมีการกำกับติดตาม การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของรัฐ และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาของรัฐ

มาตรา ๔๔ ให้สถานศึกษาเอกชนตามมาตรา ๑๘ (๒) เป็นนิติบุคคล และมีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผู้รับใบอนุญาต ผู้แทนผู้ปกครองผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๕ ให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภท การศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด โดยรัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชน ในด้านการศึกษา การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐ ของเขตพื้นที่การศึกษา หรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย

ให้สถานศึกษาของเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญาดำเนินการได้ โดยอิสระสามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มาตรา ๔๖ รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือการยกเว้นภาษี และสิทธิประโยชน์อื่นที่เป็นประโยชน์ในทางการศึกษาแก่สถานศึกษาเอกชนตามความเหมาะสมรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการให้สถานศึกษาเอกชนมีมาตรฐานและสามารถพึ่งตนเองได้

หมวด ๖

มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

มาตรา ๔๗ ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระบบหลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๘ ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

มาตรา ๔๙ ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อให้มีการตรวจสอบ คุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการและแนวการจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนด ไว้ในพระราชบัญญัตินี้

ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกห้าปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

หมวด ๗

ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

มาตรา ๕๒ ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษา มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่และการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ

มาตรา ๕๓ ให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษามีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารของสภาวิชาชีพ ในกำกับของกระทรวง มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐาน

วิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตราฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษา

ให้ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่นทั้งของรัฐและเอกชนต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามที่กฎหมายกำหนด การจัดให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการในการออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

ความในวรรคสองไม่ใช้บังคับแก่บุคลากรทางการศึกษาที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๓) ผู้บริหารการศึกษาระดับเหนือเขตพื้นที่การศึกษาและวิทยาการพิเศษทางการศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่คณาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษาในระดับอุดมศึกษาระดับปริญญา

มาตรา ๕๔ ให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู โดยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งของหน่วยงานทางการศึกษาในระดับสถานศึกษาของรัฐ และระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็นข้าราชการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครูโดยยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลสู่เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๕ ให้มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับอื่นสำหรับ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอและเหมาะสมกับฐานะทางสังคมและวิชาชีพ

ให้มีกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๕๖ การผลิตและพัฒนาคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนามาตราฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคลของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐในสถานศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคล ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๕๗ ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา ๕๐ ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากร คณะกรรมการของสถานศึกษา รวมทั้งผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง

มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่พิจารณาเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภารกิจของสถานศึกษา ตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง ที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษานั้น

มาตรา ๕๑ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาได้ไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษารายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือคณะกรรมการการอุดมศึกษาเพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข

หมวด ๘

ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา ๕๘ ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนเอกชนองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษาดังนี้

(๑) ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

(๒) ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ทั้งนี้ ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุน การอุดหนุนและใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี ตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๙ ให้สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุ ตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุ และที่เป็นทรัพย์สินอื่น รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการของสถานศึกษาและเก็บค่าธรรมเนียมการศึกษาที่ไม่ขัดหรือแย้งกับนโยบาย วัตถุประสงค์ และภารกิจหลักของสถานศึกษา

บรรดาอสังหาริมทรัพย์ที่สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคลได้มาโดยมีผู้อุทิศให้ หรือโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของสถานศึกษา ไม่ถือเป็นที่ราชพัสดุ และให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสถานศึกษา

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการศึกษา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อขายสินค้าหรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณไม่เป็นรายได้ที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลัง ตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลังและกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่ไม่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการศึกษา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อขายสินค้าหรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณให้สถานศึกษาสามารถจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ ได้ตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนด

มาตรา ๖๐ ให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในฐานที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศโดยจัดสรรเป็นเงินงบประมาณเพื่อการศึกษา ดังนี้

(๑) จัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน

(๒) จัดสรรทุนการศึกษาในรูปของกองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยตามความเหมาะสมและความจำเป็น

(๓) จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความจำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษแต่ละกลุ่มตาม มาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ โดยคำนึงถึงความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและความเป็นธรรม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

(๔) จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการ และงบลงทุนให้สถานศึกษาของรัฐ ตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และภารกิจของสถานศึกษา โดยให้มีอิสระในการบริหาร งบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงคุณภาพและความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

(๕) จัดสรรงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนทั่วไปให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล และเป็นสถานศึกษาในกำกับของรัฐหรือองค์การมหาชน

(๖) จัดสรรกองทุนกู้ยืมดอกเบี่ยต่ำให้สถานศึกษาเอกชน เพื่อให้พึ่งตนเองได้

(๗) จัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐและเอกชน

มาตรา ๖๑ ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัวองค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

มาตรา ๖๒ ให้มีระบบการตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการใช้จ่ายงบประมาณการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการศึกษา แนวการจัดการศึกษาและคุณภาพมาตรฐานการศึกษา โดยหน่วยงานภายในและหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตรวจสอบภายนอก หลักเกณฑ์และวิธีการในการตรวจสอบ ติดตามและการประเมิน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๙

เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

มาตรา ๖๓ รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปแบบอื่น เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น

มาตรา ๖๔ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำราหนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

มาตรา ๖๕ ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการผลิต รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

มาตรา ๖๖ ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา ๖๗ รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่า และเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย

มาตรา ๖๘ ให้มีการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทาน และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการด้านสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชนรวมทั้งการให้มีการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อการพัฒนาคนและสังคม หลักเกณฑ์ และวิธีการจัดสรรเงินกองทุนเพื่อการผลิต การวิจัยและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๖๙ รัฐต้องจัดให้มีหน่วยงานกลางทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนส่งเสริมและประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งการประเมินคุณภาพ และประสิทธิภาพของการผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๗๐ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งเกี่ยวกับการศึกษาศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ที่ใช้บังคับอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ยังคงใช้บังคับได้ต่อไป จนกว่าจะได้มีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๑ ให้กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานการศึกษา และสถานศึกษาที่มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับยังคงมีฐานะและอำนาจหน้าที่เช่นเดิม จนกว่าจะได้มีการจัดระบบการบริหาร และการจัดการศึกษาตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๒ ในวาระเริ่มแรก มิให้นำบทบัญญัติ มาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง และมาตรา ๑๗ มาใช้บังคับ จนกว่าจะมีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังกล่าว ซึ่งต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใช้บังคับ ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๖ วรรคสอง และวรรคสี่ ให้แล้วเสร็จ ภายในหกปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้กระทรวงจัดให้มีการประเมินผลภายนอกครั้งแรกของสถานศึกษาทุกแห่ง

มาตรา ๗๓ ในวาระเริ่มแรก มิให้นำบทบัญญัติในหมวด ๕ การบริหารและการจัดการศึกษา และหมวด ๗ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มาใช้บังคับจนกว่าจะได้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติให้หมวดดังกล่าว รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช ๒๔๘๘

และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๔ ในวาระเริ่มแรกที่ยังไม่แล้วเสร็จ ให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของตน เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหารการศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัยและคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ โดยให้ทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้อง แล้วแต่กรณี

มาตรา ๗๕ ให้จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นองค์การมหาชนเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาที่ออกตามความในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชนเพื่อทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอการจัดโครงสร้าง องค์กร การแบ่งส่วนงานตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้

(๒) เสนอการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๗ ของพระราช-บัญญัตินี้

(๓) เสนอการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๘ ของพระราชบัญญัตินี้

(๔) เสนอแนะเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินการตาม (๑) (๒) และ (๓) ต่อคณะรัฐมนตรี

(๕) เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งที่บังคับใช้อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตาม (๑) (๒) และ (๓) เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ ต่อคณะรัฐมนตรี

(๖) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนประกอบด้วย

มาตรา ๗๖ ให้มีคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาจำนวนเก้าคนประกอบด้วย ประธานกรรมการและกรรมการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา การบริหารรัฐกิจ การบริหารงานบุคคล การงบประมาณ การเงินและการคลัง กฎหมายมหาชน และกฎหมายการศึกษา ทั้งนี้ จะต้องมิใช่ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีใช้ข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานให้หน่วยงานของรัฐรวมอยู่ด้วย ไม่น้อยกว่าสามคน

ให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาและแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติการตามที่คณะกรรมการบริหารมอบหมายได้

ให้เลขาธิการสำนักงานปฏิรูปการศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการบริหารและบริหารกิจการของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหาร

คณะกรรมการบริหารและเลขาธิการมีวาระการดำรงตำแหน่งวาระเดียวเป็นเวลาสามปีเมื่อครบวาระแล้วให้ยุบเลิกตำแหน่งและสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

มาตรา ๗๗ ให้มีคณะกรรมการสรรหาคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาคณะหนึ่งจำนวนสิบห้าคน ทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่สมควรได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการบริหารจำนวนสองเท่าของจำนวนประธานและกรรมการบริหาร เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาแต่งตั้ง ประกอบด้วย

(๑) ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนห้าคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ

(๒) อธิการบดีของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนสองคน และคณบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนที่มีการสอนระดับปริญญาในสาขาวิชาครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษา ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนสามคนในจำนวนนี้จะต้องเป็นคนบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

(๓) ผู้แทนสมาคมวิชาการ หรือวิชาชีพด้านการศึกษาที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนห้าคน

ให้คณะกรรมการสรรหาเลือกกรรมการสรรหาคนหนึ่ง เป็นประธานกรรมการ และเลือกกรรมการสรรหาอีกคนหนึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการสรรหา

มาตรา ๗๘ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา และมีอำนาจกำกับดูแลกิจการของสำนักงานตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

นอกจากที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ และวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการบริหาร ตามมาตรา ๗๕ และมาตรา ๗๖

(๒) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสรรหา หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา และการเสนอแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ตามมาตรา ๗๗

(๓) คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามรวมทั้งการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการบริหาร
เลขาธิการ และเจ้าหน้าที่

(๔) ทุน รายได้ งบประมาณ และทรัพย์สิน

(๕) การบริหารงานบุคคล สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์อื่น

(๖) การกำกับดูแล การตรวจสอบ และการประเมินผลงาน

(๗) การยุบเลิก

(๘) ข้อกำหนดอื่น ๆ อันจำเป็นเพื่อให้กิจการดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ชวน หลีกภัย

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ:- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรม
ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้อง
กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ
การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย
ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดการศึกษาวិทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนา
วิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติรวมทั้งในการจัดการศึกษาของ
รัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ตามที่กฎหมายบัญญัติและให้
ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น
จึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการการศึกษา
อบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตรา
พระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๕๕

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

เป็นปีที่ ๕๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของรัฐสภาดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัติให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกบทนิยามคำว่า “กระทรวง” ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“กระทรวง” หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ

มาตรา ๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

มาตรา ๕ “มาตรา ๓๑ กระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และกำกับดูแล การศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุน ทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงาน การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อ การศึกษา รวมทั้งการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่มี กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง

“มาตรา ๓๑ กระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงาน การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง

มาตรา ๓๒ การจัดระเบียบบริหารราชการในกระทรวงให้มืองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคล ในรูปสภาหรือในรูปคณะกรรมการจำนวนสี่องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา และคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อพิจารณา ให้ความเห็น หรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา มีหน้าที่

(๑) พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ

(๒) พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามแผนตาม (๑)

(๓) พิจารณาเสนอนโยบายและแผนในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

(๔) ดำเนินการประเมินผลการจัดการศึกษาตาม (๑)

(๕) ให้ความเห็นหรือคำแนะนำเกี่ยวกับกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

การเสนอ นโยบาย แผนการศึกษาแห่งชาติ และมาตรฐานการศึกษา ให้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ พระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขาธิการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอาชีวศึกษามีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรการ อาชีวศึกษาทุกระดับ ที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผน การศึกษาแห่งชาติ การส่งเสริมประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษา โดยคำนึงถึง คุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาชีพ

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐาน การอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการ ศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับ ปริญญาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง”

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๗ มาตรา ๓๘ มาตรา ๓๙ และมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึง ปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาไม่อาจบริหารและจัดการได้ตามวรรคหนึ่ง กระทรวงอาจจัดให้มี การศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้เพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาได้

- (๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ
- (๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย
- (๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ
- (๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนด เขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๘ ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับ ดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานส่งเสริมและสนับสนุน สถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขต พื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพ บริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และ วัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ
วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ
เขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ
งบประมาณ การบริหารงาน บุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับ
ต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริม
สนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทน
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนองค์กร
ศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ

สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาและสถานศึกษาอาชีวศึกษาอาจมีกรรมการ
เพิ่มขึ้นได้ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ
วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)”

มาตรา ๗ ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา ๕๘ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐของเขตพื้นที่การศึกษาหรือขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการ
เขตพื้นที่การศึกษา หรือ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชน
ประกอบการพิจารณาด้วย”

มาตรา ๘ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๕๑ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒
และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๕๑ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้
สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะ การปรับปรุงแก้ไขต่อ
หน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษา ปรับปรุง แก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการ
ดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการการศึกษา

ชั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา หรือคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข”

มาตรา ๙ ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหาร การศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

นายกรัฐมนตรี

พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓)

พ.ศ. ๒๕๕๓

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

เป็นปีที่ ๖๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา

ในกรณีที่สถานศึกษาใดจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา การกำหนดให้สถานศึกษาแห่งนั้นอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาใด ให้ยึดระดับการศึกษาของสถานศึกษานั้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาไม่อาจบริหารและจัดการได้ตามวรรคหนึ่ง กระทรวงอาจจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้เพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาก็ได้

(๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ

(๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย

(๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ

(๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา”

มาตรา ๔ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคห้าของมาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕

“ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสถานศึกษาเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าจะอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเขตพื้นที่การศึกษาใด ให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด โดยคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยการศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีระบบการบริหารและการจัดการศึกษาของทั้งสองระดับรวมอยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ทำให้การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดความไม่คล่องตัวและเกิดปัญหาการพัฒนาการศึกษา สมควรแยกเขตพื้นที่การศึกษาออกเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการพัฒนาการศึกษาแก่นักเรียนในช่วงชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลและมีคุณภาพยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

แผนการศึกษาแห่งชาติ

(พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙)

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) มีสาระสำคัญ ๓ วัตถุประสงค์ ๑๑ นโยบาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕) มีดังนี้

วัตถุประสงค์ ๑: พัฒนาคคนในรอดด้าน และสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา

นโยบาย ๑: พัฒนาทุกคนให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้

เป้าหมาย

- เด็กปฐมวัย ๐-๕ ปี
- ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี
- มีกำลังคนด้านอาชีพระดับต่าง ๆ
- พัฒนาฝีมือแรงงานได้มาตรฐาน
- ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีโอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา
- มีการจัดบริการศึกษาในหลายรูปแบบ

แนวการดำเนินงาน

- ส่งเสริมสนับสนุนความพร้อมของเด็ก
- จัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ส่งเสริมการจัดอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ
- ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- ส่งเสริมการจัดการศึกษาเฉพาะทาง
- ส่งเสริมให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนา

นโยบาย ๒: การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน

เป้าหมาย

- ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข
- ครูได้รับการพัฒนาความรู้ การจัดการกระบวนการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ผู้บริหารและครูได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ
- สถานศึกษาทุกแห่งมีการประกันคุณภาพการศึกษา

แนวการดำเนินงาน

- การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ปฏิรูปครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา
- กำหนดมาตรฐานการศึกษา และการประกันคุณภาพการศึกษา

**นโยบาย ๓: ปลุกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์****เป้าหมาย**

- มีการบูรณาการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
- บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ ร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน
- คนไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงาน

แนวการดำเนินงาน

- ปฏิรูปโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร
- บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ ให้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญ
- บูรณาการการศึกษาและศาสนาเข้าด้วยกัน
- ส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรม ประชาธิปไตย

**นโยบาย ๔: พัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่ม
สมรรถนะการแข่งขัน****เป้าหมาย**

- คนไทยมีความรู้ ความคิด ใฝ่รู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ผลิตครู คณาจารย์ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้สอดคล้องกับความต้องการ
- ผู้สำเร็จการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีคุณภาพ ในระดับนานาชาติ
- บุคลากรที่ทำงานด้านนี้ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง
- ผลิตนักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สามารถทำการวิจัยเพื่อสร้างความรู้และนวัตกรรมได้

แนวการดำเนินงาน

- เสริมสร้างสนับสนุนเน้นกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์
- ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาครู ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อย่างเป็นระบบและ

ต่อเนื่อง

- ส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้รับการพัฒนาตั้งแต่

เยาว์วัย

- ส่งเสริมกระบวนการผลิตนักวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สามารถทำการวิจัยและพัฒนา
- สร้างนวัตกรรมจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยได้

วัตถุประสงค์ ๒: สร้างสังคมให้มีคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้

นโยบาย ๕: การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรม

เป้าหมาย

- ทักษะ และกระบวนการในการคิดการวิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้
- มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบ วินัย ประหยัด อุดม รับผิดชอบต่อส่วนรวม
- มีโอกาสและทางเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุ

แนวการดำเนินงาน

- จัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความหลากหลายและยืดหยุ่น
- ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม
- พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้ครอบคลุมวิทยาการ สร้างเครือข่ายตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับชาติ
- พัฒนาข้อมูลสื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ
- จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ครอบคลุมด้านวิชาการ ความรู้ทั่วไป ด้านอาชีพ และด้านศาสนา

นโยบาย ๖: ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และการเรียนรู้ของคน

เป้าหมาย

- เพิ่มสัดส่วนการสนับสนุนด้านการวิจัยจากภาครัฐไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑.๕
- มีการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- มีบุคลากรเพื่อการวิจัยและพัฒนาคุณภาพ และประสิทธิภาพ

แนวการดำเนินงาน

- กำหนดกลไกเชิงนโยบายด้านการวิจัย และพัฒนาที่เข้มแข็ง
- กำหนดการวิจัยเป็นสาระในหลักสูตรการเรียนรู้
- ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

นโยบาย ๗: การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้

เป้าหมาย

- มีการพัฒนาการเรียนรู้และความรู้ใหม่ ๆ
- มีการใช้ความรู้เป็นฐานและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

- มีการใช้ความรู้เป็นฐานในการพัฒนาในทุกภาคการผลิต

แนวการดำเนินงาน

- ส่งเสริมการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ
- สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน และประยุกต์ความรู้
- สนับสนุนให้มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการแสวงหาและเผยแพร่ความรู้

วัตถุประสงค์ ๓: พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน

นโยบาย ๘: ส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป้าหมาย

- ทุกสถาบันในสังคมทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกัน พัฒนาจิตใจ
- มีการฟื้นฟู พัฒนาและสร้างสรรค์พฤติกรรมของคน และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความดีงาม

แนวการดำเนินงาน

- ส่งเสริมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สังคม พลศึกษานันทนาการ และการกีฬา
- ผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้และความสามารถด้านศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาศิลปิน

นโยบาย ๙: การจำกัด ลด ขจัด ปัญหาทางโครงสร้าง หรือคงไว้ซึ่งความยากจน ขัดสน ด้อยทั้งโอกาสและศักดิ์ศรีของคนเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม

เป้าหมาย

- ประชากรในวัยเรียน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง
- ประชากรผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่ม เข้าถึงการบริการทางการศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพอย่างทั่วถึง
- การจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน อย่างมีคุณภาพ
- ประชาชน ชุมชน องค์กร มีความเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

แนวการดำเนินงาน

- ส่งเสริมและสนับสนุนการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา
- ปฏิรูประบบงบประมาณ
- ปฏิรูปโครงสร้างการบริหาร

นโยบาย ๑๐: การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศ**เป้าหมาย**

- มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาอย่างทั่วถึง
- ประชาชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

แนวการดำเนินงาน

- ส่งเสริมหน่วยงานทุกระดับ มีระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงกันได้
- ใช้เทคโนโลยีเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

นโยบาย ๑๑: การจัดทรัพยากรและการลงทุนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย**เป้าหมาย**

- ทุกส่วนของสังคมร่วมระดมทุนเพื่อการเรียนรู้ของคนไทย
- เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและมีความหลากหลาย

แนวการดำเนินงาน

- ระดมทรัพยากรและการลงทุนอย่างเพียงพอ
- จัดระบบและวิธีการบริหาร จัดสรรทรัพยากร และระบบติดตาม ด้วยความโปร่งใส

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)

กระทรวงศึกษาธิการ มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสร้างโอกาสทางการศึกษาให้คนไทย ได้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้คนไทยทุกกลุ่มทุกวัยมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกของความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดี ตระหนักและรู้คุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่ดีงาม มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองต่อทิศทางการพัฒนาประเทศ จึงได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

วิสัยทัศน์

“คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป็นคนดี มีความสุข มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทัน ในเวทีโลก”

พันธกิจ

- ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาสู่สากล
- เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง เท่าเทียม
- พัฒนาระบบบริหารจัดการการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศในอนาคต
- เพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนรองรับการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ การแข่งขันของประเทศ
- เพื่อสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม สนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน
- เพื่อให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
- เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการการศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

เป้าหมายหลัก

๑. ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
๒. สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทผ่านการรับรองมาตรฐานทางการศึกษา
๓. คนไทยทุกกลุ่มทุกวัยมีโอกาสได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างทั่วถึง และเป็นธรรม
๔. ผลงานวิจัยและนวัตกรรมมีคุณภาพ ได้รับการเผยแพร่ นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อการพัฒนาสังคม ประเทศ หรือต่อยอดในเชิงพาณิชย์
๕. ผู้เรียนและกำลังแรงงานได้รับการเตรียมความพร้อมเชื่อมโยงสู่สังคมและประชาคมอาเซียน
๖. ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา

ตัวชี้วัด

๑. ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการทดสอบระดับชาติเพิ่มขึ้น
๒. ร้อยละของสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภท ที่เข้ารับการประเมินในแต่ละปีและได้รับการรับรองคุณภาพจาก สมศ.
๓. จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้น
๔. ร้อยละของกำลังแรงงานมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป
๕. จำนวนผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่เผยแพร่ในวารสาร หรือนำไปใช้อ้างอิงในระดับชาติ หรือนานาชาติ หรือนำไปใช้ประโยชน์ หรือต่อยอดในเชิงพาณิชย์
๖. ร้อยละของผู้สำเร็จการอาชีวศึกษาและการอุดมศึกษาที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้ และมีงานทำภายใน ๑ ปี รวมทั้งประกอบอาชีพอิสระเพิ่มขึ้น
๗. สัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษาต่อสายสามัญ
๘. สัดส่วนผู้เรียนในสถานศึกษาของรัฐต่อเอกชน

ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์

เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนา ที่กำหนดไว้ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน ดังนี้

๑. ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผู้เรียน ครู คณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาและสถานศึกษา
๒. ผลิตและพัฒนาคุณภาพกำลังคนรองรับการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศ
๓. ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม

๔. ขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษา และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
๕. พัฒนาระบบบริหารจัดการและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งในแต่ละยุทธศาสตร์มีกลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผู้เรียน ครู คณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และสถานศึกษา

จุดมุ่งหมาย

มุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับทุกประเภทเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มาตรฐานและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ อย่างมีความสุข ส่งเสริมและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งพัฒนาสถานศึกษาทุกระดับและประเภทให้มีคุณภาพและมาตรฐานได้รับการรับรองจาก สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.)

ตัวชี้วัด

๑. ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการทดสอบระดับชาติเพิ่มขึ้น
๒. ร้อยละของผู้เรียนทุกระดับการศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม และมีความเป็นพลเมือง
๓. ร้อยละของครูหรือบุคลากรทางการศึกษาที่ได้รับการพัฒนา สามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ
๔. จำนวนครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการส่งเสริมสวัสดิการ สวัสดิภาพ สิทธิประโยชน์เกื้อกูล ความมั่นคงและผดุงเกียรติ
๕. ร้อยละของสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทที่ได้รับการรับรองคุณภาพจาก สมศ.

กลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน

๑. เร่งรัดพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผู้เรียน
 - ๑.๑ พัฒนาการศึกษাপฐมวัย โดยพัฒนาและเตรียมความพร้อมทุกด้านให้เด็กปฐมวัย ทุกคน ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา
 - ๑.๒ ปรับหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษา ทุกระดับ/ ประเภทการศึกษาให้ทันสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการ
 - ๑.๓ พัฒนาระบบบริหารจัดการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมเสริมทักษะพัฒนาผู้เรียน ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และมีทักษะ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เช่น การวิจัย การทำโครงการ เป็นต้น

๑.๔ ส่งเสริมการผลิตสื่อการเรียนการสอน ตำราเรียนที่มีคุณภาพ รวมทั้งสื่อและตำราเรียนอิเล็กทรอนิกส์ ที่มีเนื้อหาสาระที่ทันสมัยในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาได้ด้วยตนเอง

๑.๕ พัฒนาสื่อการเรียนการสอนต้นแบบทุกสาขาวิชาหลัก และทุกระดับการศึกษา เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการจัดการเรียนการสอนในทุกสถานศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานใกล้เคียงกัน

๑.๖ ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพให้ผู้เรียนในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญาสมวัย

๑.๗ ปรับระบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติให้สอดคล้องกับหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอน

๒. เร่งรัดพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

๒.๑ ปรับระบบการผลิตครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยการสรรหา คัดกรองคนมีจิตวิญญาณความเป็นครู คนดี คนเก่งมาเป็นครู

๒.๒ ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาสถาบันผลิตครูให้มีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ มีศักยภาพทั้งในการผลิตและพัฒนาครู รวมทั้งวิจัยและพัฒนาต่อยอดเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู

๒.๓ วางแผนการผลิต และพัฒนาครูอย่างเป็นระบบให้สอดคล้องกับความต้องการในการจัดการศึกษาทุกระดับ/ประเภทการศึกษา รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สำเร็จการศึกษาสาขาอื่น หรือ ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน มาเป็นผู้สอนเพิ่มเติม

๒.๔ เร่งรัดการผลิตครูพันธุ์ใหม่ และครูสาขาขาดแคลนให้เพียงพอ ตามความต้องการใช้ครู

๒.๕ เร่งรัดพัฒนาครูประจำการ และครูที่สอนไม่ตรงวุฒิให้มีความรู้ความสามารถในวิชาที่สอน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

๒.๖ สร้างความร่วมมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ โดยจัดหาทุนให้ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้ไปศึกษา ฝึกอบรม ดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทั้งในและต่างประเทศ

๒.๗ แก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู และลดภาระงานอื่นที่ไม่จำเป็นของครู และจัดให้มีบุคลากรสายสนับสนุนอย่างเพียงพอ

๒.๘ สร้างขวัญกำลังใจ สร้างแรงจูงใจ โดยปรับระบบเงินเดือนและค่าตอบแทน ระบบการประเมินวิทยฐานะ สวัสดิการ สิทธิประโยชน์เกื้อกูล ความก้าวหน้าและความมั่นคงในวิชาชีพครู รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา

๒.๙ พัฒนาผู้บริหารวิชาชีพครู ยกย่อง เชิดชูเกียรติครูดี ครูต้นแบบอย่างต่อเนื่อง

๒.๑๐ พัฒนาระบบบริหารงานบุคคลของครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

๒.๑๑ พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู และระบบการประกันและรับรองคุณภาพมาตรฐานวิชาชีพครู

๓. เร่งรัดพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสถานศึกษา

๓.๑ พัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา

๓.๒ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้

๓.๓ ยกกระดับคุณภาพและมาตรฐานสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทการศึกษาให้ทัดเทียมระดับสากล

๓.๔ ขยายผลโรงเรียนดีประจำตำบล อำเภอและจังหวัด โดยสร้างโรงเรียนเครือข่ายและโรงเรียนคู่พัฒนา

๓.๕ พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทการศึกษา โดยนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะจาก สมศ. มาใช้เป็นฐานของการพัฒนา

๔. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นพลเมืองในระบบการศึกษา

๔.๑ สร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลุกจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๒ บูรณาการการเรียนรู้ให้หลากหลาย ทั้งด้านวิชาการ ทักษะชีวิต ศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม ศาสนา และความเป็นไทย

๔.๓ พัฒนาระบบการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ปลุกฝัง เสริมสร้างควมมีวินัย ความสามัคคี และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๔.๔ สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถานศึกษา ในการบ่มเพาะ และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียนทุกระดับ/ประเภทการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ผลิตและพัฒนาคุณภาพกำลังคนรองรับการพัฒนา และเสริมสร้าง ศักยภาพการแข่งขันของประเทศ

จุดมุ่งหมาย

มุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอาชีวศึกษาที่มีคุณภาพ มาตรฐาน มีสมรรถนะ มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ และสามารถ

แข่งขันได้ในระดับสากล รวมทั้งการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนและกำลังแรงงานรองรับการเข้าสู่สังคมและประชาคมอาเซียน

ตัวชี้วัด

๑. สัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษาต่อสายสามัญ
๒. สัดส่วนผู้เรียนสายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีต่อสายสังคมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา ประเภทจำกัดรับ ระดับอนุปริญญาถึงปริญญาตรี
๓. ผู้สำเร็จการอาชีวศึกษาและการอุดมศึกษา มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้ และมีงานทำภายใน ๑ ปี รวมทั้งประกอบอาชีพอิสระเพิ่มขึ้น
๔. จำนวนผู้มีความสามารถพิเศษที่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง
๕. จำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม/พัฒนาทักษะด้านอาชีพ เทคโนโลยี ภาษาอังกฤษ และภาษาประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน

กลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน

๑. สร้างภาพลักษณ์และยกระดับคุณภาพการอาชีวศึกษา
 - ๑.๑ พัฒนาระบบการแนะแนวการศึกษาด้านอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนในสาขาวิชาที่มีความถนัดและสนใจ
 - ๑.๒ รมณรงค์ประชาสัมพันธ์ ชี้แจง สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และประชาชนเกี่ยวกับการศึกษาในรูปแบบอาชีวศึกษาอย่างถูกต้อง เพื่อให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาอาชีวศึกษา และปรับเปลี่ยนทัศนคติในการเข้าเรียนอาชีวศึกษา
 - ๑.๓ พัฒนาคุณภาพการอาชีวศึกษา เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ความสามารถทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ
 - ๑.๔ พัฒนาระบบการดำเนินงานของสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการรับรองสมรรถนะ ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน
 - ๑.๕ ปรับระบบการกำหนดเงินเดือนและค่าตอบแทน เพื่อจูงใจให้มีผู้เรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้น
๒. เร่งผลิตและพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี แพทย์ พยาบาล และสาขาที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ
 - ๒.๑ เพิ่มการผลิตและพัฒนากำลังคนระดับอาชีวศึกษาและระดับ อุดมศึกษาในสาขาที่เป็นความต้องการและจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
 - ๒.๒ ส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เต็มศักยภาพ

๒.๓ ส่งเสริม สนับสนุน สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสายวิทยาศาสตร์ เข้าเรียนต่อในสายวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในระดับอาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น โดยเชื่อมโยงกับการจัดสรรทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา

๒.๔ สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพและสร้างความเข้มแข็งด้านการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๓. เร่งผลิตและพัฒนากำลังคนด้านอาชีวศึกษาให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

๓.๑ จัดการศึกษาและเรียนรู้อาชีวศึกษา โดยเน้นสัดส่วนการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

๓.๒ ขยายการศึกษาระบบทวิภาคีและสหกิจศึกษา เน้นการฝึกงานในสถานประกอบการ

๓.๓ ส่งเสริม สนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการผลิตและพัฒนา กำลังคนสายอาชีวศึกษา

๓.๔ ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูผู้สอนในสถาบันอาชีวศึกษาได้เข้ารับการฝึกอบรมในสถานประกอบการ

๓.๕ ขยายการจัดการอาชีวศึกษาและการอุดมศึกษาสู่กลุ่มประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้น

๓.๖ พัฒนาหลักสูตร ปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนอาชีวศึกษาให้ทันสมัยเหมาะสมกับความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

๔. พัฒนาศมรรณะกำลังแรงงานเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคม และประชาคมอาเซียน

๔.๑ พัฒนารอบมาตรฐานคุณวุฒิแห่งชาติ (National Qualification Framework)

๔.๒ สร้างผู้เรียนให้มีทักษะฝีมือที่มีคุณภาพได้มาตรฐานก่อนเข้าสู่การทำงานในสถานประกอบการ

๔.๓ พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมและพัฒนากำลังแรงงานให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ใช้ในภาคอุตสาหกรรม

๔.๔ พัฒนาความรู้และทักษะด้านภาษาต่างประเทศและภาษาของประชาคมอาเซียน

๔.๕ พัฒนาระบบมาตรฐานสมรรถนะ และระบบเทียบโอนตามความรู้และประสบการณ์ตามมาตรฐานสมรรถนะ

๔.๖ สร้างโอกาสหรือหลักประกันการมีงานทำให้ผู้สำเร็จการศึกษา โดยจัดหาแหล่งงาน แหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพ หรือเป็นผู้ประกอบการใหม่

๔.๗ ส่งเสริมการจัดการศึกษาของวิทยาลัยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตอบสนองความต้องการของชุมชน

๕. สร้างความเข้มแข็งเครือข่ายการผลิตและพัฒนากำลังคนกับองค์กร/หน่วยงานทั้งในและต่างประเทศ

๕.๑ สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ ในการวางแผนการผลิตและการพัฒนากำลังคน

๕.๒ สร้างความร่วมมือด้านการศึกษากับองค์กรหรือหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศ ในการจัดการศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนตามความต้องการ

๖. ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาผู้มีความสามารถพิเศษอย่างต่อเนื่องทุกระดับ

๖.๑ พัฒนาระบบการคัดกรอง สรรหาเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนด้านการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสม เต็มศักยภาพ และต่อเนื่อง

๖.๒ พัฒนาหลักสูตร รูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ ให้ทันสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงหรือความก้าวหน้าทางวิชาการ

๖.๓ สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ ทั้งกับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานที่มีความเป็นเลิศ ทั้งในและต่างประเทศ

๖.๔ ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้มีความสามารถพิเศษอันโดดเด่น โดยการส่งเข้า แข่งขันทางวิชาการ การจัดการประกวดสิ่งประดิษฐ์คิดค้น หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในระดับประเทศหรือ ระหว่างประเทศ

๗. ส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน

๗.๑ ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาถิ่นอย่างถูกต้อง รวมทั้งการเรียนรู้ภาษาสากล และภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน

๗.๒ ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานานาชาติ หรือหลักสูตรการจัดการเรียน การสอนร่วมกับสถาบันการศึกษานานาชาติ

๗.๓ พัฒนาสถาบันการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษาที่มีศักยภาพสูง รวมทั้ง สถาบันการศึกษานานาชาติให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล

๗.๔ ส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบสองภาษา และภาษาประเทศสมาชิกอาเซียนอย่าง เข้มข้น

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม

จุดมุ่งหมาย

มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาทั้งด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศ การให้บริการรักษาพยาบาลและเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเน้นการวิจัยและพัฒนาที่สามารถ นำไปใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการพัฒนาการศึกษาและในเชิงพาณิชย์

ตัวชี้วัด

๑. จำนวนผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่เผยแพร่ในวารสาร หรือนำไปใช้อ้างอิงในระดับชาติ หรือนานาชาติ หรือนำไปใช้ประโยชน์ หรือต่อยอดในเชิงพาณิชย์

๒. จำนวนผลงานวิจัยด้านการรักษาพยาบาลที่นำไปใช้ประโยชน์

กลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน

๑. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา สร้างองค์ความรู้เทคโนโลยี นวัตกรรมเพื่อการพัฒนา สังคมและประเทศ

๑.๑ สร้างกลไกการวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมระหว่าง ภาครธุรกิจ สถานประกอบการกับสถาบันการศึกษา

๑.๒ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาในระดับอุดมศึกษา เพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมตอบสนองความต้องการของชุมชน สังคมและประเทศ

๑.๓ พัฒนามหาวิทยาลัยให้มีศักยภาพด้านการวิจัยและพัฒนาขั้นสูง

๑.๔ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจในสถาบันการศึกษา และพัฒนา ศูนย์ความเป็นเลิศ เพื่อเป็นหน่วยวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ

๑.๕ ส่งเสริมการวิจัย ถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่เพิ่มขึ้น

๒. สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการศึกษาระหว่างวิจัยกับองค์กร/หน่วยงานทั้งในและต่างประเทศ

๒.๑ ส่งเสริม สนับสนุนให้นักเรียนนักศึกษา ครู คณาจารย์ในสถาบันการศึกษา ดำเนินการวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม

๒.๒ ส่งเสริม สนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชนในการสร้าง งานวิจัยเชิงพาณิชย์ การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือต่อยอดเทคโนโลยี

๒.๓ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลงานวิจัยระหว่างสถาบันการศึกษาทั้งในและ ต่างประเทศ

๓. ส่งเสริมการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ส่งเสริมสุขภาพ

๓.๑ ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษา วิจัย และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ การรักษาพยาบาล และการส่งเสริมสุขภาพ

๓.๒ ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาด้านสาธารณสุข ในมหาวิทยาลัยในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

๔. พัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้

๔.๑ ส่งเสริม สนับสนุนให้ทุกหน่วยงานดำเนินการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ นำไปสู่ การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

๔.๒ พัฒนาระบบจัดเก็บ รวบรวม ข้อมูลองค์ความรู้ และการให้บริการทางวิชาการ หรือเผยแพร่องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมสู่สาธารณชนอย่างทั่วถึง

๔.๓ ส่งเสริม สนับสนุนการถ่ายทอด ถอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในบุคคล ให้เป็นองค์ความรู้ ขององค์กรหรือหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

๕. พัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัย

๕.๑ พัฒนาศักยภาพนักวิจัย

๕.๒ สร้างเครือข่ายนักวิจัย

๕.๓ ส่งเสริมการวิจัยที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ

๕.๔ กำหนดทิศทางการวิจัยที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ใหม่

๕.๕ สนับสนุนการนำองค์ความรู้ จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคม ประเทศ หรือต่อยอดในเชิงพาณิชย์

๖. ส่งเสริม สนับสนุน ผลักดันให้ความรู้และจดทะเบียนคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

๖.๑ สร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญา

๖.๒ ส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากร หน่วยงานทางการศึกษาและสถาบันการศึกษา จดทะเบียนคุ้มครองผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์คิดค้นที่เป็นเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษา และการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต

จุดมุ่งหมาย

เร่งขยายการเข้าถึงบริการการศึกษาอย่างทั่วถึงทั้งในเมืองและชนบททุกระดับ/ประเภท กระจายโอกาสและสร้างความเป็นธรรมให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ให้ได้รับบริการทางการศึกษาทั้ง ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับโอกาสในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต ตลอดจนการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ให้สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการได้อย่าง เหมาะสม

ตัวชี้วัด

๑. จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้น

๒. ร้อยละของกำลังแรงงานมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป

๓. จำนวนนักเรียนพิการหรือด้อยโอกาสที่ได้รับการพัฒนาสมรรถภาพหรือบริการทางการศึกษา

๔. จำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม/พัฒนาทักษะอาชีพพระยะสั้นสามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือพัฒนางานได้

๕. จำนวนเด็ก เยาวชนและประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมไทย

๖. ร้อยละของประชากรวัยเรียนที่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

กลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน

๑. ประกันโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษา

๑.๑ จัดตั้ง จัดหาและพัฒนาาระบบการจัดสรรทุนการศึกษาให้เพียงพอ และเหมาะสม กับความต้องการของผู้เรียน หนุนให้เปล่าและทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา

๑.๒ สร้างหลักประกันโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษาให้ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ อย่างเหมาะสม ทัวถึง

๑.๓ พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาให้เข้าถึงเด็กที่มีความต้องการพิเศษในรูปแบบ ที่ยืดหยุ่นหลากหลาย และเหมาะสม

๑.๔ สนับสนุนค่าใช้จ่ายและปัจจัยพื้นฐานให้เพียงพอต่อความต้องการจำเป็นสำหรับ ผู้เรียน

๒. ขยายโอกาสการเข้าถึงบริการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒.๑ พัฒนาห้องสมุดประชาชน และแหล่งเรียนรู้อื่นให้ทันสมัย กระจายอย่างทั่วถึง เข้าถึงง่าย สะดวก เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนในทุกพื้นที่

๒.๒ พัฒนารูปแบบการให้บริการการศึกษาที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับผู้เรียน

๒.๓ พัฒนาระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์

๒.๔ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มี คุณภาพและมาตรฐาน สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น

๒.๕ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อให้ความรู้ สร้างความตระหนักเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอด ศิลปะ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของไทย

๓. พัฒนาคุณภาพเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา

๓.๑ ส่งเสริมให้ผู้เรียน สถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษา ทุกระดับ/ประเภท การศึกษาเข้าถึงระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัยอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

๓.๒ พัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางทางการศึกษาให้เป็นเอกภาพ มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเชื่อมโยงข้อมูลการศึกษาทุกระดับ/ประเภทการศึกษา

๓.๓ นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้พัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร จัดการและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

๓.๔ จัดให้มีศูนย์กลางในการจัดเก็บ รวบรวม และเผยแพร่ข้อมูลสื่อการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพ ทันสมัย ได้มาตรฐาน และใช้เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของผู้เรียน ครูและคณาจารย์

๓.๕ รมรรงค์ ส่งเสริมให้เด็ก เยาวชนและประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง สร้างสรรค์ และมีประสิทธิภาพ

๓.๖ ปรับปรุงห้องปฏิบัติการและจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ให้กับผู้เรียนอย่างเพียงพอ ทั่วถึงและเหมาะสมกับการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ พัฒนาระบบบริหารจัดการ และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

จุดมุ่งหมาย

มุ่งปรับระบบบริหารจัดการและพัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาให้มีความคล่องตัวในการบริหารงานการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น เป็นที่ยอมรับของผู้รับบริการ สร้างความเข้มแข็งให้กับสำนักงานเขตพื้นที่และสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้มีความคล่องตัว มีอิสระในการบริหารจัดการ และมีความเข้มแข็งรองรับการกระจายอำนาจ รวมทั้งปรับปรุงระบบการสนับสนุนการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาการศึกษาและการสร้างภาคีเครือข่ายทางการบริหารจัดการศึกษา

ตัวชี้วัด

๑. คะแนนเฉลี่ยผลประเมินการปฏิบัติงานตามคำรับรองการปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๕ ของกระทรวงศึกษาธิการ

๒. ร้อยละของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพป./สพม.) และสถานศึกษา ทุกระดับ/ประเภทที่ได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมและความเข้มแข็งในการบริหารจัดการศึกษา

๓. ร้อยละของผู้เรียน เยาวชนและประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพหรือทักษะด้านอาชีพ สามารถมีงานทำหรือนำไปประกอบอาชีพ ในท้องถิ่นได้

๔. ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากการทดสอบระดับชาติเพิ่มขึ้น

๕. สัดส่วนผู้เรียนในสถานศึกษาของรัฐต่อเอกชน

๖. จำนวนภาคีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

กลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน

๑. พัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

๑.๑ สนับสนุนสถานศึกษาที่มีความพร้อมให้สามารถบริหารจัดการ ได้อย่างอิสระคล่องตัว เป็นสถานศึกษานิติบุคคล และในระดับอุดมศึกษาพัฒนาสู่การเป็นสถาบันการศึกษาในกำกับของรัฐ

๑.๒ ลดบทบาทของรัฐในการจัดการศึกษามาเป็นผู้กำกับนโยบาย แผน มาตรฐานการศึกษา นิเทศ และติดตามประเมินผลการบริหารจัดการศึกษา

๑.๓ ให้มีข้อตกลงอย่างเป็นทางการ (MOU) ระหว่างผู้บริหาร ครู เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ เพื่อร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้อให้ผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ

๑.๔ ปรับปรุงกลไกการบริหาร การประสานการจัดการศึกษาส่วนกลางและในแต่ละพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ

๑.๕ ปรับปรุง แก้ไข ประกาศใช้กฎหมาย กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม

๒. พัฒนาการศึกษাজังหวัดชายแดนภาคใต้

๒.๑ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาของรัฐและเอกชน

๒.๒ ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการจัดการศึกษา

๒.๓ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน สถานประกอบการ องค์กรศาสนาในการจัดการศึกษา

๒.๔ ส่งเสริมการศึกษาอิสลามศึกษา

๓. พัฒนาระบบการวางแผน งบประมาณ ตรวจสอบติดตามและประเมินผลการศึกษาให้ได้มาตรฐาน

๓.๑ จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาสู่สถานศึกษาตามความจำเป็นและสภาพปัญหา

๓.๒ พัฒนาระบบการวางแผนอย่างเป็นระบบ ครบวงจร โดยส่งเสริม สนับสนุนให้ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วม

๓.๓ พัฒนารูปแบบการจัดทำงบประมาณไปสู่ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน

๓.๔ พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สำหรับการติดตามและประเมินผลแผนงาน/โครงการ

๓.๕ สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงฐานข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยีในการจัดทำฐานข้อมูล

๔. กระจายอำนาจการบริหารจัดการให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ทุกระดับ/ประเภทการศึกษา

๔.๑ ส่งเสริม สนับสนุนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่มีความพร้อมให้สามารถบริหารจัดการศึกษาได้อย่างอิสระ คล่องตัว

๔.๒ ส่งเสริมสนับสนุนงานด้านวิชาการ กำกับดูแลมาตรฐานทางวิชาการ และเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕. ส่งเสริม สนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

๕.๑ ทบทวนระบบการบริหารงานโดยองค์คณะบุคคลในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา ทั้งวิธีการได้มาองค์ประกอบ และอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารและคณะกรรมการต่าง ๆ

๕.๒ สนับสนุน และมีมาตรการจูงใจทั้งด้านภาษีและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้เอกชน เข้ามาร่วมการจัดการศึกษาและสนับสนุนการศึกษาในทุกระดับ/ประเภท

๕.๓ ส่งเสริมการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาและ การเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

๕.๔ ส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการศึกษา และการเตรียมความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรับโอนงานด้านการศึกษาจากรัฐ

๕.๕ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างความตระหนักให้ทุกภาคส่วนในสังคม ร่วมรับผิดชอบ คุณภาพการศึกษา

๕.๖ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือก

๖. สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษากับองค์กรหรือหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศ

๖.๑ พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้านการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถาบันอุดมศึกษา สถาบัน/หน่วยงานอื่นในพื้นที่

๖.๒ ส่งเสริม สนับสนุนเครือข่ายในการจัดการศึกษาให้เข้มแข็ง รวมทั้งการบูรณาการการทำงานร่วมกัน

๖.๓ สนับสนุนและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมร่วมกันจัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงของชุมชน โดยอาศัยกลไกในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน

การนำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ สู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล

การนำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ไปสู่การปฏิบัติ จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนและแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน จึงกำหนดแนวทางการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

การขับเคลื่อนแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการสู่การปฏิบัติ

การขับเคลื่อนแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการสู่การปฏิบัติ มีแนวทางและกระบวนการสำคัญ ดังนี้

๑. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานทุกระดับในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในการดำเนินการแปลงเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงาน ตามแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดงาน/โครงการ/กิจกรรมหลักที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างชัดเจน รวมทั้งการกำหนดความรับผิดชอบต่อการบรรลุเป้าหมายหลัก

๒. สร้างความเชื่อมโยงระหว่างแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ กับนโยบายรัฐบาล แผนการบริหารราชการแผ่นดิน และแผนปฏิบัติราชการของหน่วยงาน รวมทั้งแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

๓. ผู้บริหารหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการต้องให้ความสำคัญและใช้แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ เป็นกรอบในการดำเนินงานและบริหารงานของหน่วยงาน

๔. ดำเนินการชี้แจง ประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ ความเข้าใจสาระสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ให้บุคลากร หน่วยงานปฏิบัติ ได้รับทราบอย่างชัดเจนเพื่อการมีส่วนร่วม และสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ต้องพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานด้วยเทคนิควิธีการใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจด้วยการยกย่องชมเชย ให้รางวัลเมื่อสามารถดำเนินการได้ประสบผลสำเร็จ

๖. ให้หน่วยงานในส่วนกลางสนับสนุนทรัพยากรอย่างเพียงพอต่อการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาการศึกษาและแผนปฏิบัติราชการของหน่วยปฏิบัติการในพื้นที่

การติดตามประเมินผล

การติดตามประเมินผลการนำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ไปสู่การปฏิบัติ มีแนวทางและกระบวนการสำคัญ ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับการติดตามความก้าวหน้า การประเมินผลสำเร็จและผลกระทบของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และผลการพัฒนาการศึกษาในภาพรวม

๒. กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่กำหนดแนวทางการติดตามความก้าวหน้าการบริหารจัดการนำแผนพัฒนาการศึกษาสู่การปฏิบัติ พัฒนาตัวชี้วัดความสำเร็จของการแปลงแผนฯ โดยนำวิธีการติดตามประเมินผลที่เหมาะสมมาใช้ และประสานการติดตามประเมินผลกับคณะกรรมการระดับต่าง ๆ รวมทั้งดำเนินการติดตามประเมินผลกระทบ การพัฒนาการศึกษาในภาพรวม

๓. พัฒนาระบบการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและรายงานผลให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการทบทวน ปรับปรุงการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันเหตุการณ์

๔. เสริมสร้างกลไกการตรวจสอบของภาคประชาชนให้เข้มแข็ง โดยสนับสนุนให้ภาคประชาชน รวมกลุ่มติดตามความก้าวหน้า ตรวจสอบความโปร่งใสและความสำเร็จของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการตรวจสอบ

โครงการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจัดทำข้อมูลที่น่ามาใช้ประกอบการตรวจสอบได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

๕. สร้างการเชื่อมโยงโครงข่ายข้อมูลระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและพื้นที่การศึกษา ให้เป็นระบบที่เข้าใจได้ง่ายและใช้ประโยชน์ได้สะดวก เพื่อให้ทุกฝ่ายมีข้อมูล ที่ถูกต้องแม่นยำ เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและติดตามประเมินผลในระดับต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน มากขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑

(พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔) ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ โดยประกาศใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความนำ

ประเทศไทยเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคม

๒. วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

๒.๑ วิสัยทัศน์ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

๒.๒ พันธกิจ

- ๑) สร้างสังคมเป็นธรรมและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ทุกคนมีความมั่นคง
- ๒) พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีความรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะ
- ๓) พัฒนาระบบการผลิตและบูรณาการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพบนฐานความรู้
- ๔) สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๓ วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อเสริมสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเป็นสังคมสันติสุข
- ๒) เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจ
- ๓) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คุณภาพ และยั่งยืน
- ๔) เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอ

๒.๔ เป้าหมายหลัก

- ๑) ความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคม

ลดลง

๒) คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรมและสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น

๓) เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ

๔) คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ กำหนดไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ

๓.๑ ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับ

๑) การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย

๒) การจัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิขั้นพื้นฐาน

๓) การเสริมสร้างพลังให้ทุกภาคส่วนสามารถเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตในสังคม

๔) การสานสร้างความสมพันธ์ของคนในสังคม

๓.๒ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับ

๑) การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม

๒) การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

๓) การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม

๔) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของ

คนไทยทุกคน

๕) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม

๓.๓ ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ความสำคัญกับ

๑) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน

๒) การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร ภาครัฐ

๓) การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต

๔) การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร

๕) การสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและ

ชุมชน

๖) การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและ

ความเข้มแข็งภาคเกษตร

๗) การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและ

พลังงาน

๓.๔ ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน
ให้ความสำคัญกับ

๑) การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการ

๒) การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

๓) การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมและเป็นธรรม

๔) การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีเสถียรภาพ

๓.๕ ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ให้ความสำคัญกับ

๑) การพัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคต่าง ๆ

๒) การพัฒนาฐานลงทุนโดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับอนุภูมิภาค

๓) การสร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๔) การเข้าร่วมเป็นภาคความร่วมมือระหว่างประเทศและภูมิภาคภายใต้บทบาทที่สร้างสรรค์

๕) การสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในภูมิภาคด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การเคลื่อนย้ายแรงงานและการส่งเสริมแรงงานไทยในต่างประเทศ

๖) การมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการสร้างสังคมนานาชาติที่มีคุณภาพชีวิต ป้องกันภัยจากการก่อการร้ายและอาชญากรรม ยาเสพติด ภัยพิบัติ และการแพร่ระบาดของโรคภัย

๗) การเสริมสร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างประเทศในการสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๘) การเร่งรัดการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรี ที่มีผลบังคับใช้แล้ว

๙) การส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นฐานการลงทุนและการประกอบธุรกิจในเอเชีย

๑๐) การปรับปรุงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคการพัฒนภายในประเทศ

๓.๖ ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับ

๑) การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

๒) การปรับกระบวนการทัศน์การพัฒนา และขับเคลื่อนประเทศเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๓) การยกระดับขีดความสามารถในการรองรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๕) การเตรียมความพร้อมรองรับกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ด้วยการจัดทำแผนที่และจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงภัยทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาคและจังหวัด

๕) การสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเชื้อไวรัสด้านสิ่งแวดล้อมและวิกฤตจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๖) การเพิ่มบทบาทประเทศไทยในเวทีประชาคมโลกที่เกี่ยวข้องกับกรอบความตกลงและพันธกรณีด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

๗) การควบคุมและลดมลพิษ มุ่งลดปริมาณมลพิษทางอากาศ

๘) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใสและเป็นธรรมอย่างบูรณาการ

เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสม ดังนั้น สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ จึงเป็นหน่วยงานหลักที่มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์การแปลงนโยบายของกระทรวงเป็นแผนปฏิบัติการ ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติจัดทำงบประมาณและบริหารราชการประจำทั่วไปของกระทรวง เพื่อการบรรลุเป้าหมายและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวง โดยให้มีอำนาจหน้าที่ ตามกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖) ดังต่อไปนี้

๑) ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำข้อมูลเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายเป้าหมาย และผลสัมฤทธิ์ของกระทรวง

๒) พัฒนายุทธศาสตร์การบริหารของกระทรวง

๓) แปลงนโยบายเป็นแนวทางและแผนปฏิบัติการราชการ

๔) จัดทำงบประมาณและแผนปฏิบัติการราชการของกระทรวง

๕) ดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจราชการและการตรวจสอบภายในราชการทั่วไปของกระทรวง

๖) ดำเนินการเกี่ยวกับงานลูกเสือ ยุวกาชาดและกิจการนักเรียน

๗) ส่งเสริมสนับสนุนงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาและสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา

๘) ส่งเสริมประสานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการกีฬา เพื่อการศึกษาตลอดจนงานอื่น ๆ ที่มีได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

๙) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกกระทรวง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับงานความช่วยเหลือและความร่วมมือกับต่างประเทศในส่วนที่มีได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

๑๐) พัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของกระทรวง

๑๑) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีได้อยู่ในอำนาจของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

๑๒) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของสำนักงานปลัดกระทรวงหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

บทสรุป

สรุปแล้วกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่นำเสนอในบทนี้ ล้วนเป็นกฎหมายที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อสามารถนำสาระที่ระบุไว้ในกฎหมายฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ออกมาสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

นอกจากนี้ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับชั้น และทุกภาคส่วนจำเป็นต้องศึกษากฎหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ จึงต้องศึกษาและเรียนรู้กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีก อาทิ แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) เพื่อนำสาระกฎหมายดังกล่าวเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาจะละเลยไม่ได้เลยคือ ต้องติดตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากคณะรัฐบาล เพื่อให้การปฏิบัติงานในแต่ละหน่วยงานสอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดไว้ แต่มีข้อสังเกตว่า ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนผู้ที่ดูแลนโยบายทางการศึกษาบ่อยครั้ง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาและติดตามนโยบายที่เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

๑) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับที่ ๑) ให้ไว้ ณ วันที่เท่าใด

ก. ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๒	ข. ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๒
ค. ๑๔ กันยายน ๒๕๔๒	ง. ๑๕ กันยายน ๒๕๔๒

๒) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๕

ลงราชกิจจานุเบกษาวันที่ใด

ก. ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๕	ข. ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๕
ค. ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๕	ง. ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๕

๓) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผลกระทบต่อบุคคลในด้านใด

ก. จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล	ข. จำกัดหน้าที่และสิทธิ
ค. จำกัดหน้าที่ และเสรีภาพ	ง. จำกัดด้านงบประมาณและหลักสูตร

๔) ข้อใดคือ สถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หรือพระราชบัญญัติ

ระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗

ก. แหล่งเรียนรู้ตามประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ข. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ค. สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน
ง. ทุกข้อ

๕) ทำไมต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต

ก. เพื่อให้ชีวิตอยู่ดีมีสุข มีคุณธรรม จริยธรรม
ข. เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต
ค. เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
ง. ถูกทุกข้อ

๖) แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง ยึดปรัชญาใดในการดำเนินการ

ก. คุณธรรมนำความรู้	ข. ปัญญาคือแสงสว่างแห่งชีวิต
ค. เศรษฐกิจพอเพียง	ง. พัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง

๗) ข้อใดไม่ใช่เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง

ก. สังคมคุณภาพ	ข. สังคมคุณธรรม
ค. สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้	ง. สังคมสมานฉันท์

- ๘) ข้อใด ไม่ใช่ วัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง
- เพื่อพัฒนาคนอย่างรอบด้าน
 - เพื่อสร้างสังคมไทยเป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้
 - เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม
 - เพื่อพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- ๙) ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุงข้อใด ไม่ใช่ เป้าหมาย ของแผนสู่การปฏิบัติ
- การพัฒนาคุณภาพการศึกษา
 - การขยายโอกาสทางการศึกษา
 - การส่งเสริมการมีส่วนร่วม
 - ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการศึกษา
- ๑๐) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ประกาศเมื่อใด
- ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓
 - ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔
 - ๑ กันยายน ๒๕๕๕
 - ๑ กันยายน ๒๕๕๔
- ๑๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ใช้เมื่อใด
- ๑ ตุลาคม ๒๕๕๕ – ๑ กันยายน ๒๕๕๙
 - ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙
 - ๑ มกราคม ๒๕๕๔ – ๑ กันยายน ๒๕๕๘
 - ๑ มกราคม ๒๕๕๕ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙
- ๑๒) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ เริ่มใช้สมัยใครเป็นนายกรัฐมนตรี
- นายชวน หลีกภัย
 - นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ
 - นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร
 - พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์
- ๑๓) ข้อใดไม่ใช่เป้าหมายปฏิบัติการในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑
- ใช้ทุนมนุษย์
 - เทคโนโลยีและนวัตกรรม
 - ความปรองดอง
 - ยึดแนวนโยบายเศรษฐกิจคู่ขนาน
- ๑๔) ปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ คือข้อใด
- แนวนโยบายของรัฐบาลชุดใหม่
 - แผนบริหารราชการแผ่นดิน
 - ความแตกแยกของคนในชาติ
 - การปรับโครงสร้างการพัฒนาประเทศ

๑๕) ข้อใดคือกรอบแนวคิดและหลักการของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑

- ก. การพัฒนาโดยยึดรัฐเป็นศูนย์กลาง
- ข. พัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ค. การพัฒนาโดยเน้นการศึกษา
- ง. การพัฒนาโดยเน้นแบบแยกส่วน

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๖

การประกันคุณภาพการศึกษา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) ความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา
- ๒) ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา
- ๓) ประโยชน์ของการประกันคุณภาพ

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถอธิบายความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษาได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาได้
- ๓) นักเรียนสามารถอธิบายประโยชน์ของการประกันคุณภาพได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา
ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐานความรู้ของนักศึกษา
- ๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา และประโยชน์ของการประกันคุณภาพ

โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ แต่ในเบื้องต้นให้ศึกษาเป็นรายบุคคลก่อน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อภิปรายร่วมกันภายในชั้นเรียน จนได้ข้อสรุปของกลุ่ม

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา และประโยชน์ของการประกันคุณภาพ โดยมีเพื่อนและอาจารย์ร่วมกันซักถามและแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๖ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกกันตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อมอธิบายคำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา
- ๓) วีดิทัศน์การประเมินคุณภาพการศึกษาของ สมศ. เรื่อง “ครูภูเขากับ ผอ. ไม่พอเพียง”

การวัดและการประเมินผล

- ๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ
- ๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
- ๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกตการส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๖

การประกันคุณภาพการศึกษา

สภาพการจัดการศึกษาของไทยในระยะที่ผ่านมา จะพบว่าวิกฤตการณ์ทางการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งคือ เรื่องคุณภาพการศึกษา ตามที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาของไทยทำให้คนไทยบางส่วนที่มีฐานะร่ำรวยหาทางออกโดยส่งลูกหลานไปเรียนต่อต่างประเทศ ในขณะที่คนไทยอีกส่วนหนึ่งก็พยายามให้ลูกหลานได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่คิดว่ามีคุณภาพดี ถึงแม้ว่าโรงเรียนจะอยู่ไกลและเด็กจะต้องเสียเวลาและเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางก็ตาม ส่วนคนที่ไม่มีความมั่นใจในคุณภาพการศึกษาของคนส่วนใหญ่ของประเทศจำเป็นต้องยอมให้ลูกหลานเรียนในโรงเรียนที่ไม่แน่ใจในคุณภาพต่อไป

การพัฒนาสถานศึกษาของไทยให้มีคุณภาพเพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีความมั่นใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนนั้นจะต้องมีการประกันคุณภาพการศึกษา และทำให้การประกันคุณภาพภายในเป็นกลไกที่สถานศึกษาใช้ในการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่ต้องการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๖ มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ได้กำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประเมินคุณภาพภายนอก

ความหมายและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๘๑ ได้กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิด “ความรู้คู่คุณธรรม” และจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งนำไปสู่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา คือ ได้กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า มาตรา ๔๗)

การประกันคุณภาพ คือ การดำเนินกิจกรรมและภารกิจต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาการและการบริการ/การจัดการ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการทางการศึกษา ทั้งผู้รับบริการโดยตรง คือ ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม คือ สถานประกอบการ ประชาชน และสังคมโดยรวม ว่าการดำเนินงานของ

สถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพและทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ การประกันคุณภาพมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของการ “ป้องกัน” ไม่ให้เกิดการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพและผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ

๑. ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา

ในการประกันคุณภาพการศึกษา มีคำที่เกี่ยวข้องกับการประกันคุณภาพศึกษามากมาย ดังแสดงในรายละเอียดต่อไปนี้

การประกันคุณภาพการศึกษา (quality assurance) หมายถึง การทำกิจกรรม หรือ การปฏิบัติภารกิจหลักอย่างมีระบบตามแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยมีการควบคุมคุณภาพ (quality control) การตรวจสอบคุณภาพ (quality auditing) และการประเมินคุณภาพ (quality assessment) จนทำให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพและมาตรฐานของดัชนีชี้วัด ระบบและกระบวนการผลิต ผลผลิตและผลลัพธ์ ของการจัดการศึกษา ประกอบด้วย การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก

การประกันคุณภาพภายใน หมายถึง การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงาน ต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

การประกันคุณภาพภายนอก หมายถึง การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอกโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษา หรือบุคคล หรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรองเพื่อเป็นการประกันคุณภาพ และให้มีการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

ระบบและกลไก หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกัน อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยบุคลากร ทรัพยากร กฎเกณฑ์ มาตรการ แนวปฏิบัติ และปัจจัยต่าง ๆ เป็นกลไก ให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย

การควบคุมคุณภาพการศึกษา หมายถึง การมีระบบและกลไกในแต่ละองค์ประกอบ คุณภาพเพื่อกำกับ การดำเนินงานของสถาบันให้ได้ผลตามดัชนีบ่งชี้คุณภาพที่กำหนด

การตรวจสอบคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการในการศึกษาวิเคราะห์ว่าสถาบัน มีระบบ และกลไกควบคุมคุณภาพ และได้ปฏิบัติ ตลอดจนมีผลการปฏิบัติตามระบบ และกลไกดังกล่าว

การประเมินคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการวิเคราะห์และเปรียบเทียบผล การดำเนินงานของสถาบันว่า ส่งผลต่อคุณภาพตามดัชนีบ่งชี้

องค์ประกอบคุณภาพ หมายถึง ปัจจัยหลักในการดำเนินงานของสถาบันที่มีผลต่อคุณภาพ การศึกษา

ดัชนีบ่งชี้คุณภาพ หมายถึง ตัวบ่งชี้ว่าการดำเนินงานในแต่ละองค์ประกอบคุณภาพเป็นไป ตามเกณฑ์ และมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

ผลผลิตทางการศึกษา หมายถึง ผลการดำเนินงานตามภารกิจหลัก ประกอบด้วย การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการทางวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและภารกิจหลักอื่น ๆ ของสถาบันอุดมศึกษา

มาตรฐานการศึกษา หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

ประสิทธิภาพ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณทรัพยากรที่ใช้ไปกับปริมาณผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการ กล่าวคือ ประสิทธิภาพแสดงถึงความสามารถในการผลิต และความคุ้มค่าของการลงทุน

ประสิทธิผล หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์ของการทำงานกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ประสิทธิภาพจะแสดงถึงความสามารถในการตอบสนองอย่างรวดเร็วและทันเวลาเพื่อให้ได้ผลผลิต

การรับรองมาตรฐาน หมายถึง การให้การรับรองการทำการประเมินคุณภาพภายนอกของผู้ประเมินภายนอกที่มีคุณลักษณะ และคุณภาพที่พึงประสงค์ตามหลักเกณฑ์ และมาตรฐานที่สำนักงานกำหนด

๒. ความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นการบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการการศึกษา ทั้งยังเป็นการป้องกันการจัดการศึกษาที่ด้อยคุณภาพและสร้างสรรค์การศึกษาให้เป็นกลไกที่มีพลังในการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้น

การประกันคุณภาพการศึกษาเกี่ยวข้องกับการดำเนินการที่สำคัญ ๒ เรื่องดังนี้

๒.๑ การกำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาซึ่งหลักปฏิบัติทั่วไปจะกำหนดโดยองค์คณะบุคคล ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีประสบการณ์ในระบบการศึกษาไทยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นผู้กำหนดมาตรฐานการศึกษา (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓๑) โดยมีสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะกรรมการการอุดมศึกษาเป็นผู้พิจารณาเสนอตามลำดับสายงาน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓๔)

๒.๒ กระบวนการตรวจสอบและประเมินการดำเนินการจัดการศึกษาว่าเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพศึกษามากน้อยเพียงไร พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษา จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายใน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘) และให้มีการประเมินคุณภาพภายนอก ของสถานศึกษา ทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุก ๕ ปี โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เป็นผู้ดำเนินการ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๙)

ระบบและกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาไทยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๗ ประกอบด้วย ๒ ระบบคือ ๑) ระบบการประกันคุณภาพภายใน และ ๒) ระบบการประกันคุณภาพภายนอก

๑ การประกันคุณภาพภายใน

ระบบการประกันคุณภาพภายใน หมายถึง ระบบการประเมินผล และการติดตามตรวจสอบ คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเองหรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔)

๑.๑ กระบวนการประกันคุณภาพ สถานศึกษาจะต้องพัฒนาระบบการประกันคุณภาพ ภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารและการปฏิบัติงาน โดยคำนึงถึงหลักการและ กระบวนการดังต่อไปนี้

๑) หลักการสำคัญของการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษามี ๓ ประการ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๑๑)

๑.๑) จุดมุ่งหมายของการประกันคุณภาพภายใน คือ การที่สถานศึกษาร่วมกัน พัฒนาปรับปรุงคุณภาพให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานการศึกษา ไม่ใช่การจับผิดหรือทำให้บุคลากรเสียหน้า โดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

๑.๒) การที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามข้อ ๑.๑ ต้องทำให้การประกัน คุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการและการทำงานของบุคลากรทุกคน ในสถานศึกษา ไม่ใช่เป็นกระบวนการที่แยกส่วนมาจากการดำเนินงานตามปกติของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาจะต้องวางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการที่มีเป้าหมายชัดเจน ทำตามแผนตรวจสอบ ประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบที่มีความโปร่งใสและมีจิตสำนึกในการพัฒนา คุณภาพการทำงาน

๑.๓) การประกันคุณภาพเป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหาร ครู อาจารย์และบุคลากรอื่น ๆ ในสถานศึกษา โดยในการดำเนินงานจะต้องให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เรียน ชุมชน เขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย

วางแผน ติดตามประเมินผลพัฒนาปรับปรุง ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันผลักดันให้สถานศึกษามีคุณภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครอง สังคม และประเทศชาติ

๒) กระบวนการประกันคุณภาพภายในตามแนวคิดของการประกันคุณภาพ มี ๓ ขั้นตอน คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๗)

๒.๑) การควบคุมคุณภาพ เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เข้าสู่มาตรฐาน

๒.๒) การตรวจสอบคุณภาพ เป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

๒.๓) การประเมินคุณภาพ เป็นการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับกระทรวง

๓) กระบวนการประกันคุณภาพภายในตามแนวคิดของหลักการบริหารที่เป็นกระบวนการครบวงจร (PDCA) ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ

๓.๑) การร่วมกันวางแผน (planning)

๓.๒) การร่วมกันปฏิบัติตามแผน (doing)

๓.๓) การร่วมกันตรวจสอบ (checking)

๓.๔) การร่วมกันปรับปรุง (action)

เมื่อพิจารณากระบวนการประกันคุณภาพภายในตามแนวคิดของการประเมินคุณภาพและแนวคิดของการบริหารแบบครบวงจร จะเห็นว่ามีสอดคล้องกันดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๑๐)

ภาพที่ ๖.๑ กระบวนการประกันคุณภาพภายใน
ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๑๐)

จากภาพ การควบคุมคุณภาพและการตรวจสอบคุณภาพก็คือกระบวนการบริหาร เพื่อพัฒนาคุณภาพตามหลักการบริหารนั่นเอง โดยการควบคุมคุณภาพ คือ การที่สถานศึกษาต้องร่วมกันวางแผนและดำเนินการตามแผน เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษา ส่วนการตรวจสอบคุณภาพ คือ การที่สถานศึกษาต้องร่วมกันตรวจสอบเพื่อพัฒนาปรับปรุงคุณภาพให้เป็นไปตามเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษา เมื่อสถานศึกษามีการตรวจสอบตนเองแล้วหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษาและต้นสังกัดก็เข้ามาช่วยติดตามและประเมินคุณภาพเพื่อให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาปรับปรุงสถานศึกษา ซึ่งจะช่วยให้สถานศึกษามีความภูมิใจ และเกิดความตื่นตัวในการพัฒนาคุณภาพอยู่เสมอ

๑.๒ ขั้นตอนการดำเนินงานตามกระบวนการประกันคุณภาพภายใน

การดำเนินการประกันคุณภาพภายในตามกระบวนการที่กล่าวมาแล้ว มีแนวทางและขั้นตอน ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๖.๒ การดำเนินงานตามกระบวนการประกันคุณภาพภายใน
ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๑๓)

ขั้นตอนการดำเนินการประกันคุณภาพภายในมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ขั้นตอนการเตรียมการ ซึ่งการเตรียมการที่มีความสำคัญ คือ

๑.๑) การเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยต้องสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของการประกันคุณภาพภายในและการทำงานเป็นทีม ซึ่งจะจัดทำการศึกษาชี้แจงทำความเข้าใจโดยใช้บุคลากรภายในสถานศึกษาหรือวิทยากรมืออาชีพจากภายนอก โดยบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมรับทราบพร้อมกัน และต้องพัฒนาความรู้ ทักษะเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในให้บุคลากรทุกคนเกิดความมั่นใจในการดำเนินงานประกันคุณภาพด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการในแต่ละปี ต่อมาเน้นเนื้อหาการกำหนดกรอบและแผนการประเมิน การสร้างเครื่องมือประเมินและการรวบรวมข้อมูล ในช่วงท้าย

เน้นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการประเมินและการเขียนรายงานผลการประเมินตนเอง (SSR: self study report)

๑.๒) การแต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบในการประสานงาน กำกับดูแล ช่วยเหลือ สนับสนุนให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและเชื่อมโยงเป็นทีม โดยการตั้งคณะกรรมการควรพิจารณาตาม แผนภูมิโครงสร้างการบริหารซึ่งฝ่ายที่รับผิดชอบงานใดควรเป็นกรรมการรับผิดชอบการพัฒนาและ ประเมินคุณภาพงานนั้น

๒) ชั้นการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๔ ขั้นตอน

๒.๑) การวางแผน จะต้องมีการกำหนดเป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบงาน ระยะเวลาและทรัพยากรที่ต้องใช้ สำหรับแผนต่าง ๆ ที่ควรจัดทำคือ แผนพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี แผนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษา แผนการประเมินคุณภาพและแผนงบประมาณ เป็นต้น

๒.๒) การปฏิบัติตามแผน ซึ่งในขณะดำเนินการต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา และผู้บริหารควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรทุกคนทำงานอย่างมีความสุข จัดสิ่งอำนวยความสะดวก สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการปฏิบัติ กำกับ ติดตามการทำงานทั้งระดับบุคลากร วิทยากร รายกลุ่ม รายหมวด และให้การนิเทศ

๒.๓) การตรวจสอบประเมินผล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่แสดงว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาบรรลุเป้าหมายเพียงใด โดยการประเมิน ต้องจัดวางกรอบการประเมิน จัดหาหรือจัดทำเครื่องมือ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล แปลความ ข้อมูล และการตรวจสอบ ปรับปรุงคุณภาพการประเมิน

๒.๔) การนำผลการประเมินมาปรับปรุงงาน เมื่อแต่ละฝ่ายประเมินผลเสร็จแล้ว จะส่งผลให้คณะกรรมการผู้รับผิดชอบนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์และแปลผลแล้วนำเสนอผลต่อผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปปรับปรุงการปฏิบัติงานของผู้บริหารและบุคลากร นำไปวางแผนในระยะต่อไป และจัดทำเป็น ข้อมูลสารสนเทศหรือการเขียนรายงานประเมินตนเอง

๓) ชั้นการจัดทำรายงานประเมินตนเองหรือรายงานประจำปี เมื่อสถานศึกษาดำเนินการ ประเมินผลภายในเสร็จแล้วจะจัดทำรายงาน โดยเริ่มจากรวบรวมผลการดำเนินงานและผลการประเมิน มาวิเคราะห์จำแนกตามมาตรฐานการศึกษาและเขียนรายงาน

บทบาทหน้าที่ของครูในการประกันคุณภาพภายในควรเป็นดังนี้

๑) มีการเตรียมความพร้อมของตนเอง โดยทำการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการ วิธีการ ขั้นตอนในการประเมินผลภายใน รวมทั้งพยายามสร้างเจตคติที่ดีต่อการประเมิน ภายใน

๒) ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการให้ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปที่คณะกรรมการประเมินผลภายในต้องการ

๓) ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาเมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของการประเมินผลภายใน เช่น เข้าร่วมพิจารณาจัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานด้านการประเมินผลภายในสถานศึกษา ร่วมกันพิจารณาจัดสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลลักษณะต่าง ๆ ในกระบวนการประเมินผลภายใน ร่วมกันทำการสำรวจเก็บข้อมูลที่คณะกรรมการสำรวจ ร่วมกันทำการวิเคราะห์ข้อมูล (หากมีความรู้ด้านการวิเคราะห์) ร่วมกันสรุปผลการประเมิน เป็นต้น

๔) ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการร่วมกันกำหนดจุดประสงค์ กำหนดมาตรฐาน และตัวบ่งชี้ในการประเมินด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาเอง และร่วมกันกำหนดเกณฑ์การตัดสินมาตรฐาน และตัวบ่งชี้ในด้านต่าง ๆ

๕) ปฏิบัติหน้าที่หลักหรือหน้าที่ประจำที่รับผิดชอบอย่างมีระบบ ตามกระบวนการและสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา เช่น ในหน้าที่การสอนต้องมีการพัฒนาหลักสูตรและแผนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ จัดเตรียมเนื้อหาสาระที่ถูกต้องเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนการสอน จัดทำสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพตรงตามจุดประสงค์การเรียนการสอน จัดกิจกรรม วิธีการเรียนรู้ที่สร้างให้ผู้เรียนเกิดการค้นคว้าหาความรู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง เลือกวิธีการประเมินผลการเรียนหลากหลาย และเหมาะสมรวบรวมผลสรุปผล ประเมินการเรียนการสอน พฤติกรรมของผู้เรียน นำผลการประเมินมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

๒. การประเมินคุณภาพภายนอก

๒.๑ ความหมายของการประเมินคุณภาพภายนอก

การประเมินคุณภาพภายนอก คือ การประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา การติดตาม การตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา โดยผู้ประเมินภายนอกที่ได้รับ การรับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา โดยผู้ประเมินภายนอกที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. เพื่อมุ่งให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น ผู้ประเมินภายนอกหรือคุณหมอโรงเรียนมีความเป็นอิสระ และเป็นกลาง ไม่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกับการประเมินคุณภาพภายนอกจะนำไปสู่การเข้าถึงคุณภาพการศึกษาด้วยความเป็นกลาง เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาอย่างแท้จริง

๒.๒ แนวคิดและหลักการของการประเมินคุณภาพภายนอก

การประเมินภายนอกของ สมศ. เป็นการประเมินโดยใช้รูปแบบ “กัลยาณมิตรประเมิน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑) เพื่อตรวจสอบ ยืนยันสภาพจริงในการดำเนินงานของสถานศึกษาและประเมินคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

๒) เพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นจุดเด่น-จุดด้อยของสถานศึกษา เงื่อนไขของความสำเร็จ และสาเหตุของปัญหา

๓) เพื่อช่วยเสนอแนะแนวทางปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด

๔) เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษามีการพัฒนาคุณภาพและประกันคุณภาพภายในอย่างต่อเนื่อง

๕) เพื่อรายงานผลการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

๒.๓ ความสำคัญของการประเมินคุณภาพภายนอก

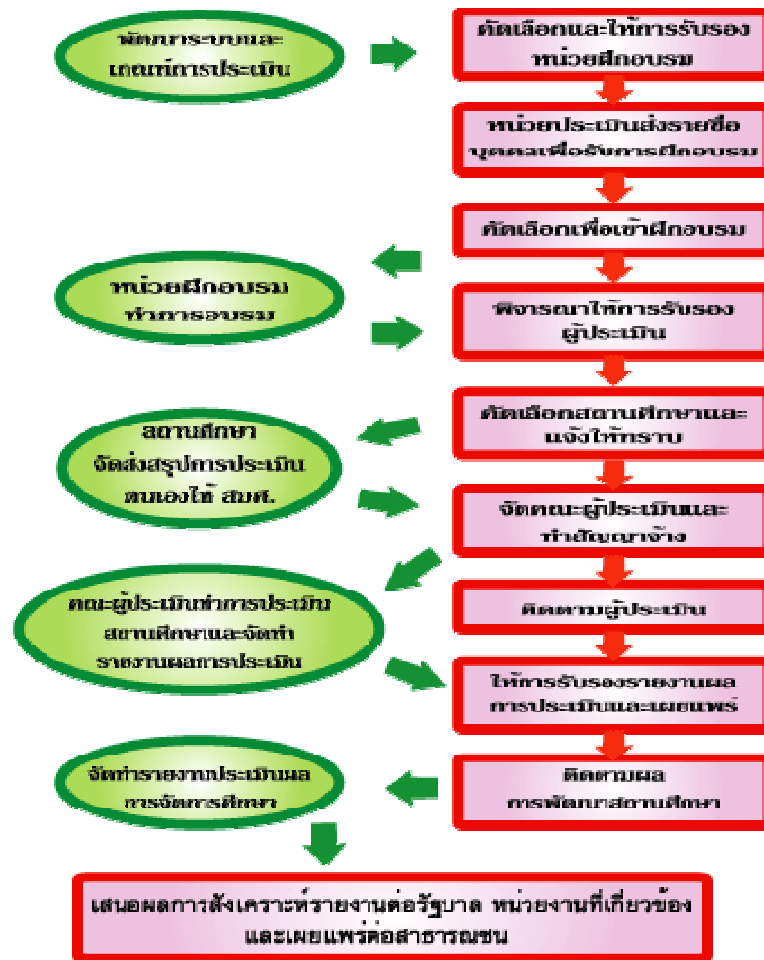
การประเมินคุณภาพภายนอก มีความสำคัญและมีความหมายต่อสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชน ดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ เป็นการส่งเสริมให้สถานศึกษาพัฒนาเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐานและพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพอย่างต่อเนื่อง

ประการที่ ๒ เพิ่มความมั่นใจและคุ้มครองประโยชน์ให้ผู้รับบริการทางการศึกษาว่าสถานศึกษาได้จัดการศึกษามุ่งสู่คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความสามารถ และมีความสุขเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ประการที่ ๓ สถานศึกษาและหน่วยงานที่กำกับดูแล เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนท้องถิ่นมีข้อมูลที่จะช่วยตัดสินใจในการวางแผนและดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้ขึ้นไปในทิศทางที่ต้องการและบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนด

ประการที่ ๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายมีข้อมูลสำคัญในภาพรวมเกี่ยวกับคุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษาทุกระดับทุกสังกัด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวนโยบายทางการศึกษาและการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ ๒.๓ กระบวนการประเมินคุณภาพภายนอก
ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๑๙)

๒.๔ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก

กระบวนการประเมินคุณภาพภายนอกเป็นกระบวนการที่คณะผู้ประเมินภายนอกจะรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาซึ่งเสนอต่อสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) แล้วเข้าไปตรวจสอบและประเมินคุณภาพของสถานศึกษา รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากการประเมินเพื่อให้สถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง และจัดทำรายงานผล การประเมินเผยแพร่ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน การประเมินคุณภาพภายนอกประกอบด้วยขั้นตอนใหญ่ ๆ ๓ ขั้นตอน คือ

- ๑) ขั้นตอนก่อนการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา
- ๒) ระหว่างการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา
- ๓) หลังการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ก่อนการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ภาพที่ ๖.๔ ขั้นตอนก่อนการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๒๑)

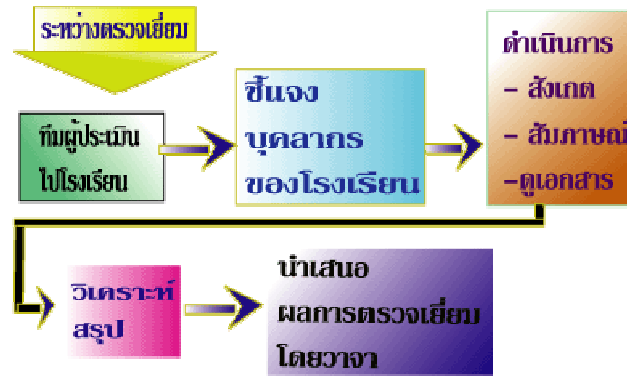
เมื่อคณะผู้ประเมินภายนอกได้รับมอบหมายให้ประเมินสถานศึกษาแต่ละแห่งจะทำการศึกษารายงานการประเมินตนเอง (SSR, SAR) ของสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจัดส่งมาให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ล่วงหน้าแล้วนับวันที่จะไปตรวจเยี่ยมและแจ้งกำหนดการตรวจเยี่ยมต่อสถานศึกษาพร้อมทั้งขอเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม ในกรณีรายงานการประเมินตนเองไม่ชัดเจน หรือไม่สมบูรณ์แล้วส่งคืนเมื่อศึกษาข้อมูลเสร็จแล้ว

คณะผู้ประเมินภายนอกทำการศึกษาและวิเคราะห์รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาและเอกสารข้อมูลอื่น ๆ ประกอบแล้วกำหนดประเด็น และรายการข้อมูลที่จะตรวจสอบโดยใช้มาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาเป็นกรอบ เพื่อกำหนดว่าระหว่างการตรวจเยี่ยมจะต้องรวบรวมข้อมูลอะไรบ้าง จากแหล่งใด ด้วยวิธีอะไร เพื่อให้มีหลักฐานครบถ้วนเพียงพอในการสรุปผลการประเมินอย่างถูกต้องชัดเจน

หลังจากนั้นร่วมกันวางแผนการตรวจเยี่ยมและแผนการประเมิน กำหนดตารางการปฏิบัติงานและมอบหมายภาระงานให้ผู้ประเมินภายนอกแต่ละคนให้ชัดเจน แล้วแจ้งกำหนดการตรวจเยี่ยมต่อสถานศึกษาอย่างน้อย ๒ สัปดาห์ล่วงหน้า โดยขอให้สถานศึกษาช่วยเตรียมสถานที่ในสถานศึกษาที่คณะผู้ประเมินภายนอกจะสามารถทำงานและมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือกันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นพิธีและไม่นับรวมผู้อื่นในระหว่างตรวจเยี่ยม รวมทั้งจัดเตรียมเอกสารต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ได้แจ้งไว้ล่วงหน้าและส่วนที่อาจขอเพิ่มเติม ตลอดจนนัดหมายผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหาร ครู บุคลากรในสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน เพื่อให้คณะผู้ประเมินภายนอก ได้พบปะหรือสัมภาษณ์ตามกำหนดการ ในตารางการปฏิบัติงานของคณะผู้ประเมินภายนอก

ขั้นตอนที่ 2 ระหว่างการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ภาพที่ ๖.๕ ระหว่างการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๒๒)

ระหว่างการตรวจเยี่ยมซึ่งมีกำหนดเวลาประมาณ ๓ วัน คณะผู้ประเมินภายนอกจะทำการประเมินคุณภาพสถานศึกษา ทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอนและอื่น ๆ ตามรายมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ทั้งนี้การตรวจเยี่ยมมิใช่การสร้างแรงกดดันให้กับสถานศึกษา คณะผู้ประเมินจะเข้าไปยังสถานศึกษาในลักษณะผู้ร่วมงานกับสถานศึกษาในการค้นหาสภาพความเป็นจริงของการพัฒนา รวมทั้งให้คำแนะนำมากกว่าที่จะเข้าไปในลักษณะผู้ตัดสินชี้ขาด สิ่งที่คณะผู้ประเมินตรวจสอบไม่ใช่สิ่งที่เป็นความลับของสถานศึกษา เนื่องจากจะใช้รายงานการประเมินตนเองที่สถานศึกษาส่งให้ สมศ. เป็นเอกสารหลักในการตรวจเยี่ยมตลอดเวลา

ในระหว่างที่คณะผู้ประเมินอยู่ที่สถานศึกษา สถานศึกษาจะจัดเตรียมห้องให้ ๑ ห้อง เป็นห้องทำงานของคณะประเมิน รวมทั้งจัดเตรียมเอกสารต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ได้แจ้งไว้ล่วงหน้าและส่วนที่ขอเพิ่มเติม ตลอดจนจะต้องให้โอกาสแก่คณะประเมินในการพบปะหรือสัมภาษณ์บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

กล่าวโดยสรุป การไปตรวจเยี่ยมของคณะผู้ประเมินภายนอกเป็นการไปทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

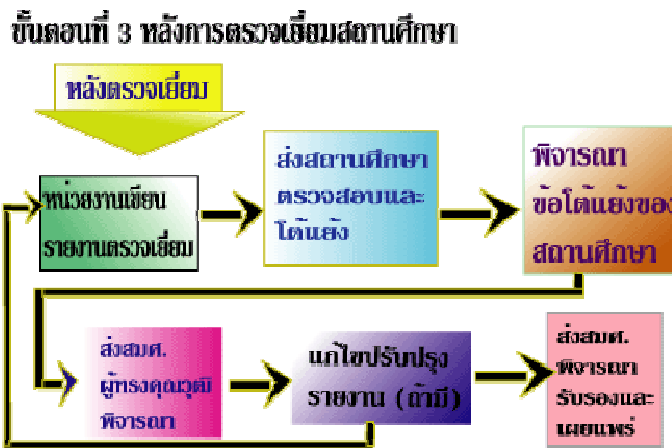
๑) สร้างความเข้าใจในการตรวจเยี่ยมสถานศึกษาให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่มในสถานศึกษา ได้แก่ คณะผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง/สมาคมผู้ปกครองและครู นักเรียน/สถานักเรียน พนักงาน เจ้าหน้าที่/บุคลากรสนับสนุนของสถานศึกษา

๒) ตรวจสอบหลักฐานเพื่อยืนยันสภาพความเป็นจริงในการพัฒนาตามที่สถานศึกษาได้รายงานการประเมินตนเอง รวมทั้งหลักฐานที่สะท้อนสภาพความเป็นจริงที่ไม่ได้อยู่ในรายงานการประเมินตนเอง

๓) ตรวจสอบกระบวนการและวิธีการที่สถานศึกษาใช้ในการได้มาซึ่งข้อมูลหลักฐานว่าได้ใช้วิธีการที่หลากหลาย เหมาะสม น่าเชื่อถือ ครอบคลุมเพียงใด

๔) ตรวจสอบผลการพัฒนาเทียบกับเคียงกับแผนของสถานศึกษา และมาตรฐานการศึกษาที่ สมศ. กำหนดเพื่อการพัฒนา และตรวจสอบจุดที่สถานศึกษาจะพัฒนาต่อไป เพื่อดูความสอดคล้องของแผนกับผลการประเมิน

๕) ประมวลและสรุปผลการตรวจเยี่ยมและให้ข้อเสนอแนะแก่สถานศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้น

ภาพที่ ๖.๖ หลังการตรวจเยี่ยมสถานศึกษา

ที่มา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓, หน้า ๒๓)

เมื่อเสร็จภารกิจในการไปตรวจเยี่ยมสถานศึกษาแล้ว คณะผู้ประเมินภายนอกจะต้องร่วมกันจัดทำร่างรายงานผลการประเมินสถานศึกษา โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาเขียนให้ตรงตามหลักฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้และตรงตามที่รายงานให้สถานศึกษาทราบด้วยวาจา ไม่ใช่จากความรู้สึกหรือความคิดเห็นส่วนตัวของผู้ประเมินแล้วจัดส่งให้สถานศึกษาตรวจสอบและโต้แย้งภายใน ๑๕ วันนับจากวันที่ได้รับร่างรายงานฯ ผู้ประเมินพิจารณาแล้วอาจมีการปรับปรุงแก้ไขหรือยืนยันตามรายงานแล้วแต่กรณี เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนนี้แล้วจึงนำเสนอต่อสำนักงาน เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการแต่งตั้งจาก สมศ. พิจารณาความถูกต้อง ชัดเจน ครอบคลุมสาระที่กำหนดในแต่ละมาตรฐาน ครบถ้วน และมีความเชื่อถือได้ หากรายงานยังขาดคุณภาพให้ผู้ประเมินทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิและ

ส่งให้สถานศึกษาพิจารณาตรวจสอบโต้แย้งอีกครั้งหนึ่ง ตามระยะเวลาที่กำหนดเมื่อทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว สมศ. จึงให้การรับรองและเผยแพร่ต่อไป

ประโยชน์ของการประกันคุณภาพการศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาจะทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการพัฒนาการศึกษาทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย/การวางแผน การทำตามแผนการประเมินผล และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงการดำเนินงาน นอกจากนี้การประกันคุณภาพการศึกษายังเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องดังนี้

๑. ผู้เรียนและผู้ปกครองมีหลักประกันและความมั่นใจว่าสถานศึกษาจะจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

๒. ครูได้ทำงานอย่างมีอาชีพ ได้ทำงานที่เป็นระบบที่ดี มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ ที่ตรวจสอบได้ และเน้นวัฒนธรรมคุณภาพ ได้พัฒนาตนเองและผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน

๓. ผู้บริหารได้ใช้ภาวะผู้นำ และความรู้ความสามารถในการบริหารงานอย่างเป็นระบบ และมีความโปร่งใส เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับและนิยมชมชอบของผู้ปกครองและชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๔. หน่วยงานที่กำกับดูแลได้สถานศึกษาที่มีคุณภาพและศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ซึ่งจะช่วยแบ่งเบาภาระในการกำกับดูแลสถานศึกษา และก่อให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพทางการศึกษา และคุณภาพของสถานศึกษา

๕. ผู้ประกอบการ ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้เยาวชนและคนที่ดีมีคุณภาพและศักยภาพ ที่จะช่วยทำงานพัฒนาองค์กร ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป

บทสรุป

ระบบการประกันคุณภาพภายในกับระบบการประกันคุณภาพภายนอก มีความแตกต่างและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน การประกันคุณภาพภายในเป็นกระบวนการที่สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดจะต้องดำเนินการให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร โดยบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาแล้วจัดทำรายงานประจำปีเสนอผู้เกี่ยวข้อง ส่วนการประกันคุณภาพภายนอกเป็นงานที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการประกันคุณภาพภายใน เป็นการตรวจสอบผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาโดยหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง การประกันคุณภาพภายในกับการประกันคุณภาพภายนอกจึงสัมพันธ์

เชื่อมโยงกันด้วยมาตรฐานการศึกษาโดยคำนึงถึงหลักการสำคัญ คือ เอกภาพเชิงนโยบาย ความหลากหลาย
ในทางปฏิบัติและมุ่งส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษามากกว่าการควบคุมหรือการให้คุณให้โทษ

คำถามทบทวน

๑. ชมวีดิทัศน์การประเมินคุณภาพภายนอกจาก สมศ. พร้อมสรุปประเด็นปัญหาที่พบจาก
การประเมินคุณภาพการศึกษา

๒. ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

๑) ข้อใดคือมาตรฐานการศึกษา

- ก. ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์ และมาตรฐาน
- ข. ข้อกำหนดตัวชี้วัด มาตรฐาน คุณภาพ คุณลักษณะที่พึงประสงค์
- ค. กฎเกณฑ์ตัวชี้วัด มาตรฐาน คุณภาพ คุณลักษณะที่พึงประสงค์
- ง. การตรวจสอบ กฎเกณฑ์ตัวชี้วัด มาตรฐาน คุณภาพ คุณลักษณะที่พึงประสงค์

๒) ข้อใดคือการประกันคุณภาพการศึกษา

- ก. การประเมิน การสรุปและรายงาน
- ข. การประเมินผล และการติดตามตรวจสอบ
- ค. การประเมิน การตรวจสอบ การแนะนำ
- ง. การตรวจสอบคุณภาพ

๓) ข้อใดเป็นกระบวนการประกันคุณภาพภายใน

- ก. การประเมินและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยคณะบุคคลใน
โรงเรียน
- ข. การประเมินและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษา
- ค. การประเมินและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจากหน่วยงานต้น
สังกัด
- ง. ทุกข้อที่กล่าวมา

- ๔) หน่วยงานใดที่ทำการประเมินและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เพื่อประกัน ภายนอกสถานศึกษา
- ก. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 - ข. หน่วยงานต้นสังกัด
 - ค. สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา
 - ง. ทุกข้อ
- ๕) สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษามาประเมินโรงเรียนท่านเพื่อจุดประสงค์ใด
- ก. เพื่อนำไปรายงานหน่วยงานต้นสังกัด
 - ข. ทำไปตามหน้าที่
 - ค. ประกันคุณภาพและพัฒนา
 - ง. ไม่มีข้อถูก

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๗

รูปแบบการจัดการศึกษา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) โรงเรียนในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย
- ๒) การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
- ๓) การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
- ๔) การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (home school)
- ๕) โรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของโรงเรียนในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษได้
- ๓) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมได้
- ๔) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (home school) ได้
- ๕) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาสได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา

ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะทำให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐานความรู้ของนักศึกษา

๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม

นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับลักษณะของ โรงเรียนในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (home school) และโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส โดยอาจารย์จะแนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ โดยให้แต่ละกลุ่มนำเสนอวิทัศน์ของการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผ่านทางสื่อ FaceBook

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

นักศึกษานำเสนอผลการศึกษาของกลุ่มที่เกี่ยวกับวิทัศน์ของการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผ่านทางสื่อ FaceBook โดยมีเพื่อนและอาจารย์ร่วมกันแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๗ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อมอธิบายคำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

- ๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์
- ๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับการศึกษา
- ๓) วิทัศน์ของการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส

การวัดและการประเมินผล

๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ

- ๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน

๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกตการส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วม
ในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๗

รูปแบบการจัดการศึกษา

ระบบการจัดการศึกษาของไทยเป็นการจัดการศึกษาในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นการศึกษาที่ช่วยพัฒนาศักยภาพหรือเสริมสร้างพลังที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ซึ่งสามารถทำได้ตั้งแต่จุดแรกเริ่มและตลอดช่วงวัยของชีวิต ระบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงจัดให้มีโครงสร้างที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น หลากหลายรูปแบบและวิธีการจัดที่เอื้อให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงความรู้ได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันเป็นการทำให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งการจะเกิดระบบการศึกษาดังกล่าว จำเป็นต้องสร้างสภาพแวดล้อมและกำหนดเงื่อนไข ปัจจัยและระบบการศึกษาที่เหมาะสม ระบบการศึกษาไทยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แบ่งเป็นรายละเอียดดังต่อไปนี้

การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

๑. การศึกษาในระบบ (formal education)

การศึกษา (education) ในมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นิยาม ความหมายของการศึกษา มีความหมายว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรคร์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และมาตรา ๑๕ ได้กำหนดระบบการศึกษาในการจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

๑.๑ ความหมายการศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบ (formal education) คือการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษาการวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาในระบบ

๑) ถ่ายทอดหรือปลูกฝัง เนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษาวางตัวได้เหมาะสมในสังคม และมีความสามารถประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจหรือตามโอกาสของแต่ละบุคคล

๒) เตรียมเด็กก่อนวัยเรียน ให้มีความพร้อมในการเรียนรู้และจัดให้เด็กในวัยเรียน ได้รับการศึกษาเพื่อเรียนรู้ และพัฒนาตนเองต่อเนื่องเพื่อให้มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย เขาวนปัญญา ความสนใจที่เหมาะสมมีความพร้อมในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป

๓) เพื่อพัฒนาเด็กในวัยเรียนทุกระดับให้ได้รับการศึกษา เพื่อประโยชน์สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน และเพื่อมีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพการงานต่อไป

๔) ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาระดับสูงในเชิงคุณภาพ มุ่งส่งเสริมให้ประชาชน มีโอกาสได้พัฒนาความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจดำเนินการ โดยสถาบันอุดมศึกษา ที่เน้นการวิเคราะห์ วิจัยระดับสูง มุ่งคิดค้นเนื้อหาสาระที่แปลกใหม่จากเดิม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฝึกอบรมเฉพาะทางเช่น ด้านการเกษตร การอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นต้น

๕) พัฒนาศักยภาพของบุคคลเต็มความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ในการพัฒนา ประเทศ เน้นพัฒนากลุ่มเป้าหมายในลักษณะบูรณาการ คือ มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญาคุณธรรม ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ ฯลฯ ซึ่งตามปกติเป็นหน้าที่ของ สถานศึกษา และอาจจัดเสริมเติมในลักษณะฝึกอบรมเฉพาะหรือแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอนปกติ

๑.๓ เป้าหมายของการจัดการศึกษาในระบบ

๑) เด็กก่อนวัยเรียน เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริม ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

๒) บุคคลในวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

๒.๑) การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มักใช้เวลาประมาณสิบสองปี เป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลาย ของการศึกษาเยาวชนที่สนใจสายอาชีพ แทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษา สายอาชีพได้ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษาประเภทต่าง ๆ

๒.๒) การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่ง ศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย

๑.๔ องค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ

องค์ประกอบของการจัดการศึกษา มีดังต่อไปนี้

๑) **สาระเนื้อหาในการศึกษา** การจัดการศึกษาในระบบ จะจัดทำหลักสูตรเป็น ตัวกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรในหลักสูตรกลางแต่ละระดับขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สถานศึกษา แต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย โดยมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์

เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ต้อง ทบทวนเนื้อหาสาระ เพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

๒) ครู ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ได้แก่ ครู และอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบอาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนทั้งอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่จำเป็น สำหรับการจัดการศึกษา

๔) รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษาในระบบยุคปฏิรูปการศึกษาเน้นความสำคัญ ที่ตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์ เครื่องมือประกอบ

๕) สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบ ยังต้องอาศัย ชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ห้องเรียนและบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษา เป็นสิ่งจำเป็นซึ่งจะต้องจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๖) ผู้เรียน ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษาและเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และ พฤติกรรมของผู้เรียน เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุม ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่การเตรียมความพร้อม สำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษา อบรมการประเมินและการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

๑.๕ สรุป

การศึกษาในระบบ (formal education) เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผน ชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรวิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผล และการประเมินผล ที่แน่นอน ซึ่งการศึกษาในระบบของไทยประกอบไปด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในชั้นอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถูกแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังถูกแบ่ง เป็นประเภทสามัญศึกษาและประเภทอาชีวศึกษาอีกด้วย สำหรับในการศึกษาชั้นอุดมศึกษานั้น แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท และ ปริญญาเอก

๒. การศึกษานอกระบบ (non-formal education)

ในปัจจุบันวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าขององค์ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และสังคมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (globalization) ตลอดจนพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (knowledge-based economy) ทำให้เกิดความต้องการการเรียนรู้อย่างกว้างขวางในแทบทุกกิจกรรมของสังคมวิธีการเรียนรู้ของคนจึงขยายขอบเขตจากการศึกษาในระบบ ไปสู่การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยทำให้เกิดกิจกรรมการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย การศึกษานอกระบบจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์

๒.๑ ความหมาย

การศึกษานอกระบบหรือ non-formal education (NFE) ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๖๗ ในการประชุมของ UNESCO เรื่อง the world educational crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบ หมายถึง “การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แต่นอกกรอบของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ โดยมุ่งบริการให้คนกลุ่มต่าง ๆ ของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก” โดยเน้นการเรียนรู้ (learning) แต่ในปัจจุบันการศึกษานอกระบบคือ กระบวนการจัดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ซึ่งทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบมีตั้งแต่ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไขความขัดแย้งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบและความมีวินัย การศึกษานอกระบบยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (learning and competency) (จรรยาพร ธรณินทร์, ๒๕๕๐, หน้า ๔๗)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (non-formal education) เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษาซึ่งเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ พัฒนาตนเอง ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะอ่อนตัวให้ผู้เรียนมีความสะดวกเลือกเรียนได้หลายวิธีจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนและสังคมเป็นอย่างยิ่ง การศึกษานอกโรงเรียนมีความหมายครอบคลุมถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้ทุกชนิดที่บุคคลได้รับจากการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติการเรียนรู้จากสังคม และการเรียนรู้ที่ได้รับจากโปรแกรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในโรงเรียนตามปกติ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียนปกติ ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ ทักษะ ทัศนคติ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ฝึกฝนอาชีพ หรือการพัฒนาความรู้เฉพาะเรื่องตามที่ตนสนใจ (อาชัญญา รัตนอุบล, ๒๕๔๐, หน้า ๑)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษามุ่งจัดให้กลุ่มเป้าหมายได้พัฒนาชีวิตและสังคม โดยมีหลักการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงเป็นการเปิด

โอกาสให้ผู้ที่ดีมีโอกาสพลาดหรือขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะ ปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบสัมมาชีพ อีกทั้งสามารถปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการต่าง ๆ ที่เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุขตามควร แก่อัตภาพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๘ อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบล, ๒๕๔๐, หน้า ๓) งานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนหมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ชัดเจน กิจกรรมการศึกษาดังกล่าว มีทั้งที่จัดกิจกรรมโดยเอกเทศ และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้น เป็นทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยตรง และหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนที่อาศัย การศึกษาเป็นเครื่องมือนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการพัฒนารัพยากรมนุษย์และสังคม ในทางทฤษฎีจึงได้นับเนื่องเอาการศึกษานอกโรงเรียนเป็นระบบหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีส่วนเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นและต่อเนื่องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นความหวังของวงการศึกษา และเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐในการพัฒนาคุณภาพของคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงถือเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีภารกิจสำคัญที่จะต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามมาตรฐานของสังคมที่เป็นสิทธิที่คนทุกคนพึงได้รับการศึกษา นอกจากนั้นยังจะต้องได้รับการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐานของชีวิตเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพของตน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๘ อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบล, ๒๕๔๐, หน้า ๕)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๑๕ การศึกษานอกระบบหมายถึง การศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบปกติ ที่จัดให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐาน การศึกษาอาชีพประสบการณ์หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในด้านพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต ความรู้ทางด้านทักษะ การประกอบอาชีพและความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไข การสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. ๒๕๕๑ ระบุว่าการศึกษานอกระบบ หมายถึงกิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผล การเรียนรู้

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษานอกระบบหมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรกต่าง ๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจได้รับหรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ ซึ่งเกียรติบัตรนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อ ยกเว้นการศึกษาสายสามัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีการมอบวุฒิบัตรที่สามารถเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นได้

๒.๒ หลักการของการศึกษานอกระบบ

- ๑) เน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง
- ๒) ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ
- ๓) จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต
- ๔) จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมีได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

๒.๓ สรุป

การศึกษานอกระบบ เป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาตนเอง ได้รับการเรียนรู้ โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียน ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป

๓. การศึกษาตามอัธยาศัย (informal education)

ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต เป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่อดีตเมื่อมนุษย์มีการพัฒนาวิถีชีวิตให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทำให้เกิดการเรียนรู้จากธรรมชาติ โดยเฉพาะสังคมในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้มนุษย์มีความผูกพันใกล้ชิดกัน มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน รู้จักเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพแวดล้อม โดยใช้การสังเกต วิเคราะห์ และการพยากรณ์สิ่งต่าง ๆ พอมาถึงสังคมอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาขึ้นมาจากสังคมเกษตรกรรม วิวัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวและเรียนรู้ ถึงความเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ความเชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย จึงนำไปสู่ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

๓.๑ ความหมาย

การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่มีระบบ มีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีหลักสูตร โดยมี วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ถึงแม้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าในเรื่องหลักสูตรและการสอน เวลา สถานที่ ผู้เรียน ผู้สอน และการบริหาร การเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียนจึงแยกตัวออกไปจาก “การศึกษาไม่เป็นทางการ” แต่เดิมส่วนที่เหลืออยู่จึงบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” มีผู้ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ดังต่อไปนี้

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง “กระบวนการตลอดชีวิตที่ ทุกคนได้รับ และสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ และการรู้แจ้งจาก ประสบการณ์ประจำวัน และการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และที่เล่น จากตัวอย่างและเจตคติของสมาชิกครอบครัวและเพื่อนจาก การเดินทาง การอ่าน หนังสือพิมพ์และหนังสืออื่น หรือโดยการฟังวิทยุ หรือการดูภาพยนตร์ หรือโทรทัศน์ ตามปกติแล้ว การศึกษาตามอัธยาศัย ไม่มีการจัด ไม่มีระบบ และบางครั้งไม่ได้ตั้งใจ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละคนเป็นอย่างมาก แม้แต่ผู้ที่มีการศึกษา ในโรงเรียนมาแล้วก็ตาม” (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๘, หน้า ๒๔)

“การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต คือ ไม่ต้องอาศัยระบบใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการศึกษาที่สร้างเสริมบุคลิกภาพ ทักษะ ค่านิยม และความรู้ต่าง ๆ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การศึกษาประเภทนี้เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสิ่งที่อยู่รอบตัวจากสมาชิกครอบครัว จากเพื่อน จากการทำงาน ตลอดจนกระทั่งจากสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน” (วิจิตร ศรีสอ้าน, ๒๕๓๘, หน้า ๑๑๒)

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการส่งเสริม ให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดของตนได้อย่างกว้างขวาง และช่วยส่งเสริม การเรียนรู้ของประชาชนให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตัวอย่างแหล่งที่ก่อให้เกิด การเรียนรู้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ประเพณีประจำ ท้องถิ่น ประจำชาติ ครอบครัว ศูนย์บริการการศึกษา (เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียน สถานศึกษา) สถานที่สาธารณะ (เช่น หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ ศูนย์การค้า) ซึ่งล้วนเป็นแหล่ง กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

องค์กร/สถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย มีความเกี่ยวข้อง และผสมผสานกับ องค์กร/สถาบันที่จัดการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งนันทนาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานบริการของรัฐ องค์กรเอกชน แหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กร/สถาบัน ดังกล่าวจะส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ในสังคมเกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นต้องอาศัยและพึ่งพาแหล่งความรู้ดังกล่าว การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้ที่อุบัติขึ้นมาตั้งแต่อดีตกาลพร้อม ๆ กับมนุษย์ แต่ไม่ได้ศึกษาและ จัดให้เป็นระบบที่ชัดเจน และได้ถูกกำหนดและนำเสนอแนวคิดมาในระยะหลัง ๆ นี้ด้วยนักการศึกษา ที่หลากหลาย โดยได้เสนอแนวคิดว่า “การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการตลอดชีวิต (lifelong process) ซึ่งปัจเจกบุคคลแสวงหา และสะสมความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และเกิดความกระจำจืดจาก ประสบการณ์ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและตอบโต้กับสภาพแวดล้อมทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน ขณะกำลังเล่น เป็นกระบวนการตลอดชีวิตที่ได้จากตัวอย่าง จากทัศนคติของครอบครัวและเพื่อน ๆ หรือโดยฟังวิทยุ ดูภาพยนตร์ ดูโทรทัศน์ โดยทั่วไปแล้วการศึกษาตามอัธยาศัยไม่ได้ถูกจัดเอาไว้ หรือไม่ได้เป็นระบบ (unsystematic) และไม่ได้ตั้งใจให้เกิดเวลาใดแต่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงกว้างของชีวิตคนซึ่งรวม ไปถึงช่วงที่อยู่ในโรงเรียน ซึ่งนับว่าเป็นแนวคิดที่ทำให้การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยได้รับความสนใจ มากยิ่งขึ้น แม้แต่ในแง่มิติบริหารการทำงาน รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยก็อาจจะถูกกำหนดขึ้น ในองค์กรในบุคลากรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๓.๒ นโยบายการศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสังคม และวิถีชีวิตและบริบทของสังคมไทย และทรัพยากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัยที่เรามีอยู่ปัจจุบันจึงกำหนดนโยบาย ของการบริหารและจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ ดังนี้

๑) เร่งรัดในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของหน่วยงานในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา นอกโรงเรียนทั้งห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุดเคลื่อนที่และแหล่ง เรียนรู้อื่น ๆ ในสังกัดให้มีการบริหารจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่กว้างขวาง หลากหลาย สามารถตอบสนอง ความต้องการของชุมชนได้ทั้งรูปแบบการเรียนรู้ด้วยสื่อบุคคล สื่อเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือสมาชิกกลุ่มและ ครอบครัว

๒) เร่งรัดในการประสานเครือข่าย และส่งเสริมให้องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา สถานประกอบการ แหล่งสาธารณประโยชน์ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตลอดจนสื่อสารมวลชน มีการจัดและบริการให้การศึกษาตามอัธยาศัยในกลุ่มเป้าหมายของตนเอง และประชาชนทั่วไปให้มี โอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่เป็นระบบ แต่มีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนเพื่อ การพัฒนาองค์กร และบุคลากรเป้าหมาย ที่ตรงกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายตามบริบทของ

องค์กรนั้น ๆ เช่นที่ทำงานก็เน้นการเรียนรู้ในสาระที่บุคลากรจะได้รับประโยชน์ในเรื่อง ความปลอดภัย ความก้าวหน้าในการทำงาน ความมั่นคงในชีวิต การทำงานอย่างมีความสุข การเจริญก้าวหน้าขององค์กร ความรับผิดชอบของตนเองในฐานะเป็นสมาชิกองค์กร เหตุการณ์บ้านเมือง และสิ่งอื่นที่จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในองค์กร รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น โปสเตอร์ นิทรรศการ หนังสือ แผ่นปลิว วิดิทัศน์ ซีดี กิจกรรมพบผู้รู้ การสัมมนา กลุ่ม เวทีสมาชิก ค่ายพัฒนาองค์กร หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสมของแต่ละองค์กร

๓) เร่งรัดและส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่หลากหลาย ตามกลุ่มเป้าหมายทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มแรงงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่ การจัดค่ายพัฒนาทักษะชีวิตของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ค่ายลูกเสือที่มีอยู่ทั่วประเทศเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนรูปแบบการเรียนรู้ นอกระบบและอัธยาศัย การใช้สมาคม ชมรม องค์กรเอกชนมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย ในเนื้อหาและสาขาตามความต้องการของกลุ่มหรือชุมชนเช่นกลุ่มออกกำลังกาย กลุ่มรักษาวัฒนธรรม กลุ่มรักษานุรักษ์ประเพณีและวรรณศิลป์วรรณกรรม แพทย์แผนไทย และความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

๔) พัฒนาระบบของการจัดการและบูรณาการการศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เกิดความสัมพันธ์กัน เชื่อมโยงทั้ง ๓ รูปแบบ สามารถถ่ายโอนหรือเทียบโอนความรู้กันได้ บุคคลสามารถทำเพิ่มสะสมความรู้ตนเองได้ตลอดชีวิต (portfolio life learning) สามารถเทียบโอนความรู้ได้ตลอดเวลา และเป็นกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๕) และส่งเสริมให้หน่วยงานในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนทุกแห่ง ทั้งหน่วยงานส่วนกลาง สถานศึกษา หน่วยงานพิเศษ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ พัฒนาและส่งเสริมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับบุคลากรในหน่วยงานให้หลากหลายครอบคลุม บริบท ภารกิจ และความต้องการของสมาชิกและหน่วยงาน ให้เป็นลักษณะหน่วยงานสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมของหน่วยงานเอง ซึ่งจะเป็จุดเริ่มต้นของการศึกษารูปแบบและการสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การส่งเสริมเผยแพร่ให้หน่วยงานอื่น สังคมอื่น และชุมชนกลุ่มเป้าหมายที่รับผิดชอบได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในลักษณะมหภาคต่อไป

๓.๓ สรุป

บทสรุป เพื่อการบริหารและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ นโยบายการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ได้นำเสนอตั้งแต่แนวคิดรวบยอด องค์ความรู้พื้นฐานของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย และนโยบายหลักของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของหน่วยงานที่รับผิดชอบใน ๕ เรื่อง คือ การพัฒนา

ประสิทธิภาพของหน่วยงานในสังกัดเดิมให้กว้างขวางหลากหลาย การส่งเสริมเครือข่ายองค์กรหน่วยงานทุกสังคมให้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยตามบริบทของตนเองและปรัชญาหรือแนวคิดของการศึกษาตามอัธยาศัย การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้ทุนทางสังคมในท้องถิ่นเป็นฐาน การบูรณาการการศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบ ให้สามารถเทียบและถ่ายโอนกันได้ และสุดท้ายการพัฒนาองค์กรของตนเองในสังกัดให้จัดการศึกษา ให้เป็นตัวอย่างขององค์กรอื่นในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งมีความเชื่อว่าหากทำได้ครบถ้วนสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพตามแนวคิดดังกล่าวแล้วจะสามารถสร้างให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ต่อไป

การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

การศึกษาพิเศษ (special education) หมายถึง การศึกษาที่จัดให้แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ (children with special needs) ทางการศึกษาแตกต่างไปจากเด็กปกติเนื่องจากมีความจากมีความผิดปกติทางร่างกาย อารมณ์พฤติกรรม หรือสติปัญญา ซึ่งต้องการการดูแลเป็นพิเศษ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมและได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่ การจัดการศึกษาให้แก่เด็กกลุ่มนี้จึงต้องดำเนินการสอนโดยครูที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นพิเศษ มีเทคนิควิธีการสอน ที่แตกต่างไปจากเด็กปกติ การจัดเนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน อุปกรณ์การสอนและวิธีการประเมินผลที่เหมาะสมกับสภาพและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อพัฒนาให้เกิดศักยภาพสูงสุด และการจัดการศึกษาพิเศษนี้ อาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะสำหรับเด็กที่มีความผิดปกติในระดับรุนแรง หรือจัดการศึกษาในโรงเรียนปกติในรูปแบบการเรียนร่วม สำหรับเด็กที่มีระดับความผิดปกติไม่รุนแรงมาก

การศึกษาเพื่อคนพิการ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการตามประเภทการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๙ ประเภท (กองการศึกษาเพื่อคนพิการ, ๒๕๔๒) คือ

- ๑) เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น
- ๒) เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน
- ๓) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
- ๔) เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและการเคลื่อนไหว
- ๕) เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้
- ๖) เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม
- ๗) เด็กออทิสติก
- ๘) เด็กสมาธิสั้น

๙) เด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อน

๑. รูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการ

มีหลักการที่สำคัญคือการเตรียมความพร้อม การจัดการเรียนการสอน และจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับเด็กพิการในแต่ละระดับและแต่ละประเภท และบำบัดฟื้นฟูให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เด็กพิการได้รับประโยชน์สูงสุดจากการศึกษาจนสามารถพัฒนาเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยจัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑.๑ รูปแบบการเรียนในชั้นปกติตามเวลา เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กที่มีความบกพร่อง หรือผิดปกติเล็กน้อย เด็กพิการสามารถเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติเช่นเดียวกับเด็กปกติได้ตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด

๑.๒ รูปแบบการเรียนร่วม เป็นรูปแบบการศึกษาพิเศษ สำหรับเด็กที่มีความบกพร่อง หรือผิดปกติ แต่อยู่ในระดับที่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ การจัดการศึกษาพิเศษในรูปแบบนี้ มุ่งให้เด็กพิการได้รับการศึกษาในสภาวะที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุดเท่าที่แต่ละคนจะรับได้

๑.๓ รูปแบบเฉพาะความพิการ เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กที่มีความพิการค่อนข้างมาก หรือพิการซ้ำซ้อนเป็นรูปแบบที่มีสภาพแวดล้อมจำกัดมากที่สุด แบ่งเป็น ๔ ระดับ ได้แก่

- ๑) รูปแบบการเรียนการสอนในห้องเรียนพิเศษในโรงเรียนปกติ
- ๒) รูปแบบการเรียนในโรงเรียนพิเศษเฉพาะทาง
- ๓) รูปแบบการฟื้นฟูในสมรรถภาพในสถาบันเฉพาะทาง
- ๔) การบำบัดในโรงพยาบาลหรือบ้าน

๒. การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

๒.๑ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น

เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น หมายถึง เด็กที่มองไม่เห็น (ตาบอดสนิท) หรือพอเห็นแสงเลือนรางและมีความบกพร่องทางสายตาทั้งสองข้าง โดยมีความสามารถในการเห็นได้ไม่ถึงหนึ่งส่วนสองของคนสายตาปกติ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น จำแนกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เด็กตาบอด หมายถึง เด็กที่มองไม่เห็น หรืออาจจะมองเห็นบ้างไม่มากนัก แต่ไม่สามารถใช้สายตาให้เป็นประโยชน์ในการเรียนได้

๒) เด็กสายตาเลือนราง หมายถึง เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา สามารถมองเห็น แต่ไม่เท่ากับเด็กปกติ

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นครูจึงควรปฏิบัติต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นตามโอกาสและสถานการณ์ดังนี้

๑) ไม่ควรพูดกับเด็กโดยคิดว่าเด็กหูหนวก การที่เด็กมีความบกพร่องทางการเห็นไม่ได้หมายความว่าหูตึงไปด้วย การใช้เสียงและน้ำเสียงที่มีความไพเราะอ่อนโยนจะสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับเด็ก เด็กจะรับรู้ถึงน้ำเสียงของคนพูดได้มากและรับรู้ถึงอารมณ์ของผู้พูดจากน้ำเสียงด้วย

๒) หากต้องการจะพูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเด็กที่อยู่ที่นั่งด้วย ต้องพูดกับเขาโดยตรง ไม่ควรพูดผ่านคนอื่นเพราะคิดว่าเด็กจะไม่เข้าใจหรือรู้ได้ไม่หมด

๓) ไม่ควรพูดแสดงความสงสารให้เด็กได้ยินหรือรู้สึก

๔) หากครูเข้าไปในห้องที่มีเด็กอยู่ควรพูดหรือทำให้รู้ว่าครูเข้ามาแล้ว

๕) การช่วยให้เด็กรับประทานอาหารให้จับมือวางที่พนักหรือที่เท้าแขนเด็กจะนั่งเองได้

การเรียนร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นกับเด็กปกติ

ในการสอนวิชาสามัญทั่วไปเด็กปกติเรียนตามหลักสูตรในโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่แล้วเด็กมีความบกพร่องทางการเห็น สามารถเรียนรู้ได้เท่าหรือเกือบเท่าเด็กปกติ ถ้าครูใช้สื่อและวิธีการเหมาะสมจากการเรียนรู้จากประสาทสัมผัสที่เด็กมีความบกพร่องทางการเห็นมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศึกษา เกษตรและดนตรี เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นก็สามารถเรียนรู้ได้ แต่ก็มีได้หมายความว่าครอบคลุมทุกเรื่องทุกเนื้อหา ในบางเรื่องอาจมีข้อจำกัดที่เด็กกลุ่มนี้ทำไม่ได้หรือทำได้น้อย เช่น วิชาพลศึกษา วิชาคัตลายมือ และนาฏศิลป์ เป็นต้น

การประเมินผล

เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ควรได้รับการประเมินผลการเรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ เช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป แต่เขาอาจต้องการแบบจัดหรือข้อสอบที่แตกต่างจากเด็กปกติอยู่บ้าง เช่น อักษรตัวพิมพ์ขยาย หากบอดสนิทหรือบกพร่องรุนแรงก็อาจใช้อักษรเบลล์ หรือฟังแถบบันทึกเสียง ผู้ที่ทำการประเมินต้องคำนึงถึงศักยภาพเป็นรายบุคคล ตลอดถึงต้องยืดหยุ่นเรื่องเวลาในการทำข้อสอบให้มากกว่าเด็กปกติร้อยละ ๒๐

๒.๒ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน

เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน หมายถึง เด็กที่สูญเสียการได้ยินไม่สามารถรับฟังเสียงได้เหมือนเด็กปกติ ซึ่งอาจเป็นเด็กหูตึงหรือเด็กหูหนวกก็ได้ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมี ๒ ประเภท คือ

๑) เด็กหูตึง หมายถึง เด็กที่มีการได้ยินเหลืออยู่บ้าง สามารถได้ยินได้ไม่ว่าจะใส่เครื่องช่วยฟังหรือไม่ก็ตาม เด็กหูตึงจะมีระดับการได้ยินในหูที่ดีกว่าอยู่ระหว่าง ๒๖-๘๙ เดซิเบล ซึ่งคนปกติจะมีระดับการได้ยินอยู่ระหว่าง ๐-๒๕ เดซิเบล

๒) เด็กหูหนวก หมายถึง เด็กที่สูญเสียการได้ยินในหูข้างที่ติดตั้งตั้งแต่ ๙๐ เดซิเบลขึ้นไป ไม่สามารถได้ยินเสียงพูดดัง อาจรับรู้เสียงบางเสียงได้จากการสั่นสะเทือน

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน มีปัญหาทางการได้ยิน จึงไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการฟัง-การพูดได้อย่างเต็มที่ ต้องใช้การสื่อสารวิธีอื่นแทนการใช้ภาษาพูด วิธีการสื่อความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินอาจแบ่งเป็น ๖ วิธี คือ

- ๑) การพูด เหมาะสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินไม่มากนัก
- ๒) ภาษา เหมาะสำหรับเด็กที่สูญเสียการได้ยินมากหรือหูหนวกซึ่งไม่สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ด้วยการพูดจึงใช้ภาษามือแทน
- ๓) การใช้ท่าทาง หมายถึง การใช้ท่าทางที่คิดขึ้นเองมักเป็นไปตามธรรมชาติโดยไม่ใช้ภาษามือและไม่ใช้น้ำเสียงแต่ใช้สายตาในการรับภาษา
- ๔) การสะกดนิ้วมือ คือการที่บุคคลใช้นิ้วมือเป็นรูปต่าง ๆ แทนตัวพยัญชนะ สระวรรณยุกต์ ตลอดจนสัญลักษณ์อื่นของภาษาประจำชาติเพื่อสื่อภาษา
- ๕) การอ่านริมฝีปาก เป็นวิธีการที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินรับภาษาพูดจากผู้อื่น ดังนั้น การอ่านริมฝีปากจึงเป็นสิ่งแรกที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน จะต้องเรียนรู้วิธีการอ่านตั้งแต่คำแรกที่เรียนภาษาและเป็นสิ่งแรกที่เด็กต้องใช้ตลอดชีวิต
- ๖) การสื่อสารรวม คือการสื่อสารตั้งแต่สองวิธีขึ้นไป เพื่อให้ผู้ฟังเดาความหมายในการแสดงออกของผู้พูดได้ดียิ่งขึ้นนอกจากการพูด การใช้ภาษามือ การแสดงท่าทางประกอบแล้วก็อาจใช้วิธีอ่านริมฝีปาก การอ่าน การเขียนหรือวิธีอื่นก็ได้

การเรียนร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินกับเด็กปกติ

เมื่อมีเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินเข้ามาเรียนร่วมในชั้นเรียน ครูผู้สอนควรปฏิบัติดังนี้

- ๑) ควรให้เด็กที่มีความบกพร่องนั่งในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นและได้ยินผู้สอนได้ชัดเจน
- ๒) ใช้ท่าทางประกอบคำพูดเพื่อให้เด็กเข้าใจคำพูดของผู้สอนแต่ไม่ควรแสดงท่าทางมากจนเกินไป
- ๓) ครูควรเขียนกระดานมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่มีความสำคัญ เช่น นิยาม คำสั่ง หรือการบ้าน เป็นต้น
- ๔) อย่าพูดขณะเขียนกระดานเพราะเด็กไม่สามารถอ่านปากของผู้สอนได้
- ๕) เมื่อต้องการพูดคุยกับเด็กควรใช้วิธีเรียกชื่อ ไม่ควรใช้วิธีแตะสัมผัส เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักฟัง

๖) จัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)

๗) ก่อนลงมือสอนควรตรวจเช็คเครื่องช่วยฟังว่าทำงานหรือไม่

๘) ให้โอกาสแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินออกมารายงานหน้าชั้น ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกด้วยการพูด และขณะเดียวกัน ก็เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กปกติได้ฝึกฟัง การพูดภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน

๙) หากเด็กปกติออกมาพูดหน้าชั้น ครูผู้สอนควรสรุปสิ่งที่เด็กปกติพูดให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินฟังด้วย

การประเมินผล

การประเมินผลสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ของนักเรียนแต่ละคนอย่างน้อยภาคเรียนละหนึ่งครั้ง วิธีจัด และประเมินผลก็ทำเช่นเดียวกันกับการจัดผลประเมินผลปกติ คือใช้แบบทดสอบ การสังเกตการณ์สนทนา ให้ลงมือปฏิบัติตามคำสั่ง ทดสอบปากเปล่า ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลจะ กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

๒.๓ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง เด็กที่มีพัฒนาการด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ ภาษาและสติปัญญาล่าช้ากว่าเด็กปกติ เมื่อวัดสติปัญญาโดยใช้แบบทดสอบมาตรฐานแล้วปรากฏว่ามีสติปัญญาต่ำกว่าเด็กปกติโดยทั่วไป เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแบ่งตามระดับความรุนแรง ออกเป็น ๔ ระดับ คือ

๑) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับน้อย (เซาว์ปัญญา ๕๐-๗๐) เป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่เรียนหนังสือได้

๒) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับปานกลาง (เซาว์ปัญญา ๓๕-๕๙) เป็นเด็กที่พอฝึกอบรมได้

๓) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรง (เซาว์ปัญญา ๒๐-๓๔) เป็นเด็กที่ต้องได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์และได้รับการดูแลที่เหมาะสม

๔) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรงมาก (เซาว์ปัญญาต่ำกว่า ๒๐) เป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มีความจำกัดเฉพาะด้านต้องได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์และได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ จะน้อยกว่าเด็กปกติ ครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญและคำนึงถึงความรุนแรงของความบกพร่องของเด็กเป็นรายบุคคลเพื่อเป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ได้แก่

- ๑) การเตรียมความพร้อมให้กิจกรรมหลากหลายแตกต่างกันเริ่มจากง่าย ๆ ไปหายาก
- ๒) การจัดนันทนาการเป็นการทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานผ่อนคลายทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการให้เด็กสามารถรู้กฎกติกาและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
- ๓) การปรับพฤติกรรม เช่น การให้แรงเสริม การเป็นแบบอย่างที่ดี การให้รางวัล เป็นต้น เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กที่ไม่พึงประสงค์เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้
- ๔) การจักคิดปะบ่าบัต เป็นวิธีการบำบัดสิ่งที่เป็นจริงที่เกี่ยวกับความคิด เด็กได้มีโอกาสสร้างสรรค์หรือกระทำในสิ่งที่เขาคิดให้เป็นจริงหรือเป็นสิ่งที่มองเห็นและสัมผัสได้ ซึ่งเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อเล็กน้อยด้วย

การเรียนรู้ระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา กับเด็กปกติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับความสามารถของเด็ก ๆ แต่ละคน ซึ่งเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่เรียนและฝึกอบรมได้นั้นควรจัดดังนี้

- ๑) ระดับก่อนประถมศึกษา ครูควรแนะนำพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวให้的爱รักเอาใจใส่ และเลี้ยงดูอย่างอบอุ่น เช่นเดียวกับเด็กทั่วไป ถ้ามีชั้นก่อนประถมศึกษาใกล้บ้านควรให้เด็กได้เข้าชั้นก่อนประถมศึกษาก่อนที่จะไปโรงเรียนปกติ
- ๒) ระดับประถมศึกษา แนะนำผู้ปกครองให้สอนเด็กที่บ้าน สอนเกี่ยวกับตัวเอง เช่น ชื่อ สกุล อายุ พ่อแม่ ที่อยู่ การช่วยเหลือตัวเอง สอนมารยาทที่จำเป็นในสังคมในชุมชน การไหว้ การกล่าวคำขอโทษ ขอขอบคุณ เป็นต้น
- ๓) ระดับมัธยมศึกษา เมื่อได้รับการศึกษาและฝึกอาชีพอย่างเพียงพอสามารถประกอบอาชีพ และอยู่ในสังคมได้ บุคคลกลุ่มนี้ ต้องการดูแลและเอาใจใส่รวมทั้งต้องการคำแนะนำ ปรีกษา จากผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ

การประเมินผล

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับเรียนได้ ซึ่งมีเขาว์ปัญญา ๕๐-๗๐ การประเมินผลควรเป็นไปตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลของนักเรียนแต่ละคนควรมีการประเมินผลจุดมุ่งหมายระยะยาว เพื่อปรับปรุงแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลของนักเรียนแต่ละคนให้เหมาะสม ในการประเมินผลเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ควรมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กให้มากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการต่างมากน้อยเพียงใดและควรปรับปรุงวัตถุประสงค์ใดบ้าง

สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับฝึกอบรมได้ ซึ่งมีเขาว์ปัญญา ๓๕-๔๙ การประเมินผลจะต้องสอดคล้องกับแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล โดยกำหนดจุดมุ่งหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การประเมินจะต้องเป็นไปตามจุดมุ่งหมายเหล่านั้น จุดมุ่งหมายระยะสั้นควรมีการประเมิน

ทุกระยะ เช่น ทุกเดือน หรือทุกสามเดือน จุดมุ่งหมายระยะยาว ประเมินอย่างน้อยปีละครั้งและในการประเมินแต่ละครั้งต้องมีข้อมูลครบถ้วน

๒.๔ เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือการเคลื่อนไหว

เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือการเคลื่อนไหว หมายถึง เด็กที่มีความผิดปกติของแขน ขา หรือลำตัวรวมถึงศีรษะ เป็นเด็กที่มีความผิดปกติบกพร่องหรือสูญเสียอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ดีเท่าคนปกติแต่ไม่ได้หมายถึงเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นและเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน แม้ว่าดวงตาและระบบการได้ยินเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายก็ตาม เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือเคลื่อนไหวสามารถสังเกตได้ดังนี้

- ๑) ร่างกายเติบโตไม่ปกติ เช่น แขนหรือขาไม่เท่ากันทั้งสองข้าง ลำตัวเล็กผิดปกติ อวัยวะผิดปกติ เช่น เท้าติด เอวคด หลัง-ลำตัวโค้งงอผิดปกติ แขนขาด้าน
- ๒) กล้ามเนื้อผิดปกติ เช่น แขน-ขา ลำตัวลีบ ไม่มีแรงอย่างคนปกติ
- ๓) ไม่สามารถเคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ เช่น ไม่สามารถเคลื่อนลำตัว แขน-ขา มือหรือเท้าได้อย่างคนทั่วไป
- ๔) ไม่สามารถนั่ง ยืนได้ด้วยตนเอง
- ๕) ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ เช่น ไม่สามารถรับประทานอาหาร อาบน้ำ ถอด-ใส่เสื้อผ้าได้ด้วยตนเอง

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือการเคลื่อนไหวอาจมีความบกพร่องหลายอย่างในบุคคลเดียว การฟื้นฟูสมรรถภาพความพิการจึงจำเป็นต้องมีหลายด้านตามสภาพความบกพร่องของเด็กแต่ละบุคคล ซึ่งการบำบัดฟื้นฟูต่าง ๆ ได้แก่

- ๑) กายภาพบำบัด เป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายตั้งแต่แรกเริ่มในด้านต่าง ๆ เช่น การทรงตัว การนั่งหรือการยืนทรงตัวเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ ในลักษณะที่ถูกต้อง เป็นพื้นฐานในการเคลื่อนไหวที่ถูกต้องต่อไป
- ๒) กิจกรรมบำบัด เป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายเพื่อเน้นให้เด็กช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุดสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีและเร็วที่สุด สามารถอยู่อย่างปกติสุข เช่น คนทั่วไปโดยเน้นทักษะกล้ามเนื้อย่อย เช่น การรับประทานอาหาร การทำความสะอาดร่างกาย การแต่งตัว เป็นต้น
- ๓) อรรถบำบัดหรือการแก้ไขคำพูดในกรณีที่เด็กมีความบกพร่องทางการพูดจะต้องฝึกการควบคุมน้ำลาย การกลืน การเคี้ยวอาหาร ฝึกโดยใช้อุปกรณ์ประเภทเครื่องเล่นที่เกี่ยวกับการออกเสียง เครื่องดนตรีชนิดเป่า การเป่ากระดาษหรืออุปกรณ์ชนิดอื่น ๆ ให้เด็กได้รู้ว่าคนเราพูดเมื่อเวลาหายใจออกเท่านั้น

๔) ศิลปะบำบัดและดนตรีบำบัด เป็นกิจกรรมเสริมเพื่อพัฒนาเด็กที่มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ให้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสมตามศักยภาพโดยคำนึงถึงความสุขสนาน ความต้องการธรรมชาติ รวมถึงความจำเป็นของเด็กเป็นรายบุคคล

การเรียนรู้ร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายกับเด็กปกติ

การเรียนรู้ร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือการเคลื่อนไหวได้แบ่งระดับของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ ๓ ระดับ คือ

๑) ระดับก่อนวัยเรียน จุดมุ่งหมายสำคัญของการให้การศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายคือ การเตรียมความพร้อมของเด็กเพื่อการเรียนรู้ร่วม เด็กที่ได้รับการเตรียมความพร้อมแล้วเท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ร่วมกับเด็กปกติ ความพร้อมที่ควรจะได้รับในการเตรียมในระดับนี้ ได้แก่ ความพร้อมในการเคลื่อนไหว การช่วยเหลือตนเอง ทักษะทางสังคมและพัฒนาการทางภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว เด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายควรได้รับการบริการทางการบำบัดควบคู่กันไป การบำบัดที่จำเป็น ได้แก่ กายภาพบำบัด กิจกรรมบำบัดและการบำบัดทางภาษา

๒) ระดับประถมศึกษา เด็กอาจเริ่มเรียนรวมกับเด็กปกติในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมเต็มเวลาได้โดยไม่ต้องการบริการพิเศษเพิ่มเติม เช่น เด็กที่ใช้แขนหรือขาเทียม ซึ่งสามารถใช้แขนหรือขาเทียมได้ดี ระดับสติปัญญาปกติและไม่มีความสามารถด้านอื่น เด็กประเภทนี้สามารถเรียนรู้ร่วมเต็มเวลาได้ เด็กที่มีความสามารถบกพร่องทางร่างกายอื่นก็สามารถเรียนรู้ร่วมกับเด็กปกติได้ หากเด็กได้รับการเตรียมความพร้อมแล้วและทางโรงเรียนจัดบริการเพิ่มเติมให้กับเด็กการพิจารณาจัดเด็กเข้าเรียนรู้ร่วมกับเด็กปกติพิจารณาเด็กเป็นรายบุคคล

๓) ระดับมัธยมศึกษา การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเน้นด้านวิชาการและพื้นฐานด้านการทำงานและอาชีพ หากเด็กมีความพร้อมควรให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้ร่วมเต็มเวลาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เด็กที่จะเรียนรู้ร่วมได้ดีควรเป็นเด็กที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในด้านการเคลื่อนไหวและการประกอบกิจวัตรประจำวัน มีความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่นและมีพื้นฐานอาชีพใกล้เคียงกับเด็กปกติ อย่างไรก็ตามเด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายอาจยังต้องการบริการพิเศษ เช่น การบำบัดทางกายภาพ กิจกรรมบำบัด การแก้ไขคำพูดเบื้องต้น การพิจารณาส่งเด็กเข้าเรียนรู้ร่วมจะต้องพิจารณาความสามารถและความพร้อมของเด็กเป็นราย ๆ ไป ทั้งนี้เพราะเด็กแต่ละคนมีความสามารถและระดับความพร้อมแตกต่างกัน

การประเมินผล

การประเมินผล ควรดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนและตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล มีการประเมินผลระยะสั้นทุกภาคเรียน และมีการประเมินผลระยะยาวอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

การประเมินผลต้องมีผลสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางไว้ในแผนการศึกษา มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเด็กให้มากที่สุดเพื่อให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพ และข้อมูลยังจำเป็นสำหรับการวางแผนระยะยาวอีกด้วย

๒.๕ เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้

เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ คือเด็กที่มีความบกพร่องเกี่ยวกับกระบวนการทางจิตวิทยา บกพร่องนี้เกี่ยวกับทั้งภาษาพูดและทั้งภาษาเขียน เด็กมีปัญหาทางการฟัง การคิด การพูด การอ่าน การสะกดคำ หรือการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ รวมไปถึงเด็กที่มีความบกพร่องทางการรับรู้ แต่ไม่รวมถึงเด็กที่มีปัญหาบกพร่องทางด้านสายตา ทางการได้ยิน และทางการเคลื่อนไหว ปัญญาอ่อนหรือเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ความบกพร่องทางด้านอารมณ์และความเสียเปรียบทางสภาพแวดล้อม

การให้ความช่วยเหลือ

การให้ความช่วยเหลือ ครูผู้สอนจะต้องสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้เด็ก แนะนำทางในการเสริมความเชื่อมั่นให้แก่เด็ก อาจทำได้ดังนี้

- ๑) ให้การเสริมแรงทางบวกแก่เด็ก เมื่อประสบผลสำเร็จ
- ๒) คำนึงให้พบความสามารถของเด็กและส่งเสริมความสามารถนั้น
- ๓) ให้เด็กฝึกความรับผิดชอบทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน เช่น เปิดโอกาสให้เด็กที่มีปัญหาทางการเรียน สอนเด็กที่อ่อนกว่า
- ๔) อย่าเปรียบเทียบเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้กับเด็กอื่น หรือเปรียบเทียบระหว่างพี่น้อง
- ๕) บันทึกรความสำเร็จของเด็ก เพื่อให้เห็นความก้าวหน้า และแนวโน้มของเด็ก
- ๖) ให้โอกาสแก่เด็กได้แสดงความสามารถ
- ๗) เมื่อเด็กทำผิดหรือประสบความล้มเหลว อย่าซ้ำเติม ควรนำความล้มเหลวมาปรับปรุงตนเอง เพื่อให้เด็กมีโอกาสประสบผลสำเร็จต่อไป
- ๘) ส่งเสริมให้เด็กได้ทำงานอดิเรกที่ชอบ

การเปรียบเทียบระหว่างเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้กับเด็กปกติ

การเรียนร่วมครูผู้สอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพราะเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้หลายประเภท ซึ่งเกิดจากปัญหาทางด้านจิตวิทยา หรือเกิดจากความผิดปกติของมันสมองบางส่วน ดังนั้นการสอนเด็กเหล่านี้จึงต้องใช้วิธีการหลายวิธี ดังนี้

- ๑) ไม่สอนโดยการบรรยายเพียงอย่างเดียว
- ๒) ใช้คำสั่งที่สั้น ชัดเจน เข้าใจง่าย
- ๓) ใช้คำสั่งที่ซ้ำ ๆ กัน แต่ควรเปลี่ยนคำหรือสำนวนทุกครั้ง
- ๔) ไม่ควรเน้นการเขียน เมื่อครูให้การบ้าน

๕) ให้การเสริมแรงเมื่อทำถูกต้อง

๒.๖ เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม

เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม หมายถึง เด็กที่แสดงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากทั่วไป และพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนนี้ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กเองและของผู้อื่นด้วย พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนเป็นผลมาจากความขัดแย้งของเด็กกับสภาพแวดล้อม หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในตัวเด็กเอง ซึ่งไม่สามารถเรียนรู้ ขาดสัมพันธภาพกับเพื่อนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กในวัยเดียวกัน มีความคับข้องใจ มีความเก็บกดทางอารมณ์โดยแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งบางคนมีความบกพร่องซ้ำซ้อนอย่างเด่นชัด และเกิดเป็นเวลานาน

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม มีลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาคือพฤติกรรมก้าวร้าว ก่อแค้น การเคลื่อนไหวที่ผิดปกติ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ส่วนความวิตกกังวล การมีปมด้อย การหนีสังคม และความผิดปกติทางการเรียน เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการขัดแย้งในตัวเด็กเอง การให้ความช่วยเหลือ จึงทำได้หลายรูปแบบ ผดุง อารยะวิญญู (๒๕๔๑, หน้า ๑๐๕-๑๐๗) ได้เสนอแนะการช่วยเหลือไว้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) รูปแบบทางจิตวิทยาการศึกษา นักจิตวิทยาเชื่อว่าองค์ประกอบทางชีววิทยา และการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็ก ตลอดจนปัญหาทางอารมณ์ล้วนมีมูลเหตุมาจากพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้องทั้งสิ้น ทางหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ลงได้คือ ให้เด็กเข้าใจปัญหาของตนเอง และยินดีที่จะหาทางขจัดปัญหานั้น ๆ การช่วยเหลือเด็กนั้นครูจะต้องทำให้เด็กเกิดความเชื่อถือ เกิดศรัทธา ทำให้เด็กมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาของตน ดังนั้นการเรียนการสอนจึงควรกระทำเป็นรายบุคคล ควรใช้เกม สถานการณ์จำลอง และกิจกรรมอื่นที่แตกต่างไปจากที่ใช้กับเด็กปกติ จึงจะสามารถช่วยเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) รูปแบบทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาได้ค้นพบหลักการเรียนรู้และการปรับพฤติกรรมของเด็ก หลักการปรับพฤติกรรมนี้สามารถนำมาใช้ในการปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ ตัวอย่างเช่น เด็กอาจจะเรียนรู้โดยการสังเกตพฤติกรรมของเด็กปกติ โดยยึดพฤติกรรมของเด็กปกติที่ดีเป็นแบบอย่าง ดังนั้นการปรับพฤติกรรมของเด็กจึงควรเน้นและให้ความสนใจพฤติกรรมที่พึงประสงค์เท่านั้น พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไม่ควรได้รับความสนใจ ในการช่วยเหลือเด็กนั้นครูหรือนักจิตวิทยาอาจให้แรงเสริมเพื่อให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้น หรืออาจใช้เทคนิคอื่น ๆ ในการลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ลง

๓) รูปแบบทางนิเวศวิทยา นักนิเวศวิทยาเชื่อว่าเด็กเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เด็กเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน และโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พฤติกรรมของเด็กควรได้รับการยอมรับจากสังคม ในการช่วยเหลือเด็กครูควรทำความเข้าใจกับทุกอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นระบบในสังคม ทั้งนี้เพื่อ

หาทางจัดสิ่งที่เป็นสาเหตุให้เด็กมีปัญหาทางพฤติกรรม เด็กอาจได้รับการปรับพฤติกรรม แต่นักนิเวศวิทยา เชื่อว่า นั่นยังไม่เพียงพอควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของเด็กเท่าที่จำเป็นด้วย และ รวมไปถึงการปรับปรุงทัศนคติของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตลอดจนสมาชิกในชุมชน เพื่อให้มีความเข้าใจ และยอมรับเด็กมากขึ้น การปรับพฤติกรรมมีหลายวิธีดังนี้

๓.๑) เสริมแรงทางบวก อาจเสริมแรงด้วยวาจา เช่น ชมเชยเด็กเมื่อเด็กทำเรื่อง ที่ดีและถูกต้อง เป็นต้น ใช้อุปกรณ์เสริมแรง เช่น ขนม ของเล่น ของใช้ เป็นต้น ควรใช้อย่างสม่ำเสมอใน ระยะแรก เมื่อพฤติกรรมคงที่แล้วควรลดการเสริมแรงโดยเสริมแรงเป็นครั้งคราว

๓.๒) เสริมแรงทางลบ เช่น เด็กไม่ส่งการบ้าน ครูดู ถ้าเด็กส่งการบ้าน ครูเลิกดู เด็กก็มีแนวโน้มที่จะส่งการบ้านอีก

๓.๓) การแก้ไขให้ถูกต้องเกินกว่าที่ทำผิด เป็นการแก้ไขผลการกระทำของเด็ก และแก้ไขในปริมาณมากกว่าเดิม เช่น เด็กเล่นขว้างปาสิ่งของในห้องสภปรก ครูใช้เทคนิคปรับพฤติกรรม โดยอาจจะให้เก็บขยะให้เรียบร้อย และจัดโต๊ะในห้องเรียนให้เรียบร้อยเป็นการลงโทษให้ทำงานเพิ่มมากขึ้น

๓.๔) การเป็นแบบอย่างที่ดี ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก เด็กอาจยึดครู เป็นแบบอย่างในหลายด้าน เช่น การพูดจาไพเราะ ขยัน ทำงานเป็นระเบียบ

การเรียนรู้ระหว่างเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมกับเด็กปกติ

การจัดเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกตินั้น ควรพิจารณาองค์ประกอบ สำคัญดังนี้

- ๑) ทัศนคติของเด็กต่อการเรียนร่วม
- ๒) ทัศนคติของครู ผู้ปกครองต่อการเรียนร่วม
- ๓) พฤติกรรมของเด็ก ตลอดจนความรุนแรงของพฤติกรรม
- ๔) ความสามารถของเด็กในการควบคุมตนเอง ตลอดจนทักษะทางสังคมของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคบเพื่อน การเข้ากับคนอื่น
- ๕) ความพร้อมของครู ที่จะรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเข้าเรียนร่วมชั้นปกติ
- ๖) ความร่วมมือจากผู้ปกครองในการปรับพฤติกรรมเด็ก
- ๗) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

เด็กที่เรียนร่วมได้อย่างประสบผลสำเร็จนั้น ควรเป็นเด็กที่ได้รับการปรับพฤติกรรมแล้ว เด็กมีพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับเด็กปกติ หากเด็กยังมีปัญหาทางพฤติกรรมอยู่บ้าง ต้องได้รับการบริการจาก สถานศึกษาในด้านบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาหรือรับบริการจากครูเสริมวิชาการ

การประเมินผล

การประเมินผลเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม ดำเนินการให้เป็นไปตามวิธีการและเกณฑ์ ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

๒.๗ เด็กออทิสติก

เด็กออทิสติก หมายถึง เด็กที่มีอาการภาวะของปัญหาทางจิตเวชที่มีความผิดปกติอย่างรุนแรง มีพัฒนาการที่ผิดปกติเกี่ยวกับอารมณ์สังคม การสื่อความหมายและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

การให้ความช่วยเหลือ

ผู้ปกครองและผู้ใกล้ชิดที่จะช่วยเหลือเด็กออทิสติก ต้องมีความรู้เกี่ยวกับเด็กออทิสติกแล้วค่อย ๆ เรียนรู้พฤติกรรมและอารมณ์ของเด็กแต่ละคนอย่างละเอียด จึงเริ่มให้ความช่วยเหลือ เพื่อสร้างสัมพันธภาพและชักจูงให้เขาออกจากโลกส่วนตัวของเขาเองได้ก่อนดังนี้

- ๑) ต้องรู้จักเด็กออทิสติกทั้งในด้านพฤติกรรมและอารมณ์ของเด็กแต่ละคนอย่างละเอียด
- ๒) ต้องมีความอดทน ความพยายาม ความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือเด็กอย่างจริงจังและจริงใจ
- ๓) ต้องเข้าใจ รู้ใจและสามารถอ่านความคิดหรืออ่านใจเด็กให้ได้จากพฤติกรรมหรือจากการแสดงออกทางอารมณ์ เมื่อสร้างสัมพันธภาพและชักจูงเด็กออกมาจากโลกส่วนตัวของเขาได้ จึงจะสามารถฝึกให้เด็กเรียนรู้ต่อไปได้ เช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป

เด็กออทิสติกหากได้รับการช่วยเหลือก่อนอายุ ๕ ปี เด็กจะมีพัฒนาการทางด้านสังคมและพัฒนาการทางด้านภาษาดีขึ้น สามารถเรียนรู้ได้ แต่ยังคงน้อยกว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน ครูจะเริ่มเห็นปัญหาด้านการเรียนได้ชัดเจนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เนื่องจากบทเรียนต้องใช้ความเข้าใจ และจินตนาการมากขึ้น เด็กจะมีความวิตกกังวลสูง บางคนจะพูดมากบางคนจะพูดน้อยหรือไม่พูดเลย ซึ่งครูจะต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด

การเรียนร่วมระหว่างเด็กออทิสติกกับเด็กปกติ

๑) การเตรียมตัวบุคลากรที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน การสร้างความเข้าใจกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้ปกครอง นักเรียน และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในเรื่องของหลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ ตลอดจนนโยบายในการจัดการศึกษาให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษด้วย

๒) การพิจารณารับเด็กเข้าศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๓ กำหนดว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” สถานศึกษาจึงไม่สามารถที่จะปฏิเสธการรับเด็กไม่ได้ เด็กออทิสติกที่เตรียมความพร้อมแล้ว หรืออาการไม่รุนแรงก็สามารถเรียนร่วมได้

๓) ประสานงานและความร่วมมือระหว่างสถาบันต่าง ๆ ทั้งทางการศึกษาทางการแพทย์และผู้ปกครอง เด็กออทิสติกบางคนอาการรุนแรงต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดและตลอดเวลาโรงเรียนต้องแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ แนะนำให้เข้าการบำบัดจากจิตแพทย์ และสถาบันอื่นตามความเหมาะสม สิ่งสำคัญครูผู้สอนต้องจัดทำแผนการศึกษาและบุคคล สำหรับเด็กออทิสติกที่เรียนร่วมกับเด็กปกติ เพื่อที่จะใช้

เป็นแนวทางพัฒนาเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และส่งผลให้เด็กประสบผลสำเร็จในการดำรงชีวิต อยู่ในสังคมได้ การจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล สำหรับเด็กออทิสติกนั้น ก็ควรยึดหลักสูตรของ สถานศึกษาเป็นหลัก แต่ต้องปรับเนื้อหา และวิธีสอนให้เหมาะสมกับเด็ก

การประเมินผล

การประเมินผลก็ดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลมีการประเมินผลทั้งระยะสั้นทุกภาคเรียน และการประเมินระยะยาวคือ อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง และการประเมินผลทุกครั้งต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแผน การสอนเฉพาะบุคคล

๒.๘ เด็กสมาธิสั้น

เด็กสมาธิสั้น หมายถึง เด็กที่มีความผิดปกติทางพฤติกรรมแสดงออกซ้ำ ๆ จนเป็น ลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับอายุหรือระดับพัฒนาการในเรื่องของการขาด สมาธิ ความหุนหันพลันแล่นยับยั้งตัวเองไม่ค่อยได้ อาการดังกล่าวจะปรากฏก่อนอายุ ๗ ปี

การให้ความช่วยเหลือ

เด็กสมาธิสั้น เป็นเด็กที่มีความรับผิดปกติด้านสมาธิ สาเหตุอาจจะเกิดจากพันธุกรรม ปัญหาความไม่สมดุลของสารเคมีในสมอง หรือความผิดปกติในระบบประสาท การให้ความช่วยเหลือ จึงต้องกระทำให้หลายอย่างหลายด้าน พัชริวัลย์ เกตุแก่นจันทร์ (๒๕๕๑, หน้า ๑๘-๒๗) ได้เสนอไว้ ๒ ลักษณะ คือ

๑) การบำบัดรักษาแบบมาตรฐาน ซึ่งประกอบด้วย

- ๑.๑) ด้านการศึกษา
- ๑.๒) ด้านจิตวิทยาและพฤติกรรม
- ๑.๓) ด้านการรักษาด้วยยา

๒) จิตบำบัด ครูผู้สอนให้การช่วยเหลือได้ในด้านการศึกษา เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนเด็กสมาธิสั้น ซึ่งมีปัญหาในชั้นเรียนได้ดังนี้

- ๒.๑) เขียนคำสั่งชัดเจนสั้น ๆ ไว้บนกระดานอ่านให้นักเรียนฟัง
- ๒.๒) แบ่งคำสั่งเป็นระบบขั้นตอนย่อย ๆ
- ๒.๓) จัดให้เด็กที่มีสมาธิสั้น นั่งหน้าชั้นเรียน หรือนั่งกับเพื่อนที่มีศักยภาพ และ

ความเข้าใจการช่วยเหลือเพื่อน

- ๒.๔) ให้ความเพิ่มขึ้นในการทดสอบและการทำงานเกี่ยวกับการเรียน
- ๒.๕) เตือนให้เด็กสมาธิสั้นส่งการบ้านทุกวันที่มีการบ้าน
- ๒.๖) จัดสถานการณ์ในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้
- ๒.๗) เปิดโอกาสให้เด็กใช้เทปบันทึกเสียง บันทึกคำอธิบายของครู

- ๒.๘) เวลาครูพูดหรืออธิบาย ต้องแน่ใจว่าเด็กสมาธิสั้นสนใจฟัง
- ๒.๙) ใช้การเตือนเป็นระยะเป็นการส่วนตัว
- ๒.๑๐) เลือกใช้หนังสือเรียนที่ไม่ซับซ้อน
- ๒.๑๑) แบ่งการบ้านออกเป็นส่วน ๆ จำนวนน้อยลง
- ๒.๑๒) ให้รางวัลพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- ๒.๑๓) อย่างกาเครื่องหมายผิด ในสมุดทำงานของเด็กเมื่อเด็กทำผิด หรือทำไม่ได้ ให้เว้นไว้ ครูอธิบายเพิ่มเติม หรือทำเป็นตัวอย่างก่อนจึงให้เด็กทำใหม่
- ๒.๑๔) อย่าทำโทษเด็ก หากมีปัญหาเกี่ยวกับการสะเพร่า เลินเล่อ หรือขาดความเป็นระเบียบ หรือขาดความสนใจ

การเรียนรู้ระหว่างเด็กสมาธิสั้นกับเด็กปกติ

เด็กสมาธิสั้นส่วนใหญ่จะมีระดับเขาว์ปัญญาอยู่ในเกณฑ์ปกติ น้อยรายที่จะมีปัญหาที่มาร่วมด้วย การที่เด็กมีสมาธิสั้นไม่ได้หมายความว่าเด็กจะเรียนไม่ได้ หรือมีปัญหาในการเรียนทุกราย เพียงแต่มีระยะเวลาติดตามการเรียนสั้นกว่าเด็กปกติ เด็กสมาธิสั้นที่ควบคุมตนเองไม่ได้ ครูผู้สอนจึงต้องช่วยจัดระเบียบไม่ให้ซับซ้อนครูจึงต้องมีแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลสำหรับเด็กสมาธิสั้นและมีเทคนิคในการสอนดังนี้

- ๑) กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมในแต่ละวันต้องมีลักษณะคงที่ มีตารางเรียนที่แน่นอน ครูต้องบอกล่วงหน้าและย้ำเตือนความจำทุกครั้งก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง
- ๒) การจัดห้องเรียน ต้องทำข้อตกลงร่วมกัน มีป้ายข้อความสั้น ๆ ชัดเจนเข้าใจง่าย เช่น ถอดรองเท้าก่อนเข้าเรียน ส่งการบ้านที่นี่ เป็นต้น
- ๓) การจัดที่นั่ง จัดให้นั่งข้างหน้าหรือแถวกลาง ไม่ให้นั่งใกล้หน้าต่าง นั่งใกล้เพื่อนที่สามารถดูแลได้ ไม่ให้นั่งใกล้เพื่อนที่ซุกซน
- ๔) การเตรียมการสอน งานที่ทำทำให้พอเหมาะกับความสนใจของเด็ก ครูต้องแบ่งงานเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ใช้เวลาไม่เกิน ๔ นาที ทำทีละขั้น เมื่อเสร็จวันหนึ่งแล้ว จึงให้ทำขั้นตอนที่ยากขึ้นไปเรื่อย ๆ
- ๕) การมอบหมาย ครูควรพูดซ้ำ ๆ ชัดเจน กระชับ ครอบคลุม ไม่บ่น ไม่ใช่คำสั่งคลุมเครือจนเด็กแยกไม่ออกว่าครูสั่งอะไร
- ๖) การควบคุมขณะทำงาน ให้เด็กทำงานทีละขั้นตอน อย่าให้เด็กรู้สึกว่ามีมากเกินไป ฝึกให้เด็กควบคุมตนเองขณะทำงาน ครูตรวจเป็นคราว ๆ ทำให้เสร็จเป็นข้อหรือเป็นขั้น จึงเริ่มงานใหม่

การประเมินผล

การประเมินผล ก็ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลและประเมินผลจุดประสงค์ที่กำหนด

๒.๙ เด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อน

เด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อน หมายถึง เด็กที่มีสภาพบกพร่องทางอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมากกว่า ๑ อย่าง ในบุคคลเดียวกัน เช่น เด็กปัญญาอ่อนที่สูญเสียการได้ยิน เด็กปัญญาอ่อนที่สูญเสียการมองเห็น เด็กที่ทั้งหูหนวกและตาบอด เป็นต้น เด็กเหล่านี้อาจไม่ได้รับประโยชน์จากการส่งเข้าเรียนในโครงการสอนเด็กปัญญาอ่อน โครงการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย โครงการสอนเด็กที่มีการบกพร่องทางสายตา โครงการใดโครงการหนึ่งโดยเฉพาะ โดยไม่จัดบริการทางการศึกษาและบริการด้านอื่นเพิ่มเติม

การให้ความช่วยเหลือ

ในการให้ความช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อน จะต้องยึดสภาพความบกพร่องเป็นเกณฑ์ เด็กที่มีความบกพร่องมากกว่า ๑ อย่าง ให้ยึดความบกพร่องที่รุนแรงกว่าเป็นเกณฑ์ แล้วก็ให้ความช่วยเหลือตามลักษณะความบกพร่องนั้นที่กล่าวมาแล้ว เช่น เด็กมีความบกพร่องทางการได้ยินและบกพร่องทางการมองเห็น แต่ทางการบกพร่องทางการได้ยินรุนแรงกว่า ก็ให้ช่วยเหลือทางการได้ยินก่อน

การเรียนร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อนกับเด็กปกติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อนนั้นเป็นการจัดกิจกรรมที่ต่างจากเด็กปกติโดยสิ้นเชิง เพราะเด็กบกพร่องซ้ำซ้อน มักจะพิการรุนแรง การจัดการหลักสูตรหรือแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ก็เน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพของเด็กใน ๕ ประการ คือ

๑) การช่วยเหลือตนเอง มุ่งเน้นให้เด็กช่วยเหลือตนเองได้ เช่น การรับประทานอาหาร การแต่งตัว การขับถ่าย การอาบน้ำ เป็นต้น

๒) การสื่อสาร ฝึกให้เด็กมีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่น เช่น การทักทาย การบอกความต้องการของตนเอง เป็นต้น

๓) การเคลื่อนไหว ฝึกให้เด็กใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ กล้ามเนื้อมัดเล็ก ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีทักษะในการประกอบกิจวัตรประจำวันได้เร็วขึ้น

๔) การปรับพฤติกรรม มุ่งขจัดหรือบรรเทาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ สร้างหรือส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์

๕) พัฒนาการทางสังคม ฝึกให้เด็กสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การฝึกทักษะทางสังคม เด็กควรได้รับการฝึกทักษะในด้านต่อไปนี้

๕.๑) การเล่น

๕.๒) การบอกข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอง

๕.๓) ทักษะในห้องเรียน

การประเมินผล

การประเมินผล ก็จะประเมินตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

๓. แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)

๓.๑ ความหมาย

แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) เป็นแผนการศึกษาที่จัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับคนพิการแต่ละคนที่ได้รับการบ่งชี้ว่าเป็นบุคคลที่มีความบกพร่องหรือพิการ เป็นตัวเชื่อมสำคัญระหว่างคนพิการกับการศึกษาพิเศษที่คนพิการต้องการ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนที่จัดให้เฉพาะบุคคล

๓.๒ วัตถุประสงค์ในการใช้แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)

วัตถุประสงค์ที่ใช้ (IEP) มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) IEP เป็นแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับคนพิการคนใดคนหนึ่ง โดยคณะ IEP หรือที่ประชุมรายกรณีในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล จะมีข้อมูลในการจัดคนพิการเข้ารับบริการการศึกษาและบริการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

๒) IEP เป็นเครื่องมือในการจัดการกับกระบวนการตรวจสอบและกระบวนการสอนทั้งหมด ฉะนั้น IEP ที่เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสอนจะมีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิธีประเมินการสอน

๓.๓ การจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)

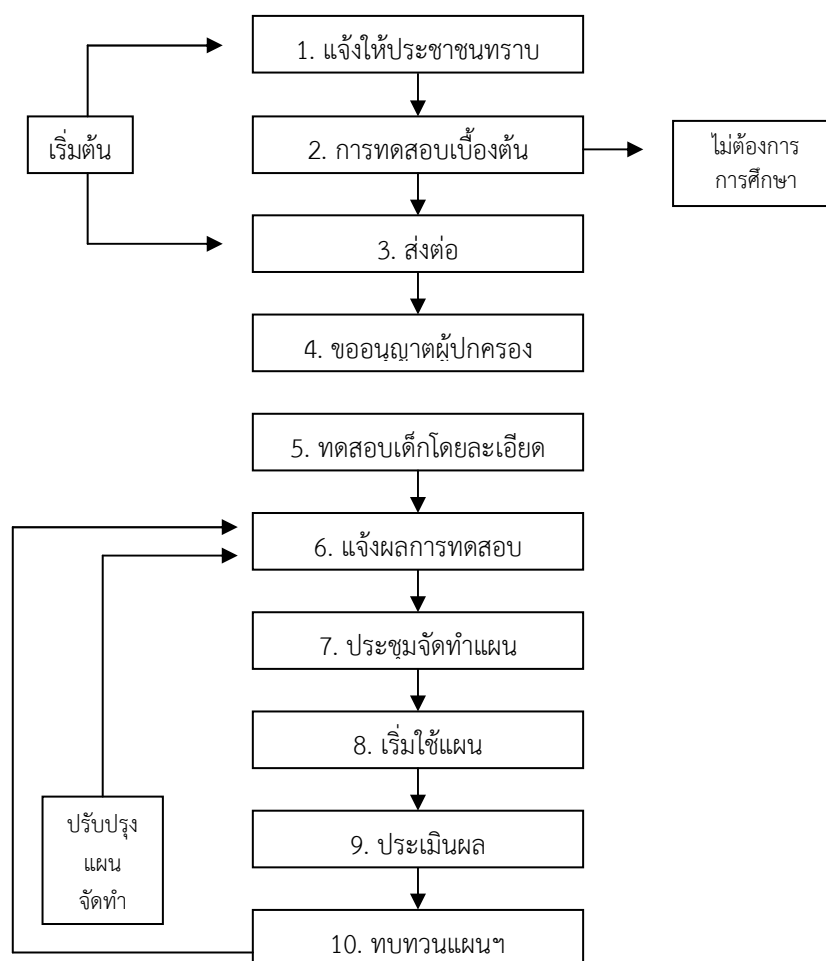
การจัดทำ IEP เพื่อประกันว่า

๑) การศึกษาที่จัดให้กับคนพิการ หรือคนที่มีความบกพร่องแต่ละคนนั้นเหมาะสมกับความต้องการพิเศษทางการเรียนรู้ของแต่ละคนนั้นหรือไม่

๒) เมื่อมีการกำหนดการให้บริการทางการศึกษาพิเศษใน IEP แล้วนั้น ได้มีการให้บริการดังกล่าวจริง

๓) มีการดำเนินการควบคุมติดตามผลการให้บริการ

๓.๔ ขั้นตอนการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

ภาพที่ ๗.๑ ขั้นตอนการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล
ที่มา (ผดุง อารยะวิญญู, ๒๕๔๑, หน้า ๑๑๔)

๓.๕ แนวการจัดการเรียนการสอน

๑) การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรม อุปกรณ์การเรียนการสอนในแต่ละพฤติกรรม ควรยืดหยุ่นตามเหตุการณ์สภาพแวดล้อม ความสนใจ ความต้องการที่จำเป็น และความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน

๒) ผู้สอนควรจัดแผนการเรียนการสอนโดยผสมผสานการสอนแบบตัวต่อตัวไปกับการสอนแบบกลุ่มย่อยและแบบกลุ่มขนาดใหญ่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพ และยังคงมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหมาะสม

๓) ผู้สอนควรคำนึงถึงวิธีการสอนเชิงพฤติกรรมซึ่งจะช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ อย่างค่อยเป็นค่อยไป พร้อมทั้งเพิ่มความมั่นใจในตัวเองขึ้น เช่น วิธีการให้แรงเสริมการสอนแบบกระตุ้นเตือน

การเลียนแบบ การวิเคราะห์งาน การระดมสมอง กล่อมเกลากิจกรรมนำทางไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นต้น

๔) ผู้สอนควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเอาทักษะที่เรียนรู้แล้วในชั้นเรียนไปฝึกปฏิบัติ นอกห้องเรียนในสถานศึกษา หรือที่บ้านของผู้เรียนให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน ซึ่งมีผลส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเอง และดำรงชีวิตได้

๕) ผู้สอนควรได้รับการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ การศึกษา สังคมและอาชีพ ให้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการวางแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล เช่นเดียวกับผู้ปกครองของผู้เรียน

๓.๖ การประเมินผล

การประเมินทักษะการเรียนรู้ตามแนวการพัฒนาหลักสูตรพิเศษฉบับนี้ เป็นการประเมินทักษะเพื่อสำรวจความสามารถขั้นพื้นฐานของผู้เรียน เพื่อวัตถุประสงค์ในการวางแผนการเรียนการสอน และเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยให้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนร่วมกับผู้ปกครองของผู้เรียน ศึกษานิเทศก์ และ/หรือนักวิชาการศึกษาพิเศษในเขตการศึกษา ที่สถานศึกษานั้นสังกัดอยู่

การประเมินทักษะการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มทักษะนั้น อาจกระทำเป็นสองระยะคือ ก่อนจัดแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล และภายหลังหรือปลายปีการศึกษา นอกจากนี้อาจกระทำในระหว่างการเรียนการสอน กล่าวคือเมื่อจะสิ้นสุดการสอนกิจกรรมแต่ละครั้งนั้น หรือตามที่กำหนดในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ทั้งนี้อาศัยการสังเกตพฤติกรรมตามพัฒนาการปกติ การสัมภาษณ์ซักถาม การตรวจสอบผลงานที่นักเรียนปฏิบัติได้ การทดสอบในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ประกอบกับความร่วมมือ ความมั่นใจ ช่วงความสนใจ สภาพการมองเห็น และสภาพการได้ยินในขณะทดสอบ

การบันทึกผลที่ได้จากการประเมินทักษะการเรียนรู้ ให้จัดรวบรวมลงในสมุดบันทึกพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคน (หรือจัดเป็นสมุดบันทึกพัฒนาการในชั้นเรียน) ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องอาจขอทำการตรวจสอบได้ง่าย

การพิจารณาผลประจำปีเพื่อจัดกลุ่ม เลื่อน หรือปรับชั้นเรียนให้กับผู้เรียนนั้น สถานศึกษาควรจัดทำอย่างสม่ำเสมอ

๓.๗ เนื้อหาสาระของแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ควรประกอบด้วยเนื้อหาสาระตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ดังนี้

๑) **ข้อมูลทั่วไป** เป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเด็ก เช่น ชื่อ นามสกุล อายุ วันเดือนปีเกิด ที่อยู่ ชื่อโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๒) บริการที่เด็กจะได้รับ หมายถึง บริการในทางการศึกษาและบริการที่เกี่ยวข้อง บริการทางการศึกษาเป็นโครงการพิเศษที่ทางโรงเรียนจัดให้ คือ ระบุว่าเด็กจะได้รับการบรรจุเข้าศึกษาในโครงการใดโครงการหนึ่ง ต่อไปนี้

- ๒.๑) โครงการสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน
- ๒.๒) โครงการสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา
- ๒.๓) โครงการสำหรับเด็กปัญญาอ่อน
- ๒.๔) โครงการสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย
- ๒.๕) โครงการสำหรับเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้
- ๒.๖) โครงการสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์
- ๒.๗) โครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษอื่น ๆ ที่ทางโรงเรียนเปิดบริการบริการที่เกี่ยวข้อง หมายถึง บริการที่ทางโรงเรียนจัดควบคู่ไปกับบริการทางการศึกษาพิเศษ ดังนี้ การแก้ไขการพูด การบำบัดทางกายภาพ อาชีวบำบัด ดนตรีบำบัด พฤติกรรมบำบัด บริการอ่านหนังสือให้เด็กตาบอดฟัง บริการล่ามสำหรับเด็กหูหนวก บริการรับส่งนักเรียน บริการแนะแนว และให้คำปรึกษาอื่น ๆ

๓) การเรียนร่วมในชั้นปกติ หากเป็นไปได้ควรให้เด็กมีโอกาสเรียนร่วมในชั้นปกติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล จะต้องระบุว่าจะให้เด็กเรียนร่วมในลักษณะใด เรียนร่วมเต็มเวลา หรือเรียนร่วมบางเวลา การเรียนร่วมคิดเป็นเวลาร้อยละเท่าใดของเวลาทั้งหมด และจะให้เรียนร่วมในวิชาใดบ้าง วิชาทักษะ (เลข ภาษาไทย) พลศึกษา ศิลปะ การงานพื้นฐาน อาชีพ ดนตรี ลูกเสือ เนตรนารี และวิชาอื่น ๆ ที่ทางโรงเรียนเปิดสอน

๔) ระดับความสามารถของเด็ก ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล จะต้องระบุระดับความสามารถของเด็ก มักจะพบจากผลการทดสอบในด้านต่าง ๆ ด้านที่สำคัญที่ควรระบุมีดังนี้

- ๔.๑) พื้นความรู้ด้านวิชาทักษะ เช่น การอ่าน คณิตศาสตร์
- ๔.๒) การพูดและภาษา
- ๔.๓) วุฒิภาวะทางสังคม
- ๔.๔) การใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้
- ๔.๕) การเคลื่อนไหว รวมไปถึงการเดิน การวิ่ง การยิบจับสิ่งของ
- ๔.๖) การช่วยตนเอง
- ๔.๗) วุฒิภาวะทางอารมณ์
- ๔.๘) การเตรียมอาชีพ

การที่ครูผู้สอนทราบความสามารถของเด็ก จะช่วยในครูจัดเนื้อหาตลอดจนหลักสูตรที่จะใช้สอนเด็กได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของเด็ก จึงจะทำให้เด็กเรียนรู้ได้มากที่สุด

๕) จุดมุ่งหมายระยะยาว โดยปกติกำหนดไว้ไม่เกิน ๑ ปี ในระยะเวลาของการเรียน ๑ ปี ครูต้องการให้เด็กมีทักษะและความสามารถเพิ่มขึ้นเท่าใดควรกำหนดไว้ เช่น เด็กสามารถแต่งตัวเองได้ เด็กสามารถทำเลขในหนังสือแบบเรียนเลขคณิตศาสตร์ชั้น ป.๒ ได้ การกำหนดจุดมุ่งหมายระยะยาวจะต้องสอดคล้องกับระดับความสามารถของเด็ก จุดมุ่งหมายไม่ควรกำหนดสูงเกินไปหรือไม่ควรต่ำเกินไป จุดมุ่งหมายระยะยาวจะต้องมีการทบทวนอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๖) จุดมุ่งหมายระยะสั้น เป็นจุดมุ่งหมายใน ๑ ภาคเรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายระยะยาวกำหนดว่า เด็ก (ปัญญาอ่อน) สามารถแต่งตัวได้โดยไม่ต้องมีคนอื่นช่วยเหลือนั้น เด็กจะสามารถทำอะไรได้บ้าง เช่น เด็กสามารถหยิบเสื้อ สวมเสื้อเองได้ ถัดกระดุมได้ถูกต้อง สวมกางเกงได้ และสามารถสวมรองเท้าได้ เป็นต้น

๗) เกณฑ์การวัดผล ควรมีการวัดอย่างนี้ปีละครั้ง โดยทั่วไปแล้วจะมีการวัดผลปีละ ๑ ครั้ง หรือมากกว่านั้น จุดมุ่งหมายสำคัญของการประเมินผลคือ เพื่อสำรวจว่าเด็กเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดผลอาจใช้แบบทดสอบมาตรฐานก็ได้หากแบบทดสอบนั้นเหมาะที่จะนำมาใช้กับเด็ก แต่การวัดผลส่วนมากใช้แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้น แต่สิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการวัดผลที่จะต้องกำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล คือ เกณฑ์ในการตัดสินซึ่งจะต้องกำหนดไว้ควบคู่กันไปกับการวัดผล เช่น

การวัดผล	เกณฑ์
๑. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้น	๑. นักเรียนตอบข้อทดสอบได้ร้อยละ ๙๐
๒. ข้อสังเกตของเด็ก	๒. วันละ ๕ นาที เป็นเวลา ๕ วัน
๓. การนับของครู	๓. นักเรียนกระโดดได้ ๑๐ ครั้ง
๔. การนับของครู	๔. นักเรียนออกเสียงครบถ้อยคำ ร ได้ถูก ๙ ครั้ง ใน ๑๐ ครั้ง
๕. ครูตั้งคำถาม	๕. นักเรียนตอบได้ร้อยละ ๑๐๐

การวัดผลจะช่วยให้ครูทราบความก้าวหน้าของเด็กในด้านการเรียนรู้ ผลการประเมินจะช่วยให้ครูปรับปรุงแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล หรือช่วยในการกำหนดแผนใหม่ได้อย่างเหมาะสม

๘) ระยะเวลา หมายถึง ช่วงเวลาที่ครูนำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลไปใช้ ดังนั้นแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลต้องกำหนดวันเริ่มต้นและวันสิ้นสุด ซึ่งอาจกำหนดเป็นรายปี หรือกำหนดในหนึ่งภาคเรียนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

๙) การลงรายมือกำกับ แผนการศึกษาเฉพาะบุคคลควรระบุผู้รับผิดชอบซึ่งอาจเป็นครูผู้สอน หรือเป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูแนะแนว ครูผู้สอน ผู้ปกครอง เป็นต้น

๑๐) ข้อมูลอื่น ๆ หมายถึง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้แผนการศึกษาเฉพาะบุคคล หากบรรจุข้อมูลที่เกี่ยวข้องไว้ข้อมูลที่อาจจำเป็นที่ควรได้รับการบรรจุไว้ในแผนการศึกษานี้ ได้แก่ ประวัติการเจ็บป่วย รายชื่อแบบทดสอบที่ใช้ในการวินิจฉัยเด็กการปรับพฤติกรรม โครงการสอนรายสัปดาห์ หรือรายเดือน เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวจะบรรจุหรือไม่บรรจุไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลก็ได้ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของทางโรงเรียน ส่วนข้อมูล ๑-๙ นั้นจำเป็นต้องได้รับการบรรจุไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

๔. การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

๔.๑ หลักการ

หลักการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการให้บรรลุผล ต้องคำนึงถึง demand และ supply ได้แก่

๑) สิทธิของคนพิการ (demand side) เป็นสิ่งที่คนพิการต้องการซึ่งระบุในกฎหมายต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งกำหนดสิทธิด้านการแพทย์โดยเฉพาะด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพ และให้กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบดำเนินการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเฉพาะมาตรา ๑๐ วรรค ๓ ที่ระบุว่าเด็กพิการมีสิทธิได้รับการจัดการศึกษาตั้งแต่แรกเกิด และให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบดำเนินการ โดยศูนย์การศึกษาพิเศษร่วมกับ อบต. และศูนย์เด็กเล็กเตรียมความพร้อมให้เด็กก่อนส่งเข้าสู่ระบบการเรียนร่วม ทั้งนี้ สำนักงานเขตพื้นที่ (สพท.) มีหน้าที่ดูแลให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงทุกคน

๒) แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (supply side) เป็นสิ่งที่รัฐบาลจัดให้คนพิการ ซึ่งควรสอดคล้องกับสิ่งที่คนพิการต้องการตามสิทธิที่ระบุในกฎหมายต่าง ๆ

หน้าที่สำคัญของของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม ได้แก่

- ๑) จัดสื่อ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับเด็กพิการโดยรวบรวมจาก IEP
- ๒) กระจายสื่อไปสถานศึกษา
- ๓) บริการคู่มือ
- ๔) จัดฝึกอบรมครูให้บริการต่าง ๆ เช่น กายภาพบำบัด และกิจกรรมบำบัด

๕) หน้าที่สำคัญของโรงเรียนเฉพาะความพิการเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม คือ จัดครูไปช่วยโรงเรียนเรียนร่วม

๖) หน้าที่สำคัญของศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม คือ ประสานงานให้โรงเรียนเฉพาะความพิการช่วยโรงเรียนเรียนร่วม ประสานงานจัดการเรียนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานของกระทรวง สาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น บูรณาการงานจัดการเรียนร่วมในพื้นที่

๔.๒ เทคโนโลยีกับการจัดการเรียนร่วม

๑) บทบาทของศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ ช่วยดำเนินงานตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการให้คนพิการมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา โดยเฉพาะการจัดทำคู่มือการให้บริการสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาตาม IEP ซึ่งกำลังปรับแก้ให้ครูสามารถค้นหาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก บริการ และความช่วยเหลือโดยพิจารณาจากปัญหาของนักเรียนเป็นหลัก

๒) บทบาทของครูโรงเรียนเรียนร่วมทำ IEP และเปิดคู่มือเพื่อค้นหาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา และวิธีการให้บริการที่เหมาะสมตาม IEP แก่นักเรียนแต่ละคน เพื่อช่วยเด็กให้เพิ่มศักยภาพ และสามารถเรียนได้

๔.๓ บทบาทของโรงเรียนเรียนร่วม

๑) บทบาทผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการศึกษาพิเศษ จัดนิเทศทั้งโรงเรียน ใช้การบริหารเชิงบูรณาการ และนวัตกรรมการบริหารต่าง ๆ รวมทั้งตั้งกรรมการสถานศึกษา จัดให้ชุมชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมการทำ IEP และจัดบริการคูปอง เป็นต้น

๒) บทบาทครู จัดทำ IEP IIP ทำแผนการสอน วัดประเมินผลตาม IEP ปรับหลักสูตรเฉพาะบุคคล และจัดทำสื่อต่าง ๆ

๓) สิ่งแวดล้อม จัดห้องเรียน และเมื่อมีนักเรียนพิการเกิน ๙ คน ควรจัดให้มีห้องเสริมวิชาการ สำหรับผู้เกี่ยวข้อง ควรมีความเข้าใจร่วมกัน มีเมตตา ยิ้มแย้ม ใจดี ใจมาก่อน และมีอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

๔) บทบาทผู้ปกครอง จัดให้มีส่วนร่วมกับโรงเรียน ควรจัดประชุม และเลือกผู้แทนเป็นกรรมการสถานศึกษา ๒ คน

๕) บทบาทของกรรมการสถานศึกษา องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และองค์กรภายนอก สนับสนุนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่นพานักเรียนไปทัศนศึกษานอกห้องเรียน

๔.๔ บทบาทขององค์กรเอกชนเกี่ยวกับการเรียนร่วม

๑) การจัดเรียนร่วมของคนตาบอดในภาคใต้เริ่มครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๓๖ โดยไม่มีโรงเรียนปฏิเสธ

๒) การจัดการเรียนร่วมควรใช้หลักการเอาความเป็นเด็กก่อน ความพิการมาทีหลัง (child first blind second)

การจัดการเรียนร่วมต้องสร้างสังคมแห่งการเรียนร่วม ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมที่เคารพสิทธิ โดยอาศัยค่านิยม และสิทธิมนุษยชน เช่น ถ้ามีปัญหาต้องฟ้องศาล เป็นสังคมบูรณาการ ทั้งคนพิการและไม่พิการอยู่ร่วมกัน ตามคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “มนุษย์เกิดมาเสมอเหมือนกัน การศึกษาต่างหากที่ทำให้ต่างกัน” เป็นสังคมที่ไร้ข้อจำกัด เป็นสังคมที่ตัดสิ้นคนจากการศึกษา

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (home school)

นับตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกาศใช้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสิทธิโดยถูกต้องตามมาตรา ๑๒ ที่ให้ครอบครัวจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ เป็นทางเลือกของครอบครัวที่ประสงค์จะจัดการศึกษาให้กับบุตรเอง หากไม่ประสงค์จะส่งลูกเข้าโรงเรียน โดยสภาพความเป็นจริงการจัดการโดยครอบครัวได้มีการดำเนินงานมาบ้างแล้วก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ แม้จะมีจำนวนไม่มาก เท่าที่มีข้อมูลประมาณ ๒-๓ ครอบครัว ในปัจจุบันมีประมาณ ๘๐ ครอบครัวแล้ว

หลังจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ ประกาศใช้การดำเนินงานในเรื่องนี้ได้มีการศึกษาองค์ความรู้จากต่างประเทศเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมสอดคล้องกับประเทศไทย พร้อมทั้งได้มีครอบครัวที่ตัดสินใจดำเนินการจัดการศึกษาให้ลูกตามสิทธิที่ครอบครัวได้รับโดยถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ มาตรา ๑๒ สิทธิการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวนี้จะต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยครอบครัวอยู่ระหว่างดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการ

๑. ความหมาย

การศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดโดยสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีการเทียบโอนผลการศึกษาได้

๒. ลักษณะเด่น

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของไทยมีลักษณะเด่น ๕ ประการ ดังนี้

๒.๑ เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง เป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

๒.๒ มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดียว หรือศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว (บางครอบครัวอาจเลือกที่จะไม่เป็นศูนย์การเรียนรู้ก็เป็นไปได้)

๒.๓ สารและกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทศนะความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหาของแต่ละครอบครัวจึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระ

๒.๔ ความสำเร็จของการศึกษามุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคลอย่างพยายามให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการที่มีอยู่จริงจากการเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็กที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว และผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิต

๒.๕ ไม่ใช่การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไรและไม่เป็นไปเพื่อการแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

๓. รูปแบบการดำเนินงาน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว รูปแบบการดำเนินงานมีดังนี้

๓.๑ การดำเนินงานโดยครอบครัวเดียวในช่วงแรก ๆ ที่ผ่านมา รูปแบบจะเป็นไปในลักษณะนี้ เนื่องจากสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ต้องเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ การดำเนินงานมีความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง หลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามวิถีสภาพแวดล้อมของครอบครัวความคิด ความเชื่อความสนใจมีความหลากหลายแตกต่างกัน มีลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัวค่อนข้างสูง แต่ขณะเดียวกันก็มีสังคมกลุ่มเพื่อนมีความเชื่อมโยง เกิดกิจกรรมที่นำไปสู่การจัดการศึกษาร่วมกัน

๓.๒ การดำเนินงานโดยกลุ่มครอบครัวช่วยประสานงาน ลักษณะการดำเนินงานหลายครอบครัวร่วมกันดำเนินงานในบางกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกันมีอิสระในวิถีของตนเอง มีการจัดการศึกษาทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัว พร้อมไปกับการจัดการศึกษาร่วมกันของกลุ่มตามที่นัดหมาย มีการบริหารจัดการที่กระจายไปแต่ละครอบครัวมากกว่ารวมศูนย์การบริหารอยู่ที่เดียว เช่น กลุ่มบ้านเรียนปัญญากร

๓.๓ การดำเนินงานโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว ครอบครัวหลายครอบครัวร่วมกันจัดการศึกษา ในที่แห่งหนึ่งมีคณะครอบครัวทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการกำกับดูแลในเรื่องนโยบายและการบริหารจัดการ การดำเนินงานมีการมอบหมาย หรือจ้างคณะทำงาน ทำหน้าที่บริหารจัดการมีความต่างจากโรงเรียนดังนี้

๑) เป็นโรงเรียนของครอบครัว ครอบครัวเป็นเจ้าของโดยมีแนวความเชื่อ จุดมุ่งหมาย ปรัชญาการศึกษา ยึดถือร่วมกัน

๒) เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดให้เฉพาะลูกหลานในกลุ่ม ในปริมาณไม่มากนัก

๓) เป็นโรงเรียนแบบการกุศล ไม่มุ่งแสวงหากำไร

รูปแบบนี้ แต่ละครอบครัวยังไม่พร้อมที่จะจัดการศึกษาด้วยตัวเองได้ทั้งหมด เช่น สถาบันปัญญาทัย (นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ เป็นแกน) การดำเนินงานรูปแบบนี้มีแนวโน้มที่จะเป็น การจัดการศึกษาโดยชุมชน หรือองค์กรสังคมดำเนินการจัดการศึกษา โดยมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน ครอบครัวได้จัดการศึกษาโดยมีข้อตกลงร่วมกันกับทางโรงเรียน ในด้านการบริหารจัดการหลักสูตร การเรียนการสอนเป็นบทบาทของครอบครัว การวัดประเมินผลร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว โดยโรงเรียนออกใบรับรองให้กับผู้เรียนพร้อมทั้งอนุญาตให้ใช้สถานที่ ห้องปฏิบัติการ อุปกรณ์การเรียน การสอน การจัดทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตลอดจนใช้สถานที่ในการพบปะสังสรรค์ มีกิจกรรมสังคม ร่วมกับคณะคณาจารย์และนักเรียนในโรงเรียน การดำเนินงานรูปแบบนี้ครอบครัวและโรงเรียนได้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มครอบครัวบ้านเรียนชวนชื่น

๔. การเรียนการสอน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีการจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนอันได้แก่ รูปแบบ การจัดการศึกษา หลักสูตร การประเมินผล ดังนี้

๔.๑ รูปแบบการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้มีการจัดการศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีทั้งที่เป็นการจัดการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกันในสังคมส่วนใหญ่มีลักษณะผสมผสาน ค่อนข้างไปเป็นการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้เป็นไปตามรูปแบบการจัดการศึกษา ที่แต่ละครอบครัวเลือก กล่าวคือ

๑) ครอบครัวที่เลือกจัดการศึกษาแบบการศึกษาในระบบจะมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาการศึกษา การวัดประเมินผลตามเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

๒) ครอบครัวที่เลือกจัดการศึกษาแบบนอกระบบ มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดประเมินผลอย่างยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของแต่ละครอบครัว

๓) ครอบครัวที่เลือกจัดการศึกษาตามอัธยาศัย การกำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดประเมินผล ยืดหยุ่นและมืออิสระมากขึ้น เป็นไปตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์

๔.๒ หลักสูตร การจัดการศึกษาโดยครอบครัวกำหนดหลักการและความมุ่งหมายการจัด สาระการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียน การกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้จึงมีความยืดหยุ่น การดำเนินงานในช่วงเริ่มต้นใช้เนื้อหาสาระหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปกับ

หลักสูตรโรงเรียนสาธิตโรงเรียนนานาชาติหรือต่างประเทศ โดยยึดหยุ่นเป็นไปตามความพร้อมและความสนใจของลูกเป็นสำคัญ

ต่อมาได้มีการพัฒนาด้วยการสร้างหลักสูตรของครอบครัว มีการกำหนดกรอบกว้าง ๆ ที่ เป็นความตกลงและเตรียมการร่วมกันระหว่างพ่อแม่และลูก โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้หรือกระบวนการเรียนรู้หลาย ๆ สายผสมผสานกันที่สามารถหล่อหลอมคุณลักษณะการเรียนรู้ของเด็กมากกว่าตัวความรู้ ให้ใฝ่รักการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ให้สามารถสร้างเสริมความรู้ได้ตลอดชีวิตมากกว่าความรู้ อย่างเป็นส่วน ๆ การเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสภาพการณ์อย่างเป็นธรรมชาติ แทรกซึมในวิถีชีวิตการเรียนรู้เป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวเด็ก

หลักสูตร home school มีลักษณะสังเขป ดังนี้

- ๑) ขอบเขตเนื้อหาวิชาไม่ต่างไปจากหลักสูตรปกติ
- ๒) ข้อแตกต่างสำคัญอยู่ที่กระบวนการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น
- ๓) มีการจัดประสบการณ์เสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย
- ๔) มีกิจกรรมนอกบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญ
- ๕) มีการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมเครือข่ายพ่อแม่ home school

๔.๓ การประเมินผล การประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีการประเมินผลอย่างเป็นทางการที่ปฏิบัติอยู่ ดังนี้

๑) ครอบครัวที่ลูกอยู่ในระดับการศึกษาภาคบังคับ นำชื่อลูกไปฝากไว้กับโรงเรียน โรงเรียนได้ดำเนินการวัดผล ประเมินผล มีการสอบเลื่อนระดับชั้นร่วมกับนักเรียนของโรงเรียน สำเร็จ การศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากการเข้าสอบไล่และใช้ข้อสอบเดียวกับโรงเรียน

๒) ครอบครัวที่ลูกโตกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับใช้วิธีการเข้ากลุ่มเรียนเสริมและสอบเทียบกับการศึกษานอกระบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการประเมินผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีหลักความคิดที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) มุ่งพัฒนาการของเด็กอย่างแท้จริง
- ๒) ให้ความสำคัญกับพัฒนาการเป็นรายบุคคลเพื่อให้เด็กได้ค้นพบวิถีทางพัฒนาตนเอง
- ๓) เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินผลตัวเองด้วย
- ๔) ให้ความสำคัญในการประเมินจากสภาพจริงมากกว่าการสอบและการใช้แบบทดสอบ
- ๕) มีความต่อเนื่องเห็นตลอดทั้งกระบวนการมากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็นผลลัพธ์ในขั้น

สุดท้าย

๖) มีความหลากหลายในวิธีการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามหลักที่ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นการเรียนรู้และสามารถใช้เป็นประจักษ์พยานแสดงผลของการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

๗) การสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดและมีสัมพันธภาพเป็นพ่อแม่ เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นจริงและได้ผลมากที่สุดของการประเมินพัฒนาการของลูกภายในครอบครัว

๕. หลักฐานแสดงผลการศึกษา

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีหลักฐานที่แสดงผลการศึกษาของเด็กที่เป็นรูปธรรมส่วนใหญ่ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

๕.๑ สมุดบันทึกและแฟ้มสะสมงานของพ่อแม่แสดงปัญหา การแก้ปัญหา การพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนาการของผู้เรียนรายบุคคล เป็นต้น

๕.๒ แฟ้มสะสมงานของลูกในทุกประสบการณ์การเรียนรู้และเนื้อหาความรู้

๕.๓ สมุดบันทึกของลูกเช่นบันทึกส่วนตัว (ทัศนะ ประสบการณ์ใหม่ เจตจำนง) บันทึกแหล่งเรียนรู้ (จากการเดินทาง ทัศนศึกษา) สมุดภาพ เป็นต้น

๕.๔ ผลงานที่นำเสนอในการเรียนรู้ในรูปแบบโครงการ ทั้งโดยบุคคลและโดยกลุ่ม

๖. แนวทางการดำเนินงาน

ครอบครัวที่ตัดสินใจจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับลูกจะต้องนำชื่อลูกไปจดทะเบียนกับโรงเรียนที่ยินยรับ ทั้งนี้ด้วยพระราชบัญญัติการศึกษาได้ระบุว่าเด็กอายุครบ ๖ ปีบริบูรณ์จะต้องเข้าโรงเรียน เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ปัจจุบันเด็กทุกคนที่มีอายุครบ ๖ ปีบริบูรณ์จึงต้องมีชื่ออยู่ในโรงเรียน การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสิทธิที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แต่สิทธิที่ได้รับนี้จะต้องมีกฎกระทรวงรองรับ ดังนั้นในช่วงที่กฎกระทรวงยังไม่ได้มีผลบังคับใช้การดำเนินงานจึงจำเป็นต้องให้สอดคล้องกับระเบียบ กฎต่าง ๆ ที่ใช้บังคับอยู่

การที่เด็กขึ้นทะเบียนกับโรงเรียนก็ต้องมีความตกลงร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับครอบครัวในเรื่องการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดประเมินผล รวมทั้งหลักฐานการเรียนที่จำเป็น

ปัจจุบันมีโรงเรียนที่รับ home school จดทะเบียน มี ๓ แห่ง ได้แก่

๑) โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ต.วังดั่ง อ.เมือง จ.กาญจนบุรี ๗๑๑๕๐

๒) โรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ๑๒๑๒๐

๓) โรงเรียนสัตยาไส ต.ลำนาทรายณ์ อ.ชัยบาดาล จ.ลพบุรี (เริ่มรับครอบครัวจดทะเบียนปีการศึกษา ๒๕๕๕)

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ปัจจุบันมีจำนวน ๘๖ ครอบครัว เด็กจำนวน ๑๐๘ คน จำนวนที่จดทะเบียนกับโรงเรียนเป็นดังนี้

๑) โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ๘๐ ครอบครัว เด็ก ๘๘ คน

๒) โรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ ๖ ครอบครัว เด็ก ๑๐ คน

โรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๕ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะเร่งดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาส การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ รวมถึงการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมุ่งหมายที่จะลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสืออย่างน้อยร้อยละ ๑ ของประชากรทั่วประเทศ พร้อมทั้งจัดการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและการมีงานทำ การศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชน ให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย โดยมีแนวนโยบายในการดำเนินการดังนี้

๑. ด้านการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนส่งเสริมให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน ผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ผู้พิการ ผู้ไม่รู้หนังสือ ให้มีโอกาสได้รับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามความต้องการและความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

๑.๑ เร่งรัดการแก้ปัญหาผู้ไม่รู้หนังสือ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายชาวไทยภูเขา ชาวไทยมุสลิม และชนต่างชาติ โดยดำเนินการ ดังนี้

๑) ตรวจสอบบัญชี และสำรวจค้นหาผู้ไม่รู้หนังสือจากแหล่งข้อมูลสถิติที่มีการสำรวจไว้แล้ว เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมการพัฒนาชุมชน เพื่อกำหนดแผนและแนวทางการดำเนินงานการส่งเสริมการรู้หนังสือ

๒) พัฒนาหลักสูตร สื่อ และวิธีการในการแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือและดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อลดจำนวนกลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือลงอย่างน้อยร้อยละ ๓๐ ของประชากรผู้ไม่รู้หนังสือทั้งประเทศ

๑.๒ จัดและส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม โดยให้กลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกัน โดยดำเนินการดังนี้

๑) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้พิการได้แก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น บุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา บุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายและสุขภาพ บุคคลที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ บุคคลที่มีความบกพร่องทางการพูดและการสื่อความหมาย บุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์หรือสมาธิสั้น บุคคลออทิสติก และบุคคลพิการซ้อน ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรและสื่อที่ได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ให้ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๐ ของจำนวนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวที่เข้ารับบริการจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปีงบประมาณ ๒๕๕๔

๒) ส่งเสริมและสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสที่ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน ได้แก่ เด็กเร่ร่อน เด็กถูกรกรรกรก่อสร้าง เด็กในชุมชนแออัด เด็กในสถานสงเคราะห์และในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ผู้ที่ออกจากระบบการศึกษากลางคืน แรงงาน ผู้ต้องขัง ทหารกองประจำการ ให้ได้รับ

การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๐ ของจำนวนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวที่เข้ารับบริการจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปีงบประมาณ ๒๕๕๕

๓) จัดให้มีศูนย์ผลิตและบริการสื่อการศึกษานอกโรงเรียนกระจายให้ทั่วถึง โดยเฉพาะในห้องสมุดประชาชนอำเภอ อย่างน้อยอำเภอละ ๑ แห่ง เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

๑.๓ จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยดำเนินการดังนี้

๑) ปรับปรุงห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยให้จัดหาหรือผลิตหนังสือและปรับปรุงบริเวณห้องสมุดบางส่วนให้เป็นห้องสมุดวิดิทัศน์ และห้องสมุดอินเทอร์เน็ต เพื่อให้สามารถบริการสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมนิสัยรักการค้นคว้าและการอ่านกับประชาชนโดยบรรณารักษ์ต้องสามารถช่วยเหลือและให้คำแนะนำผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) พัฒนาห้องสมุดประชาชนจังหวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และค้นคว้าเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

๓) ส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้ครบทุกตำบล อย่างน้อยตำบลละ ๑ แห่ง เพื่อให้ประชาชนมีแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่ใกล้บ้าน ในอันที่พัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔) ผลิต พัฒนา และใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และสื่อวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ในอันที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษาให้กับคนไทย รวมทั้งพัฒนากิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการศึกษาและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ดำเนินการอยู่ เช่น รายการวิทยุเพื่อการศึกษา รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา นิทรรศการวิทยาศาสตร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ให้มีรูปแบบการนำเสนอที่ทันสมัยและเป็นที่น่าสนใจของผู้รับบริการ

๕) เร่งรัดจัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถในการมีงานทำให้กับคนไทย โดยจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะอาชีพให้กับผู้ว่างงาน การจัดทำเว็บเพจพื้นฐานสำหรับชุมชน การให้ความรู้ทดแทนความรู้เดิมที่ล้าสมัย ตลอดจนพัฒนา กลุ่มเป้าหมายนักศึกษา กศน. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (computer literacy) และภาษาสากล

๖) พัฒนาระบบการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการบูรณาการเนื้อหา สารระดานการส่งเสริมประชาธิปไตย ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และภูมิปัญญาไทย เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

๓) จัด และส่งเสริมให้มีกระบวนการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพปัญหา ความเร่งด่วนของแต่ละชุมชน เช่น การบรรยาย การฝึกอบรมการจัดเวทีชาวบ้าน เวทีประชาคม กิจกรรมค่าย การจัดทัศนศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และพัฒนาทักษะ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของประชาชน

๒. ด้านการจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ จัดทำแผนความต้องการของชุมชน ด้านการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม อรรถศาสตร์ ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยยึดสภาพและบริบท ของชุมชนเป็นฐาน เพื่อใช้เป็นแผนในการจัดการศึกษา และการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน

๒.๒ พัฒนาศักยภาพของกลุ่มบุคคล และผู้นำของชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการดำเนินงานในแบบประชาสังคมอันจะนำไปสู่ความร่วมมือ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดและส่งเสริมให้บุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชน โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เช่น วัฒนธรรม ค่านิยม วินัย คุณธรรม และจริยธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นฐานในการจัดการศึกษา

๒.๓ จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชนที่สอดคล้อง กับแนวทางของโครงการพระราชดำริ และการพัฒนาในพื้นที่เฉพาะ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔ เตรียมความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานการจัดการศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของผู้นำของชุมชน และบุคลากรของ กรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจที่จะดำเนินการ อันจะนำไปสู่ความร่วมมือใน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการถ่ายโอนอำนาจในการจัดการศึกษาของชุมชน

๒.๕ ส่งเสริมหน่วยงาน และสถานศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ใช้ประโยชน์ จากคลังสมอง อันได้แก่ ผู้เกษียณอายุ ภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิ ในสาขาวิชาต่าง ๆ มาเป็นที่ปรึกษา หรือวิทยากรในการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ให้เกิดประโยชน์ สูงสุด

๓. ด้านการจัดและส่งเสริมการศึกษาเพื่อตอบสนองนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลจัดและส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชน และเสริมสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนในอันที่จะแก้ไขปัญหาของประเทศและตอบสนองนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ เร่งดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้กลุ่มเป้าหมาย ผู้ด้อยโอกาส เพื่อตอบสนองนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในการสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชน

๓.๒ สร้างเสริม พัฒนา และจัดระบบการเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้เอื้อต่อการเพิ่มศักยภาพของประชาชน และชุมชนโดยส่งเสริมกระบวนการคิดเป็น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาอาชีพส่วนบุคคลของชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับตนเองและชุมชน รวมทั้งให้ทุกสถานศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดผลผลิตในชุมชนอย่างน้อยหนึ่งผลิตภัณฑ์

๓.๓ จัดและพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติในการประกอบอาชีพเพื่อการทำมาหากิน ตลอดจนทักษะการเรียนรู้ด้านอาชีพให้ครบวงจร ทั้งด้านการผลิต การตลาด และการพัฒนาผลผลิต โดยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีระบบส่งต่อเพื่อก่อให้เกิดการสร้างงานและการกระจายรายได้ พร้อมทั้งจัดให้มีข้อมูลสารสนเทศด้านอาชีพ การตลาด กองทุน และทะเบียน สถานประกอบการที่มีคุณภาพ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

๓.๔ ส่งเสริมการฝึกอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสให้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน และการค้าขาย โดยใช้กระบวนการการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถประกอบอาชีพได้ตามความสนใจ และเหมาะสมกับสภาพของชุมชน

๔. ด้านการปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพัฒนา ความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับต่อการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสนองตอบต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ พัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง โดยให้จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ ระบบงานสื่อการเรียนการสอน และบุคลากรทุกหน่วยงานและสถานศึกษา

๔.๒ พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา เช่น บทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างใหม่ขององค์กร การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินผล การเรียนการสอน การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การเตรียมความพร้อมต่อการเข้าสู่มาตรฐานวิชาชีพ

๔.๓ พัฒนาระบบการวางแผนงบประมาณ การบริหารการเงิน การควบคุมงบประมาณ ตามแนวทางการจัดทำงานงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน โดยการติดตามและรายงานผลการดำเนินงานของหน่วยงาน และสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน

บทสรุป

จะเห็นว่าการศึกษาคือสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อให้เป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศ นอกจากนโยบายปฏิรูปการศึกษาแล้ว ยังได้จัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาให้มากที่สุดกว่าทุกปี รวมทั้งให้ความสำคัญกับนโยบายการดูแลเด็กด้อยโอกาสและเด็กพิการ เพื่อให้เด็กไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาจากโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปีอย่างมีคุณภาพที่เท่าเทียมกัน และเพิ่มเติมให้เด็กพิการได้เรียนฟรีตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงปริญญาตรี ดังจะเห็นว่ารัฐบาลได้มีนโยบายโรงเรียนดีประจำตำบลว่า นอกจากจะดำเนินการเพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานให้กับโรงเรียนในชนบทแล้ว ยังต้องการเห็นโรงเรียนดีประจำตำบลรับเด็กด้อยโอกาสและเด็กพิการแต่ละประเภทมาเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไป และมีการบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกันระหว่างโรงเรียนดีประจำตำบลกับโรงเรียนการศึกษาพิเศษ ที่จะมีการแลกเปลี่ยนเด็กนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเรียนร่วมได้มีโอกาสเห็นว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนการศึกษาพิเศษมีความเป็นอยู่อย่างไร และให้นักเรียนในโรงเรียนการศึกษาพิเศษไปดูนักเรียนพิการในโรงเรียนเรียนร่วมว่า ทำไม่จึงสามารถปรับตัวเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไปในสังคมและไม่เป็นภาระของสังคม ทั้งหมดนี้คือเป้าหมายที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการส่งเสริมการจัดการศึกษาพิเศษให้สนองต่อการดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึง โรงเรียนดีประจำตำบลในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ ได้รับงบประมาณ ๑,๗๑๗ ล้านบาท เพื่อนำร่องโรงเรียนดีประจำตำบล ๑๘๒ โรงเรียนทั่วประเทศ ซึ่งการดำเนินงานเป็นที่พึงพอใจของผู้ปกครองและชุมชน ส่วนในปีงบประมาณ ๒๕๕๔ ได้มีการจัดตั้งงบประมาณเพิ่มขึ้นเป็น ๒,๓๐๐ ล้านบาท เพื่อประกาศให้มีโรงเรียนดีประจำตำบล ๗,๔๐๙ โรงเรียน ทำให้มีโรงเรียนเรียนร่วมเพิ่มขึ้น ๗,๔๐๙ โรงเรียนด้วย นอกจากกระทรวงศึกษาธิการจะช่วยยกระดับมาตรฐานและคุณภาพโรงเรียนให้สูงขึ้น หรือใกล้เคียงกับโรงเรียนในเมืองแล้ว ยังเป็นการตอบโจทยการให้ความช่วยเหลือนักเรียนด้อยโอกาสและเด็กพิการด้วย โดยการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ทุกภาคส่วนช่วยกันขับเคลื่อนการดูแลเด็กด้อยโอกาสและเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายประเภทต่าง ๆ ให้ได้รับการดูแลจากรัฐอย่างแท้จริงต่อไป และขอให้ร่วมกันสนับสนุนให้มีโรงเรียนดีประจำตำบล เพื่อเป็นโรงเรียนร่วมและจะได้ร่วมมือกับโรงเรียนการศึกษาพิเศษ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนทุกด้าน และให้มีโอกาสจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพตลอดชีวิต ตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองต่อไป

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

๑. ข้อใดไม่ใช่รูปแบบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒
 - ก. การศึกษาในระบบ
 - ข. การศึกษานอกระบบ
 - ค. การศึกษาตามอัธยาศัย
 - ง. การศึกษาภาคบังคับ
๒. การศึกษาตามข้อใดมีรูปแบบที่แน่นอน
 - ก. การศึกษาในระบบ
 - ข. การศึกษานอกระบบ
 - ค. การศึกษาตามอัธยาศัย
 - ง. การศึกษาภาคบังคับ
๓. ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ คือข้อใด
 - ก. วิทยาลัยการอาชีพ
 - ข. การศึกษานอกโรงเรียน
 - ค. การศึกษาโดยครอบครัว
 - ง. การศึกษาขั้นพื้นฐาน
๔. สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ตามรูปแบบใด
 - ก. ในระบบ
 - ข. ในระบบ นอกระบบ ตามอัธยาศัย
 - ค. ในระบบ นอกระบบ
 - ง. อาจจัดการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้
๕. ให้มีการเทียบโอนผลการเรียน สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในข้อใด
 - ก. ในระบบ
 - ข. นอกระบบ
 - ค. ตามอัธยาศัย
 - ง. การศึกษาต่างระบบ
๖. การศึกษาในระบบมีกี่ระดับ ข้อใดถูกต้องที่สุด
 - ก. ๒ ระดับคือ การศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - ข. ๒ ระดับคือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาอุดมศึกษา
 - ค. ๓ ระดับคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
 - ง. ๔ ระดับคือ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๗. การศึกษาขั้นพื้นฐานจัดให้กี่ปี
 - ก. ๙ ปี
 - ข. ๑๒ ปี
 - ค. ไม่น้อยกว่า ๙ ปี
 - ง. ไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี
๘. ข้อใด คือความหมายของคำว่า “เด็กที่มีความต้องการพิเศษ”
 - ก. เด็กที่ต้องการทุกสิ่งทุกอย่างมากกว่าเด็กธรรมดา
 - ข. เด็กที่มีความสามารถพิเศษเหนือกว่าวัย
 - ค. เด็กที่มีความบกพร่องและไร้สมรรถภาพ
 - ง. เด็กที่ไม่อาจพัฒนาความสามารถได้เท่าที่ควรจากการช่วยเหลือและการสอนปกติ

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๘

แนวโน้มการจัดการศึกษา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- ๑) แนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา
- ๒) การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน
- ๓) การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ๑) นักเรียนสามารถแนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษาได้
- ๒) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนได้
- ๓) นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะของการจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียงได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑) วิธีสอน

- ๑.๑) การประเมินความรู้เดิมก่อนเรียน
- ๑.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
- ๑.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย
- ๑.๔) การประเมินความรู้หลังเรียนและการแสดงความคิดเห็น
- ๑.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๒.๑) การประเมินความรู้เดิมของนักเรียน
ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน สอบถามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักศึกษาต้องการ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ซึ่งจะทำให้อาจารย์ผู้สอนรู้พื้นฐานความรู้ของนักศึกษา
- ๒.๒) การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและกลุ่ม
นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาจารย์จะ

แนะนำเอกสารตำราที่เกี่ยวกับการศึกษา และวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำรา ชมวิดิทัศน์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน และวิดิทัศน์เศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการสรุปสาระความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นระบบ

๒.๓) การฟังบรรยายและการอภิปราย

นักศึกษา ศึกษาเอกสารประกอบการสอนก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ โดยอาจารย์จะสรุปประเด็นที่สำคัญและเปิดโอกาสให้นักศึกษาสนทนาซักถามและอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔) การนำเสนอผลงานของตนเอง

๒.๔.๑) นักศึกษานำเสนอการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงแก้ไขปัญหาจากการชมวิดิทัศน์เรื่อง “วิท’ลัยหลายใจ” ผ่านทางสื่อ FaceBook

๒.๔.๒) นักศึกษานำเสนอผลการศึกษานำเสนอรายงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหน้าชั้นเรียน โดยมีเพื่อนและอาจารย์ร่วมกันแสดงความคิดเห็น

๒.๕) การทำแบบฝึกหัดทบทวน

นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนและตอบคำถามทบทวนบทที่ ๘ ด้วยตนเอง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้วิธีแลกเปลี่ยนตรวจกับเพื่อน โดยมีอาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเฉลยคำตอบพร้อมอธิบายคำตอบแต่ละข้อ

สื่อการเรียนการสอน

๑) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์

๒) เอกสาร ตำรา หนังสือเกี่ยวกับแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง

๓) วิดิทัศน์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๔) วิดิทัศน์เศรษฐกิจพอเพียง

การวัดและการประเมินผล

๑) ประเมินความรู้จากการตอบคำถามทบทวน โดยนักศึกษาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐ ของคะแนนในแต่ละข้อ

๒) ประเมินการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน

๓) ประเมินผลงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

๔) ประเมินความสนใจ ความรับผิดชอบ จากการสังเกตการส่งงานตรงเวลาและการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม

บทที่ ๘

แนวโน้มการจัดการศึกษา

กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชี้ให้เห็นแนวโน้มว่าคนไทยจะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลาย เป็นสัญญาณเตือนว่าโลกในยุคหน้าจะมีปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเกินกว่าจะคาดคิดถึงสังคมไทยจำเป็นต้องหันมาคิดทบทวนว่า เราพร้อมกับการเผชิญสิ่งที่ทำลายเหล่านั้นหรือไม่?

สภาพการณ์ที่โลกในยุคปัจจุบันเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่พุ่งเข้าหาตัวคนไม่อยู่ หน ที่ใด ทำให้คนต้องคิดและตัดสินใจรวดเร็วขึ้น สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นในขณะเดียวกัน บทบาทของสื่อสารมวลชนก็เชื่อมโยงคนเข้าหากันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทำให้ปัญหาของโลกเป็นปัญหาของเราด้วย คนทั่วโลกต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ร่วมกันในเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติโดยทั่วไป สังคมไทยจำเป็นต้องหันมาคิดทบทวนว่า เราพร้อมกับการเผชิญสิ่งที่ทำลายเหล่านั้นหรือไม่ สภาพการณ์ที่โลกในยุคปัจจุบันเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่พุ่งเข้าหาตัวคนไม่ว่าอยู่ หน ที่ใด ทำให้คนต้องคิดและตัดสินใจรวดเร็วขึ้น สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ในขณะเดียวกัน บทบาทของสื่อสารมวลชนก็เชื่อมโยงคนเข้าหากันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทำให้ปัญหาของโลกเป็นปัญหาของเราด้วย คนทั่วโลกต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ร่วมกันในเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติโดยทั่วไป

สภาพการณ์เหล่านี้ คือ ปัญหาของสังคมไทยและการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ด้วย คนไทยจะมีความรู้ ความสามารถพื้นฐานเพียงพอกับการดำรงชีวิตที่ดีและมีศักดิ์ศรีในสังคมโลกได้อย่างไร จะมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เลือกใช้ข้อมูลข่าวสารตัดสินใจถูกต้องในการแก้ปัญหาและก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกหรือไม่ มนุษย์จะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร โดยที่จะเกื้อกูลและไม่ทำลายซึ่งกันและกัน การศึกษานำคนไปสู่ชีวิตที่มีความสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้หรือไม่ และที่สำคัญคือทุกฝ่ายทั้งประเทศและมนุษยชาติจะเข้มแข็งพร้อมเผชิญกับความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ร่วมกันอย่างไร ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน เป็นระบบที่เน้นการเรียนหนังสือตามช่วงอายุและระดับชั้นเป็นหลัก โดยมีโรงเรียน สถาบันการศึกษา และกระทรวงที่จัดการศึกษาเป็นแหล่งอำนาจเดียวในการแบ่งระดับชั้นดังกล่าว ยังมีการแบ่งหน่วยงานรับผิดชอบที่ไม่มีการประสานสัมพันธ์กันเท่าที่ควร ทำให้การศึกษากลายเป็นกระบวนการแยกส่วนจากชีวิตประจำวัน และเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องทุกข์ทรมานกับการแก่งแย่งแข่งขัน ยิ่งไปกว่านั้นค่านิยมในประกาศนียบัตรหรือใบปริญญาทำให้การศึกษาไม่ได้เป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของคนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การศึกษาในลักษณะเช่นนี้ย่อมไม่อาจให้คำตอบว่า คนไทยและสังคมไทยจะก้าวผ่านจากโลกในยุคปัจจุบันเข้าสู่ศตวรรษหน้าได้อย่างไร และสามารถเจริญก้าวหน้าสร้างสรรค์การพัฒนาที่ยั่งยืนได้หรือไม่ สิ่งที่คนไทยและสังคมไทยต้องการอย่างยิ่ง เพื่อให้สามารถรับมือกับโลกในอนาคตอันท้าทายได้ คือการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงเรียนรู้ที่จะคิด ตั้งรับ และปรับตัว รวมทั้งเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้เพื่อจัดการกับปัญหาและสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกินกว่าตำราจะไล่ตามทัน ตลอดจนเรียนรู้ที่จะยกระดับการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรมเป็นหลัก เพื่อสร้างสมดุลกับโลกแห่งความเจริญทางวัตถุ ในอนาคต การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจะช่วยให้คนและสังคมสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับเงื่อนไขและบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของคนไทยและสังคมไทย ดังนั้น สิ่งแรกที่จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษาไทยคือการปฏิรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา โดยจะต้องมองว่าการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ช่วงชีวิตของคนแต่ละคนจะต้องสัมพันธ์กับสถาบันทางสังคมมากมาย รวมทั้งสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมและอารยธรรมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการกล่อมเกลาและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคน

ดังนั้น สถานศึกษาจึงไม่ใช่ที่เดียวที่เป็นแหล่งการเรียนรู้และต้องตระหนักว่ากระทรวงศึกษาธิการมิใช่ฝ่ายเดียวที่ต้องรับผิดชอบการจัดการศึกษา การศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ต้องเป็นเรื่องของหลายคน หลายสถาบันที่เข้ามาร่วมกันรับผิดชอบ นับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา สถานที่ทำงาน สื่อมวลชน จนกระทั่งถึงสถาบันการเมือง

การปฏิรูปแนวความคิดนี้มีความหมายสำคัญยิ่งต่อการปฏิรูปการศึกษาเพราะหมายถึงการที่ทุกฝ่ายจะต้องปฏิรูปบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งคนทุกคนให้ภาระหน้าที่อยู่กับหน่วยงานภาครัฐฝ่ายเดียว ในขณะที่รัฐเองก็เผชิญปัญหาเฉพาะหน้าระยะสั้น จนไม่มีเวลาและกำลังที่จะทุ่มเทให้กับการพัฒนาคน ซึ่งเป็นการวางรากฐานระยะยาวของประเทศความตื่นตัวของภาคประชาชน ชุมชน องค์กรธุรกิจ และองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ เป็นเงื่อนไขสำคัญของการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาหากทุกฝ่ายช่วยกันริเริ่มและลงมือปฏิบัติ แรงหนุนจากภาคประชาชน เอกชน และชุมชน จะเป็นพลังผลักดันให้ภาครัฐทั้งฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหาร ต้องลุกขึ้นปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่ทำอยู่เดิม ด้วยการปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ จำเป็น และเร่งด่วนเกินกว่าที่เราทุกคนจะทนนิ่งรอคอยเจตนารมณ์ทางการเมืองให้พร้อมสนับสนุนเสียก่อน พลังของภาคประชาชน ชุมชน และเอกชนเหล่านี้ต่างหากที่จะเป็นแรงผลักดันและเร่งรัดให้เกิดเจตนารมณ์ทางการเมืองเพื่อปฏิรูปการศึกษา ลักษณะของระบบการศึกษาไทยที่สามารถตอบสนองความต้องการของโลกในศตวรรษหน้าได้นั้น จะต้องเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มที่ริเริ่มสิ่งดี ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน พ่อแม่ คนทำงาน แรงงานทุกระดับ ตลอดจนชุมชนต่าง ๆ กลุ่มคนในแต่ละจุดเล็ก ๆ เหล่านี้ จะต้องเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายสนับสนุนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

รวมทั้งเชื่อมโยงกับสถานศึกษาที่มีอยู่ด้วย ระบบการศึกษาเพื่ออนาคตต้องไม่เป็นระบบที่รวมศูนย์ความรู้ และการบริหารจัดการ แต่เป็นระบบที่ทุกกลุ่ม ทุกจุดมีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้และเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมต่อกัน กระจายอยู่ทั่วท้องถิ่นของประเทศโดยไม่มีศูนย์กลางอยู่ที่ใดที่หนึ่งเพียงที่เดียว

แนวโน้มของประเทศไทย และสรุปแนวทางปฏิรูปการจัดการศึกษา

แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาเพื่อความสุขที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ จากแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม และแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาแบบทางเลือกที่มองเห็นความผิดพลาดของการจัดการศึกษา และการพัฒนาเศรษฐกิจแบบมุ่งความเจริญเติบโตทางวัตถุนิยมทางเดียวและเสนอแนะการพัฒนา มนุษย์ ชุมชน และสังคมที่ก้าวหน้ากว่ายั่งยืนกว่าอย่างเป็นระบบองค์รวม

๑. แนวโน้มประชากรไทย

เนื่องจากการวางแผนประชากรเพิ่มขึ้น และคนไทยแต่งงานช้าลง นิยมมีลูกน้อยลง ทำให้อัตราการเพิ่มประชากรต่ำ คือจะเพิ่มอย่างช้า ๆ และเพิ่มถึงจุดสูงสุดที่ ๖๕.๒ ล้านคน ในราว ๑๒-๑๓ ปีข้างหน้า หลังจากนั้นจะค่อย ๆ ลดลงเล็กน้อย กลับมาทรงตัวอยู่ที่ระดับ ๖๐ ล้านคน ในอีก ๓๐-๕๐ ปีข้างหน้า

แต่โครงสร้างด้านอายุของประชากรจะเปลี่ยนไป คือ เนื่องจากมีอัตราเกิดลดลง ประชากรวัยเด็กจะค่อย ๆ มีสัดส่วนลดลง ขณะที่มีการพัฒนาด้านสาธารณสุขสูงและการที่คนรู้จักดูแลสุขภาพดีขึ้น ทำให้คนอายุยืนขึ้น สัดส่วนของผู้สูงอายุ เช่น ๖๐ ปีขึ้นไปจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แม้จำนวนประชากรวัยเรียนจะลดลง แต่การแข่งขันในการหางานทำและการแข่งขันทางเศรษฐกิจซึ่งมีพื้นฐานอยู่การใช้ความรู้เพิ่มขึ้น น่าจะทำให้ประชากรวัยเรียนสนใจจะเรียนเป็นสัดส่วนสูงขึ้น และรัฐบาลต้องระดมทรัพยากรมาพัฒนาการศึกษา การให้ความรู้ประชาชนอย่างมีคุณภาพและทันสมัยพอที่จะร่วมมือและแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งรัฐบาลต้องวางแผนจัดการศึกษาให้ผู้ใกล้เกษียณและเกษียณแล้วด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิน ๖๐ ปีที่ยังคงสุขภาพดีได้ทำงานหรือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ต่อไป ทั้งเพื่อตัวพวกเขาเองและเพื่อประเทศชาติ

การที่ประชากรวัยทำงาน ๑๕-๕๕ ปี จะมีสัดส่วนลดลงใน ๑๐-๒๐ ปีข้างหน้า หมายถึงอัตราพึ่งพิง (ระหว่างคนที่ไม่ได้ทำงานกับคนที่ทำงาน) จะเพิ่มขึ้น การผลิตโดยรวมทั้งประเทศอาจน้อยกว่าการบริโภค ดังนั้น การจัดการศึกษาในอนาคตจึงจะต้องรวมถึงการวางแผนดูแลทั้งสุขภาพ สมองและชีวิตความเป็นอยู่คนสูงอายุ ให้พวกเขาช่วยตัวเองได้และช่วยทำงานเพื่อช่วยกันพัฒนาเศรษฐกิจสังคมได้ต่อไปจึงเป็นเรื่องสำคัญ ในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีปัญหานี้ก่อนไทย เขาได้ขยายอายุเกษียณเป็น ๖๕ ปี และงานบางอย่างอาจขยายให้ผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงและสมองดีคงทำงานได้ต่อไปแม้อายุมากกว่า ๖๕ ปี ได้ด้วย

นอกจากนี้ก็มีปัญหาแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้น มีปัญหาหลากหลายของพวกเขาได้เรียนบ้าง ไม่ได้เรียนบ้าง โดยที่รัฐบาลมักปล่อยให้ตามสภาพมากกว่าที่จะมีนโยบายและการวางแผนระยะยาวอย่างชัดเจน

ตารางที่ ๘.๑ จำนวนประชากรจำแนกตามวัยและดัชนีผู้สูงอายุของประเทศไทย

พ.ศ.	ประชากร (ล้านคน)			ดัชนีผู้สูงอายุ (ผู้สูงอายุ/เด็ก ๑๐๐ คน)
	ทั้งหมด	วัยเด็ก	ผู้สูงอายุ	
๒๕๔๘	๖๒.๒	๑๔.๓	๖.๔	๔๕.๐
๒๕๕๓	๖๓.๗	๑๓.๒	๗.๕	๕๗.๐
๒๕๕๘	๖๔.๖	๑๒.๓	๙.๐	๗๓.๔
๒๕๖๓	๖๕.๑	๑๑.๒	๑๑.๐	๙๘.๐
๒๕๖๔	๖๕.๒	๑๑.๐	๑๑.๓	๑๐๓.๒
๒๕๖๘	๖๕.๑	๑๐.๔	๑๒.๙	๑๒๓.๖
๒๕๗๓	๖๔.๕	๙.๘	๑๔.๖	๑๔๙.๙
๒๕๗๘	๖๓.๔	๙.๑	๑๕.๙	๑๗๔.๔
๒๕๘๓	๖๑.๗	๘.๕	๑๖.๖	๑๙๕.๕

ที่มา (ปีพ.ศ. ๒๕๕๘) ว่าพัฒนาสังคม และประชากรมัย ประสาทกุล, ๒๕๕๗, หน้า ๔๙)

ตารางที่ ๘.๒ ประชากรวัยเรียนในอนาคต พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๘๓

ระดับการศึกษา	ประชากรวัยเรียนในอนาคต พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๘๓ (ล้านคน)							
	๒๕๔๘	๒๕๕๓	๒๕๕๘	๒๕๖๓	๒๕๖๘	๒๕๗๓	๒๕๗๘	๒๕๘๓
ต่ำกว่า ๓ ปี	๒.๘	๒.๓	๒.๒	๒.๑	๑.๙	๑.๘	๑.๗	๑.๖
ก่อนประถม (๓-๕ ปี)	๒.๗	๒.๖	๒.๓	๒.๒	๒.๐	๑.๙	๑.๘	๑.๖
ประถมศึกษา (๖-๑๑ ปี)	๕.๗	๕.๕	๕.๑	๔.๕	๔.๓	๔.๐	๓.๗	๓.๕
มัธยมต้น (๑๒-๑๔ ปี)	๓.๐	๒.๘	๒.๗	๒.๔	๒.๒	๒.๑	๒.๐	๑.๘
มัธยมปลาย (๑๕-๑๗ ปี)	๓.๐	๓.๐	๒.๗	๒.๘	๒.๓	๒.๒	๒.๑	๑.๙
อุดมศึกษา (๑๘-๒๔ ปี)	๗.๑	๗.๐	๖.๘	๖.๓	๖.๒	๕.๔	๕.๑	๔.๘

ที่มา (ปีพ.ศ. ๒๕๕๘) ว่าพัฒนาสังคม และประชากรมัย ประสาทกุล, ๒๕๕๗, หน้า ๕๑)

๒. แนวโน้มปัญหาเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของโลก

โลกกำลังมีปัญหาเศรษฐกิจชłodตัวควบคู่ไปกับปัญหาเงินเฟ้อ (stagflation) อันเนื่องจากร้ำมัน ธัญพืชที่เป็นอาหาร วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ มีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และคงจะอยู่ในระดับสูงต่อไป ประเทศไทยซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศมาก มีโอกาสจะได้รับผลกระทบจากปัญหานี้สูง ในแง่ที่ว่าไทยต้องพึ่งพาการผลิตเพื่อการส่งออก ที่ต้องการการนำเข้าสินค้า เครื่องจักร วัตถุดิบ และน้ำมันมาก หากประเทศสหรัฐและประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมอื่นต่างมีปัญหาเศรษฐกิจชłodตัว พวกเขาก็จะซื้อสินค้าจากไทยลดลง ทำให้เศรษฐกิจไทยซึ่งพึ่งพาเศรษฐกิจโลกมาก มีปัญหาชłodตัวด้วย

แม้ไทยจะผลิตข้าวและพืชที่เป็นอาหารอื่นได้มากและอยู่ในกลุ่มประเทศผู้ส่งออกอาหาร แต่การทำเกษตรสมัยใหม่เพื่อการส่งออกนั้น ต้องพึ่งพาการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชซึ่งมาจากผลิตภัณฑ์ของน้ำมันมาก ทั้งต้องใช้รถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำและเครื่องทุ่นแรงอื่น ๆ ในการผลิตและการขนส่งสินค้าซึ่งล้วนต้องใช้น้ำมัน ดังนั้นการที่น้ำมันมีราคาสูงจึงทำให้ต้นทุนการเกษตรของไทยสูงไปด้วย เกษตรกรจึงได้ประโยชน์จากที่ธัญพืชราคาสูงขึ้นได้มากนัก

เนื่องจากไทยต้องพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันและพลังงานต่าง ๆ มาก โดยที่คนรวยคนชั้นกลางยังใช้น้ำมันหรือพลังงานทั้งหมดอย่างเป็นการบริโภคสิ้นเปลือง (เช่น ใช้รถยนต์ส่วนตัวมาก ใช้ไฟฟ้าเพื่อการค้าและการพักผ่อนหย่อนใจมาก) ไม่ได้ใช้พลังงานอย่างมุ่งเกิดประสิทธิภาพการผลิตมากนัก บวกกับการมีโครงสร้างและนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมผูกขาดที่เป็นบริวารบริษัทข้ามชาติ ต้องพึ่งพาทุนและการค้ากับต่างประเทศมาก ตลาดภายในประเทศคับแคบเพราะคนรายน้อยเอาเปรียบคนจนส่วนใหญ่ทำให้ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจโลกชłodตัวคู่ไปกับปัญหาเงินเฟ้อที่หนักหน่วง โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่มีรายได้น้อย จะยิ่งเจอปัญหาของแพงแต่มีงานทำหรือมีรายได้ลดลงอย่างหนักหน่วงมากขึ้น

การจัดการศึกษาที่ดีจึงต้องรู้จักการมองการณ์ไกลและเตรียมประชาชนให้พร้อมที่จะรับสถานการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในอนาคต ประเทศไทยควรวางแผนการจัดการศึกษาและการพัฒนาคนแบบยืดหยุ่น สนองความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อความอยู่รอดและการมีชีวิตที่มีคุณภาพได้ทั้ง ๒ ด้าน ด้านหนึ่งคือ ผลิตคนที่มีความรู้และทักษะในสาขาที่เป็นที่ต้องการของตลาดเศรษฐกิจทุนนิยมโลก เช่น คนที่มีความรู้ด้านโลจิสติก (การขนส่งและการกระจายสินค้า) คนงานในบางสาขาภาคอุตสาหกรรม การค้าและบริการ ประเภทที่ประเทศไทยมีศักยภาพจะแข่งขันสู้เขาได้ เช่น อุตสาหกรรมเกษตร อาหาร สมุนไพร การท่องเที่ยว เครื่องประดับเซรามิกซ์ เฟอร์นิเจอร์ เสื้อผ้า เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาภาคเกษตรเพื่อการส่งออก อีกด้านหนึ่งคือควรให้การศึกษแบบให้คนไทยได้เรียนรู้จักตัวเองและชุมชน ช่วยตัวเองได้ ปรับตัวเรียนรู้ได้เก่ง เช่น เป็นผู้ประกอบการขนาดย่อมเองได้ รู้จักใช้ทรัพยากร เช่น การเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำมาหาเลี้ยงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ได้อย่างยืดหยุ่น ที่ต้องพัฒนาทั้ง ๒ ด้าน เพราะไทยเป็นประเทศที่มีประชากรมาก แต่ความรู้ความสามารถยังพัฒนาได้น้อย ทรัพยากรมีจำกัด การมุ่งผลิตคนเพื่อไปเป็นลูกจ้างภาครัฐหรือภาคธุรกิจเอกชนเป็นด้านหลักอย่างที่ทำกันมานั้น จะมีตำแหน่งงานน้อยลงเมื่อเทียบกับคนที่เรียนจบเพิ่มขึ้น ปัจจุบันกลุ่มที่ว่างงานมากที่สุดราวร้อยละ ๒๐ ของคนว่างงานทั้งประเทศ คือกลุ่มที่จบปริญญาตรี และมีแนวโน้มว่าคนจบปริญญาตรีแต่ละปีซึ่งปัจจุบันอยู่ราว ๒ แสนเศษจะหางานแบบเป็นข้าราชการและลูกจ้างภาคธุรกิจเอกชนได้ยากขึ้น ดังนั้นเราจึงจะต้องจัดการศึกษาแบบให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความสามารถในการปรับตัวไปสร้างงานด้วยตัวเองได้เพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้แล้ว การที่โลกมีปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศที่เรียกว่าโลกร้อนเพิ่มขึ้น จะทำให้เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม มีพายุและภัยพิบัติธรรมชาติต่าง ๆ บ่อยขึ้นรุนแรงขึ้น เป็นปัญหาที่จะกระทบการเกษตรของไทย วิถีชีวิตและสุขภาพของคนทั่วไปที่เราจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและจัดการศึกษาให้คนไทยรู้จักการประหยัดในการผลิตและการบริโภค และเปลี่ยนวิถีการใช้ชีวิตเพื่อลดการทำให้โลกร้อนและเกิดมลภาวะน้อยลง ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเรื่องพลังงานทางเลือก เกษตรทางเลือก สาธารณสุขทางเลือก ฯลฯ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อทุกคนในระยะยาวมากกว่า การพัฒนาแบบใช้เทคโนโลยีตะวันตกเน้นการเพิ่มผลผลิต การเพิ่มการบริโภค เพื่อการหาเงินหากำไรอย่างไรที่รัฐบาลทุกรัฐบาลทำอยู่

สรุปแนวทางการปฏิรูปการจัดการศึกษา เพื่อสร้างคุณภาพและความเป็นธรรม

๑. ปฏิรูปโครงสร้างการบริหารเรื่องการศึกษาให้โปร่งใสมีประสิทธิภาพและมีวิสัยทัศน์เพื่อส่วนรวมเพิ่มขึ้น

โดยลดขนาดและลดบทบาทของการบริหารแบบรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง คือ รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการลง ด้วยการส่งเสริมให้มีการกระจายและอำนาจในเรื่องการบริหารจัดการศึกษาของชาติเพิ่มขึ้น เช่น จัดตั้งคณะกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ และคณะกรรมการอุดมศึกษาแห่งชาติที่เป็นองค์กรอิสระของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลางปลอดจากอำนาจของนักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงในกระทรวงศึกษาธิการ กระจายการจัดการศึกษาไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรสังคมประชาอื่น ๆ เป็นสัดส่วนสูงขึ้น ส่วนการบริหารสถานศึกษาของภาครัฐควรพัฒนาให้โรงเรียนที่พร้อมเป็นนิติบุคคล บริหารตนเองได้ แต่จะต้องพัฒนาระบบตรวจสอบดูแลช่วยเหลือด้านคุณภาพจากฝ่ายวิชาการของกระทรวงศึกษา สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) สมาคมวิชาการและสมาคมวิชาชีพ การกระจายอำนาจให้เขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการครูอาจารย์ชุดต่าง ๆ เช่น คุรุสภา คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครู (ส.บ.ค.ศ.) ก.ค.ศ. และ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ยังมีปัญหา เพราะมีการคัดเลือกไขว้กันไปมาแบบมุ่งรักษาประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวก ติดอยู่ในระบบราชการแบบรวมศูนย์อำนาจจากบนลงล่างและระบบการเมือง

แบบเล่นพวกและใช้อำนาจ แนวทางแก้ไข คือควรให้มีการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษาโดยตรง (อาจจะทำแบบขยายให้สถานศึกษาที่มีความพร้อมก่อน) และจัดให้มีระบบตรวจสอบคานอำนาจผู้บริหาร โดยสมาคมผู้บริหาร สมาคมครูอาจารย์ สมาคมวิชาชีพด้านต่าง ๆ รวมทั้งสหภาพครูอาจารย์ที่มุ่งผลของงาน และประโยชน์ของนักเรียนเป็นด้านหลัก และควรให้สถานศึกษากำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ได้อย่างยืดหยุ่นขึ้น โดยให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน เป็นผู้ประเมินและรับรองมาตรฐานของสถาบันการศึกษา และให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้บริโภคร่วมเพื่อให้เกิดการแข่งขันด้านคุณภาพ

การที่จะทำให้เกิดสิ่งนี้ได้ ควรเปลี่ยนจากการที่รัฐบาลเคยจัดสรรงบประมาณไปให้ที่สถาบันการศึกษาของรัฐโดยตรงทั้งหมด มาเป็นจัดสรรให้สถาบันการศึกษาบางส่วนและบางส่วนอุดหนุนผู้เรียนโดยตรง โดยจ่ายเป็นคูปองการศึกษาให้ผู้เรียนเลือกไปจ่ายให้สถานศึกษาใด ๆ ก็ได้แทน และควรมีคณะกรรมการจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อการศึกษาที่ดูแลภาพรวมทั้งหมด เพื่อให้มีการวางแผนที่มีการกระจายการลงทุนทางการศึกษาแก่องค์กรต่าง ๆ อย่างทั่วถึง เป็นธรรม โดยควรชะลอการขยายตัวของสถาบันการศึกษาขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯและเมืองใหญ่ เพิ่มงบประมาณให้สถาบันการศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็ก ในจังหวัดและอำเภอรอบนอก ให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนรอบนอกมีแรงจูงใจในด้านผลตอบแทน และงบประมาณก้าวหน้าในระยะยาวเพิ่มขึ้น เพื่อยกระดับสถาบันการศึกษาทั่วประเทศให้มีคุณภาพใกล้เคียงกับสถาบันการศึกษาขนาดใหญ่ในเมืองใหญ่ นอกจากนี้แล้วต้องปฏิรูประบบงบประมาณให้รัฐสามารถจ่ายเงินอุดหนุนให้สถานศึกษาแบบต่าง ๆ ที่ไม่ได้ได้อยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงศึกษาโดยตรงได้อย่างยืดหยุ่นคล่องตัวเพิ่มขึ้นด้วย จะได้เพิ่มการแข่งขันในเชิงคุณภาพ และเพิ่มทางเลือกการศึกษาที่หลากหลาย

๒. ลงทุนปฏิรูปการศึกษาปฐมวัยของเด็กวัย ๓-๕ ปี ทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีคุณภาพต่ำอย่างเร่งด่วน

เด็กวัย ๐.๑-๕ ปี เป็นวัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของมนุษย์ สมองของเด็กช่วงนี้มีโอกาสเรียนรู้ได้เร็วที่สุดและมากที่สุด และสมองในช่วงนี้พัฒนาได้สูงถึงร้อยละ ๘๐ ของการพัฒนาสมองทั้งชีวิต รัฐควรจัดตั้งโรงเรียนพ่อแม่สำหรับพ่อแม่ที่มาฝากครรภ์ในทุกรัฐบาล โดยควรให้ทุนสนับสนุนแก่พ่อแม่ที่ยากจนด้วย เพื่อให้พ่อแม่รู้จักวิธีที่จะดูแลลูกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ และเลี้ยงลูกให้ฉลาดรอบด้านและมีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ดี โรงเรียนพ่อแม่ควรมีบุคลากรประจำคอยติดตามให้คำแนะนำแก่พ่อแม่ที่มีลูกเล็กอย่างสม่ำเสมอเนื่องควบคู่กันไปด้วย การพัฒนาศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีพี่เลี้ยง/ครูและการบริการที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น โดยรัฐควรจัดสรรงบประมาณและให้พี่เลี้ยง/ครูมีความรู้ด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็กและให้การสนับสนุนพวกเขาให้เงินเดือนสูงพอสมควร และสนับสนุนให้ศูนย์ต่าง ๆ บริการได้อย่างมีคุณภาพใกล้เคียงกันทั่วประเทศ สำหรับศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาล

ของเอกชนที่ติอยู่แล้ว รัฐอาจจะส่งเสริมแบบทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายและจ่ายเงินเป็นคูปองช่วยเหลือพ่อแม่ให้ส่งลูกเข้าโรงเรียนเอกชนที่ทำได้อย่างมีคุณภาพอยู่แล้วได้ โดยรัฐไม่จำเป็นต้องจัดตั้งใหม่แบบซ้ำซ้อน

การจะปฏิรูปให้ศูนย์เด็กเล็กและโรงเรียนอนุบาลมีคุณภาพจะต้องร่วมมือกับหลายฝ่าย การโอนอำนาจการบริหารจัดการให้องค์กรท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งถูกต้องในเชิงหลักการกระจายอำนาจแต่ในความเป็นจริงต้องยอมรับว่า อบต. แต่ละแห่งมีความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพและความซื่อตรงต่างกันมาก ในขณะที่ อบต. ส่วนใหญ่ยังไม่เข้มแข็งหรือมีคุณภาพมากพอ และมักสนใจเรื่องการก่อสร้างวัดมากกว่าเรื่องการศึกษา จะต้องมืองค์กรพี่เลี้ยงหรือองค์กรที่ทั้งตรวจสอบประเมินคุณภาพทั้งให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่องค์กรท้องถิ่นในด้านการจัดการศึกษาและการดูแลเด็กอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กจะได้รับบริการทางการศึกษาที่ดีขึ้น

๓. แก้ปัญหาเด็กออกกลางคันในระดับประถม มัธยม และปัญหาโรงเรียนในเขตยากจนที่มีคุณภาพต่ำกว่าโรงเรียนในเขตร่ำรวยอย่างจริงจัง

การลงทุนสร้างโรงเรียนขยายและโรงเรียนไม่สามารถทำให้เด็กได้เรียนฟรี ๑๒ ปีหรือแม้แต่เรียนภาคบังคับ ๙ ปีได้ทั้งร้อยละ ๑๐๐ เพราะปัญหาการที่เด็กวัยที่ควรได้เรียนชั้นประถม/มัธยมปลายต้องออกกลางคันหรือไม่ได้เรียนต่อเป็นสัดส่วนสูง มีสาเหตุมาจากทั้งปัญหาเศรษฐกิจสังคมภายนอก เช่น ความยากจน เกเร ติดยาเสพติด การมีคู่ครองตั้งแต่วัยรุ่น ฯลฯ และปัญหาที่โรงเรียนไม่สามารถจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพให้สนองความสนใจ ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของนักเรียนส่วนหนึ่งได้เพียงพอ ทำให้เด็กมีปัญหาเรียนไม่ได้/ไม่ยอมเรียน การจะแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนไทยมีโอกาสได้เรียนมัธยมน้อยนี้ต้องวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้ถึงรากเหง้า และหาทางแก้อย่างครบวงจร เช่น ให้ทุนเด็กยากจนสำหรับค่าใช้จ่ายด้านอื่นนอกจากค่าเล่าเรียนเพิ่มขึ้น เพิ่มและพัฒนาครูให้ครูแต่ละห้องดูแลนักเรียนจำนวนน้อยลง จะได้ดูแลได้อย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่ปัญหาส่วนตัวของนักเรียนแต่ละคนได้เพิ่มขึ้น พัฒนาวิธีการสอนที่เน้นการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้การเรียนสนุกและน่าสนใจมากขึ้น พัฒนาสื่อการเรียนสมัยใหม่ให้นักเรียนได้ค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างสะดวกเพิ่มขึ้น

นอกจากเรื่องการช่วยให้เด็กได้เรียนต่อเพิ่มขึ้นแล้วควรปฏิรูปด้านหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนที่จะส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่าน ใฝ่เรียนรู้ ฟังเป็น คิดวิเคราะห์เป็น รู้วิธีที่จะค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตัวเอง รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน รู้จักประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมไทย รู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองและชุมชน เปลี่ยนแปลงหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับชีวิตจริง สัมพันธ์กับชุมชนและสภาพแวดล้อม เพิ่มการเรียนรู้อิงวิชาชีพ เช่น เกษตร ในชนบท วิชาช่าง ในเขตเมือง ทั้งในประถมและมัธยมสายสามัญควรจะมีหลักสูตรหลายแบบ เช่น แบบประสม ระหว่างสายสามัญกับอาชีวศึกษา เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เริ่มสัมผัสโลกของชีวิตจริงและตระหนักความเชื่อมโยงระหว่าง

วิชาการกับวิชาชีพ เพิ่มเป้าหมายเรื่องคุณธรรมจริยธรรมที่ครูจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างโดยตรง และแทรกความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เข้าไปในทุกวิชาในกิจกรรมและการใช้ชีวิตจริง การเพิ่มการสอนวิชาศีลธรรมจริยธรรมแบบแยกส่วนและใช้วิธีสอบวัดผลแบบท่องจำหรือทำสมุดจดบันทึกการทำดี ผู้เรียนอาจมุ่งทำเพื่อคะแนนมากกว่าที่จะเรียนรู้แบบเข้าใจและเกิดสำนึกจริง

๔. ปฏิรูปการจัดสรรและการใช้งบประมาณเรื่องการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและความเป็นธรรมเพิ่มขึ้น

เนื่องจากสังคมไทยมีปัญหาความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจนมาก การบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี ฟรี จึงควรเน้นช่วยคนจนมากกว่าคนรวยหรือคนชั้นกลางที่สามารถช่วยตนเองได้อยู่แล้ว โครงการให้เรียนฟรีโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาเด็กยากจนไม่ได้เรียนถึง ๑๒ ปี ซึ่งมีสัดส่วนสูงมากได้ รัฐบาลต้องจัดสรรทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่น ๆ ให้คนจนโดยตรง เช่น ค่าอาหารกลางวัน ค่าเครื่องเขียน อุปกรณ์การเรียน ค่าพาหนะ ค่าเครื่องแบบ เพราะส่วนที่ผู้ปกครองต้องจ่ายเพื่อให้ลูกไปโรงเรียนเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงสำหรับคนจน การจัดสรรงบประมาณที่คิดตามหัวนักเรียนจะทำให้โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางที่อยู่รอบนอกเสียเปรียบโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมือง ต้องมีงบเพิ่มสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง โดยเฉพาะโรงเรียนในชุมชนแออัดและชนบทเพื่อจะได้ปรับปรุงโรงเรียนหรือประเทศให้มีคุณภาพได้มาตรฐานใกล้เคียงกัน ควบคุมบุคลากรการศึกษาที่หน่วยบริหารกลางของกระทรวงและสำนักงานประจำเขตการศึกษาต่าง ๆ ลง เพราะงบดำเนินการส่วนนี้สูงและเป็นประโยชน์ต่อตัวนักเรียนน้อย โดยควรเฉลี่ยบุคลากรที่ทำงานบริหารสนับสนุนหรือธุรการออกไปสอนหรือเป็นผู้บริหารระดับโรงเรียนในต่างจังหวัด และควรมีการตรวจสอบว่าบุคลากรที่กินตำแหน่งครูอยู่ในต่างจังหวัดที่ห่างไกลไปปฏิบัติหน้าที่สอนจริงทุกวันหรือไม่ เพราะยังปรากฏว่ามีครูจำนวนหนึ่งที่มีชื่อกินเงินเดือนแต่ไม่ได้ไปสอนจริง ซึ่งเป็นการทุจริตฉ้อฉลที่มีผลเสียหายรุนแรง รวมทั้งยังมีครูที่ใช้เส้นสายนักการเมืองย้ายมาช่วยราชการโดยไม่ได้สอนจำนวนมาก ทำให้ครูอาจารย์ที่ทำงานสอนในโรงเรียนจริง ๆ ขาดแคลนแต่มีการจ่ายเงินเดือนให้กับตำแหน่งครุคิดรวมทั้งประเทศแล้วมาก การใช้งบประมาณการศึกษาในปัจจุบันจ้างครูอาจารย์จำนวนมากแต่ให้เงินเดือนผลตอบแทนต่ำ ทำให้ไม่ได้คนเก่งมาเป็นครูอาจารย์ และหรือครูอาจารย์ไม่มีแรงจูงใจมากพอทำให้คุณภาพการเรียนการสอนต่ำไปด้วย การจะปฏิรูปการศึกษาได้ต้องลดจำนวนครูที่ด้อยคุณภาพลง โดยการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างแท้จริงและให้ครูที่ไม่ผ่านการประเมินเกษียณไป และจ้างครูสาขาขาดแคลน ครูที่มีประสบการณ์และมีคุณภาพโดยให้ผลตอบแทนที่สูงขึ้น การจะช่วยครูได้อีกทางหนึ่ง คือ พัฒนาสื่อการเรียนการสอนและห้องสมุดให้นักเรียนรู้จักค้นคว้าเรียนด้วยตนเองเพิ่มขึ้น ไม่ควรใช้วิธีให้ครูต้องบรรยายทั้งร้อยละ ๑๐๐ ของเนื้อหาตามหลักสูตรอย่างที่ทำกันอยู่ ซึ่งเป็นการสิ้นเปลืองแรงงานและเวลาของครูมาก ทั้งวิธีสอนที่เน้นการบรรยายก็เป็นวิธีที่ล้าสมัยไม่ได้เพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่อย่างใด การกระจายอำนาจทางการศึกษาสู่ท้องถิ่น

ควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีความพร้อมและมีองค์กรคอยตรวจสอบและช่วยเหลือแนะนำเพื่อให้มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและต้องทำควบคู่ไปกับการปฏิรูปการคลังท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดหารายได้เพื่ออุดหนุนการศึกษาในท้องถิ่นมากขึ้น โดยต้องกำหนดไปเลยว่ารายได้จากการเก็บภาษี และเงินอุดหนุนขององค์กรท้องถิ่นต้องใช้เพื่อการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๒๕ ของรายได้ทั้งหมดขององค์กรท้องถิ่น เพื่อป้องกันไม่ให้องค์กรท้องถิ่นใช้รายได้ไปสร้างแต่วัตถุ

สำหรับองค์กรท้องถิ่นที่มีรายได้ต่ำจะต้องได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลสูงขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อให้โรงเรียนทั่วประเทศมีมาตรฐานใกล้เคียงกัน กฎระเบียบเดิมที่กำหนดว่าองค์กรท้องถิ่นจ้างบุคลากรได้ไม่เกินร้อยละ ๔๐ ของงบประมาณกลับมีปัญหาในการจ้างและเพิ่มเงินเดือนครู เพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ ควรเปลี่ยนกฎระเบียบนี้ เพียงแต่ต้องมีระบบตรวจสอบเพิ่มเติมว่าองค์กรปกครองท้องถิ่นมีการจ้างบุคลากรที่มีความรู้ไปทำงานที่จะเป็นประโยชน์จริง ไม่ใช่เอางบประมาณของส่วนรวมไปจ้างเครือญาติพรรคพวก โดยไม่คำนึงงานทำระบบกองทุนเงินกู้เพื่อการศึกษาซึ่งมีงบประมาณจำกัดและจัดสรรให้ได้เพียงบางส่วนของนักเรียนนักศึกษาที่ขาดแคลนควรจะทบทวนเสียใหม่ เพราะระเบียบการวิธีการกู้ยืมและภาระการให้กู้แบบคิดดอกเบี้ยต่ำมากทำให้คนอยากกู้มากและคนไม่จนจริงก็กู้ได้หลายคนเมื่อกู้ไปแล้วนำไปใช้ผิดเป้าหมาย ผู้กู้ที่เรียนจบแล้วไม่ยอมใช้หนี้มีมากพอสมควร การให้กู้ควรเพิ่มความรอบคอบในการคัดเลือกให้เฉพาะผู้ขาดแคลนและเหมาะสม เช่น ตั้งใจเรียนในวิชาที่เป็นประโยชน์และมีผลการเรียนไม่ต่ำเกินไป งบประมาณส่วนหนึ่งน่าจะแบ่งให้เป็นการให้ทุนโดยตรงสำหรับผู้ยากจนที่เรียนได้ดีพอสมควร อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นบงจ้างให้นักเรียนนักศึกษาทำงานให้สถาบันการศึกษาเป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะเป็นการฝึกให้นักเรียนรู้คุณค่าของการทำงาน ดีกว่าการเปิดช่องทางให้นักศึกษากู้เงินเรียนแบบเสียดอกเบี้ยต่ำมากได้ง่ายเกินไป

๕. ปฏิรูปด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และคุณธรรมของครูอาจารย์อย่างจริงจัง

ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ที่มีราว ๗๐๐,๐๐๐ คน ยังมีแรงจูงใจ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมอยู่ในเกณฑ์ต่ำและปานกลาง ส่วนใหญ่ไม่รักการอ่าน การค้นคว้า ไม่สนใจใฝ่รู้ กางตำราเล่มเก่าสอน สอนแบบบรรยายให้นักเรียนท่องจำไปสอบแข่งขัน เน้นการเรียนตามตำราและมุ่งอาชีพมากไป มุ่งผลิตคนเพื่อไปทำงานเป็นพนักงานจ้างในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากกว่าจะสอนให้นักเรียนฉลาดคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็น สร้างด้วยตัวเองเป็น ดังนั้นถึงต้องมีการประเมินครูอาจารย์ใหม่อย่างจริงจังมากกว่าเรื่องการออกใบอนุญาตประกอบอาชีพของคุรุสภา ซึ่งให้ครูเก่าโดยอัตโนมัติควรคัดครูที่ได้คะแนนประเมินต่ำและทำที่ปรับปรุงตัวได้ยากให้เกษียณก่อนครบอายุโดยไม่ต้องชดเชยมากเท่าครูที่สมัครโครงการ early retire หรือให้โยกย้ายไปทำงานอื่นที่ไม่ใช่การสอนแทน เพราะการปล่อยให้คนที่ไม่เหมาะสมมาเป็นครูที่ดีทำงานหน้าที่ครูนั้น ทำให้เกิดผลลบที่เสียหายต่อนักเรียนมากกว่าปัญหาการขาดแคลนครูเสียอีก ครูอาจารย์ที่มีแว้วว่าจะปฏิรูปพัฒนาตัวเองให้เป็นครูแนวใหม่ได้ต้องสนับสนุนให้พวกเขาหาเรียนรู้

เพิ่มเติม เช่น มีทุนให้ซื้อหนังสือ ทำวิจัย ฝึกอบรม เรียนต่อ แต่งตำรา ฯลฯ เพิ่มขึ้น ระบบการคัดเลือก และจ้างครูต้องวางเกณฑ์ระเบียบวิธีคัดเลือกให้ได้ครูที่มีคุณภาพจริง ๆ และต้องแก้ไขปัญหาเส้นสาย การบอกข้อสอบโง่งข้อสอบอย่างเอาจริง รับสมัครคนที่มีความรู้ตามสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะสาขาขาดแคลน เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์มาอบรมเพิ่มเติมและให้เงินเดือนเพิ่มขึ้น เพื่อแก้ปัญหาครูสาขาขาดแคลนได้รวดเร็วขึ้น ทำระเบียบการจ้างครูให้ยืดหยุ่น เช่น การจ้างเป็นครูพิเศษ แบบต่าง ๆ ได้ ระบบการเรียนการสอนการฝึกครูต้องเปลี่ยนแปลงจากการสอนแบบเก่าเป็นการเรียนรู้ ทั้งทฤษฎี การศึกษาจิตวิทยาการเรียนรู้ ความรู้เฉพาะแขนง และภาคปฏิบัติ ต้องฝึกให้นักศึกษาครู รักการอ่าน การแสวงหาความรู้ มีแหล่งศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เปลี่ยนวิธีการวัดผลจากการสอบ วัดการท่องจำตามตำรา เป็นวิธีให้ครูและนักเรียน นักศึกษาร่วมกันประเมินความก้าวหน้าในการเรียนรู้ ของนักเรียน นักศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพมากขึ้น ข้อสำคัญคือ ต้องสร้างแรงจูงใจภายใน ให้นักศึกษาครูและครู เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพครูว่าเป็นงานที่มีความหมายที่ท้าทายมีผลต่อการสร้างคน และสร้างชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองและมีความสุขมาก ถ้าได้พัฒนาการทำงานด้านนี้อย่างจริงจัง ขณะเดียวกัน ก็ควรเพิ่มแรงจูงใจภายนอกด้วย ควรปรับเพิ่มเงินเดือนครูที่มีภาระการสอนมาก ครูสาขาขาดแคลน ครูผู้เชี่ยวชาญให้แข่งขันกับตลาดแรงงานของภาคธุรกิจเอกชนได้ จัดให้ครูเก่ง ๆ มีช่องทางที่จะก้าวหน้า ได้เงินเดือนสูงขึ้นพอ ๆ กับผู้บริหาร ครูจะได้ไม่จำเป็นต้องไปแข่งขันกันเพื่อจะเป็นผู้บริหารเสมอไป ส่งเสริมระบบห้องสมุดและนำเทคโนโลยีสารสนเทศวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และซีดีรอม ฯลฯ มาใช้ในการเรียนรู้โดยใช้ครูแต่น้อย แต่ต้องเป็นครูที่มีคุณภาพสูงและได้ค่าตอบแทนสูงขึ้น จะเป็นประโยชน์ กว่าระบบปัจจุบันที่ใช้ครูจำนวนมาก เงินเดือนก็น้อย สอนแบบบรรยายตลอดทั้งวัน แต่นักเรียนก็เรียนรู้ ได้น้อย พัฒนาระบบประเมินครูแบบใหม่ที่วัดคุณภาพ ประสิทธิภาพ ความตั้งใจเป็นครู โดยเน้นคุณสมบัติ หรือเนื้อหาสาระของครูอาจารย์แต่ละคน ไม่ใช่แค่ดูแต่รูปแบบว่าต้องมีปริญญา/ใบประกอบวิชาชีพ สรุปร หรือเขียนรายงานได้ผ่านเกณฑ์การเลื่อนวิทยฐานะซึ่งไม่ได้สะท้อนคุณภาพที่แท้จริง ต้องส่งเสริมให้ครู สนใจเรียนรู้พัฒนาตนเอง และมีการจัดฝึกอบรมครูใหม่อย่างขนานใหญ่ ปฏิรูปครูให้เข้าใจความหมาย ของการเรียนรู้ที่ต้องใช้กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาไม่ใช่แค่การท่องจำตามตำรา รมรงศ์ให้ครูมีพฤติกรรม ในการรักการอ่าน การค้นคว้า มีแรงจูงใจในการอยากเรียนรู้และเผยแพร่ คิดเป็น มีความมั่นใจ ความภูมิใจ ในตัวเองมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและมีภาวะผู้นำในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาคนให้ได้ก่อน ประเทศไทยจึง จะมีครูชนิดที่สามารถไปสอนเด็กให้รักการเรียนรู้คิดเป็น มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและพัฒนาภาวะผู้นำ

ดังนั้นถ้าครูคนไหน ไม่ชอบการอ่าน ไม่ชอบการเรียนรู้ ไม่ชอบการคิด ค้นคว้า ก็ไม่ควรจะเป็นครู เพราะการมีครูแบบนี้ โดยเฉพาะครูที่มีปัญหา ครูที่ทำให้เด็กเกลียดครูและเกลียดโรงเรียนจะเป็นผลเสียต่อการศึกษาของชาติมากกว่าที่จะให้เด็กไปเรียนรู้จากห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ เราควรจะมีครูแบบนี้ไปทำงานอื่น ๆ หรือให้เกษียณก่อนอายุไปและหาครูที่มีนิสัยเป็นครูที่รักเด็ก รักการหาความรู้ มาสอนแทนเพื่อทำให้เด็กสนุกที่จะเรียน ถึงครูใหม่จะยังไม่เก่งทางวิชาการหรือการสอนมากนัก แต่ถ้ามี

คุณสมบัติในการมีนิสัยเป็นครูที่รักเด็ก รักฟังเด็ก ตั้งใจสอน ห่วงดีต่อเด็กและรักการเรียนรู้เพิ่มเติมถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญและครูประเภทนี้จะมีศักยภาพในการพัฒนาได้มากกว่าคนที่มาประกอบอาชีพครูที่มาทำงานเพื่อเลี้ยงชีพมากกว่าเข้ามาเพราะมีจิตใจที่รักการเป็นครูผู้รักความรู้และการเผยแพร่ความรู้

๖. เปลี่ยนแปลงวิธีการวัดผลสอบแข่งขันและการคัดเลือกคนเข้าเรียน

โดยมีการเปลี่ยนระบบการสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยรัฐจากการสอบแบบปรนัยที่เน้นคำตอบสำเร็จรูปเป็นการวัดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองที่สะท้อนความรู้ความสามารถที่เป็นองค์รวมเชิงวิเคราะห์ได้ การคัดเลือกคนเข้าเรียนมหาวิทยาลัยควรพิจารณาความถนัด ความพร้อม แรงจูงใจ ความพร้อมที่จะเรียนของผู้สมัครด้วย แทนการวัดจากคะแนนการสอบวิชาสามัญ ที่เน้นการท่องจำและเทคนิคการทำข้อสอบ ขณะเดียวกันต้องพัฒนาสถาบันอาชีวศึกษาและวิชาชีพให้มีคุณภาพและมีบรรยากาศน่าเรียนรู้และส่งเสริมให้คนที่จบมาได้ผลตอบแทนการทำงานสูงขึ้น มีโอกาสที่จะก้าวหน้าได้ไม่ต่างจากคนจบมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับผู้เรียนจบด้านอาชีวศึกษาในเยอรมันและประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ นักเรียนบางส่วนจะได้เลือกเรียนสายอาชีวศึกษาไปโดยไม่ต้องมามุ่งสอบแข่งขันแย่งกันเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้ขยายตัวเชิงปริมาณมากเกินไปและคนที่จบแล้วมาหางานทำไม่ได้มากขึ้น มหาวิทยาลัยควรเปิดช่องทางให้คนอายุ ๒๕ ปี ที่ทำงานมาแล้วและอยากจะกลับมาเรียนมหาวิทยาลัย สามารถสมัครเข้าเรียนมหาวิทยาลัยได้โดยมีโควตาต่างหาก เพื่อให้คนที่อยากเรียนมีโอกาสที่จะเรียนได้ตลอดชีวิต ไม่ใช่เปิดให้เฉพาะคนที่จบมัธยมปลายมุ่งแย่งกันเข้ามหาวิทยาลัยแบบจะเป็นจะตาย เหมือนมีโอกาสครั้งเดียวในชีวิต และรู้สึกท้อแท้หมดอาลัยดูถูกตนเองเมื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยปิดของรัฐไม่ได้ ซึ่งเป็นทัศนคติที่ควรจะได้เปลี่ยนแปลงได้แล้ว การค้นคว้าเรื่องการทำงานของสมองพบว่า สมองคนเรามีการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพขึ้นได้อย่างต่อเนื่องถ้ารู้จักวิธี ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงควรเพิ่มการให้บริการประชาชนรวมทั้งพัฒนามหาวิทยาลัยเปิด มหาวิทยาลัยสอนทางไกล สอนทางอินเทอร์เน็ตให้มีคุณภาพและมีความหลากหลายขึ้น

๗. พัฒนาการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยที่สามารถจูงใจ ให้ประชาชนไทยส่วนใหญ่ที่ปัจจุบันได้เรียนแค่ชั้นประถมศึกษาได้สนใจและได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างจริงจัง

โดยควรทำงานร่วมกับสถานศึกษาในระบบและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในวงกว้างขึ้น ส่งเสริมให้สื่อวิทยุโทรทัศน์เน้นเรื่องข้อมูลข่าวสารความรู้และความบันเทิงที่ยกระดับความฉลาดและศิลปวัฒนธรรมประชาชนเพิ่มขึ้น พัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ การผลิตหนังสือ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้ประชาชนทุกวัยทั่วประเทศเข้าถึงได้ง่ายต้นทุนต่ำ และมีทางเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย

๘. วางแผนและลงทุนพัฒนาแรงงานให้มีความรู้และทักษะที่เป็นที่ต้องการของระบบเศรษฐกิจสังคม

โดยสนับสนุนการวางแผนและลงทุนพัฒนาแรงงานให้มีความรู้และทักษะที่เป็นที่ต้องการของระบบเศรษฐกิจสังคม เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ ช่างฝีมือ ศิลปิน นักประดิษฐ์ นักออกแบบ ฯลฯ มากกว่าที่จะปล่อยให้มีการขยายตัวตามความพร้อมของครูผู้สอนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น ระดับมัธยมนิยมขยายสายสามัญ อุดมศึกษานิยมขยายสาขาบริหารธุรกิจ นิเทศศาสตร์สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์มากกว่าสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจะแก้ปัญหาการขาดแคลนการศึกษาและการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต้องเร่งพัฒนาครูด้านนี้และปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนและการมีห้องทดลองมีสื่อต่าง ๆ ส่งเสริมพัฒนาให้เด็กสนใจวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี งานอาชีพต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาลและประถมและส่งเสริมให้ผู้จบสายอาชีวศึกษามีคุณภาพเพิ่มขึ้นและการจ้างงานที่ให้รายได้สูงขึ้น ส่วนผู้จบสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านอื่นนอกจากแพทย์และวิศวกร สถาปนิก ควรทำให้เกิดระบบการจ้างงานที่ให้รายได้สูงขึ้น และมีความก้าวหน้าได้มากขึ้น

๙. ระดมทุนเพื่อพัฒนาหรือปฏิรูปการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างจริงจังอย่างถือเป็นวาระสำคัญของชาติ

โดยการปฏิรูปการเก็บภาษี เช่น เก็บภาษีมรดก เพิ่มภาษีทรัพย์สินในอัตราก้าวหน้าภาษี การบริโภคฟุ่มเฟือยและการหารายได้จากทำให้สัมปทานสาธารณะสมบัติและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ เข้ารัฐอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเพิ่มขึ้น รวมทั้งอาจจะออกพันธบัตรเงินกู้เพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้ด้วย เพราะการลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนฉลาดและมีจิตสำนึก เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประเทศพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อประเทศพัฒนาเศรษฐกิจได้มากขึ้น รัฐก็จะมีรายได้จากภาษีมากพอที่จะจ่ายคืนพันธบัตรเงินกู้เพื่อการศึกษาในภายหลังได้

การจัดสรรงบประมาณให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ควรกำหนดว่าจะต้องใช้ในการศึกษาอย่างน้อยร้อยละ ๒๕ และไม่ควรมีขั้นต่ำทำให้จางบุคคลากรได้ไม่เกินร้อยละ ๔๐ ของงบประมาณ โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องการศึกษาซึ่งต้องใช้งบบุคคลากรมากกว่างบบริหารจัดการงานธุรการอื่น ๆ ระดมทรัพยากรนอกภาครัฐจากธุรกิจ องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาและทำให้โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง คือให้ประชาชนในชุมชนรู้สึกการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการสร้างความเข้มแข็งและความอยู่รอดของชุมชน ประชาชนควรได้รับการเชิญเชิญให้เป็น เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในเรื่องหลักสูตร คุณภาพการเรียนการสอน การสนับสนุนด้านทรัพยากร รู้สึกว่าชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนรับผิดชอบ ไม่ใช่มองแบบแยกส่วนว่าโรงเรียนเป็นเรื่องของกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น

๑๐. ทำให้การปฏิรูปการศึกษาเชื่อมโยงกับการปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองแบบทำให้ประชาชนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น

การจะปฏิรูปให้คนทั้งประเทศมีโอกาสได้เรียนรู้มากขึ้นและดีขึ้นเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกกระทรวงทุกหน่วยงานของภาคเอกชนและภาคสังคมประชาควรตระหนักและเข้ามามีส่วนรวม ไม่ใช่ปล่อยให้กระทรวงศึกษาทำแต่ผู้เดียว การจะปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนทั้งประเทศให้เกิดผลได้จริงต้องทำควบคู่ไปกับการปฏิรูปทางเศรษฐกิจการเมืองในการที่จะกระจายทรัพย์สินรายได้ความรู้ การมีงานทำ ฐานะทางสังคม อำนาจต่อรองทางการเมือง เช่น การจัดตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ การแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ประชาชนมีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น ไปสู่กลุ่มคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง รวมทั้งต้องมีการปฏิรูปสื่อมวลชนและกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้มีเนื้อหาสาระที่เน้นการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ในเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองอย่างมีเหตุผลมีหลักวิชาการ ทำให้สังคมไทยทั้งสังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ไม่ใช่แค่สังคมการเลียนแบบ การนิยมบริโภคนิยม หรือการปลุกเร้าทางการเมืองโดยใช้อารมณ์รักชอบเกลียดเท่านั้น

ปฏิรูปการจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์และส่งเสริมให้สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อสาธารณะที่เน้นคุณภาพ เน้นสาระมากกว่าเพื่อการค้าหากำไร ปฏิรูปการบริหารจัดการ การให้บริการประชาชนของกระทรวงต่าง ๆ ส่งเสริมการฝึกอบรม การจัดประชุม การจัดตั้งองค์กรเพื่อพัฒนาคนในชุมชนต่าง ๆ ให้มีความรู้และร่วมมือกันจัดตั้งองค์กร เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน สหกรณ์ สหภาพแรงงาน สหพันธ์ กลุ่มอาชีพ สภาชุมชน เพื่อร่วมมือร่วมแรงทำการผลิตและการค้าขายแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนาชุมชนและสวัสดิการชุมชน เช่น การดูแลเด็กเล็ก คนชรา คนยากจนและด้อยโอกาส การแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชน การแก้ไขปัญหายาเสพติดและอบายมุขต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพและให้บริการได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น

กลยุทธ์ในการพัฒนาด้านความรู้และประสิทธิภาพเพื่อทำให้ประชาชนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น

๑) ส่งเสริมการพัฒนาทางเลือกที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญา แรงงาน ทรัพยากรภายในประเทศ และเทคโนโลยีทางเลือก เช่น พัฒนาแหล่งน้ำชลประทานขนาดเล็ก ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกและสารกำจัดศัตรูพืชทำจากสมุนไพร ส่งเสริมการปลูกป่าไม้ทางเศรษฐกิจ การทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนจากการใช้ปุ๋ยและสารเคมี พัฒนาพลังงานทางเลือก เพิ่มคุณค่าการใช้ทรัพยากรภายในประเทศและลดมลภาวะ ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ที่จำเป็นทุกด้านรวมทั้งการจัดการฟาร์ม การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์การพัฒนาการบริหารจัดการวิธีการและกระบวนการผลิต การแปรรูป การจัดเก็บ การจัดส่งสินค้าและบริการต่าง ๆ ให้ประหยัดและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น การฝึกและส่งเสริมอาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น

๒) การพัฒนางานค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีทางเลือกที่เหมาะสม เช่น เกษตรทางเลือก (เกษตรอินทรีย์ ไม่ใช้ปุ๋ยสารเคมี) สาธารณสุขทางเลือก (แพทย์แผนตะวันออก สมุนไพร

การป้องกัน และส่งเสริมสุขภาพโดยวิถีธรรมชาติ) พลังงานทางเลือก (พลังแสงอาทิตย์ ลมความร้อน ใต้โลกชีวภาพ ก๊าซโซฮอล ไบโอดีเซล ฯลฯ) เพื่อหาทางใช้ทรัพยากรในประเทศแทนการนำเข้าและหาทางใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ไม่ทำลายอย่างสิ้นเปลืองหรือก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาวะแวดล้อมมาก ช่วยลดต้นทุนการผลิต ลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศ ทำให้เกิดการซื้อของและจ้างงานทำให้คนในประเทศมีรายได้เพิ่มขึ้น

๓) การพัฒนาความรู้และทักษะทางด้านการติดต่อสื่อสารโทรคมนาคม การขนส่ง การตลาด การค้าภายในและภายนอกประเทศสาธารณูปโภคต่าง ๆ การพัฒนาการให้ความรู้ด้านการบริการจัดการ ข้อมูลข่าวสารการตลาด การสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาผู้ประกอบการและสหกรณ์เพื่อทำให้ต้นทุนการผลิตและการกระจายสินค้าต่ำและมีประสิทธิภาพมากขึ้น พัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ให้ประชาชนเข้าถึงได้สะดวกรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เป็นแหล่งการศึกษาหาความรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อโดยใช้ต้นทุนต่ำ

๔) การให้บริการทางด้านการศึกษาและฝึกอบรมและการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร บริการที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาคนและชุมชน เช่น ความรู้ด้านสุขภาพซึ่งรวมทั้งเรื่อง การดูแลและพัฒนาสุขภาพจิตและสมอง การฝึกพัฒนาอาชีพและบริการจัดหางาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการฟาร์มเรื่องการเงินการบัญชี เรื่องระบบสหกรณ์การค้าขาย เรื่องเศรษฐกิจการเมืองสังคมและศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะดูแลและพัฒนาตัวเองให้คนมีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความรู้และทักษะในการทำงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นและรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าเพิ่มขึ้น

๕) การปรับปรุงปฏิรูประบบบริหารราชการและระบบการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ให้นักการเมืองและพนักงานของรัฐต้องเปลี่ยนวิธีทำงาน มาเป็นแบบเปิดเผยข้อมูลข่าวสารงบประมาณโครงการต่าง ๆ อย่างโปร่งใส รับผิดชอบต่อการตรวจสอบดูแลของภาคประชาชนมากขึ้น เพื่อลดการสูญเสียอันเนื่องมาจากความทุจริตฉ้อฉล ความไม่เอาใจใส่ ความเฉื่อยชาล่าช้าต่าง ๆ และงานบริหารจัดการเรื่องของสาธารณะมีประสิทธิภาพสามารถสนองความต้องการของประชาชนได้เพิ่มขึ้น

๖) ปรับปรุงการวางแผนพัฒนาและการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทั้งในระดับชาติ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดโดยต้องมีแผนงานโครงการ มาตรการที่มีรายละเอียดชัดเจนและภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ ด้วยการปรับระบบแก้ไขการบริหารงานราชการให้สามารถทำงานตามแผนที่วางไว้ได้ รวมทั้งรู้จักประสานงานหน่วยงานราชการต่าง ๆ หน่วยงานเอกชนและภาคสังคมประชา เพื่อร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นอย่างมุ่งผลงานตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วน รวมมากกว่ายึดติดผลประโยชน์ของตัวเองหรือหน่วยงานของตน

๗) การปฏิรูปการศึกษา การวิจัย การเผยแพร่ความรู้ที่ใช้งานได้และเป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ ผ่านทางสื่อสารมวลชนและแหล่งกระจายเผยแพร่ความรู้แหล่งต่าง ๆ เพื่อช่วยให้คนรู้จักดูแลและใช้สมองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงและสร้างความรู้ที่ประยุกต์ใช้งานได้เพิ่มขึ้น โดยควร

เป็นความรู้ที่นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาพัฒนาตัวเองและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมแล้ว ยังควรตระหนักถึงการพัฒนาตนเองทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณตามแนวศาสนาพุทธและศาสนาอื่น และการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอย่างมองการณ์ไกล เพื่อให้คนทั้งประเทศ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีปัญญา และสังคมพัฒนาได้อย่างยั่งยืนยาวนาน

การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน

ชุมชนเป็นสถานที่รวมของกลุ่มประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถกลมเกลียวให้คนในชุมชนมีความเชื่อ อุดมการณ์ และยึดถือในจริยธรรมอย่างเดียวกัน คนในชุมชนจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และมีเอกลักษณ์ของตนเอง ลักษณะและเอกลักษณ์เหล่านี้แสดงออกให้เห็นได้จากความเชื่อ ทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติของคน ในชุมชนนั้น

ชุมชนจะสื่อสารถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์และลักษณะต่าง ๆ ผ่านคตินิยม นิทาน จารีต และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง คนหนึ่งไปยังกลุ่มคน หรือจาก กลุ่มคนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มคนหนึ่ง รวมทั้งจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดลักษณะ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิธีการปฏิบัติเช่นนี้เป็นการศึกษาของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะ รักษาชุมชนให้ดำรงอยู่สืบไปอย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

ดังนั้น การจัดการศึกษาของชุมชนจึงหมายถึง การสื่อสารถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม นวัตกรรม วิธีการแก้ไขปัญหา และการประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลในชุมชนซึ่งทำให้คนในชุมชนมี ลักษณะคล้ายคลึงกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

๑. เป้าหมายของการจัดการศึกษาของชุมชน

การจัดการศึกษาของชุมชนมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถในการพึ่งพิงตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และการมีเอกลักษณ์และความยั่งยืนของชุมชน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษาของ ชุมชน คือ

- ๑) ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตบนพื้นฐาน ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้น
- ๒) ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมของชุมชน และทำให้สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ และทำให้คุณลักษณะเอกลักษณ์ของชุมชนได้สืบสานต่อเนื่องยั่งยืน
- ๓) เป็นการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหา ของตนเองและชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองได้

๒. เนื้อหาสาระในการศึกษาชุมชนเพื่อจัดการศึกษาของชุมชน

ในการจัดการศึกษาของชุมชนจำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาสาระของชุมชน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในบริบทของชุมชนนั้น ๆ จนเกิดเป็นความรักความหวงแหนในท้องถิ่นชุมชนของตนเนื้อหาสาระดังกล่าวประกอบด้วย ภูมิหลังและประวัติของชุมชน สภาพทางกายภาพของชุมชน โครงสร้างของสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๑) ภูมิหลังและประวัติของชุมชน เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาชาติพันธุ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความหวงแหนในมรดกของชุมชนโดยการศึกษาประวัติการก่อตั้งชุมชน จากคำบอกเล่า ตำนาน นิทานที่บอกเล่าประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น บ้านที่หลักฐานทางโบราณคดี เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร โบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชน เป็นต้น

๒) สภาพทางกายภาพของชุมชน เป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรของชุมชน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น พื้นที่ของชุมชน อาณาเขต ลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำในชุมชน ทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น การคมนาคม สาธารณูปโภค ทรัพยากรธรรมชาติ พืชพรรณไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น

๓) โครงสร้างของสังคม เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เช่น ระบบเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง ระบบความเชื่อ ผู้นำในชุมชน จำนวนประชากร โครงสร้างของประชากร อาชีพ เป็นต้น

๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการศึกษาความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติที่มีคุณค่าที่ได้ถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และประเพณีปฏิบัติอันเป็นการบำรุงรักษาสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนมีเอกลักษณ์และดำรงอยู่ได้ เช่น การแห่นางแมวเพื่อขอฝนของชุมชนในภาคกลางและภาคอีสาน การทำบุญเดือนสามไหว้พระพุทธรูปชินราชของชาวภาคเหนือตอนล่าง ประเพณีงานบุญยี่เป็งของชาวภาคเหนือ เป็นต้น

๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นนวัตกรรมและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ได้ผลที่ชุมชนใช้ในการดำรงชีวิตนับตั้งแต่การประกอบอาชีพ การติดต่อสัมพันธ์กัน ได้แก่ วิธีการต่าง ๆ ที่บุคคลในท้องถิ่นนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวันจนประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ เช่น การทำน่าน้ำตม การทำนาหว่าน การปลูกพืชไร่นาสวนผสม การใช้พืชสมุนไพรเป็นยารักษาโรคหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นคำอบรมสั่งสอน เช่น “เรือนสามน้ำสี่” ที่ใช้อบรมกุลสตรีไทยมาแต่โบราณ “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า” ที่ใช้อบรมสั่งสอนวิธีการครองชีวิตคู่ เป็นต้น รวมทั้งภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาในลักษณะของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา เต้าเผาถ้วยชามสังคโลก รูปปั้นถ้ำขี้ดัดตนวัดโพธิ์ และภาพเขียนฝาผนังในโบสถ์ วิหารตามวัดต่าง ๆ

๖) นวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นประสบการณ์ของบุคคลที่ใช้แก้ปัญหาโดยใช้นวัตกรรมและวิธีการทั้งใหม่และเก่าจนสามารถแก้ไขปัญหาได้ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญา

ท้องถิ่นทั้งเก่าและใหม่เข้าด้วยกันในการแก้ไขปัญหา เช่น การทำนาด้วยวิธีเกษตรกรรมธรรมชาติของพ่อคำเตื่อง ภาษี จังหวัดบุรีรัมย์การทำเกษตรธรรมชาติแบบผสมผสานครบวงจรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา ครูชุบ ยอดแก้ว จังหวัดสงขลาที่ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชน เป็นต้น

การศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเนื้อหาสาระที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษาของชุมชนนั้นทำได้โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้นำในชุมชน ติดต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมเอกสารข้อมูลที่ต้องการ การสำรวจสภาพพื้นที่ และการสังเกต เป็นต้น

๓. วิธีการจัดการศึกษาของชุมชน

การจัดการศึกษาของชุมชนสามารถทำได้ต่อไปนี้

๑) การใช้บทบาทของสถาบันทางสังคมเป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้ตามบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางสังคมในชุมชน ประกอบด้วย วัด องค์กรชุมชน ครอบครัว และโรงเรียน โดยวัดจะถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคลในชุมชน และเป็นแหล่งรวมในการทำกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งการเรียนรู้ของชุมชน องค์กรชุมชนจะดูแลเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม พร้อมทั้งเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ เช่น ข่าวสารทางราชการ สาธารณสุข ข่าวการเกษตร ข่าวการเมืองการปกครอง เป็นต้น ส่วนครอบครัวจะรับผิดชอบการอบรมสั่งสอนในเบื้องต้น การถ่ายทอดด้านการประกอบอาชีพ ฝึกทักษะด้านอาชีพและค่านิยม สำหรับโรงเรียนจะเป็นแหล่งเตรียมตัวสมาชิกใหม่ของสังคม มีบทบาทที่สำคัญในการปลูกฝังความรู้ ทักษะ และเจตคติในด้านต่าง ๆ

๒) การใช้นิทานและคติความเชื่อ เป็นการถ่ายทอดคติความเชื่อและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยัน ความอดทน ความกตัญญู ให้แก่คนในสังคมโดยผ่านนิทาน คติความเชื่อที่สะท้อนการเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ซึ่งรวบรวมได้จากคำบอกเล่าของบุคคลในชุมชน เช่น นิทานเรื่องกลองข้าวน้อยฆ่าแม่ เรื่องพญาหงษ์พญาพานเป็นนิทานสอนเรื่องความกตัญญู

๓) การใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เป็นการศึกษาและฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ความเข้าใจ แปลความหมายในบริบทของสังคมใหม่ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ประเพณีการทำขวัญข้าวซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติของชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาได้สูญหายไป ในบางแห่ง ควรจะศึกษาวิธีการปฏิบัติ ความสำคัญ ความหมายของพิธีกรรมเพื่อเรียนรู้ ถ้ายังเป็นประเพณีที่มีความหมายก็อาจฟื้นฟูใหม่ได้ จะเห็นได้ว่าในชุมชนท้องถิ่นต่างก็มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต บางอย่างยังคงความหมายสืบต่อถึงปัจจุบัน ถ้ามีการศึกษาและทำความเข้าใจ อาจทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าไว้ได้

๔) การใช้วัฒนธรรมการประพฤติปฏิบัติ เป็นการใช้จารีตประเพณีที่คนในชุมชนยึดถือ มาทำความเข้าใจ แปลความหมายใหม่ แล้วนำมาเผยแพร่ปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การนับถือผี การเซ่นไหว้ บรรพบุรุษ การไว้ผมจุกของเด็กไทย การแต่งชุดไทย

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาของชุมชน ก็คือความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ สามารถจัดการกับปัญหาของตนเองได้ ชุมชนจะทำได้นั้นชุมชนประกอบด้วย อุดมการณ์ความเชื่อ ความสามารถในการประกอบอาชีพ ความรู้ และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต ทรัพยากรที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต และมีโครงสร้างในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ กรอบความคิดนี้นำมาใช้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔. การจัดการศึกษาของชุมชนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาของชุมชนไว้ดังนี้

๑) ถ่ายทอดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา ๗ ว่า จะต้องมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นและของไทยควบคู่ไปกับความรู้สากล มีความสามารถในการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้ แสดงว่าการศึกษาที่จัดขึ้นจะต้องอยู่บนองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนบนพื้นฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

๒) ยึดถือหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือการเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่เกิดจนตาย เนื้อหาสาระที่เรียนรู้จะเกิดขึ้นเสมอและต่อเนื่อง ดังนั้น ชุมชนจะต้องมีส่วนเข้าไปมีบทบาทการจัดการเรียนรู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนจึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาของคนในชุมชนตลอดเวลา

๓) จัดการศึกษาโดยยึดถือหลักการที่จะระดมทรัพยากรทุกอย่าง โดยการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรต่าง ๆ จึงจะเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการจัดการศึกษาของชุมชนได้

๔) จัดการศึกษาโดยกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจึงมีภาระที่จะต้องจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกฎหมายที่เน้นการจัดการศึกษาของชุมชน ชุมชนจะต้องรับผิดชอบจัดการศึกษา รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาช่วยการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะต้องจัดสาระการเรียนรู้ที่จะสร้างให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ และสามารถอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๕. แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน

ในการจัดการศึกษาของชุมชน มีแนวคิดที่นำไปดำเนินการจัดการศึกษาของชุมชนได้หลายแนวทาง เช่น การจัดการศึกษาผ่านบทบาทของสถาบันทางสังคม การจัดการศึกษาโดยผ่านชนบทธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม การจัดแหล่งการเรียนรู้ การจัดการศึกษาในโรงเรียน และการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นต้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านบทบาทสถาบันทางสังคม

แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านบทบาทของสถาบันทางสังคม เป็นการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สถาบันทางสังคมได้จัดขึ้นเพื่อกลุ่มเกลาสมาชิกของสังคมอยู่แล้ว สถาบันทางสังคมประกอบด้วย

๑) ครอบครัว มีหน้าที่สั่งสอนบุตรหลานให้สามารถประกอบอาชีพได้มีทัศนคติค่านิยม และความประพฤติที่ดีงามเป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่เรียนรู้ได้จากการเลียนแบบและจดจำ

๒) วัด มีหน้าที่สั่งสอนทางด้านคุณธรรมจริยธรรมผ่านพิธีกรรมทางศาสนา การเทศนา สั่งสอนและสถานที่ในวัดซึ่งสื่อได้ถึงความศรัทธา ความสงบร่มเย็น วัดจึงต้องนำหลักธรรมของศาสนามาเผยแผ่ให้กับสมาชิกของชุมชนได้เข้าใจในรูปแบบต่าง ๆ

๓) องค์กรชุมชนต่าง ๆ องค์กรชุมชนต่าง ๆ จัดการศึกษาโดยผ่านการฝึกฝนอบรม ให้ข้อมูลข่าวสาร และฟื้นฟูประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติและจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๕.๒ แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาคความหมายและวิธีการปฏิบัติของคนในชุมชนที่ได้กระทำไว้แล้วนำมาเผยแพร่หรือตีความจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติของชุมชนต่อไป กล่าวคือ ชุมชนจะมีสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันอยู่แล้ว ซึ่งสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเหล่านั้นได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้เวลาสืบทอดมายาวนาน สิ่งที่มีคุณค่านี้จะถูกเลือกสรรส่วนที่มีประโยชน์แล้วดำรงรักษาถ่ายทอดต่อมา การถ่ายทอดอาจจะมาในลักษณะของชนบทธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมของชุมชน มีระเบียบวิธีเป็นแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่ถ่ายทอดดังกล่าวจะมีการอธิบายและแปลความในบริบทใหม่ ทำให้คุณค่าของสิ่งที่ดีงามเหล่านั้นถูกละเลยสูญหายไป เช่น การไปทำบุญที่วัดทุกวันพระของชาวพุทธซึ่งสืบทอดกันมาแต่ในอดีต ปัจจุบันการปฏิบัติดังกล่าวถูกละเลยไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ เนื่องจากการแปลความหมายในบริบทใหม่ของสังคม ทำให้การปฏิบัติดังกล่าวกลายเป็นภาระและไม่สะดวกต่อการประกอบอาชีพ จึงควรอธิบายคุณค่าและวัตถุประสงค์ของประเพณีทั้งหลายกันใหม่ ดังเช่นการทำบุญวันสารทซึ่งไม่นิยมปฏิบัติในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของการทำบุญวันสารทเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพการีและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ขอขอบคุณเทวดาที่ปกป้องรักษาและ

บันดาลผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ และแสดงความภูมิใจในผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ นอกจากนี้ เช่น ประเพณี การทำบุญขวัญข้าวซึ่งแสดงความกตัญญูต่อแม่โพสพ ประเพณีลอยกระทงที่แสดงถึงความกตัญญูต่อแม่คงคา เป็นต้น

๕.๓ แนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้

แนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ เป็นการใช้แหล่งภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน เช่น วัด ภูเขา สวนสัตว์ อุทยาน พิพิธภัณฑ์ หอสมุด แหล่งน้ำ โบราณสถาน เป็นต้น เป็นแหล่ง การเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้โดยตรงด้วยตนเองอย่างถูกต้องและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผู้เรียน จะได้ศึกษาสภาพที่จริงของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน อาทิ พืชพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ลักษณะของดิน หิน แร่ ทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สามารถใช้แหล่งการเรียนรู้เหล่านี้มาหล่อหลอม คนในชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน เป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม ความภาคภูมิใจ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

๕.๔ แนวคิดการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการจัดการเรียนรู้

แนวคิดการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการจัดการเรียนรู้เป็นการให้โรงเรียนนำสาระการเรียนรู้ ของชุมชนไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจชุมชน ซึ่งจัดทำได้โดยการจัดการบริหารโรงเรียน ทั้งโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน จัดบทเรียน หลักสูตรสถานศึกษา กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และการเข้าไปมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน โรงเรียนมีหน้าที่จะต้องสร้างพลเมืองใหม่ให้มีคุณสมบัติตามที่ สังคมต้องการ โดยถ่ายทอดคุณค่า ความรู้ที่มีอยู่ของชุมชน สร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผักฝนทักษะ เตรียมตัวผู้เรียนเพื่อในอนาคต นอกจากนั้นยังเป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โรงเรียนจึง เป็นผู้ดำเนินการถ่ายทอดบริบทของชุมชนและรักษาชุมชน

การใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ทำได้โดยให้โรงเรียนเป็นที่จำลองสภาพปัญหาใน ชุมชน สภาพของชุมชนในแง่ของความดีความงาม นำสิ่งที่มีคุณค่าเข้ามาไว้ในโรงเรียน สามารถจัดให้เกิด การเรียนรู้ในโรงเรียนได้ การกระทำในลักษณะเช่นนี้เป็นการบริหารจัดการทั้งโรงเรียนให้เป็นแหล่ง การเรียนรู้ ชักนำให้ครูและผู้ปกครองเข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน วิธีการนี้จึงเป็นการจัดทำ ในลักษณะกระทำทั้งโรงเรียน มีการจัดเนื้อหาสาระในบทเรียน จัดหลักสูตรสถานศึกษา สร้างกิจกรรมเสริม และมีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

๕.๕ แนวคิดการจัดเวทีการเรียนรู้

แนวคิดการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อ ศึกษาปัญหาใดปัญหาหนึ่ง พร้อมทั้งแสวงหาวิธีการแก้ไข จัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมาก ที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้สมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง

ชุมชนประกอบด้วย คนที่มีธรรมชาติหลากหลาย มีบทบาทที่สัมพันธ์กันมีการเรียนรู้ ร่วมกัน วิธีการจัดเวทีการเรียนรู้เป็นวิธีที่มีการประสานงาน ประสานความคิด ซึ่งทำได้โดยการนำปัญหา

ที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็นที่น่าสนใจร่วมกันของคนในชุมชน ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันให้เห็นถึงสภาพของปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา จากนั้นช่วยกันหาวิธีแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันแก้ไขปัญหา เช่น การแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นกับเยาวชนในชุมชน การแก้ไขปัญหานี้ คนในชุมชนต้องเรียนรู้ถึงสภาพปัญหา คือ สภาพความรุนแรงของยาเสพติดที่เกิดขึ้น โดยประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและช่วยกันหาแนวทางแก้ไขปัญหโดยร่วมกันตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา จากนั้นดำเนินการแก้ไขปัญหตามแนวทางที่ตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้น การจัดเวทีการเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันดำเนินการและร่วมกันรับผล

๖. บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชน

ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาของชุมชน โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของชุมชน โดยดำเนินการดังนี้

๑) การบริหารโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนทำได้โดยร่วมมือกับชุมชนกำหนดเป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ออกแบบและวางแผนดำเนินการ จัดการเรียนการสอนและใช้แหล่งการเรียนรู้จากทุกส่วนของชุมชน เป็นการสะท้อนลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชนให้เป็นบทเรียนของนักเรียน และขณะเดียวกันเป็นการจัดโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของบุคคลในชุมชน ด้วยแนวคิดดังกล่าวโรงเรียนต้องศึกษาบริบทของชุมชนว่ามีสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร มีกลุ่มประชากรประกอบด้วยกลุ่มคนใดบ้าง กลุ่มชนเหล่านั้นมีชาติพันธุ์อย่างไร ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี มีลักษณะอย่างไร ภูมิปัญญาและนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหา การประกอบอาชีพเป็นอย่างไร เป็นต้น การศึกษาบริบทเหล่านี้จะทำให้เราสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน พร้อมทั้งกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาต่อไป

คณะครู ผู้บริหารโรงเรียน และชุมชนจะต้องร่วมกันกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษา โดยการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของการจัดการศึกษา พร้อมทั้งกำหนดแผนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โรงเรียนจะต้องออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน คณะครูจะออกแบบบทเรียน หลักสูตรการเรียนรู้สำหรับถ่ายทอดให้กับผู้เรียนของตนเอง คณะผู้บริหารจะวางแผนกำหนดกิจกรรมการบริหารโรงเรียนของตน โดยทั่วไปแล้วการบริหารโรงเรียนที่จะตอบสนองต่อชุมชนลักษณะนี้จะต้องจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นการเรียนรู้ควบคู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนด้วย ตัวอย่างเช่น โรงเรียนหนองน้ำดำ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนการเกษตร เป็นชุมชนโบราณ มีอาชีพทำนา เมื่อว่างจากการทำนาก็จะทำอาชีพถนอมอาหาร มีความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถ่ายทอดมายาวนาน ในการบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน คณะครู ผู้บริหาร และผู้นำชุมชน ได้มาร่วมประชุมพร้อมกันเพื่อกำหนดบทบาทและแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียน โดยได้กำหนดให้โรงเรียนเป็นแหล่งศึกษาและถ่ายทอดความเชื่อของชุมชน ถ่ายทอดอาชีพและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และ

สั่งสอนอบรมคนในชุมชนให้สามารถทำอาชีพการถนอมอาหารได้ด้วย โรงเรียนจัดสภาพแวดล้อมโดยนำเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตร การถนอมอาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของวัตถุสิ่งของจัดวางไว้ในโรงเรียน และโรงเรียนก็มีแปลงนาทดลองทำการเกษตร ทั้งหมดนี้มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การเรียนรู้ของนักเรียน และบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน โรงเรียนจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้ การเรียนการสอนในโรงเรียนยังนำเนื้อหาสาระจากชุมชน ทั้งด้านวิธีการประกอบอาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเรียนรู้ในห้องเรียนอีกด้วย

๒) การจัดการเรียนการสอนที่ใช้เนื้อหาสาระในชุมชน ทำได้โดยจัดเป็นบทเรียน รายวิชา หรือหลักสูตรสถานศึกษาโดยนำสาระของชุมชนเข้าไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน การเรียนรู้ชุมชนเป็นการนำเอาเนื้อหาสาระในชุมชนมาเรียนรู้ เนื้อหาสาระประกอบด้วย สภาพทางกายภาพของชุมชนได้แก่สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้และแร่ธาตุ เป็นต้น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะของประชากรและชาติพันธุ์ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยม ทั้งที่แสดงออกในรูปแบบของนิทาน สุภาษิต และประเพณี ตลอดจนสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ของชุมชน เป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้คือ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง รู้จักสภาพความเป็นอยู่ เข้าใจความเป็นไปในชุมชนของตนจนทำให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและรักหวงแหนความเป็นชุมชนของตน

วิธีการจัดการศึกษาที่ได้ผลสามารถนำเนื้อหา มาจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้เป็นหน่วยใดหน่วยหนึ่ง หรือเป็นเนื้อหาในบทเรียนใดบทเรียนหนึ่งก็ได้ ในบางเรื่องสามารถจัดทำเป็นเนื้อหาใหญ่ใช้เวลาในการเรียนหลายคาบ มีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้มาก สามารถจัดทำเป็นหลักสูตรระดับสถานศึกษาที่มีเนื้อหาเฉพาะของท้องถิ่น หรือในบางเรื่องสามารถจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง เข้าไปเรียนรู้และแก้ปัญหาของท้องถิ่น นอกจากนั้นยังสามารถจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่มีลักษณะบูรณาการโดยใช้ประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่งเป็นแกนในการบูรณาการก็ได้ ตัวอย่างเช่น การจัดหน่วยการเรียนรู้เรื่อง การอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน อาจจัดหน่วยการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากลักษณะสภาพแหล่งน้ำในปัจจุบัน ประวัติความเป็นมาและการก่อสร้างแหล่งน้ำ ผลดีผลประโยชน์ของแหล่งน้ำ การบริหารจัดการดูแลแหล่งน้ำ ปัญหาอุปสรรคในการดูแลรักษา สาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหา เป็นต้น รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยใช้บทเรียนนี้อาจจัดในรูปของบทเรียน แบบฝึกหัด โครงการ เอกสาร ตำรา หรือหลักสูตร ก็ได้

๓) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากบทเรียน มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ การร่วมกิจกรรมประเพณีของชุมชน การเขียนคำขวัญ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะให้นักเรียนได้เรียนรู้ชุมชนแล้วยังปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนด้วย เป็นการกำหนดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง นอกเหนือจากบทเรียน การกระทำนี้อาจทำในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้ ลักษณะกิจกรรมเน้นที่การปลูกฝัง

ทัศนคติหรือเป็นการฝึกทักษะในทางปฏิบัติที่ขยายมาจากบทเรียน ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ การจัดทำแปลงปลูกผัก การทดลองเลี้ยงไก่ที่บ้าน การจัดกลุ่มผลิตสินค้า เป็นต้น

๔) การจัดแหล่งการเรียนรู้เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนและเป็นการให้บริการจัดการเรียนรู้กับชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียน เป็นการให้บริการจัดการเรียนรู้กับชุมชน สามารถทำได้โดยการจัดทำศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถานชุมชน การจัดสวนสมุนไพร การจัดทำอุทยานต้นไม้ในวรรณคดี การอนุรักษ์มรดกไทยในวัด เป็นต้น โดยแหล่งเรียนรู้นี้อาจอยู่ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้การจัดทำแหล่งการเรียนรู้ นอกจากจะจัดในโรงเรียนแล้วอาจจัดภายนอกโรงเรียนก็ได้การจัดภายในโรงเรียนทำได้โดยการจัดห้องสมุด การจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นอุทยานต้นไม้ การจัดป้ายนิเทศ การบริการข่าวสารข้อมูล เป็นต้น สำหรับการจัดแหล่งเรียนรู้ภายนอกเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จัดพื้นที่แหล่งโบราณสถานหรือแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่งสาธิตแหล่งอนุรักษ์เผยแพร่เรื่องราวสำคัญของชุมชน ตัวอย่างเช่น การจัดแหล่งสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดจัดเป็นแหล่งเผยแพร่จริยธรรมคุณธรรมโดยผ่านภาพเขียนและบรรยากาศ การจัดทำอุทยาน สวนสาธารณะ เป็นต้น

๕) การจัดกิจกรรมระหว่างโรงเรียน วัด ชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน สามารถทำได้โดยดำเนินการดังนี้

๕.๑) การจัดทำโครงการรณรงค์แก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น โครงการต่อต้านยาเสพติด โครงการอนุรักษ์มรดกของชุมชน โครงการป้องกันภัยของชุมชน เป็นต้น

๕.๒) จัดเวทีการเรียนรู้ โดยร่วมกับวัดและองค์กรชุมชน จัดเวทีการเรียนรู้ขึ้นในชุมชนในเรื่องที่จะต้องแก้ไขและพัฒนา

๕.๓) จัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน โดยจัดทำป้ายนิทรรศการ พิพิธภัณฑสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหอกระจายข่าว เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

สรุปได้ว่าวิธีการจัดการศึกษาของชุมชนนั้นสามารถจัดได้โดยใช้โรงเรียนเป็นหลัก โดยการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดแหล่งการเรียนรู้และการจัดทำกิจกรรมเพื่อร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้สมาชิกของชุมชนได้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๗. บทบาทของครูกับการจัดการศึกษาของชุมชน

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของชุมชน ครูมีบทบาท ดังนี้

๑) ศึกษาชุมชน ครูสามารถศึกษาชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจลักษณะและบริบทของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น จริยธรรม อุดมการณ์ ประเพณีและวัฒนธรรมและปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่น ครูจะเริ่มศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชนให้เข้าใจขอบเขต ลักษณะธรรมชาติของดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ ที่เป็นทรัพยากรหล่อเลี้ยงชุมชน ศึกษาสภาพทางสังคมซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชน

โครงสร้างประชากร ลักษณะการประกอบอาชีพ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชาติพันธุ์ของชุมชนว่ามี ภูมิหลังและพัฒนาการอย่างไร เข้าใจถึงเครือข่ายชุมชนซึ่งแสดงออกมาในรูปของตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก เรื่องเล่า ประเพณีการปฏิบัติ เพื่อนำไปประมวลเป็นสาระที่จะถ่ายทอด จัดการเรียนรู้ ให้กับนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ หรือนำมาจัดเป็นประมวลสาระความรู้ที่จะให้ชุมชนได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้

๒) จัดทำเนื้อหาสาระ บทเรียน และหลักสูตร ครูสามารถจัดทำเนื้อหาสาระ บทเรียน และ หลักสูตรเพื่อใช้สอนนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเอกสาร ตำรา หรือหลักสูตรสถานศึกษาก็ได้ โดยจัดทำเป็น เนื้อหาสาระที่ใช้เรียนเป็นรายชั่วโมง เช่น การประยุกต์หลักการในบทเรียนไปสำรวจสภาพข้อเท็จจริงใน ท้องถิ่นและสามารถประมวลเรื่องราวของท้องถิ่นทั้งหมดเป็นหมวดหมู่ แล้วจัดทำเป็นหลักสูตรที่จัดให้ นักเรียนเรียนรู้ หลักสูตรลักษณะนี้อาจเป็นหลักสูตรกลุ่มวิชาหรือหลักสูตรทั้งโรงเรียน เช่น หลักสูตร การจัดทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ประเพณี การละเล่นต่าง ๆ หรือป่าชุมชน สวนสมุนไพรในชุมชน การรักษาแหล่งน้ำของหมู่บ้าน ในการจัดทำหลักสูตรอาจทำเป็นสื่อการสอน สื่อ การเรียน ประเภทเอกสาร ตำรา วิดีทัศน์ เทปเสียง เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนให้เกิดความรู้ทำได้ โดยการใช้ปัญหาท้องถิ่นหรือเรื่องราวในท้องถิ่นเป็นแกนในการจัดทำหลักสูตร แล้วบูรณาการเนื้อหา สาระอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและทั่วไป ใช้ในการเรียนรู้ปัญหาและเรื่องราวเหล่านั้น

๓) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูสามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จริยธรรม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนมาเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมการเทศน์มหาชาติ การอนุรักษ์ ทรัพยากรของชุมชน การเพาะเลี้ยงไก่ในบ้าน เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นการสร้างอุดมการณ์ จิตสำนึกของผู้เรียนที่มีต่อชุมชน โดยจัดสถานการณ์ให้นักเรียนไปพบกับปัญหาหรือสภาพที่เป็นจริงของ ชุมชน จัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้หรือกลุ่ม การเรียนหรือจัดทำเป็นชมรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียน จะเข้าไปเรียนรู้ปัญหาของชุมชนได้โดยตรง เช่น กิจกรรมการเพาะปลูกพืช ผัก ผลไม้ การร่วมประเพณี ของหมู่บ้าน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นต้น

๔) จัดทำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนครูสามารถจัดทำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ จัดทำห้องสมุดชุมชน จัดสวนสมุนไพร จัดนิทรรศการประเพณีวัฒนธรรม หรือพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น อาจทำได้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน กรณีจัดทำแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนสามารถทำได้โดยการ จัด บริเวณต่าง ๆ ในโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น สวนสมุนไพร สวนรวบรวมพันธุ์ไม้ อุทยานเทคโนโลยี สวนไม้ดอกไม้ประดับ การจัดทำห้องสมุด ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น แพ้ม ป้าย การแสดงนิทรรศการ เป็นต้น กรณีจัดทำแหล่งการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนทำได้โดยร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ในการจัด กิจกรรมโดยใช้สถานที่จริงเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ หรือจัดสร้างสถานการณ์หรือสถานที่ขึ้นมาใหม่ เช่น การใช้วัดเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยทำให้ร่มรื่น มีภาพเขียนที่สอนคติธรรม จัดสถานการณ์ ให้เกิดศรัทธา เป็นที่พึงพอใจให้กับชุมชน หรือการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ของบุคคลที่ประสบ

ความสำเร็จ คนในชุมชนสามารถเข้าไปเรียนรู้การทำสวนผลไม้จากวิทยากรที่มีประสบการณ์ได้โดยตรง นอกจากนั้นสถานประกอบการอื่น ๆ เช่น ฟาร์มเลี้ยงไก่ บ่อเลี้ยงปลายังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดี การจัดสร้างแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ยังอาจเป็นความร่วมมือระหว่างครูกับชุมชนที่จัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนโดยจัดสร้างขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ ชุมชน สวนสาธารณะห้องสมุดประชาชน และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น ครูจะเป็นผู้ที่ให้ความคิด ชักนำชุมชน ร่วมจัดทำและเป็นผู้ดำเนินการหลักในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

๕) ใช้ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของนักเรียน ครูสามารถใช้ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น เรียนรู้ธรรมชาติจากสถานที่จริงในชุมชนใช้วัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสถานที่เรียนรู้ เป็นต้น ในการจัดการศึกษาสมัยใหม่ การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงโดยนักเรียนเข้าไปศึกษาชุมชนและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งดีกว่าการเรียนรู้โดยวิธีการท่องจำจากเอกสารตำรา ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงใช้แหล่งข้อมูลในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน ชุมชนจึงเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูลการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การสอนเรื่องการประกอบอาชีพของชุมชน ครูสามารถใช้สถานประกอบการในชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดีให้กับนักเรียน นอกจากนั้นสถานประกอบการในชุมชนยังถ่ายทอดถึงสถานการณ์การทำงานจริง การเรียนรู้เรื่องการปฏิบัติงานที่ประสบผลสำเร็จ แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาบุคคลจะสามารถให้ข้อมูลและสั่งสอนนักเรียนได้ดี ส่วนแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางวัตถุ เช่น โบราณสถาน ภูเขา ป่าไม้ ถือว่าเป็นสภาพการณ์จริงที่นักเรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลได้ ดังนั้นจึงเป็นบทบาทของครูที่ต้องสร้างบทเรียนให้นักเรียนเข้าไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นสถานที่ บุคคล องค์กร ตลอดจนภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ได้

๖) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ตัวอย่างกิจกรรมเหล่านี้ เช่น การรณรงค์การรักษาความสะอาด การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดเวทีการเรียนรู้เรื่องปัญหาของชุมชน เป็นต้น ปัจจุบันนี้ถือว่าครูเป็นผู้นำชุมชนในการเชื่อมโยงข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาผนวกกับชุมชน ดังนั้น ครูจึงมีบทบาทเข้าไปส่งเสริมและอำนวยความสะดวก การเรียนรู้ของชุมชน โดยทำหน้าที่เฝ้าระวังปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เข้ามาศึกษาปัญหาของชุมชน แล้ววิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจเลือกปัญหาแล้วดำเนินการแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันรับผล เช่น การแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนในประเทศไทย โดยครูกระตุ้นเร้าให้คนในชุมชนวิเคราะห์ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ เช่น วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายว่ามีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี จะทำให้เห็นภาพสาเหตุที่คนในชุมชนต้องใช้เงินไป ทั้งที่คุ้มค่าและไม่คุ้มค่า ขณะเดียวกันครูจะให้คนในชุมชนวิเคราะห์รายได้หลักที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรายได้ของชุมชนว่าเกิดขึ้นจากแหล่งไหนแล้วเปรียบเทียบรายรับรายจ่ายว่าสมดุลกันหรือไม่ แล้วจึงกำหนดแนวทางให้เกิดความสมดุลของรายรับและรายจ่าย ดังนั้นประชาชนในชุมชนต้องร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่จะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาร่วมกันดำเนินการ

ร่วมกันรับผลของการแก้ไขปัญหานั้น นอกจากการกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหานั้นแล้ว บางกรณีครูจะมีบทบาทช่วยในการรณรงค์กระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหานั้นในท้องถิ่น เช่น การรณรงค์ด้านภัยยาเสพติด การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาความสะอาด เป็นต้น ครูจึงมีบทบาทในการทำหน้าที่เฝ้าระวังปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น แล้วใช้กระบวนการกระตุ้นเร้า จัดเวทีการเรียนรู้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นที่สุด

๗) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ครูสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สมาชิกกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้และแก้ไขปัญหานั้นในปัจจุบัน ต้องอาศัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนถึงต้องรวมพลังจากกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหานั้น ดังนั้น เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและสิ่งแวดล้อม อาจจะประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนที่ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน แล้วแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทำให้เกิดการวิเคราะห์และเข้าใจปัญหามากขึ้นหลายมุมมองได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นเครือข่ายการเรียนรู้ยังเป็นพลังทางสังคมที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นต่าง ๆ ในชุมชนได้ เมื่อมีการดำเนินการร่วมกันแล้วจะทำให้เกิดพลังทางสังคมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดต่าง ๆ ได้

การจัดการศึกษาในยุคเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำ แนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงที่มีหลักพิจารณา ดังนี้

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า สังคมสีเขียว (green society) ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือ

ระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๑. ความหมาย

ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๑) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ ดังแสดงในภาพที่ ๘.๑

ภาพที่ ๘.๑ กรอบแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๐, หน้า ๒๗)

๒. พระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้หลายวโรกาสด้วยกัน ดังความต่อไปนี้ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๐, หน้า ๒๘-๓๐)

“...เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาของเศรษฐกิจ การที่ต้องใช้รถไถต้องไปซื้อ เราต้องใช้ต้องหาเงินมาสำหรับซื้อน้ำมันสำหรับรถไถ เวลารถไถเก่าเราต้องยิ่งซ่อมแซม แต่เวลาใช้นั้นเราก็ต้องป้อนน้ำมันให้เป็นอาหาร เสร็จแล้วมันคายคว้น คว้นเราสูดเข้าไปแล้วก็ปวดหัว ส่วนควายเวลาเราใช้เราก็ต้องป้อนอาหาร ต้องให้หญ้าให้อาหารมันกิน แต่ว่ามันคายออกมา ที่มันคายออกมาก็เป็นปุ๋ย แล้วก็ใช้ได้สำหรับให้ที่ดินของเราไม่เสีย...”

พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละคือเมตตาถากัน จะอยู่ได้ตลอดไป...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔

“...ตามปกติคนเราชอบดูสถานการณ์ในทางดี ที่เขาเรียกว่าเล็งผลเลิศ ก็เห็นว่าประเทศไทยเรานี้ก้าวหน้าดี การเงินการอุตสาหกรรมการค้าดี มีกำไร อีกทางหนึ่งก็ต้องบอกว่าเรากำลังเสื่อมลงไปส่วนใหญ่ ทฤษฎีว่า ถ้ามีเงินเท่านั้น ๆ มีการกู้เท่านั้น ๆ หมายความว่าเศรษฐกิจก้าวหน้า แล้วก็ประเทศก็เจริญมีหวังว่าจะเป็นมหาอำนาจ ขอโทษเลยต้องเตือนเขาว่า จริงตัวเลขดี แต่ว่าถ้าเราไม่ระมัดระวังในความต้องการพื้นฐานของประชาชนนั้นไม่มีทาง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖

“...เดี๋ยวนี้ประเทศไทยก็ยังอยู่ที่พอสมควร ใช้คำว่า พอสมควร เพราะเดี๋ยวมีคนเห็นว่ามีคนจนคนเดือดร้อน จำนวนมากพอสมควร แต่ใช้คำว่า พอสมควรนี้ หมายความว่าตามอัตรา...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗

“...ที่เป็นห่วงนั้น เพราะแม้ในเวลา ๒ ปี ที่เป็นปีกาญจนาภิเษกก็ได้เห็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ว่าประชาชนยังมีความเดือดร้อนมาก และมีสิ่งที่ควรที่จะแก้ไขและดำเนินการต่อไปทุกด้าน มีภัยจากธรรมชาติ กระหน้า ภัยธรรมชาตินี้เราคงสามารถที่จะบรรเทาได้หรือแก้ไขได้ เพียงแต่จะต้องใช้เวลาพอใช้ มีภัยที่มาจากจิตใจของคน ซึ่งก็แก้ไขได้เหมือนกัน แต่ว่ายากกว่าภัยธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งนอกร่างเราแต่นิสัยใจคอของคนเป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน อันนี้ก็เป็นอย่างหนึ่งที่อยากให้จัดการให้มีความเรียบร้อย แต่ก็ไม่หมดหวัง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗

“...เมื่อปี ๒๕๑๗ วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอกมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอกมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

“...ไฟดับถ้ามีความจำเป็น หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ เรามีเครื่องปั่นไฟก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขั้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงก็มีเป็นขั้น ๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์นี้เป็นสิ่งทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกัน แลกเปลี่ยนกัน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว แต่ว่าพอเพียงในทฤษฎีในหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

“...โครงการต่าง ๆ หรือเศรษฐกิจที่ใหญ่ ต้องมีความสอดคล้องกันดีที่ไม่ใช่เหมือนทฤษฎีใหม่ที่ใช้ที่ดินเพียง ๑๕ ไร่ และสามารถที่จะปลูกข้าวพอกิน กิจกรรมนี้ใหญ่กว่า แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน คนไม่เข้าใจว่ากิจกรรมใหญ่ ๆ เหมือนสร้างเขื่อนป่าสักก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน เขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้ว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ ๒๐๐-๓๐๐ บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น self-sufficiency มันไม่ใช่ความหมายไม่ใช่แบบที่ฉันคิดที่ฉันคิดคือเป็น self-sufficiency of economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกล ๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า sufficiency นั้น มีทีวีเขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัดสุทใใส่ และยังใส่เนคไทเวอร์ซาเซ อันนี้ก็เกินไป...”

๓. การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้

แนวทางการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริส่นำไปใช้ในโรงเรียน การบริหารโรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา มีส่วนสำคัญในการกำหนด บทบาท และเป้าหมายการดำเนินงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ โดยมีแนวทางการดำเนินการเปลี่ยนแปลงและ ภาวะผู้นำ ดังนี้

แนวทางการประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตดังนี้

๑) รูปแบบการจัดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงมี ๓ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียน หรือบ้านเรือนของนักเรียนที่มีพื้นที่สำหรับ การทำนา และการเกษตร มีแหล่งน้ำพอเพียง สามารถจัดกิจกรรมโดยการจัดแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ตาม แนวทางของเกษตรทฤษฎีใหม่ตามขั้นตอนที่ ๑ เต็มรูปแบบ

รูปแบบที่ ๒ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียน หรือบ้านเรือนของนักเรียนที่มีพื้นที่ไม่มากนัก ไม่มีพื้นที่ในการทำนา โรงเรียนสามารถจัดแบ่งพื้นที่ให้นักเรียนปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกพืชสมุนไพร ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ โรงเรียนอาจมอบหมายให้นักเรียนไปทำกิจกรรมนี้ที่บ้านของ นักเรียนได้ด้วย

รูปแบบที่ ๓ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียนที่มีพื้นที่น้อย โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียน ทำการเกษตรแบบใช้พื้นที่แคบ เช่น กะหลา มะพร้าว กะละมัง ล้อยางรถยนต์ การปลูกพืชสวนครัวรั้วกินได้ เป็นต้น นอกจากนี้ โรงเรียนยังสามารถส่งเสริมให้นักเรียนประดิษฐ์ชิ้นงานจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การสานเสื่อ การทำเครื่องใช้จากกะหลา มะพร้าว เป็นต้น

ในการจัดกิจกรรมทั้ง ๓ รูปแบบ สามารถฝึกนิสัยในการประหยัด การลดรายจ่าย การมีผักปลอดสารพิษไว้รับประทาน โรงเรียนควรจัดกิจกรรมช่วยเหลือด้านการตลาด เช่น จัดตลาดนัด จำหน่ายผลผลิตของนักเรียน หรือจัดกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น

๒) การนำแนวคิดด้านทักษะในการทำงานเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน เช่น การทำงานเป็น การมีนิสัยรักการทำงาน การรู้จักวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงาน และการรู้จักปรับปรุงงานอยู่เสมอ

๓) การนำแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้วิเคราะห์ แนวคิดทฤษฎีใหม่พบว่า ทฤษฎีใหม่นี้มีศักยภาพที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (คณะกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑-๒๓)

หลักสำคัญที่ทุกคนสามารถน้อมนำหลักปรัชญาฯ มาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือการเกิดจิตสำนึกมีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติ ด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และประเทศชาติต่อไป

๓.๑ ความพอเพียงในตนเอง

แนวทางปฏิบัติ โดยเริ่มจากตัวเองก่อน ด้วยการฝึกจิต ขมใจตนเอง และอบรมเลี้ยงดูคนในครอบครัวให้มีคุณธรรม กินอยู่ตามอัตภาพ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น การหาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว จากการประกอบสัมมาชีพ การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ประหยัด แต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด ละ เลิกอบายมุข รู้จักคุณค่า รู้จักใช้ รู้จักออมเงิน และสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งบริหารความเสี่ยงด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น ถ้ามีกระเป๋าถืออยู่ ๔ ใบ แต่อยากซื้อใบที่ ๕ ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญในองค์ประกอบของปรัชญาฯ คือพอประมาณ มีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน หากซื้อแล้วต้องพิจารณาว่ามีเงินพอใช้ถึงสิ้นเดือนหรือไม่ หากไม่พอแสดงว่าภูมิคุ้มกันบกพร่อง ไม่สมควรซื้อกระเป๋า แต่หากมีเงินเดือนมากพอ ไม่เดือดร้อน และจำเป็นต้องใช้ ก็สามารถซื้อได้แต่ราคาต้องเหมาะสมด้วย หรือหากครอบครัวมีปัญหาเรื่องเป็นหนี้ ต้องไปดูเหตุปัจจัยของการเป็นหนี้ ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ โดยลงบัญชีแบ่งประเภทรายรับรายจ่าย หากรายจ่ายใดสามารถควบคุมได้และเป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นก็ให้ลดหรือยกเลิกไป เช่น โทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ หรือสิ่งของที่เป็นอบายมุขทั้งปวง

๓.๒ ความพอเพียงในสถานศึกษา

แนวทางปฏิบัติเริ่มจาก ครู และผู้บริหารสถานศึกษา เล็งเห็นความสำคัญและน้อมนำปรัชญาฯ มาปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เป็นแม่พิมพ์/พ่อพิมพ์ที่ดีทั้งในด้านการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักคุณธรรม อาทิ ขยันอดทน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนันและอบายมุข ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฯลฯ และพัฒนาระบบการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาฯ อาทิ ตั้งใจสอน หมั่นหาความรู้เพิ่มเติม เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกับนักเรียน กระตุ้นให้เด็กรักการเรียน คิดเป็น ทำเป็นและปลูกฝังคุณธรรมเพื่อเป็นการสร้างคนดี คนเก่ง ให้แก่สังคม

สำหรับนักเรียน นักศึกษา ต้องรู้จักแบ่งเวลาเรียน เล่น และดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และพอประมาณกับตนเอง ใฝ่หาความรู้ ใช้หลักวิชาและความรู้จริงในการตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ รู้รักสามัคคี ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ แบ่งปัน กตัญญู รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้แก่ตนเอง อาทิ ไม่ลักขโมย ไม่พูดปด ไม่สูบบุหรี่ และไม่ดื่มสุรา

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น ครู ต้องเป็นต้นแบบที่ดีให้เด็กเห็นและนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ด้านการบริหารและการเรียนการสอนของโรงเรียนควรปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของแต่ละแห่ง โรงเรียนในเมืองก็ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในเมือง โรงเรียนในชนบทก็ปรับให้เข้ากับ

วิถีชีวิตในชุมชน สอนให้นักเรียน นักศึกษา รู้รักสามัคคี เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักการทำงานการปลูกผักสวนครัว การใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้า/งานหัตถกรรม มีการฝากเงินในธนาคารออมทรัพย์ของโรงเรียน จัดกิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส สำหรับนักเรียน นักศึกษา ต้องมีวินัย เป็นเด็กดี มีความกตัญญู ตั้งใจเรียน และใช้เงินอย่างประหยัด รู้จักอดออม โดยใช้หลักรายได้ลบเงินออมเท่ากับรายจ่าย ขยันหมั่นเพียร เรียนรู้พัฒนา โดยใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบ เป็นต้น

๓.๓ ความพอเพียงในชุมชน

แนวทางปฏิบัติ คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคีสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ หรือองค์กรการเงินชุมชน สวัสดิการชุมชนการช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์สุขได้อย่างเหมาะสม

ตัวอย่างความพอเพียง คนในชุมชนร่วมกันศึกษาข้อมูลในชุมชนเพื่อให้รู้จักตัวเอง ชุมชน ทรัพยากรในชุมชน โลกภายนอก และรู้สาเหตุปัญหา ที่มาของผลกระทบต่าง ๆ แล้วร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาและวางแผนป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงพัฒนาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ แล้วนำมาต่อยอดเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนในทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีความ “รู้รักสามัคคี” มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน รอบคอบมีความเพียร มีสติปัญญา และที่สำคัญคือมีความสุขบนความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่โลภ ไม่ติดการพนัน ไม่เป็นหนี้ ไม่ลุ่มหลงอบายมุขดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ชุมชนที่ไม่ปฏิบัติเช่นนี้ก็ไปไม่รอด ตรงข้ามกับชุมชนที่ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถคงความเข้มแข็งและยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง

๓.๔ ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน

แนวทางปฏิบัติ เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงาน ด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ค้ากำไรเกินควร ไม่ลงทุนเกินขนาด ไม่กู้เงินเกินตัว รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเองรู้จักลูกค้า ศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ ผลิดในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลัง สร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อสังคมและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจัดสวัสดิการให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น นักธุรกิจที่กำลังริเริ่มโครงการใหม่นอกจากต้องมีความรอบรู้ที่เหมาะสมที่จะศึกษาต้นทุนของตัวเองพร้อมกับศึกษาตลาดและคู่แข่งแล้วต้องสร้างฐานของธุรกิจให้มั่นคงด้วย ในช่วงแรก ๆ ต้องเริ่มแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่โลภมากต้องอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาเป็นต้น และเมื่อประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้วจึงค่อย ๆ ขยายกิจการต่อไป แต่ต้องมีความรอบคอบระมัดระวังในการลงทุน ไม่เล็งผลเลิศจนเกินไป โดยใช้เงินที่เก็บออมไว้ มาขยายกิจการหรือกู้เงินมาก็ได้ แต่ต้องประเมินแล้วว่าสามารถใช้คืนได้นอกจากดูแลผู้ถือหุ้น และคืนทุนให้ลูกค้าแล้ว ต้องพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เป็นผู้มีความรู้ ให้ผลประโยชน์ตอบแทนและสวัสดิการแก่พนักงานอย่างเป็นธรรม รวมถึงช่วยเหลือสังคมตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น การบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ การบริจาคเงินให้แก่องค์กรสาธารณกุศล เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสหรือการให้พนักงานร่วมเป็นอาสาสมัครออกไปช่วยเหลือสังคม เพื่อเชื่อมโยงธุรกิจเข้ากับสังคมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

๓.๕ ความพอเพียงในองค์กรภาครัฐ

แนวทางปฏิบัติ ยึดมั่นในจรรยาบรรณข้าราชการที่ดีโดยระดับองค์กร หรือผู้บริหารบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาล โปร่งใส มีคุณธรรมประหยัด คุ่มค่า มีการบริหารความเสี่ยง ไม่ทำโครงการที่เกินตัว ปรับขนาดองค์กรให้เหมาะสม และจัดกำลังคนตามสมรรถนะ ความรู้ ความสามารถ ถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติงาน มีการพัฒนาทีมงาน และสร้างผู้สืบทอดที่ดี เก่ง ยึดประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ระดับเจ้าหน้าที่ ควรปรับวิถีและใช้ชีวิตแบบพอเพียง รู้จักพอประมาณและมีเหตุผล ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า เหมาะสมกับรายได้พัฒนาตนเองและความรู้อยู่เสมอ หลีกเลี่ยงอบายมุข รักษาวัฒนธรรมไทยยึดประโยชน์สุขของส่วนรวม รู้รักสามัคคี แบ่งปัน ให้บริการและช่วยเหลือประชาชนด้วยน้ำใจไมตรี อย่างรวดเร็ว เสมอภาค และสัมฤทธิ์ผล

ตัวอย่างความพอเพียงในระดับองค์กร หรือผู้บริหาร สร้างวัฒนธรรมองค์กรตามหลักปรัชญาฯ ให้เป็นแนวทางปฏิบัติเน้นการสร้างปัญญาให้คนในองค์กรเพราะว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กร การดำเนินงานคำนึงถึงประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ บริหารจัดการการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใส ประหยัด มีประสิทธิภาพ ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน เงิน และคน ระดับเจ้าหน้าที่ ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เข้าใกล้อบายมุข ใช้สมรรถนะ ความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เอาใจใส่ ให้บริการประชาชนอย่างรวดเร็วสัมฤทธิ์ผล เสมอภาค ยิ้มแย้มแจ่มใสไม่รับสินบน ใช้ทรัพยากรของหน่วยงานอย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น การใช้กระดาษรีไซเคิล และการประหยัดพลังงาน เป็นต้น

๓.๖ ความพอเพียงระดับประเทศ

แนวทางปฏิบัติ เน้นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกิน และพึ่งตนเองได้มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่ม

ของชุมชนหลาย ๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้จักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดความพอเพียง นำสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศและการเปิดเสรีควรกระทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเน้นการเพิ่มภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังคุณธรรม ความสามัคคี ความรู้ ความเพียร ความอดทน เกื้อกูล แบ่งปัน ความซื่อสัตย์และความกตัญญูให้กว้างขวาง การดำเนินนโยบายการเงิน การคลังและการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ต้องดำเนินการอย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังคำนึงถึงความพอประมาณ คุ่มค่ามีเหตุผล โปร่งใส สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และพอดีกับทรัพยากร รวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริงมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักการแห่งความพอเพียง รู้รักสามัคคี ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับต่าง ๆ นั้น ต้องมีพื้นฐานคือ การพึ่งตนเองได้ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิตทุกอย่างก้าว ได้แก่

๑) ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างมีเหตุผล และคุณธรรม รอบรู้ รอบคอบระมัดระวัง เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ด้วยการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสม สัมฤทธิ์ผลและทันกาล

๒) ด้านจิตใจ เข้มแข็ง กตัญญู มีความเพียร มีจิตสำนึกที่ถูกต้องมีคุณธรรมอันมั่นคง สุจริต จริตใจ คิดดี ทำดี แจ่มใส เอื้ออาทร แบ่งปันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

๓) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานสัมพันธ์ รู้รักสามัคคี เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาด ประหยัด และรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และคงอยู่ชั่วลูกหลาน

๕) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมตามภูมิสังคม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่

การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ นี้ จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท

แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญของไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในส่วนที่ ๒ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๑) ความว่า “บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ”

นอกจากเศรษฐกิจพอเพียงจะมีประโยชน์ต่อประเทศไทย ทั้งยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาในต่างประเทศ การประยุกต์นำหลักปรัชญาเพื่อนำไปพัฒนาประเทศในต่างประเทศเหล่านั้น ประเทศไทยได้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน ผ่านทางสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ โดยมีหน้าที่คอยประสานงานรับความช่วยเหลือทางวิชาการด้านต่าง ๆ จากต่างประเทศมาสู่ภาครัฐ แล้วถ่ายทอดต่อไปยังภาคประชาชน และยังส่งผ่านความรู้ที่มีไปยังประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

การศึกษาที่จะเอื้อต่อสภาพสังคมไทยในอนาคตที่มีความก้าวหน้ามั่นคงและความเสมอภาค ต้องเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาตัวบุคคล ครอบครัว และการผนึกกำลังกันเป็นชุมชนเป็นสำคัญ โดยเน้นให้ระบบการศึกษาไทยในอนาคตเป็นระบบที่สามารถเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัวและ

ชุมชน ส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้าใจและทักษะเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ปรับตัวได้กับสภาวะโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว และสามารถรับข่าวสารใหม่ ๆ แล้วนำมาคิดและตัดสินใจ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนสามารถฝึกกำลังเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ ดังนั้น กล่าวได้ว่าชุมชนเป็นสถานที่รวมของกลุ่มประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถกลมเกลียวให้คนในชุมชนมีความเชื่อ อุดมการณ์และยึดถือในจริยธรรมอย่างเดียวกัน คนในชุมชนจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และมีเอกลักษณ์ของตนเอง ลักษณะและเอกลักษณ์เหล่านี้แสดงออกให้เห็นได้จากความเชื่อ ทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนนั้น โดยถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์และลักษณะต่าง ๆ ผ่านคตินิยม นิทาน จารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี โดยถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง คนหนึ่งไปยังกลุ่มคน หรือจากกลุ่มคนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มคนหนึ่ง รวมทั้งจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดลักษณะ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิธีการปฏิบัติ เช่นนี้เป็นทำให้การศึกษาของชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาชุมชนให้ดำรงอยู่สืบไปอย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

คำถามทบทวน

คำชี้แจง ให้นักศึกษาตอบคำถามทบทวนแต่ละข้อต่อไปนี้

๑. ใครมีหน้าที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ก. สถานศึกษา

ข. ครอบครัวและชุมชน

ค. องค์กรชุมชน องค์กรและสถาบัน

ง. สถานศึกษาร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องทุกข้อ

๒. ศูนย์การเรียนรู้ตาม พ.ร.บ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ คือสถานที่จัดการศึกษาตามข้อใด

ก. บุคคล ครอบครัว

ข. สถาบันศาสนา

ค. โรงพยาบาล

ง. ทุกข้อ

๓. ข้อใดเป็นศูนย์การเรียนรู้

ก. ครอบครัว

ข. ชุมชน

ค. สถานสงเคราะห์

ง. ทุกข้อ

๔. การพัฒนาชุมชน มีทรัพยากรที่สำคัญที่สุด คือ

ก. คนในสังคม

ข. นายกรัฐมนตรี

ค. กำแพง

ง. ผู้ใหญ่บ้าน

๕. ข้อใด มีใช่ พื้นฐานสำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพัฒนาต่อไป
ก. การทำให้คนมีคุณภาพ	ข. การทำให้คนมีคุณธรรม
ค. การทำให้คนมีความสุข	ง. การทำให้คนมีความมั่งคั่ง
๖. ข้อใดไม่ใช่องค์ประกอบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ก. มีเหตุผล	ข. มีภูมิคุ้มกัน
ค. พออยู่พอกิน	ง. พอประมาณ
๗. ข้อใดคือเงื่อนไขความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ก. รอบรู้ ชยัน อดทน	ข. ชยัน อดทน แบ่งปัน
ค. ซื่อสัตย์ สุจริต ชยัน	ง. รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง
๘. ข้อใดคือความหมายของคำว่า “พอประมาณ”
-	
--
ก. กินทีละน้อย ๆ หิวเมื่อไหร่ค่อยกินอีก
ข. ใช้จ่ายอย่างประหยัด โดยไม่ซื้ออะไรเลย
ค. ใช้จ่ายแต่พอดีไม่มากหรือน้อยเกินไป
ง. ชยันทำมาหากินแต่ใช้จ่ายอย่างสุร่ยร้าย
๙. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับเรื่องใด
ก. รายได้	ข. ความร่ำรวย
ค. ความต้องการ	ง. การใช้ชีวิตให้ดีพอ
๑๐. เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาใช้แก้ไขปัญหายังไร
ก. ให้กลับไปทำไร่ในชนบท	ข. ให้นำมาใช้เฉพาะคนว่างงาน
ค. ให้อยู่ติการพัฒนาประเทศไว้ชั่วคราว	ง. ให้นำมาประยุกต์ใช้กับทุกคนในทุกสาขาอาชีพ

บรรณานุกรม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (๒๕๓๘). การศึกษาตลอดชีวิตการศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สภาลาดพร้าว.

กรมสามัญศึกษา. (๒๕๓๕). แนวการพัฒนาหลักสูตรพิเศษสำหรับเด็กร่างกายพิการเนื่องจากสมองและสติปัญญาในระดับอายุ ๐-๗ ปี. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๕). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

_____. (๒๕๔๖). พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

_____. (๒๕๕๓). กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๓. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๗ ตอนที่ ๒๓ ก วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๓. หน้า ๒๒-๓๕.

_____. (๒๕๕๔). โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์. ค้นเมื่อ มีนาคม ๑, ๒๕๕๔, จาก <http://www.moe.go.th/5DEC/index.php>.

กองการศึกษาเพื่อคนพิการ. (๒๕๔๒). สภาพการจัดการเรียนร่วมสำหรับเด็กพิการในโรงเรียนปกติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.

กิริติ บุญเจือ. (๒๕๒๓). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). บันทึกการศึกษาไทย ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา. (๒๕๕๔). เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

คณะกรรมการมานาชาตินาชาติดำเนินการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑. (๒๕๓๙). **การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน.** แปลจาก Learning: The Treasures Within. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะศึกษา “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”. (๒๕๓๙). **ความฝันของแผ่นดิน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตะวันออก.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (๒๕๕๐). **การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ความหมายของการศึกษา. ค้นเมื่อ มีนาคม ๒๑, ๒๕๕๖, จาก <http://www.pwa.co.th>.

จรรยาพร ธรรมินทร์. (๒๕๕๐). **แนวโน้มการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยุคใหม่** **ทิศทาง กศน. ยุคใหม่ ปี ๒๕๕๑.** เอกสารการประชุมผู้บริหาร กศน. ทั่วประเทศ วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๔๑). **๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ วิวัฒนาการของอำนาจรัฐ และ** **อำนาจการเมือง.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. (๒๕๓๙). **ประวัติการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (๒๕๕๕). **พื้นฐานปรัชญาการศึกษา: ภูมิปัญญาของตะวันออกและตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ทิตนา แคมมณี. (๒๕๔๕). **ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ ๔).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๕๐). **ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ ๖).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพล อรุณะกสิกร (ผู้รวบรวม). (๒๕๔๒). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๒). **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๑). **ประชาคมตำบล: ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ.**
กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ประสิทธิ์ ธีรกิจ. (๒๕๔๙). **ปรัชญาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง.

ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (๒๕๔๗). **การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของ
ครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๔๗.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

ผดุง อารยะวิญญู. (๒๕๔๑). **การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร: เว้นแก้ว.

พนม พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๕๖). ค้นเมื่อ ตุลาคม ๑, ๒๕๕๖, จาก <http://www.moe.go.th/web-panom/article-panom>.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๓๙). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (๒๕๔๐). **คนไทยสู่ยุคไอที.** กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พัชรีวัลย์ เกตุแก่นจันทร์. (๒๕๔๑). **การบริหารสมอง.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาพิเศษ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (๒๕๔๔). **ปรัชญาการศึกษา: แนวคิดของนักปรัชญาการศึกษา.**
กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง.

ภิญโญ สาร. (๒๕๔๖). **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิจิตร ศรีสอ้าน. (๒๕๓๐). **ปรัชญาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๓๘). **คำบรรยายพิเศษการพัฒนาการศึกษาไทยในทศวรรษหน้า.** สุรินทร์: ชมรม
ส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาวิชาชีพครู.

_____. (๒๕๔๓). **การพัฒนาและการศึกษาเรียนรู้.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

วิชัย ตันศิริ. (๒๕๔๓). **คำอธิบายพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒** (พิมพ์ครั้งที่ ๓).
กรุงเทพมหานคร: สายธาร ๒๕๔๓

วิชัย ราชภูริศิริ. (๒๕๒๖). **หลักสูตรและแบบเรียนมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

วิทย์ วิศทเวทย์. (๒๕๔๐). **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ ๑๔).
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

_____. (๒๕๕๕). **ปรัชญาทรรศน์: ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริยุภา พูลสุวรรณ. (๒๕๔๕). **รายงานการวิจัยเรื่อง การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบาย
การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรม.

ศุภย์สงเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. (๒๕๔๔). **การศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอก
พิมพ์ไท.

สงัด อุทรานันท์. (๒๕๓๒). **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตร
สยาม.

สันต์ ธรรมบำรุง. (๒๕๒๗). **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
กรมการศาสนา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย ฉบับที่ ๒. (๒๕๕๖). **ระดับการศึกษา**. ค้นเมื่อ สิงหาคม ๒๔,
๒๕๕๖, จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main&book>.

สาโรช บัวศรี. (๒๕๔๔). **ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย: จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ
ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: สยามสปอร์ต ซินดิเคท.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๑). **การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด ๕ ทฤษฎี**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียน สแควร์.

_____. (๒๕๔๓). **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อพร้อมรับ
การประเมินภายนอก**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๕๕). **บันทึกการศึกษาไทย ๒๕๕๕.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. (๒๕๕๕). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (๒๕๕๐). **แผนการพัฒนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔).**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุทรไพศาล.

_____. (๒๕๕๕). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙).** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (๒๕๕๕). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙).**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. (๒๕๔๔). **รายงานการประชุมแนวคิดและประสบการณ์การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

_____. (๒๕๔๒). **เอกสารจากการประชุมเรื่อง “แนวคิด และวิสัยทัศน์การปฏิรูปการเรียนรู้ ตามแนวคิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”.** วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์พลาซ่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.** กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (๒๕๕๙). **คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอก.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุดทอง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙): ฉบับสรุป.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๘). **มาตรฐานการศึกษาของชาติ.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหทัยบล็อกและการพิมพ์.

_____. (๒๕๔๘). **รายงานการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฉบับสรุป.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สิน ทวีกุล. (๒๕๓๓). **การศึกษาไทย.** ยะลา: วิทยาลัยยะลา.

สุนีย์ ภูพันธ์. (๒๕๔๖). **แนวคิดพื้นฐานการสร้างและพัฒนาหลักสูตร.** เชียงใหม่: โรงพิมพ์เดอะโนว์เลจ เซ็นเตอร์.

เสน่ห์ จามริก. (๒๕๔๐). **บทวิเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับการวิจัยและพัฒนาในการศึกษากับ การวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกองทุน สนับสนุนการวิจัย.

อัครอฟ โต๊ะซอ. (๒๕๕๖). **ความสำคัญของการศึกษา.** ค้นเมื่อ ตุลาคม ๒๔, ๒๕๕๖, จาก <http://miftahbandon.org>.

อาชัญญา รัตนอุบล. (๒๕๔๐). **กระบวนการฝึกอบรมสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: ประชาชน.

อุตร รัตน์ภักดี. (๒๕๒๓). **แนวความคิดเรื่องโลกในปรัชญาอินเดียสายอัสติกะ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี จามวิทยาพงศ์. (๒๕๔๐). **ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดเพื่อ การวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๔). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพมหานคร: สายธุรกิจโรงพิมพ์.

Capra, F. (1997). **The web of life.** London: Flamingo.

Kneller, F. G. (2001). **Introduction to the philosophy of education.** Retrieved January 22, 2010, from <http://www.librarything.com/author/knellergeorgef>.

Landon, B. E. (1997). **Preparing teachers as professionals: The role of educational studies and other liberal disciplines**. Retrieved January 22, 2010, from <http://www.bookfinder.com/author /landon-e-beyer/>.